

Mécs Alajos

Az ismeretlen Japán

Terebess Kiadó, Budapest, 1996

TARTALOM

ELŐSZÓ

AZ ÖRÖK JAPÁN

AZ ÓSI NIPPON.
A JAPÁNI JELLEM.
A TÁRSADALMI ÉLET.
A JAPÁNI EMBER ÉLETE.
A SICSIGO SZÁN.
A JAPÁNI ANYA.
A GYERMEKEK PARADICSOMA.
A JAPÁNI NŐ ÉS A CSALÁDI RENDSZER.
HÁZASSÁGKÖTÉS.
AZ EMANCIPÁCIÓ TÉRHÓDÍTÁSA.
A RABSZOLGANÓK.
A FÉRJ, A GÉSA ÉS MÁS EGYÉB NŐI DOLGOK.
A VILÁGHÍRES TEACEREMÓNIA.
A JAPÁNI ÉLETMÓD ELŐNYEI.

A FELTÖRŐ JAPÁN

NIPPON ÉBREDÉSE.
NIPPON ÚTJA A VILÁGHATALOM FELÉ.
JAPÁNI FELDERÍTŐ CSAPATOK EURÓPÁBAN.
EURÓPAI KÉMEK JAPÁNBAN.

A HÓDÍTÓ JAPÁN

HARC A VASÉRT, A SZÉNÉRT ÉS AZ OLCSÓ KÖZLEKEDÉSÉRT.
A MECHANIZÁLT KISIPAR.
A JAPÁN "DÖMPING" TITKA.
MUNKÁSVISZONYOK JAPÁNBAN.
A TEXTILHÁBORU.

A KERESKEDELMI FLOTTA PÁRATLAN FEJLŐDÉSE.

A FÉLELMETES JAPÁN

A JAPÁNI HADSEREG.
A HADITENGERÉSZET.
QUO VADIS NIPPON?
AZ UJ HONFOGLALÁS MÉRLEGE.
A MESTER ÉS TANÍTVÁNYA.
ÁZSIA FELŐL JÖN A VESZÉLY!
AZ ÉLET-HALÁL HARC.

ELŐSZÓ

Könyvem első és második kiadása között lényeges eltérés nincs, pedig egész bizonyos, hogy az elmúlt hat esztendő Japánban is mélyreható változásokkal járt. Ezek a változások azonban semmiképpen se érinthették azt, ami Nipponban örökös és maradandó: a japáni nép lelkivilágát, gondolkodási és cselekvési módját.

Éppen ez volt az, amit az európai ember szemszögéhez akartam tőlem telhetőleg közelebb hozni. Amit annakidején Japán célkitűzéseiről írtam, az akkor hihetetlenül hangzott. Ma a valóság pedig rácáfolt minden akkori "fantasztikus" feltevésre.

A második kiadás végén összefoglaltam a legújabb eseményeket, s helyébe kihagytam néhány személyes élményemet, - amelyek ma már úgyszemint időszerűek.

Budapest, 1942 május havában.

Mécs Alajos.

AZ ÖRÖK JAPÁN

AZ ŐSI NIPPON.

Aki a modern Japánnal akar megismerkedni, annak előbb látogatást kell tennie az elmúlt idők Japánjánál, annál a bizonyos háromezeresztendősnél. *Nincs ma oly vezető nagyhatalom, amelynek családi, társadalmi, üzleti és állami életében annyira irányító és döntő*

szerepe jutna a multnak, - mint Japán. Az ősi szokásokhoz annyira ragaszkodó s maradiságáról híres Anglia, - Nippon mellett bátran demokratikus köztársaságnak tekinthető. A japán ember ezt a fura állapotot így jellemzi: "Öreg szív - fiatal lélek". Én pedig így fogalmaznám: változó formák - maradandó lényeg. Mert a japáni szív, az érzelmi világ, épp oly idős, - mint a japáni lélek, ez a földön járó, háromezeréves multú hideg értelmesség.

Könnyen elképzelhető, hogy egy oly régi nemzet története, amelynek mitikus korszaka körülbelül arra az időre esik, mint Róma alapítása, csak kötetekre menő tanulmányban volna feldolgozható. Ami bennünket Japán változatos és érdekes multjából érdekel: az a japáni faj eredete. Ezt a kérdést tudományos pontossággal még nem tisztázták. A japán történetnek épp az a része homályos, amely a legfontosabb. Ennek főleg az az oka, hogy a történetíró nem mer ahhoz a fátyolhoz nyúlni, amely a multat takarja, mert ez a fátyol az államélet egyik sarkalatos tétele, szent klenodiuma.

Tanulmányaim alapján a japáni fajt keverék népnek tartom, amelyben talán túlnyomó a délszigeti, maláji vér, amely felszívta, magába olvasztotta, a négy-ötezer év előtt bejött mongol eredetű hódítókat. A délszigeti nép játékos, színekedvelő, nyugtalan természete, összeolvadt az észak-mongol harcias bátorságával és rendszeretével. Amennyire a hiteles történeti feljegyzéseket követni lehet, szembeötlően tűnik ki egy jelentős vonás, - a harcos osztály és a nép viszonya egymáshoz. Nem hinném, hogy tévedek, ha azt állítom, hogy az ural-altáji családhoz tartozó hajdani hódítók egy szál karddal a kezükben, s főleg kevés nővel érkeztek Korea felől Japánba. Nagyon valószínű, hogy ez a kemény északi nép a japáni tenger felől lépésről-lépésre foglalta el a szigetországot. S amint az ilyenkor történni szokott, a leigázott nép legszebb leányait vette el feleségül. Ezek az ősi hódítók lenézhatték a félénk természetű és harcban állhatatlan maláji népséget. Amennyire lehetséges volt, elkülönülten éltek, vigyáztak családjuk méltóságára. Így alakulhatott ki Japánban az a harcos osztály, amelynek eredeti mongol vére az utódok ereiben az évezredek folyamán mindinkább kisebb mennyiségben csörgedezett. A samurájok, Japán meghódítóinak kései utódai, már nem is annyira őseik fáját, mint inkább szellemét és erkölcsi gondolkodásmódját mentették át az utókorba. Száz év előtt Japán harminc-harmincötmillió főre tehető lakosságából körülbelül félmillió volt a harcos. Ezeknek már külső megjelenésük is elütött a köznéptől. Önérzetes, félelmet nem ismerő magatartásuk merő ellentéte volt hajbókoló közembernek.

Nagy tévedés volna azt hinni, hogy Japán képe háromezeresztendővel ezelőtt is nagyjából olyan lehetett, mint 1857-ben, amikor az amerikaiak ágyúval kényszerítették Nippon, hogy kapuit megnyissa. Az igazi

kulturkorszak valójában a buddhizmus elterjedésével kezdődhetett Japánban. Minden szépre és jóra, főleg az élet művészetére Kína tanította meg a japánokat. A legrégebb feljegyzés szerint a buddhizmus 552-ben jelent meg először Japánban és mintegy ötven évvel később, már jogaiba lép Japánban a kínai időszámítás.

Elfogultság volna azonban azt állítani, hogy minden, ami Japánban van, az egyszerű lemásolása az ezeröttszáz évvel ezelőtti kínai kulturának. Nem. A japánok egyik legerősebb jellegzetessége, hogy nagyon együtt élnek a természettel. Ez eléggé fel nem becsülhető tulajdonság. Később majd kiderül, hogy milyen nagy szerepe volt a modern Japán felépítésében. A japánok zárt világukban kiegyensúlyozott, nagyon egészséges életet éltek. Idegenektől háborítatlanul, a maguk klimatikus és faji igényeiknek megfelelően rendezték be családi és állami életüket. Háromezer esztendő alatt a szigetország harcosai mindössze kétszer hagyták el a honi földet. Egyszer Koreát hódították meg, egy másik, kalandos vállalkozás folyamán benyomultak a távoli Sziámba. Ezzel szemben Japán földjére idegen hódító be nem tehetette a lábát. Dzsingiz khán hajóhadát a csuzimai szorosban verték pozdorjává. Ez volt az első és az utolsó kísérlet idegen állam részéről, hogy Nippon szigetére benyomuljon.

Még annyit kell megemlítenem, hogy a mikádó, vagy pontosabb meghatározással a Tenno hatalma, a valóságban soha oly központi és erős nem volt, mint a restauráció idejétől, 1867-től kezdve. A japán császár inkább élő, szent szimbólum volt, mint tényleges hatalom. A kormányzás nagyon rövid megszakításokkal mindig valamely erőskezű főnemesi család hatalmába került. Ezek voltak a "sogunok". A császár "helyettesei". A legutolsó sogun-család a Togukawa, 1602-től 1868-ig gyakorolta a tényleges hatalmat Japán felett. Uralmuk főleg azért nevezetes, mert ők zárták el Japánt több mint kétszáz esztendeig a külső világtól.

Togukawáéknak az volt a felfogásuk, hogy ami jót és hasznosat Japán a külső országoktól tanulhatott, azt már elsajátította. Így az idegenekre, - különösen hittérítőkre, - semmi szükség nincs. Főleg kínai példákon okulva, a külföldi kereskedőket és misszionáriusokat politikai ügynököknek tekintették, akik csak azért jönnek országukba, hogy a terepet kikémléjék és ellenséges betörést készítsenek elő.

Érdekes, hogy ez a lappangó gyanú mennyire bent él még ma is a japáni ember természetében. Én magam, nagyon sok japántól hallottam, hogy nekik semmi szükségük már a Nyugatra. Mindent eltanultak tőlük, s a leghelyesebb volna ismét az ország kikötőit bezárni az idegenek előtt. Persze, ezt csupán mint jellemző, lelki megnyilvánulást említem.

A JAPÁNI JELLEM.

Ha Japán fokozatos ipari, diplomáciai és katonai sikereiről esik szó Európában, még a politikai vezetők is misztikus tulajdonságokat említenek. A földön azonban misztikum nincs, csak ismeretlenség. Ott, ahol mi misztikumot sejtünk, ott tulajdonképpen semmi más nem rejlik, mint a keleti és nyugati ember eltérő szellemi kvalitásai. Az ázsiai ember nem bőrének színével különbözik annyira az európai fehér embertől, hanem - agyrendszerével. Nem tudom, vajjon anatómiailag ez az eltérés kimutatható-e, de megnyilvánulásaiban félre nem ismerhető. Ezt távolról sem akarom úgy beállítani, mintha alacsonyabbrendűség volna.

A japáni embernek eszébe se jut, hogy valamit elképzeljen. Nem. Ő megnézi. Amit szemével nem láthat, fülével nem hallhat, legyen az természeti kép, vagy a szellem bármely síkjába eső jelenség, fantáziája legtöbbször tehetetlenül áll vele szemben. Azt hiszem, itt kell keresni a japáni ember híres szorgalmának titkát. A japáni az európaihoz képest fizikailag sokkal fürgébb, ő látó és halló szerveivel kénytelen elvégezni annak a munkának nagyobb részét, amit a nyugati ember - mondjuk - karosszékében hátradőlve, behúnyt szemmel, egyszerűen maga elé idéz. Az európai például összehasonlíthatatlan gyorsasággal, sokkal nagyobb arányú terveket képes felállítani, mint a japáni. Igaz ugyan, hogy ezek, miután nagy részben a képzelet játéka, sokszor a legfontosabb kellékben szűkölködnek: a tárgyi alaposságban. A japáni ember előbb mindent pontosan megnéz, nagyobb tehát a valóságismerete és ha tervei nem is nagyarányúak, de tökéletesek. Hogy képletes példát említsek, a japáni elme tulajdonságánál fogva szinte különös, hogy nem ők fedezték fel a villamosságot. Mert ez természeti tünemény. De hogy ezt a még ma is ismeretlen erőt világításra felhasználják, ez már túllépné képességeik határát. A villamoslámpa jellegzetes megnyilvánulása az európai elme alkotó fantáziájának. Sehol a természetben ehhez hasonlót nem találhatunk, ez tisztára emberi elgondolás alapján született, s ez az, amire a japániak általában képtelenek.

Egyszóval: nem álmodozók -, de gyakorlati érzékük szinte páratlan. Ez a földön járó józanság azután minden tettükben megnyilvánul. Az európai ember ósrégi vágya megmagyarázni: *mi is a lélek*. A kelet-ázsiai, de különösen a japáni ezzel a problémával vajmi keveset foglalkozott. *A lélek nem látható*. Ez azonban nem jelenti azt, hogy tagadja a lelkeséget. Ellenkezőleg. Elsőrendű döntő erőnek tartja. Ismeri ennek a titokzatos valaminek minden megnyilvánulását. Megdöbbentő pontossággal. Hisz folyton figyel. Nincs az a mérnök, amely jobban tudna alkalmazkodni a villamosság törvényeihez, mint egy középosztálybeli japán - a lélek rúgóihoz.

Maeterlinck írja egyhelyütt: "Ha az élet nagy pillanataiban olyasmit akarunk közölni, amire szavunk nincs -, akkor elhallgatunk. S a lelkek e csendben oly mélységesen megértik egymást, mint egyébként soha." A japániak már régen ismerik ezt a titkot. Jobban szeretnek hallgatni, csendben együtt ülni, nemcsak szerelmesükkel -, hanem a konkurens cég ügynökével is. Ha valamiben különböznek tőlük, amiben felsőbbrendűek mint mi: ez a lelki érzékenységük. Megérik, kitalálják a másik gondolatát. S aki kételkedik állításomban, tegyen kísérletet. Kísérelje meg három napig szótlánul ülni megszokott társaságában. Koncentrálja figyelmét -, ó nem arra, amit beszélünk - hanem arra, hogy mi is lehet az, amit el szeretnénk érni. Különös dolgokat tapasztal majd. Pedig csak kezdő. A japáninak azonban eziránt évezredek óta kifejtett érzéke van. Ez ami félelmetes bennük. Tapasztalatom szerint ezt a fölényüket csakis hallgatással lehet, úgy, ahogy, kivédeni. De az európai képtelen erre. Mindig ő töri meg a csendet, ő oktat és ő magyaráz. Ő akar felülkerekedni. A japáni pedig csak hallgat. Boldogan.

Egyéni nézetem, hogy a kerek föld semmilyen népére se lehet helytálló jelzőt alkalmazni. Az angol hidegvérű. Az olasz lobbanékony. A francia szellemes. A német szorgalmas. A kínai bölcs. A japán ravasz. Ezek a megállapítások biztosan semmivel se többek, mint amik -, vagyis egyszerű tőmondatok. Volt már szerencsém találkozni olyan angollal, aki minden csekélységért a mennyezetig ugrált mérgében. Viszont az olasz fronton, az állásunkkal szemben terpeszkedett egy gépfegyverállítás, amelynek legénysége hónapokon keresztül alkalmat adott arra, hogy szemtelenségig menő nyugalmukat megbámuljuk. Aki Franciaországban járt, az tapasztalatból tudja, hogy a franciák beszéde nem mindig derít mosolyra. Ezeket a hasonlatokat a végtelenségig lehetne variálni, azonban állapotjunk meg annál a közhelynél, hogy *a japán ravasz*. Ezt a megállapítást nem volnék hajlandó minden feltétel nélkül aláírni.

Ha valami általánosító jellemvonást kívánnak a japánokról, akkor egész másként kell beszélnem róluk. Ennél a fajtánál a legszembetűnőbb az önállóságra való törekvés, az örökké tevékeny érdeklődés, a tudásszomj, s az individualizmusnak egy nagyon érdekes válfaja.

A japáni nagyon hajlamos az individuális életre, azonban náluk a legkisebb individuális egység - a család.

A japáni faj sohasem volt kolonizációs anyag. Sokkal önállóbb, a maga hasznát néző, s az eseményeket kihasználni tudó nép, semhogy alárendelt szerepet vállaljon, vagy, ami még rosszabb: túrjon. A háromezeréves Japán örök ifjúságát fiai tudásvágyának, praktikus ügyeskedésének és szorgalmának köszönheti. A japáni tömegember magasabb értelemben se nem zseniális, se nem misztikus. Hiányzik belőle a gyors felfogás és a

képzeli erő. Ezt a természetet a kíváncsisággal párosult szorgalommal kárpótolta. Megfigyelő képessége pedig közismert.

Egyszóval a japáni köznép a legideálisabb anyag, a kormányozni tudó államférfiak kezében.

Ez az állításom mindjárt érthetőbbé válik, ha Japán történetét összehasonlítjuk Ázsia legnagyobb kultúregységeivel: Indiával és Kínával. Nem akarok hosszabb fejtegetésbe bocsátkozni, arra sincs helyem, hogy kimutassam, miként szívta fel Kína a hindu filozófiát, művészetet, s formálta a maga képére. Maradjunk meg csak annál a ténynél, hogy Kína már ezer esztendeje az emberi műveltségnek olyan fokán állt - amelynél jobbat, szebbet ma se kívánhatna -, amikor Japán átvette, mint érett gyümölcsöt a buddhizmussal együtt mindazokat az értékeket, amit a kínai zseniáltság iparban, művészetben, filozófiában oly tökélyre emelt.

Mégis ennek az ezer oldalú szépségnek, hasznosságának, amelyet gyűjtőnevének kínai műveltségnek neveznek, nem Kína, hanem Japán látta igazi, gyakorlati hasznát. *Kínában szemkápráztató kultúr gócpontok voltak. A mérhetetlen birodalom százmillió néptengerében elszigetelt oázisokban élt és pompázott a Szép.* De maga, a tömeg ugyanolyan nemtörődömséggel tengette napjait háromezer évvel ezelőtt, mint ma.

Egész mást tapasztaltunk Japánban.

Először az udvar, majd a főnemesség vette át a buddhizmussal együtt az új élet kereteit, tartalmát. De a harcos osztály, a kereskedő és köznép nyitott szemmel figyelte az új szokásokat, modort, divatot. *Gyerekes kíváncsisággal leste az újat, akárcsak ma és rögtön utánozta.* Bámulatos zseniálítással értett ahhoz, hogy a maga szerény eszközeivel, legalább színben, formában, vonalban olyan életet teremtsen maga körül, mint amelyet a főúri házaknál látott. A kínai kultúra alig száz év alatt gyökeréig átformálta Japánt. Ez az eredmény ezer év alatt se lett volna elérhető - mondjuk felsőbb utasításra -, ha a japáni fajta nem olyan, mint amilyen. A kínai paraszt még ma is oly távol áll a nemes kínai kultúrától, mint kétezeröttszáz évvel ezelőtt. *A japáni paraszt pedig már ezernégyszáz esztendeje élvezzi annak szépségét, harmonikus előnyeit.*

Ez az adottság magyarázza meg azt, hogy az összes ázsiai népek között, miért volt a japáni az, amely oly tökéletesen átvette az európai civilizációt. Most se tesznek egyebet, mint ezeröttszáz évvel ezelőtt. Valami új, jobb jött, mint a régi. Tehát azonnal eltanulták előbb az idegenektől, majd egymástól.

Az újdonságkeresésnek, utánzásnak természetesen vannak kirívó, sokszor komikus megnyilvánulásai. Ezeken édesdeden mulatnak a Japánban élő,

vagy az ott megforduló európaiak. Mulatnak, mert nem látják meg azt az eléggé fel nem becsülhető lelki adottságot, amely ezeket a komikumokat néha a felszínre dobja. A japáni tömegnek csodálatosan kifinomodott érzéke van mindennel szemben, ami japáni. Japáni ruhában járó nőt, vagy férfit, *japáni módra izléstelenül öltözködni, vagy mozogni, cselekedni sohasem láttam.*

De ami új, ami ismeretlen, azzal szemben sokszor elvesztik biztonságukat.

Ottlétemkor Tokióban járt egy amerikai revütársulat. Ennyi émelyítően szőke hölgyet, azt hiszem, a tokiói lányok még sohasem láttak egy csomóban. A színház tömve volt. Főleg fiatalokkal. E társulat szépei, mondanom se kell, nem az angol internátusokban töltötték gyermek éveiket. Modoruk -, már mint nekem - kissé nyersnek, bájnélkülinek tűnt fel. Izléstelen reklámtól sem húzódoztak. Valószínűleg menedzserük utasítására, a nagyobb feltűnés kedvéért az utcán, bő, hosszú nadrágban jártak. Mi, európaiak jobban megfordultunk e csodabogarak láttára, mint a japánok.

Alig vártuk, hogy az egész pereputty, a pokolba, vagy legrosszabb esetben, Amerikába vitorlázzon. Valósággal szégyenkezünk miattuk.

Egy angol cégvezető, esti összejövetelünknel az asztalt verte öklével.

- Nem elég, hogy az európai ember presztizsét állandóan rombolják a filmek, most még ilyen állatsereglettel jönnek ide kifigurázni bennünket!

Komoly indítványt tett, hogy tüntessünk ellenük. Erre azonban nem került sor. Ha nem tévedek főleg azért, mert a következő napon Tokió főbb utcáin - *nadrágba bujt japán lányok sétáltak.* Szegénykéék, az amerikai strandfilmekben már látták, hogy odaát nadrágot viselnek a nők, de arra talán nem gondoltak, hogy ez az utcán is lehetséges. A görölök megmutatták, hogy lehet. Tokió divatos hölgyei három napig pizsama-, legjobb esetben sportnadrágban mutatkoztak a forgalmas utcákon.

Azután, mintha statáriumot hirdettek volna a nadrágos nők ellen, ez a förtelmes ruhadarab egyik napról a másikra eltűnt Tokió életéből. Bizonyára valamelyik Európát járt japáni úr, vagy esetleg a nagyobb lapok valamelyike világosította fel vezércikkben a hölgyeket, *hogy ez nem divat, hanem izléstelenség.*

A japáni hölgyek azt már felfedezték, hogy az európai ruha évről-évre változtatja vonalait, színét és anyagát. A férfiak nem ilyen mértékben. Például ferencjósokában ma már talán sehol a világon nem járnak, - csak Japánban.

Az is igaz, hogy csak az öregebb korosztály. Amikor Japán nagy fia, *Togó* admirális halálos ágyánál együtt virrasztottam japáni kollégáimmal, feltűnt nekem, hogy a tudós professzorok egytől-egyig, ebben, a régi jó időkre emlékeztető ünnepi ruhában tevékenykedtek. Általában azonban a ceremoniális öltözet a zsaket.

Ellenben kész nevetség, ha valaki Japánban az évszaknak meg nem felelően öltözik. Mondjuk tavasszal nyári ruhában járni, vagy télen őszi: ez a szegénység, vagy a rossz izlés kiáltó bizonyossága.

Nekem túl meleg volt a japáni klíma. Télen is rendszerint rövid kabátban, mellény nélkül jártam. Egyizben egy japáni ismerősöm, a kalendárium szerinti első téli napon aggódva figyelmeztetett, hogy vegyek fel melegebb ruhát, s főleg mellényt, mert megfázom. Hiába bizonykodtam, hogy így meg úgy, nekem nincs szükségem az ilyesmire, - konokul kitartott amellett, hogy megbetegszem.

- Ha már az én szerény figyelmeztetésemre nem ad semmit, kérem, gondoljon a családjára!

Ezt oly kedvesen, erőszakosan mondta, hogy másnap mellényt vettem fel. Persze akkor még nem tudtam, hogy a japánok legtöbbször a kellemetlen mondanivalót, virágnyelven közlik. Ennek a nagy figyelmességnek az alapoka az volt, hogy japáni barátom szégyelt egy oly európaival mindennap az asztalnál ülni, aki még télen is mellény nélkül jár!

Valósággal fellélegzett, amikor másnap mellényben látott. Végig mustrált, azután bizalmasan a fülembe súgta:

- Kérem szépen. Ön reggel valószínűleg későn kelt fel, s kapkodott öltözés közben.

Gyorsan végig mértem magam. Semmi hiba. A tükörben pedig láttam, hogy a gallérom, a nyakkendővel együtt, a rendes helyén díszeleg. Ugyan mit kifogásol rajtam, jóakaró és tapintatos barátom?

- Képtelen vagyok valami rendellenességet magamon felfedezni, - fordultam feléje.

Arcvonásai változatlanok maradtak, de a szemében diadalmas fény gyult ki:

- Sietségében - súgta ugyanúgy, mint az elébb - *valamennyi mellénygombját begombolta.*

- És az baj?

- Hát nem olyan nagy baj, - mosolygott, tovább - de azt hiszem, az utolsó gombot szabadon kell hagyni. *Így illik.*

Japáni modor szerint, már ez is túl erős volt, amit eddig mondott. Hirtelen elhallgatott. Éreztem azonban, hogy úgy belsőleg, a fölénynek egy bizonyos neme tölti el ezt a kis embert, mint minden japánit, ha alkalma nyílik európai embert európai természetű dolgokban megleckéztetni. Valamit jobban tudni, mint a mester, - kinaibb lenni a kinainál, európaibb az európainál - ez a japáni ember örök vágya. S ez vonatkozik az élet minden viszonylatára. Kelleténél békésebb természetű ember vagyok, de azt mégsem vágtam zsebre, hogy egy mellénygombon keresztül, európaiságom döntő vereséget szenvedjen. Tehát ellentámadásba mentem.

Ugyebár, a fölény első megnyilvánulása a mosoly. Miért is kiadós mosolygás után szólaltam csak meg:

- Jóindulatát hálásan köszönöm, de a mellényem gombját változatlan helyzetben hagyom. Nem mondom, ha úgy tíz évvel ezelőtt figyelmeztetett volna, ész nélkül eleget teszek a felhívásának. De az utolsó mellénygomb szabadonhagyásának divatja, rövid élet után, már évekkel ezelőtt megszűnt Európában. Ugyanis, az emberek rájöttek arra, hogy az elegánciának eme megnyilvánulása a walesi hercegtől ered, - de nem öntudatos módon. A herceg egy nap, történetesen elfelejtette mellényét végiggombolni, azonban másnap pótolta a hibát...

Már nem mosolygott. Szemét összehúzta:

- Tényleg? - ez volt egyetlen szava. De ebben a gyanakvásnak és a kételkedésnek oly nagy és őszinte adagja vibrált, hogy megsajnáltam. Azonban, akárcsak én, ő se nyúlt a mellénygombjához. Ellenben, lassan, óvatosan körülnézett az étteremben. Azután megnyugodott: minden európai ruhát hordó japánon nyitva volt a mellény utolsó gombja.

Ebédután elbúcsúztunk. Másnap ugyancsak abban az étteremben találkoztunk. Első pillantásunk egymás hasára esett. Ő is nevetett, én is. *Az ő mellénye végig gombolt volt, - az enyém nem.*

- Hát ez mit jelent, - bökött felém az ujjával.

- Semmit és mindent, - feleltem. - Én megtanultam, hogy mindig alkalmazkodni kell egy idegen országban az általános felfogáshoz. De, ha nem csalódom, önön is ilyfajta változás van.

- Igen. Meggyőződtem arról, hogy önnek igaza van.

Egymásután jöttek ebédre a szomszédos nagy irodák alkalmazottjai. Feltűnő változás. *Valamennyi végiggombolt mellénnyel jött.* Valami bénító ijedtség vett rajtam erőt. Sohase gondoltam volna, hogy ilyen kellemetlen perceim legyenek mások mellénygombjai miatt. Mert voltaképpen mi történt? Egy oly félelmetes jelenség, mint a tájfun. Fél éve ültem együtt ebben az étteremben a megszokott vendégekkel. Az volt az érzésem, egyik se ismeri a másikat. Legalább is mindennap, szótlán hidegséggel húztak el egymás asztala mellett.

Azután, e sok vendég közül az egyikkel, kis vitám támad. Lényegében apró emberi dolog felett. Ez a japáni meg volt győződve a maga igazáról. Mégis huszonnégy órán belül, *Tokyoban lenyomozta, helytállók-e a szavaim.* Nem tudom, miként csinálta, de az eredményt saját szememmel láttam. Ez azonban még nem oly meglepő. Megdöbentő az volt, hogy ez a rövid idő elégséges volt arra, hogy figyelmeztesse az egész city-beli hivatalnokokat.

Ha ez egy mellénygombnál így van, elképzelhetjük, milyen hamar repül a hír, komolyabb dolgok esetében! S még valami tanulságot vontam le ebből a tapasztalatból: bármilyen faképpel járnak egymásközött a japánok, bármennyire túlzottan egyedülálló, individuális fenomén képében tetszelegnek, - mégis egyek.

Egyek ők a versengés, a felülkerekedni akarás és a suttogás hármasságában. Ezek gyermekes tulajdonságoknak látszanak, s a külföldiek többnyire avval a benyomással mennek el, hogy a japánok sok esetben, - nagy gyerekek. Egy évezredes kínai mese szintén gyerekeknek bélyegzi a japánokat. Magam részéről ehhez csak annyi hozzáfűzni valóm van, hogyha a japánok oda jutottak, ahol ma vannak, szorgalmukon kívül ezt ennek a gyengeségüknek köszönhetik. *Kiváncsiság, utánczás, gyermeki öröm az elsőbbség felett,* ezek azok a hibák vagy erények, amelyen a mai győzedelmes Nippon felépült.

Ha már ilyen általánosan fellelhető jellemvonásokról beszélünk, meg kell említenem - sőt, talán ezekkel kellett volna kezdenem - a japáni sikerek két motorikus erőtevéjét: *a becsvágyat és a kötelességtudást.*

A becsvágy és a kötelességtudás, aszerint, hogy milyen természetű ügyről van szó, két vagy három irányban mozog. Általánosságban a japáni ember tettét, gondolatát az irányítja, hogy becsületet szerezzen a családjának s így önmagának is. De például, ha *külföldivel* áll szemben, akkor becsvágya megháromszorozódik. Elismerést akar szerezni hazájának, családjának és mindig szerény, alázatos személyének. Ezt az igyekvésüket lehet gyűlölni, lehet szeretni. Én tisztelem.

A kötelességtudás az egészen különleges valami. Szent dolog. Le a kalapot előtte! Az átlag japáni ember akkor veszíti el a fejét, ha úgy találja, hogy nem teljesítette a kötelességét. Valósággal búskomor lesz. Önmagával meghasonlik s nemegyszer a halálban keres megoldást. Se szeri, se száma az olyan eseteknek, amikor a japáni ember külföldről hazafelé tér s éjjel valamelyik óceán feketén csillogó vizébe veti magát.

Az én hajómon is megtörtént, a *Katori Maru*-n. De ehhez hasonló hírek majdnem minden hónapban előfordulnak a japáni lapokban. Ezek a szerencsétlenek, mintha összebeszelnének, végzetes tettük indokául azt hozzák fel, hogy annyira örülnek a viszontlátásnak, hogy ennél boldogabbak már úgysem lehetnek az életben...

Talán még emlékszik a világ sportközönsége a japáni tenniszfenoménra, *Satóra*. A singapore-i szorosban tengerbe vetette magát, mert úgy érezte, hogy rossz fizikai kondíciója miatt nem tudja majd kötelezettségét teljesíteni. Most nemrég *Jamada* ezredes követett el harakirit, akinek feljebbvalója merénylet áldozata lett. Ismertem ezt a derék katonát. Boldog, kiegyensúlyozott ember volt. Mégis, miután hibásnak találta magát, a *busidó* szabályai szerint - meghalt. A tényleges vagy vélt hibáknak ily elintézése ellenkezik a mi erkölcsi és a vallásos felfogásunkkal. Európai ember előtt legtöbbször érthetetlen. Ez azonban mind nem változtat azon a tényen, hogy a japánok *ily* szigorúan veszik a kötelességteljesítést.

Ez az egyik oka, - sok egyéb között - miért becsülik oly nagyra a japáni hadsereg morális értékét.

Vitathatatlan, hogy a japánok szemében első helyen állnak az erkölcsi értékek. Kitűnő társadalomtudósok nem egyszer bizonyították be, hogy az emberiség erkölcsi felfogása változik a századok pergése alatt. Úgyszintén lényeges eltérés tapasztalható fajok és világrészek erkölcssei között. Ebben a tekintetben az idegenek nem lehetnek súlyos problémái Japánban. A japánok felfogása a jóról és rosszról, a helyesről és az elítélendőről teljesen egyezik az európai morállal. Legfeljebb a részletekben van némi eltérés, - a japánok javára. Ők nemcsak a művészetben tűnnek ki a miniatűr részletekre való hajlamosságukkal, hanem a lelkiekben is. Tetteik mögött legtöbbször oly hajszálfinom erkölcsi rugók működnek, amelyeket az idegen egyáltalán nem, vagy csak nagyon későn vesz észre. Legtöbbször akkor, amikor már késő és helyrehozhatatlan hibát követett el.

A japáni nagyon érzékeny. Ez nem is csodálható. Az ország földrajzi adottsága, klimatikus viszonyai évezredek át biztosították e keverékfaj tisztaságát, s a különleges viszonyokhoz hozzáfinomodó idegrendszert. Olyan országban, mint Japán, ahol minden évben kétszer - a tavaszi és téli napéjegyenlőség táján - borzalmas tájfunok dúlnak, ahol naponta legalább

három-négyszer reng a föld, - nem élhetnek oly kötélidegzetű emberek, mint a ködös Albionban. *Ott a lélek állandóan résen áll és várja a halált, - a halált, amely elől az egyedüli menekvést az önuralom biztosítja.*

- Nem véletlenség - mondta egyízben nekem egy buddhista pap -, hogy a japánok szent szimbóluma a *Fuji-no-Jama* hegy. *Kívül jég, belül tűz. Akárcsak az idegállapotunk...*

E túlérzékenység volt bölcsője a világhíres japán udvariasságnak is. Hímestojásként bánnak egymással a japánok, nehogy tápot adjanak az ingerlékenységnek. Az Isten mentsen meg mindenkit egy felingerelt, önuralmát veszített japánitól. Ilyenkor a szó teljes értelmében elborul az agya. Tör, zúz és gyilkol. Fékezhetetlen. Akárcsak a tájfun.

Elég gyakran találkozok ilyesmivel az ember az ujságok hasábjain. Mielőtt elmentem volna Japánból, volt egy ilyen tipikus eset, amelyre ma is csak borzongva gondolok. Ha jól emlékszem, Kyotó környékén, egy kisebb faluban, furcsa külsejű kolduson mulattak a gyerekek. Csak csilingelő hangocskájukkal nevettek, mint annyiszor rajtam is, - ami nekem oly jól esett és szívből mulattatott.

Ez a koldus azonban, aki japáni volt és az élettől meggyötört, tehát kétszeresen érzékeny, egy darabig állta a hallatlan sértést. (Öreg emberen nevetnek a gyerekek!) Azután minden átmenet nélkül kitört. Kirántotta kését, összeszurkálta a gyerekeket, végig rohant a főutcán, s aki útjába került, azt halálra sebesítette. Majd megtorpant. Végignézett vérfoltos ruháján, térdre esett és zokogni kezdett. Magához tért.

Összetett kézzel kérte a rendőröket: öljék meg.

- Veszett kutya vagyok - nyögte -, mennyi ártatlan életet pusztítottam el!

Hogy mi történt ezzel az emberrel, nem tudom. Annyit még olvastam róla, hogy az orvosi vizsgálat, a túlságos érzékenységtől eltekintve, *teljesen normálisnak és beszámíthatónak találta.*

Kétévi tartózkodásom alatt verekedést Japánban nem láttam - pedig sokat és sok helyen csavarogtam. - Összetűzést annál többet. Az ilyen affér, *a bevezető, egy-két pattogó, érdes szavon túl* (de ezek sohasem gorombaságok vagy trágárságok, nincsenek is ilyen szavak a japáni szókincsben!) *a felek némák maradnak.* Egymás mellett állnak, mozdulatlanul és - a földre néznek, vagy merőn előre. Akár a komondorok összekapás előtt. Ez sokkal félelmetesebb, mintha késsel hadonásznának, vagy a revolver csövét mutogatnák. Így állnak két-három percig, minden idegüket és izmukat a támadásra és a védekezésre koncentrálva. Azután, mintha valami felsőbb

hatalom rájuk parancsolna, - ugyanabban a tizedmásodpercben sarkon fordulnak és - eltűnnek a tömegben.

Ezen pedig senki sem nevet. Ellenkezőleg, a teljesen semleges nézősereg, megkönnyebbülten felsóhajt. Semelyik japáni homlokára nincs felírva, milyen mestere a dsiu-dsitsunak, vagy ahogy ők nevezik, a *yudo*-nak. Azt sem lehet tudni, vajjon mennyire érti a *karakatté*-t. (Pusztá kézzel törés tudománya.) Esetleg brilliáns *kendo*-ista. (Botvívó.) *Annyi azonban bizonyos, hogy a három önvédelmi módszer valamelyikéhez ért.*

A *kendo*, a *karakatte* és a *yudo* pedig mind olyan tudomány, amelyek mögött árnyék helyett a halál angyalának fekete szárnyai terpeszkednek. Ha összecsapnának, fogást fogás követné. A mérkőzés *legjobb esetben kéz- vagy lábtöréssel* végződne. Így, ha már lenyelték a mérgeket, jobb, ha széjjelmennek.

Egyébként, hogy milyen jól ismeri a japáni saját magát, legjobb bizonyíték erre a *kendo*, a *yudo* és a *karakatte* lelki szabályai. Mind a három tudomány az *önvédelem* alapján épült fel.

Az ötéves gyerek a fogásokkal együtt egyre azt tanulja: *sohasem támadni*. S ez így igaz. A támadó fél (különösen ha ideges, mérges) mindig kész préda a *yudo*-istával szemben. Minél erősebb fizikailag, minél nagyobb lendülettel támad, annál biztosabban töri nyakát-lábát az utca kövezetén, vagy - a ház falán.

Például a képzett *yudo*-ista kellemesebb ellenfelet nem is kívánhat magának egy jól megtermett boxolónál. Nyolc mérkőzést láttam *yudo*-ista és boxoló között. *Mind a nyolc esetben a boxolót mosták fel a földről.* (Két ízben csonttöréssel kórházba kellett szállítani őket.) Pedig ezeken a mérközéseken a *yudo*-ista hátrányban volt, mert a boxoló rövid úszónadrágján kívül más ruhadarab nem volt, amiben meg lehetett volna kapaszkodni.

A *yudoban* képzett japánit arról lehet megismerni, hogy járás közben lábfejeit kifelé tartja, s ha egyáltalán lehetséges, külső fellépése nyugodtabb, mint a többi japánié. Tudománya hallatlan önbizalmat ad neki. Nem fél. Egész lénye megfigyelésre és nyugalomra van beidegződve. Még ahányat ismertem közülök, valamennyien *lovagias, kitűnő modorú és szelíd emberek voltak.*

- *Fenyegetődzés, hepciáskodás, csak a gyöngé emberek tulajdonsága* - mondta egy ízben *yudo*-mesterem. - *A félnkség rikolt belőlük...*

De talán mindennél jobban megérti az olvasó a *yudo* gondolkodásmódot az alábbi esetből. Egyébként törvénytörő ügy volt. Az újságban olvastam. Nálunk ezt a címet kapta volna: "*A póruljárt betörő*".

Japánban igen sok a besurranó tolvaj. Ezek éjjel a háztetőkön keresztül megközelítik a kiszemelt házat. Nesztelenül belopózkodnak. Sokszor az alvó házbéliek feje mellől is ellopják az értékebb holmit. Hihetetlenül ügyesek. Egérkékeknek hívják őket.

Egy évvel ezelőtt, ilyen egérke látogatást tett egy tokiói uriember házában. Hivatlanul és éjjel. Amint óvatosan, négykézláb szobáról szobára mászott, az emeleti lépcsőkanyarban szembetalálkozott a ház urával. A tolvaj harmincöt év körüli, tagbaszakadt ács volt. A kárvallott fél pedig közel a hatvanhoz, apró, filigrán emberke. Egy nagy vállalat jogtanácsosa. Az ügyvéd tudta, hogy hivatlan vendég van a házban. Nem csapott lármát, nem vett elő revolvert. Ellenben nyugodtan, szintén négykézláb csúszva, felment a háznak abba a sarkába, ahol a betörőnek okvetlen el kellett haladnia. Itt nyugodtan leült a földre s várt csendben, maga alá húzott lábakkal, akárcsak a kamakurai Buddha-szobor. Végül halkán nyílik a tolós papírajtó. Az ügyvéd egy gombnyomással felgyújtotta a villanyt. A pislogó tolvaj egyik kezében tőr, a másikban batyu.

- Ne féljen, - bátorította az ügyvéd a meglepett férfit, - most az egyszer símán menekül. Tegye le a lopott holmit. Ön bizonyára szegény ember, különben nem vetemedne ily butaságra. Itt van tíz yen, menjen békével. Ellenben figyelmeztetem, ha még egyszer ide beteszi a lábát, akkor innen, az emeletről dobom le.

Ezt oly derűs nyugalommal mondta, amint az egy yudoistához illik. A meglepett betörő, remegő kézzel vette át a pénzt, s ezerszeres bocsánatkéréssel távozott. Az ablakban még egyszer visszafordult, s a legudvariasabban elköszönt.

- Sayonara! - hajlongott a betörő.

- Sayonara! - udvariaskodott az ügyvéd.

Egyébként a *sayonara* japánul annyit is jelent, hogy "*Isten önnel*", de úgy is lehet értelmezni - *a viszontlátásra*. Amint később kiderült, az ügyvéd az első formájában sayonarázott, a betörő pedig az utóbbi értelemben.

Két hét múlva az éjjeli kaland szóról-szóra megisméltődött, egész addig a jelenetig, amikor az ügyvéd felgyújtotta a villanyt. Most is ugyanúgy nyugalommal ült a lépcső előtti kanyarban, a betörő, balkezeiben pedig megint batyu. Jobbjában tőr. Eltérés mindössze annyi volt, hogy amikor az

ügyvéd látta, hogy *ugyanaz* a betörő van nála, mint a multkor, villámgyorsan talpraugrott.

- Mit ígértem önnek multkor? - förmedt a betörőre.

Az éjjeli vendég felelet helyett a tört maga elé tartva, felegyenesedett. A következő percben fejfel előre repült, le a tizennégy lépcsőn, amelynek alján eszméletlenül terült el.

Ezt az esetet tárgyalta a törvényszék.

A betörő lopás kísérlete miatt kéthónapi börtönt kapott.

- S miért törte el a vádlott kezét? - fordult az ügyvédhez a bíró. - Hisz ön is mondja, hogy csak fenyegető magatartást tanusított, de nem támadott.

- Azért, kérem, mert méregbe jöttem, az ilyen példátlan szemtelenség láttára!

- Ön képzett judoista?

- Igen!

A bíróság az ügyvédet háromhónapi börtönre ítélte. Indokolás: egy judoista nem engedhet szabadfolyást az indulatainak.

Az ügyvéd a judo-etika nevében megköszönte az igazságos ítéletet, bocsánatot kért a felkötött karu vádlottól és - nem fellebbezett. Pont. Nincs tovább.

Természetesen senki sem állítja, hogy minden egyes judoista kész *Bayard* lovag. Néha bizony előfordul, - visszaélnék tudományukkal. Mint például nem is oly rég egy diák. Ez a fiatalember, miután éppen letette a judó-vizsgát, örömeiben vendégül látta barátjait. Ivásközben fogadott, hogy egy hét alatt ezer embert földhöz vág. Amikor kijöttek a kocsmából, úgy találta, hogy azonnal meg kell kezdeni a munkát, mert - kevés idő áll a rendelkezésére. Tokyo egyik legforgalmasabb utcáján egymásután buktatta fel a gyanutlan áldozatokat. Háta mögött pedig pityókás barátai számlálták: *Ötvenegy... ötvenkettő...* Gyönyörűen ment minden - a hatvankilencedik emberig. Ez egy detektív volt. Őt is sikerült ugyan a földre teríteni, de nem teljes mértékben, mert - mint az már a judónál szokás, - a detektív magával rántotta a támadót. Eredmény: a diákot életveszélyes állapotban szállították a mentők a kórházba. Ezen az eseten egész Japán mélységesen felháborodott s a lapok követelték, amennyiben a diák életben maradna, ki kell csapni a főiskolákból.

Máskülönben a japáni udvariasságot éppoly *önvédelemnek* tartom, mint a yudot.

A japáni udvariasság és tisztaság *biológikus eredetű*; ami természetesen semmit se von le szépségükből, kellemes voltukból. Például soha életemben nem szerettem a túl meleg fürdőt. *A japáni klíma egyenesen hajtott a meleg fürdőbe.* Télen az alig párfokos, nedves, átható hideg ellen az egyedüli orvosság: nyakig ülni meleg vízben. Nyáron pedig, a párás melegben, a legbiztosabb felüdülést megint csak a meleg fürdő ígéri. Aki nem élt Japánban, az nem tudja, milyen nagyszerű élvezet egy jó fürdő! A fürdő ott oly szükséges, mint a levegő. A japáni ember teste, egész biztos, hogy tiszta volt már évezredekkel ezelőtt is, mert a természet a vízbe kényszerítette őket. A köztisztaság ötletét a japánok Európából vitték haza s tökéletesen keresztül is vitték. Arra különben is nagyon-nagyon régen rájöhettek, hogy a tisztaság véd a betegség ellen. Az egész Shintó vallás nem más, mint a tisztaság kultusza. Vitan felül áll, hogy Japán a világ egyik legtisztább országa. Olyan piszok, mint például Nápolyban pompázik a festőiesség örve alatt, az elképzelhetetlen Japánban!

Itt a tisztogatás már nem is tudomány, hanem művészet. Például egy jobb polgári család háza, vagy már egy középszerű japáni vendéglő is, a tisztaság tündöklő fellegvára. Mindent összevetve, a japánok előbb fedezték fel a tisztaságot, mint a szépséget. Tisztaságukat nem a csínérvék, vagy a tudományos belátás, hanem a természet diktálta. Európában ez pont fordítva volt. Közismert a francia udvar pompája a tizennyolcadik században. S mégis, ki merne arra gondolni, hogy azok a hirhedt szépségek, akik nevüket beírták a történelembe, ragyogó pályafutásuk egész ideje alatt vajmi keveset fürödtek. Talán három hónapban egyszer.

Az európai ember előbb ismerte a *szépet, a művészt, mint a tisztaságot.* A tisztaságot Európában a tudósok fedezték fel, azért számít a mi szemünkben kultúrtértéknek és műveltségfokmérőnek.

Ez azonban, mint már kifejtettem, ilyen értelemben nem áll a japáni emberre. A kínai piszkossága közismert. Nincs is szüksége fürdőre. Egész jól megél, akár száz évig is - Kínában. De bizony a Japánban élő kínaiak versenyt fürödnek a japánokkal. Nem azért, mert szégyenlik magukat, *hanem mert szükségét érzik a fürdőnek.* Éppen ezért, *sehol a föld kerekén nincs annyi fürdő, mint Japánban.* Minden nagyobb utcában van közös fürdő.

Pontos adatom nincs, *de azt hiszem, nem túlzok, ha tízezer körül taksálom egyedül a tokyoi nyilvános, közös fürdők számát.* Pedig igazán minden valamire való házban ott füstölög a fürdő vize, éjjel-nappal.

Japánban az utca rendes esti képéhez tartozik, hogy felnőttek és gyerekek egyformán a gőzfürdőbe mennek. Különösen a férfiaknál lehet tudni: - ez most fürdőbe megy. Kezében mindig kis zacskót visz, abban tartja a szappant, törülközőt, beretvát. *A szájában pedig ott a fogkefe.* Így, szájukból kiálló fogkefeszárral sietnek a férfiak lubickolni.

Fürdő után már inkább a nőket lehet felismerni, hogy honnan jönnek. Hosszú, kibontott, nedves hajuk, a vállukra omlik. Hogy a kimonót védjék, a törülközőt a nyakuk köré kerítik, mint valami hermelin palástot. Így mennek végig az utcán, szállnak fel a villamosra. Közben hosszú bontófésűvel, egyre simogatják, fésülik, rendezik a lassan száradó haját. Ez egészen természetes látvány és senkinek se tűnik fel.

Egyébként a fürdő kiszolgálással, borralalóval együtt személyenként hat fillérbe kerül. Nagyon megéri.

A fürdő tölti be Japánban a klub és a kávéház szerepét. Nincs annál finomabb, mint egy ilyen nagy, párologó medencében beszélgetni, amikor kint fúj a szél. Vagy hallgatni a masszőr előadását, aki rendszerint vak, vagy púpos ember. Japánban csak a nyak- és a hátizmokat masszirozzák. Tehát az egész művelet aközben történik, amíg a vendég a vízben ül. A masszőr a környék nagyharangja. Ő továbbítja s gyűjti a híreket. Itt vitatják meg a politikai helyzetet, persze, csak úgy szőrmentén.

Fürdő nélkül a régi japáni társadalom életét elképzelni nem lehetett és a mait se. Mert ebben a tekintetben Japán semmit se változott. A környékbeli szatócs, suszter, szabó, borbély, zöldségárus, mind-mind a fürdőben találkozik és éli ki közéletét.

Hajdan a shogunok, dáimiok, vagy a környékbeli úr besúgói hallgatták élénk figyelemmel a fürdőkben kialakuló közvéleményt, ma a rendőrség emberei. Az is nagyon valószínű, hogy a japánok a fürdőben sajátították el azt a szokásukat, hogyha csak egy kicsit is bizalmas dolgot akarnak közölni egymással, beszédközben tenyerüket a szájuk elé tartják. Mert a leghalkabb beszéd is kihallgatható - szemmel. A medence túlsó oldaláról le tudják olvasni, miről is van szó - a száj mozgásáról. De úgy is láttam már a fürdőben társalogni, hogy bal tenyerüket a víz tükre elé tartják, a jobb kezük ujjával boszorkányos gyorsasággal kínai szójeleket rajzolnak a víz diszkrét lapjára...

A passzív védekezés gondolata annyira vérében van a japáninak, hogy hajlandó volnék elhinni azt is, hogy a híres mosolyukat is e célból találták ki. A rejtélyes japáni mosoly! Mennyi misztikus történetet írtak is már róla - Európában.

Csak arra vagyok kíváncsi, vajjon a hátborzongató regények és drámák szerzői közül hányan tudták azt a tényt, hogy *a japáni nem tudatosan mosolyog*. A japánok arcizmai nem oly mozgékonyak, mint a miéink. Általában képtelenek a mimikára. A mosoly reflexsz mozgás náluk. Akárcsak a kis babánál. Vagy sír, vagy nevet. Annál kifejezőbbek a szemeik. A szemek technikája az már más, s itt tudatosan védekeznek a japáni, nehogy a bensőjében olvassanak. Fontosabb témájú társalgásnál mindig lesüti a szemét. Ennek kettős oka van. Egyrészt ismeri az emberi lélek gépezetét s tapasztalatból tudja, hogy a szem keresztül lehet legjobban befolyásolni az embert. Másrészt, mint már említettem, az se tetszik neki, hogy többet lássanak meg a gondolataiból, mint amennyit közölni akar.

Ez a szemlesütősdi eleinte nagyon idegesített.

Végül nem tudtam megállni. Szóvá tettem. Ez az első időkben történt, amikor még szabadjára engedtem őszinteségi rohamaimat.

- Tudja-e, - fordultam egy jóismerősömhöz, - miért tartják magukat az egész világon sunyinak? Mert lesütik a szemüket!

- Lehet! - felelte mosolygón barátom.

- Egész biztosan. Nálunk a becsületesség és a nyílt tekintet fogalma egy. Maguknál nincs nyílt tekintetű ember.

- *Ez tévedés*, - felelte s most *merően a szemembe nézett*. - Néha mi is szembenézünk, - de nem mindig. A szemlesütés nálunk ősrégi, évezredek formaiság. Udvariasság. Hajdan annyit jelentett, hogy a szembenálló fél egyénisége oly ragyogó, hogy az ember nem tudja sokáig nézni. Akárcsak a napot. Tehát ez nálunk semmi egyéb, mint a tiszteletadás egy neme.

- Mindenesetre praktikus tisztelgés - és magyarázatnak ragyogó!

- Gondolja? - felelte vontatottan informátorom, de szemét már ismét a térdein jártatta...

A japáni ember csak a döntő pillanatban néz az ember szemébe s főleg akkor, ha a maga igazát akarja szuggerálni. Vagy egy hirtelen oldallpillantással meg akar győződni arról, vajjon a szemközt álló őszinte-e?

Másrészt, nehogy igazságtalanságba essem, meg kell említenem azt a jelenetet, amelyet egy szerkesztőségben láttam, s most, így írásközben, jutott eszembe. Nem fontos, de jellemző. A szemlesütésre vonatkozik. Japánban a nagy lapok mindegyikének van előadóterme. Itt adnak ingyenes mozielőadást, felolvasást az előfizetők részére. Egy ilyen előadást megelőző

napon tanuja voltam, amikor a lap adminisztrátora utasítást adott a szolgazsemélyzetnek. Kinek hol a helye s mi a kötelessége. Az emberek tiszteletteljes glédába álltak. A rangban legidősebb bejött a szobába, s jelentette: együtt vannak.

Az illető úr kiment a folyosóra, ott állt katonásan a huszonkét alkalmazott. Valamennyien egyszerre meghajoltak, s azután következett a parancskiadás. *Mindegyik ember a cipője orrát nézte*, közben, aprókat biccentettek a fejükkel. Mintha azt mondták volna:

- *Igenis, értem. Így lesz. Föltétlenül!*

Azután megint földig hajoltak s anélkül, hogy valamelyikük is a főnök szemébe nézett volna, hangtalanul eltávoztak. Ha erre az esetre gondolok, el kell fogadnom informátorom érvelését: a szemlesütés, a japáni udvarias szokások értelmében, a tiszteletadás egy neme. Én ezt akkor még nem tudtam. S így ez a rapport azt a benyomást tette rám, mintha valami tömeges visszaélés történt volna a vállalatnál s huszonkét ludas embernek mosták meg a fejét. Nagyon sok ily külsőség található a japáni életben, amely a külföldi embert megteveszti. Innen származnak azok a nagyképű ítéletek, amelyek exotikus, misztikus tulajdonságokkal ruházzák fel Japán népét. S ugyanitt kell keresnünk az alaptalan rágalomok kútforrását is.

Például a japáni ember, épp úgy, mint a kínai, evés közben csámcsog. Kikóstolja, kiélvezi az étel ízét. A mi étkezési esztétikánk szerint ennél hátborzongatóbb valamit el se lehet képzelni. Azok az európaiak, akik állandóan, vagy legalább is hosszabb ideje élnek Japánban, már megszokták ezt a zajt. Egészen másképp áll az eset az átutazó turistákkal. Ezek rendszerint a jobbmódú osztályhoz tartoznak. (Akár Európából, akár Amerikából jöjjön is a kéjutazó, szegény ember nem lehet. Nehéz ezrekbe kerül egy távolkeleti kirándulás.) Tehát ezek a látogatók vagy a született arisztokráciához tartoznak, vagy pénzfejedelmek, vagy hirtelengazdagok. Az utóbbi fajta a legrosszabb, mert nagyképű. Folyton felháborodik. Ezekről nem is akarok beszélni. Vígjátékfigurák. Ellenben nem egyszer láttam előkelő angol ladyket, akik, feltűnés nélkül, szent borzalommal hallgatták a szomszéd asztalnál ülő japáni társaság jóízű szürcsölgetését. Egy ideig bírták, azután lúdbőrös háttal menekültek. Képzelem, mit mesélhettek ezek otthon, Londonban!

Pedig az elegáns étkezés keleti formája, jóval nehezebb, grációzusabb, mint a mienk. Ezer apró szabályait csak évek folyamán sajátíthatja el - a jó megfigyelő. Minden egyes bögre színének, formájának történelmi háttere, érzelmet kifejező jelentősége van. Virágnyelv, melynek kiegészítő eszközei az ételek s azok sorrendje. Ezen a virágnyelven pedig a járatlan idegen

hatalatlan udvariatlanságokat s gorombaságokat tud elkövetni. Ártatlan arccal. Kapásból.

Japáni tartózkodásom első hónapjaiban a hegyek közé mentem pár napra, az ősz pompájában gyönyörködni. Jó darab földet jártam be, de olyan szép hervadást, mint a japáni sehol se láttam. Lelki élmény. A táj mesebeli színekben égő perzsa szőnyeg. Aki a japáni tavaszt és az őszet látta, az minden további magyarázat nélkül megérti, miért természetimádó ez a nép. Hegyek között, egy kis japáni szállodában laktam. Szúzi vidéken, ártatlan embereknél. Japánosan éltem, ettem, mozogtam. A kimonónál nincs egyszerűbb ruhadarab. Mégis egyetlenegyszer se tudtam úgy felvenni, hogy a kiszolgáló személyzet, édesdeden ne mulatott volna rajtam. Ezek a lányok oly ártatlanok, gyerekek voltak, hogy a szemembe nevettek. Néhány napos ott tartózkodásom, mennyei multság volt számukra. Egész biztos, ha a téli napokban a *hibacsi* (paraszas fazék) mellett jó kedvre akarják hangolni egymást, rólam tereferélnék. Rólam, a furcsa idegenről, aki valószínűleg olyan gazdag volt, mint egy indiai maharadza, mégse tudott se illendően enni, se rendesen öltözködni. Olyan férfi volt, aki semmiért se haragudott s tetszett neki, ha kinevették. Az is meglehet, azóta már éterizáltak, ismeretlen hegyi szellem lett belőlem, akit távoli országokból csalt ide, a Fuji-no-Jama tündöklése...

Akárhogy is volt, tény az, viselkedésükben a gyermek határtalan bizalma, pajkos jókedve, összevegyült a félelemmel. Nálunk a Mikulást fogadnák így, akinek puttonyában mesebeli édességeket sejtenek, de félszemmel ügyelnek az apróságok a virgácsra is.

Erre a bizalmatlanságra főleg az étkezésbeli modortalanságommal adtam okot. Nagyon nagy festő lennék, ha meg tudnám festeni annak a kis japáni lánynak az arcát, aki velem szemközt ült és három napon át kiszolgált. Az első nap, úgy lépett be a szobámba, mintha király termébe jönne, s tálcáján nem párolgó csigalevest, s különböző nyers halat, hanem gyertyákkal ékesített lakodalmi tortát hozna.

Elém tette az egész ebédet. (Japánban egyszerre szolgálnak fel négy-öt fogást.) Szemben leguggolt az alacsony asztalkához. Kezébe vette a *szakés* (rizspálinka) palackot és csicsergett. Megtöltötte a gyűszűnyi, tányérformájú pohárkát. Ki hallott már ilyet, közvetlen ebéd előtt meleg pálinkát inni? De oly ennivaló kedvességgel kínálta, hogy még akkor is kihörpintettem volna, ha gyomorbeteg lennék. Annyit már tudtam a japáni illetanból: vissza kell kínálni.

Kiöblítettem a pohárkát a melegvizes bögrében. Ügyetlenül mutató és középső ujjaim között tartva, feléje nyujtottam:

- Dozó! (Tessék!)

Arcáról mennyi boldogság sugárzott:

- Dómó arigató gozaimasszu! (Ó, oly hálásan köszönöm!)

Kiszürcsölte, visszaadta. Újra töltött.

- Enni akarok fiacskám, nem részegeskedni. - mondtam neki angolul. Persze nem értette. De tiltakozó mozdulatom láttára, összeomlott a mosoly az arcán. Szemében, bánatos ijedtség vibrált. Ismét erőt vett magán. Mosolygott, hajlongott, csacsogott, mint alant a kertben a patak. Épp oly tisztán, ezüstösen.

Közben leemelte az egyik vörös lakkbögre tetejét. Retek, saláta, s egyéb ehhez hasonló nyers zöldség volt benne. Összehúztam a szemöldökömet.

- Majd a hushoz! - magyaráztam neki kézzel-lábbal.

Meghökken. S ez így ment tovább. Semmi se volt jó, amit csinált. Végül elvesztette a biztonságát. Szívből sajnáltam, mert észrevettem, amint remegő ujjacskáival, az asztal alatt zsebkendőjét tépdeste. Már nem beszélt, nem mosolygott. Csak ült, rémült mozdulatlansággal, mintha zuhanó repülőgépen lennének.

Én pedig ettem feszélytelenül, úgy, ahogy tudtam. A két pálcikám közül, úgy kiugrott a hal, mintha élő volna. Meg kellett fognom. Itt éreztem fura helyzetem, - de az éhség nagy úr! A hal kissé sós volt.

- Ó gohan kudaszai! (Rizst szíveskedjék adni!)

Talpra ugrott, megkönnyebbülten. Felemelte az egész tálcát. El akarta vinni. Utána kaptam két kézzel.

- Ne vigye el kérem, csak most kezdek enni - magyaráztam kézzel-lábbal. - Ellenben boldog lennék, ha egy kis rizst adna...

- Értem! - mondta. Még egy szempillantásig tanácstalanul nézett rám és az ételekre, s könnyes szemmel kiment. Nemsokára visszatért egy fabödöny rizzsel. Útközben leküzdötte zavarát, elfogultságát.

- Tessék, - mondta, - miközben félig megrakta az egyik bögrét főtt rizzsel.

- Így már kitűnő! - bátorítottam. - Pompás ez a hal a rizzsel!

Fellélegzett.

- Ó, nagyon szépen köszönöm. (A dícséretet.)

- Egy kis szaké se ártana most, - igyekeztem tovább fogni a diskurzust. - Mi úgy tartjuk, a hal szereti a bort...

A kicsike, hősies megadással töltött.

Ettem, ittam, az éhség diktálta jó étvággal. Végül intettem:

- Köszönöm, elég volt!

Kicsiny pillangó-kezeivel a teáskanna után nyult:

- Parancsol egy kis teát?

- Lehet, sőt kérnék!

Szó nélkül a rizses bögrémbé öntötte, melynek alján még egy kanálnyi étel lapult.

- Egészen megzavarodott szegényke, - gondoltam. Olyan barátságosan mosolyogtam, ahogy csak tudtam Kivettem a kannát a kezéből, s üresen álló teáscsészébe öntöttem. Boldogtalan volt. Azután úgy szedte össze a tálakat, bögréket, csuprokat, mint egy bűnös cseléd a cók-mókját. Lehorgasztott fejjel surrant ki a szobából.

Este vártam a vacsoránál. Hiába.

Nárcisz kisasszonyka helyett, őszbevegyült, tüskéshajú, japáni férfi húzta szét a szobám ajtaját. Földig hajolt. Én is.

- Bocsásson meg uram! - szólalt meg angol nyelven - az egész ház szerencsétlennek érzi magát, s engem kértek - miután nem tudnak angolul -, kérdezzem meg öntől, mi a kifogása, panasza?

Ez az úr, egyébként miniszteri tisztviselő volt.

- Panasz? Kifogás? - tártam szét karjaimat. - Ellenkezőleg! Életem legboldogabb pillanatait éltem itt idáig. S ha már a véletlen szerencse folytán megismerkedtem az ön tiszteletreméltó és kedves egyéniségével, nagyon kérem, ha a ház népnek tolmácsolná hálámat.

A japáni úr mindezideig szemét lesütve hallgatta szavamat. A tolmács szó azonban megütötte a fülét. Mosolygott. Kettőt tapsolt. Szétnyílt az ajtó. A szálloda tulajdonosnője jött be.

Megindult a társalgás, melynek csak a végét írom le.

- Asszonyom! - fordultam a háziasszonyhoz. - Bocsánatot kérek, hogy az önökétől eltérő viselkedésemmel, akaratlanul megbántottam és félreértésre adtam alkalmat. Nálunk egészen mások a szokások, a magukét pedig nem volt időm elsajátítani. Nagyon kérem, ezentúl bármit és bármiként is cselekszem, ne tulajdonítsanak neki fontosságot. Ami Nárcisz kisasszonyt illeti; végtelenül sajnálom, hogy nem hallja szavaim. Nemhogy haragudnék rá, hanem úgy kedvelem, mint a virág a napot, a tó tükre a holdfényt. Végzetlenül voltam, mert láttam bánatát, melyen nem tudtam változtatni...

Ez a kedves japáni úr szóról-szóra lefordította mondókámat, melynek váratlan sikere volt. Nem csak ez a feketébe öltözött hölgy mosolygott, hanem csilingelő kacaj tört ki a folyosón is. Valamennyi lány ott hallgatózott. Köztük Nárcisz kisasszony is. Amennyire zsibbadt lábaim engedték, egyetlen ugrással az ajtónál termettem. Kinéztem. Nosza volt visítás, szaladás! A japáni úr nevetett, hogy a könnyei csurogtak. Az asszony, apró öklével a hátamba ütött:

- Ön nagyon jó ember! - mondta anyásan: megrendítve a japánok emberismeretébe vetett hitemet.

Ezzel a miniszteriális úrral nagyon összebarátkoztam. Vacsoránál Nárcisz kisasszony szolgált ki, aki aranyos volt. Japáni ember nem társalog nővel, nem mond szépeket neki. Déli hibáimat helyreépítendő, folyton bókoltam Nárciszkának, kényelmetlen helyzetbe hozva vendégemet, aki emberfeletti megadással fordította le szavaimat.

Késő éjjelig maradtam együtt új ismerősömmel. Körülöttünk megszámlálhatatlan üres szaké üveggel. Mi ketten voltunk csupán vendégek. Aki élőlény volt a házban, mind belopódzott a szobámba. Ott ültek, csodálkozó szemmel, s nézték a barbár idegent, aki most tanulja meg, hogy evés után a rizses csészébe teát kell önteni, mert csak így lehet azt teljesen kitisztítani. Rizst hagyni a csészében, egyenlő a haraggal. Ezen a bűvös estén tanultam meg azt, *hogy rizst csak akkor kér az ember, ha már befejezte az étkezést*. Viszont rizs után, úri ember nem iszik alkoholt. És még sok apró tudnivalót, amelyeknek elmulasztása, felcserélése, sértés, de legjobb esetben a műveletlenség jele.

Bensőmben a sárga földig resteltem magam, s így sok ezer kilométer távolságból, bocsánatot kérek Nárcisz kisasszonytól modortalanságomért, amellyel első találkozásunkkor vérig sértettem, megszegyénítettem.

Ugyanennek az úrnak a magyarázataiból tanultam meg, miért szürcsölnek a japánok? Azért, mert *forró ételt* csakis így lehet enni. Viszont ezen a vidéken, ahol a tifusz, kolera oly könnyen veti meg a lábát, ajánlatos mindent főtt állapotban, s oly melegen fogyasztani, amennyire csak lehet. Ebből a biológiai, hogy ne mondjam bakteriológiai óvóintézkedésből alakult ki a századok folyamán, - a szürcsölés eleganciája!

Persze, ezt az angol ladyk nem tudják, mint annyi sok mindent, ami a távolkeleti életére vonatkozik! Viszont az is igaz, a szürcsölés és a csámcsogás között nagy az eltérés. Mikor csámcsog a japán? Ha kompakt ételt eszik. Miért? Mert eltanulta a bölcs kínaiaktól. Az étel igazi aromája, íze, étvágygerjesztő volta, csukott szájjal fel nem fedezhető, értékelhető. Mi, nyugati, városi emberek elszakadtunk a természettől. Eszünk, de nem táplálkozunk. Néha, ugyan kitör belőlünk az ösztön praktikussága, s otthon a kezünkbe vesszük a csirkecsontot. *Mert így ízesebb; de szégyenteljes.* A keleti ember úgy igyekezett megoldani az eleganciát, hogy az ösztönös jót, szép formába öltözteti. Igazi életművészek.

S mindentől eltekintve, nyugodtan szürcsölhetnek, csettinthetnek a nyelvükkel, - mert az ő hallásuk más, mint a mienk. Bizonyos zörejeket - amelyek bennünket a bőrünkéből kiugratnak - a japáni észrevétlenül elereszt a füle mellett.

Látszólagos kötélidegzetükből sokat lehet írni tompa fülük javára. Hallásbeli fogyatékoságukért állandóan irigyeltem a japánokat - Japánban. Aki nem élt 1934-ben Tokyóban vagy Oszakában (főleg az utóbbi városban), az nem tudja mi a nagyvárosi kakofónia! A klimatikus viszonyok, s a házak beosztása folytán minden valamire való utca végnélküli, nyitott bazár. A déligyümölcs-, kerékpár-, selyem- és textil-, papír-, könyv- és cipőüzletek földöntúli megbékéléssel olvadnak egymásba. A pácolt tengeri halak bűze összevegyül a pörkölődő tea kellemes illatával. E szín- és szagkeverék fölött lágy zefirként cikázik a déli szigetekről hozott gyümölcsök aromája. Az ember orra, szeme, - bocsánat a kifejezésért - lassan megkergül. S nem elég, hogy két érzékszerved felmondja a szolgálatot, mindezek tetejébe jön a zaj.

Minden valamire való üzletnek van rádiója. Hajószirénával vetekedő hangszóróval. Ezek a nyitott kirakatokban kora reggeltől késő estig bömbölnek. Az egyik helyszíni közvetítést, a másik jazz-t, a harmadik klasszikus, vontatott hangon szavalt verset rikolt az ártatlan járó-kelő fülébe. A fatalpu cipők tízezreinek monoton kopogása veri hozzá a taktust. A soffőrök minden ok nélkül három dudán játszanak. S ha áll a kocsi, megelégszenek a gázpuffogatással.

Amit itt leírtam, nem túlzás. Ez élő, idegtépő valóság. Este ez a hangzavar megszűnik ugyan, hogy helyet adjon az éj neszeinek. Ezt különösen akkor

élvezi az idegen, ha történetesen japáni stílusú szállodában száll meg. Az egész ház berendezése olyan, hogy bármely sarkából a legkisebb zaj is eljut az alvó füléhez. Papírfal, papírablak, döngő fafolyosó.

Az éjjeli órákban hazatérő vendégek három szobán keresztül beszélgetnek egymással. Felháborító figyelmetlenség. Nemde?

Föltétlenül, ha a mi idegeinken keresztül mérlegeljük a helyzetet. De én soha nem tapasztaltam, hogy japáni vendég panaszkodott volna az éjjeli lárma miatt. Felőlük, úgylátszik, mozsárágyúkat puffogtathatnak, ha már lehunyták a szemüket.

Ó, hány éjszakát virrasztottam át, s hallgattam a szomszéd autógarázsban dohogó motorokat, az ötpercenként visszatérő éjjeli ór léccsattogtatását. A vak masszőr bánatos furulyázgatását a kihalt utcákon és az éjjeli levesárus, vissza-visszatérő, síró sípját, éneklő árukínálgatását.

Végül nagynehezen hozzászokott a fülem, elaludtam. Akkor meg azért ébredtem fel, mert hirtelen, néhány percre csend volt. Mintha a patkányok is erre az átmenetre vártak volna. Keringőzni, futkározni kezdtek a ház eresztékében, padlóközeiben. Nincs olyan japáni ház, amely patkányhiányban szenvedne. Igaz, hogy ezek a patkányok kisebbek, megnyerőbb külsejűek, mint a mieink. Barátságosak és tiszták. Japáni patkányok.

A nép nem is nagyon bántja őket. Nipponban a macskák csörgőt hordanak a nyakukban. Macskacsörgő, lám, lám, még egy éjjeli zaj, amiről megfeledkeztem. Azután a tücsök se kutya. Minden japáni, akinek félteni valója van, ilyen hegedüst tart a házában. Sohse hittem volna, hogy a tücsökség között is akad kiváló egyéniség. Az a fajta, amely a hegedű üveghangján a magas C-t kerülgeti, a legértékesebb. Ötven szent is ad érte a műkedvelő japáni, ami hallatlan pénzösszeg, mert egy napig élni lehet belőle. Apró, izléses, fakalickákban tartják őket. S a bogárság e léha képviselői, hirhedtségüket meghazudtoló lelkiismeretességgel, este kilenctől reggel ötig muzsikálnak. Oly kitartással és szorgalommal végzik kötelességüket, hogy a hangyák példát vehetnének tőlük. Mert mi is a tücsök kötelessége? Az állandó ciripelés!

Az évszázadok folyamán beidegződött japáni fül akkor ébreszti fel gazdáját, ha a tücsökdöngicsélés elül. Ki tudja, mily rég idő óta, a japánok felfedezték a tücsök fantasztikusan finom hallását, idegességét, s rögtön a szolgálatukba állították. A tücsök jobb házőrző, mint a kutya. Nem csavarog el, nem lehet halasrizssal megvesztegetni. Állandóan az őrhelyén áll, mint egy példás forgalmirendőr. *Bármily halkán, nesztelenül lépjen idegen a házba, a tücsök*

meghallja. Elhallgat. Erre a csendre minden valamire való japáni *felébred.* Nem tud aludni - tücsökzene nélkül!

Nekem is folyton ajánlgatták, hogy besurranó tolvaj ellen tücsökkel védekezzem.

- Ha ez így van, eggyel több ok, hogy tücsköt ne vigyek az otthonomba! - hártottam el a jó tanácsot.

- Próbálja ki, - erősködött jóakaróm.

- Fölösleges. Minden szavát betűszerint veszem, aláírom, elismerem!

- Akkor miért ellenkezik?

- Egész biztos -, magyaráztam - hogy addig lennék ébren, amíg ez a mezei hangász koncertezik. Vagyis, a világosság beálltáig. És akkor aludnék el, amikor a legalkalmatlanabb. A kritikus percekben. Amikor a tücsök elhallgatna s - a tolvaj nesztelen léptekkel megjelenne...

- Ön szeret humorizálni! - válaszolt csendes megadással bölcs barátom. Láttam a szemében: más okot keres szavaim mögött. Sehogyse ment a fejébe, hogy ami hatvanmillió japáni előtt oly világos, mint a nap, csalhatatlan, ősi, kipróbált módszer -, az nekem ne legyen megfelelő. Nem nagy dolog, ugyebár? Csak egy tücsök protezsálásáról volt szó s már itt is oly eltérő volt az én nyugati felfogásom.

Másnap kerékpáros küldönc remekbe készült tücsökpalotát hozott, melyben otthonosan egy zenészfamilia hangolta instrumentumait. Az ajándék mellett levél. Szeretetteljes leírás egzotikus vendégeim életrendjéről, szokásairól. Utóirat is volt. Itt közlöm.

- "Bocsánatot kérek úgy Öntől, mint a beajánlottaktól szórakozottságból eredő udvariatságomért. Megfeledeztem a legelemibb kötelességemről, melyet sietek jóvátenni. Vendégei kitűnő családból származnak. Ime: bemutatom *Tigris* urat, akinek felesége, mint jó és példás asszonyhoz illik, szintén e névre hallgat. Ha az élet kifürkészhetetlen törvényei úgy intézkednének, hogy vendégei jobblétre szenderülnek, figyelmébe ajánlom a Nihonbasi környékét, ahol e tiszteletreméltó család ezernyi más tagja, csekély pénzösszeg fejében, várja a szíves meghívást. Kérem ez utóbbi tanácsomról ne tegyen említést *Tigris* úrnak, mert barbár eljárás jó egészségnek örvendő élőlények előtt arról beszélni, hogy mit teszünk majd a haláluk után.

Nagyon megszerettem *Tigris*éket és kiterjedt rokonságukat.

Eleinte úgy volt, nem tudtam aludni tőlük. Most itt, Európában pedig folyton azért riadozom álmomban, mert hiányzik édes altató daluk.

Azóta *Kikuchi* úr is meghalt, aki a tücsökséggel közelebbi barátságba hozott. A túlvilágról ellenőrizheti, hogy lelkem mélyén milyen hálás vagyok neki. Ó, Ti nyugati emberek, akik a kőmetropolisok labirintusaiban kergetik a mesterséges gyönyöröket, el tudjátok képzelni, milyen mulattató jó barát egy tücsök?

Több mint barát. Varázsló. Ha az ágyban fekszel, halkan munkába kezd. Mint égi reszelő, lecsiszolja azt a sok bú- és bánatsalakot, ami napközben kedélyedre tapad. Lassan, lassan nem érzel semmit, csak a lét tudata van meg benned. Maró gondok nélkül.

Nyitott szemmel álmodol. A hold fekete tussal a papírablakra rajzolja a Ginkó fa ágait, leveleit. Ez oly szép látvány, hogy cseppet se csodálható, ha Tigrisék zenei fantáziája lobot vet tőle. Egyre poetikusabb a muzsikájuk. Mellettük, közvetlen közelben egy másik házikó szerénykedik. Ebben a misztikumra hajlamos Jánosbogárkáék laknak. (Erre a szépséges mulatságra is *Kikuchi* úr vezetett rá!) Minél hosszabbak az árnyak a szobában, annál jobban töltik meg rádiumfényükkel a környéket. Eleinte csak világítási próbát tartanak, azután, mikor minden rendben van, bemutatják a maláji balettet. Saját rendezésükben.

Még csak ez hiányzik! Ha nyolc kezük volna, Tigrisék akkor se győznék kedvük szerint a muzsikát...

Mindez elmúlt.

Itt vagyok újból, európai vagyok. Éjjel meglátogatnak a bú árnyai. Ágyam szélén ülnek. Mennyire is nélkülözlek, Tigris! Képtelen vagyok elhessegetni őket. Az igaz, szobám sarkában még most is zöldfény villog. Nem ér semmit. Bánt. Egy lelketlen neonreklámtábla szemtelenkedik az ablakom alatt.

Lehetséges volna az, Tigris, hogy már miattad is egy szép napon ismét összepakoljak és Keletre vitorlázzak? Gondolt-e arra szegény *Kikuchi* szán, hogy ennyire igaza lesz a tücsökvitában?

S mennyi ilyen apró, de boldogító gyönyöre van az életnek, amely mellett mi európaiak csukott szemmel, süket füllel elhúzzunk.

Hányszor álltam értelmetlen tanácstalansággal a japánok mélységes természetszeretete előtt. Nipponban is van ló, mögötte kocsi. De a kocsis, a ló előtt halad. Ostort sohasem láttam, még a katonaságnál se. Valósággal

vígjáték epizód végighallgatni a japáni paraszt párbeszédét meredekebb kapaszkodó előtt a lovával. Már említettem, a japáni szókincs nem ismer durva szavakat. Élőlényeket úrnak titulálják.

- Bimbó uracska - hízeleg az izzadó kocsis - szíveskedjék még egy kicsit jobban belefeküdni!

Hát nem kész humor, ha ezt a jelenetet a mi kegyetlen kezelésünk mellé állítjuk? Pedig ez így van Tokyoban jó néhány állatkereskedés előtt vitt el napi útam. Nem tudtam olyan órában elhaladni mellettük, hogy ne tarkállott volna emberektől a környezetük. Apró pillangókimonós gyerekek guggoltak a ketrecek előtt, melyekben kutyák, tyúkok, majmok szomorkodtak. A csöppségek csoportjában mindig ott volt egy nagymama, vagy egy idősebb zord tekintetű férfi, akinek itt meglágyultak a vonásai. A felnőttek mindig meséssel traktálták a kicsinyeket. Láttam már mesélő ügyvédet, aki ijedten nézett az órájára, mert elfecsegte az időt. S ugyan itt figyeltem meg, amikor az ellenőr a gyerekgyűrűből hámozta ki a magáról megfeledkezett utcaseprőt.

Ezeket a képeket ép úgy nem lehet elfelejteni, mint a japáni állat- és bogár-meséket. Tündérik.

Azután itt volna kérem az uenoi állatkert (Tokyo). Ebben a hatalmas parkban, a borzalmas tokyoi földrengés idejében nagyon sok állat elpusztult. A legmeghatóbb emlékművet itt láttam életemben. A japáni iskolásgyerekek állították kedves barátaik emlékére.

Azután ki ne hallott volna már a világhírű *narai* őzikékről? Százszámra csatangolnak szabadon, s oly bizalmasak, hogy tucatjával veszik körül a látogatót.

Amerre csak fordul a figyelő szem, mindenütt azt látja, mennyire együtt él a japáni a természettel. Ez a tanítómestere, barátja, vígasztalója. Kimeríthetetlen multság, szórakozás. Órákig elgyönyörködnek az aranyhalak fickándozásában, a fák leveleiben, a virágok szirmaiban. Mennyire szerettem volna belátni lelkükbe, hogy a némaság e rajongó óráiban, merre repdes a gondolatuk.

Cseresznyevirágzás, őszi lombok deresedése: nemzeti esemény Japánban. A pályaudvarok falai tarkálnak a térképes plakátoktól. Naponta újabb és újabb művészi kivitelű reklámok jelzik, hol mosolyog a tavasz, vagy búcsúzik az ősz.

Százkilométernyi távolságra mennek ilyenkor az emberek. Valósággal vándorlási láz fogja el a városi lakosságot. Ünneplő, legszebb ruhájukban,

mint nálunk egy operaházi prömierre, úgy vonulnak fel. Ruhájuk színe, hajuk dísze, a természethez igazodik. A lányok fekete hajába oly elegáns a cseresznyevirág rózsás játéka, vagy a krizantém bájos halványsága.

A vonatok zsúfoltak. Pontos adatom van az ilyen szezonnapok forgalmáról. Hihetetlen szám. *Egyedül Tokyoból, az ily vasárnapokon kétmilliós forgalmat bonyolít le a vasút.* Percenként indulnak a vonatok. Belsejünkben egymásra préselt Gyöngyvirág, Napsugárka kisasszonyokkal. Olyan az, mint egy nizzai virágszállítmány.

S ha kiérnek a szabadba, csendes áhítattal kikeresnek valami festői zúgot (Istenem, mennyi van!) Leguggolnak. A kimonó ujjakból előkerül a ceruza, papír. Rajzolnak. Versekét írják. Valamennyien.

Van ennél szebb, mint amikor kétmillió poézissel telt szív dobog halkán, szerényen a mámorító tavaszban? A szemekből eltűnik az örök gyanakvás keresgélő fénye, s helyet ad az őszinte rajongás nyílt tüzének. Aki nem látott cseresznyevirágban gyönyörködő japáni leányszemet, annak hiányos fogalmai vannak a lélek mélységéről.

Az erdő, mező mintha megérezné, kikkel áll szemben. Sehol se oly fehér, menyegzői a tavasz ruhája, mint Japánban. Az ősz sehol se jár oly méltóságteli bíborban, mint itt.

Aki ezt a Japánt látta, az mindig szeretettel és vágyakozással gondol ide vissza.

De menjünk mi is oda, ahova ez a kétmilliós tömeg igyekszik: a városba. Este van. A körutakon egyetlen fényár hömpölyög. Nincs nagyobb világítási hatás, mint a *Ginza* (Tokyo legforgalmasabb útja) és mellékutcái. A Ginzán a legravaszabb színekben, formákban ég, pazarlódik a villany. A benyíló kis utcákban pedig méteres, földig érő papírlámpák átszűrt, mesebeli világítása fogad.

Kint a völgyekben templomi áhítat és csönd honolt. Lábujjhegyen jártak az emberek. Itt a városban, minden kattog, zakatol, harsog.

Versenyt ordít a rádió a gramofonnal, a villamosvasút csengője feleselni próbál az ezernyi autó dudájával. Ha szegény Beethovent csak egy napra idevetette volna a sors szeszélye, örök vigasztalást talál siketségében.

Most már lényegesen jobb a helyzet.

Kiderült, hogy a japánok nem figyelmetlenségből lármásak. Nem akarták halálra ítélni az ide jött idegent. Fogalmuk se volt a zaj fájdtató hatásáról.

Azonban annyit panaszkodtunk, míg végül is utána jártak: vajjon tényleg úgy van-e, ahogy ezek a külföldi ujságírók állítják?

Mindig kikeltem a túrhetetlen lárma ellen. A japáni idegenforgalmi hivatal egyik vezetője előtt is szóvá tettem. Már elég sokan megelőzhetek.

- Tokyónak egyetlen nagy hibája van, megsiketül benne az ember!

- *Tudom*, - felelte az illető, majd ragyogó szemmel tette hozzá - *mert világváros*.

- Nálunk, Európában a hatóságok legfőbb problémája, a zaj kiírtása.

- És sikerült?

- Részben. Például nálunk Budapesten van egy zajelleni egyesület, mely együttműködik a rendőrséggel. (Hogyan, hogy nem: három hónap alatt Tokyóban volt ennek az egyesületnek a programja, beszámolója. Annyi bizonyos, nem én közvetítettem.) Egyébkén vitán felül áll, hogy a lárma milyen károsan befolyásolja az egészséget... Newyorkban, Londonban állandóan kísérleteznek ezen a téren s a gyakorlat fényesen igazolta az elméletet. Az embernek csendre van szüksége.

- Igen, igen, meglehet -, mondta vontatottan. - Mi is folytatunk ily irányú megfigyeléseket. Csak a mi eredményeink eltérőek az önökétől. Például már hónapok óta *nyulakat tartunk a tokyoi vasút töltése alatt. Állandóan dübörög a vonat felettük. Mégis sokkal jobban meghíztak, nyugodtabbak, mint a csendes helyen élő testvéreik...*

- Ez nem érv. Embereket tegyenek oda!

Jókedvűen legyintett.

- Magamon kipróbáltam!

- Eredmény?

- Látja! - s derülten mutatta gömbölyödő mellényét.

- Hátha önöknek más az idegzetük, mint a mienk? - harcoltam tovább.

- Ez az! - csapott rám.

Akármit is áll a dolog, a japánok csupa udvariasságból megszüntették a lármát Tokyóban. Még pedig gyökeresen. Nincs rádió, nincs autósziréna. Tízezernyi üzlet szerelte le a rádióját, s mondta le az előfizetést. Nem

törődtek vele. Ennél nagyobb s úriabb gesztust város még nem tett vendégei kedvéért.

Nekik üzletet, forgalmat, reklámot jelentett a zaj. Híztak tőle. Átvitt és szó szerinti értelemben. Mégis eldobálták, mert *ez volt az egyetlen pont, amelyben minden külföldi panasza egyezett.*

Ma a közel hatmillió Tokyó a földkerekség legcsendesebb fővárosa. Büszkélkednek is vele. Nagyra tartják. De szent meggyőződésem -, nem tudják megérteni: *mi a jó ebben?* S igen sok egyéb terméke is van az európai civilizációnak, ami Japánban tökéletesebb, mint szülőhazájában, anélkül, hogy annak szükségét éreznék. De ez már benne van a japáni lélek mentalitásában: *mindig az első és a legjobb akar lenni!*

Jó néhány száz oldalas könyvet lehetne írni azokról a szokásokról, gondolkozási különbözőségekről, amely a szigetország lakóit a föld többi népétől elválasztja.

Ezek az eltérések oly finomak, oly mélyenfekvők, hogy a nyugati ember észre se veszi jelenlétüket. Apró korallok az élet tengerében. Egyenkint elhanyagolhatók, összességükben azonban hatalmas erőt képviselnek. Néha szigetté sűrűsödnek, hogy a rajtuk, a miénktől annyira elütő, buja és színes világ pompázzék. Néha a víz alatt maradnak, zátony formájában, amelyen a nyugati szokás, gondolat, terv és elképzelés hajója - tükörsíma vízen is a remény ragyogó napfénye mellett - minden átmenet nélkül megtorpan, léket kap és menthetetlenül elsüllyed.

A TÁRSADALMI ÉLET.

Japánba külföldit nagyon ritka esetben hívnak vendégségbe családhoz. A zárkózottságáról világhírű angol otthon valóságos átjáróház -, a japáni ember begubózott tusculánumához képest. Engem, noha sok száz japáni ismerősöm volt, kimondottan az otthonába mindössze három családfő hívott meg. Mind a hárman Európát járt emberek. De nagyon sok oly japáni, akit Európából ismertem, még a lakcímét is elfelejtette megmondani. A többi, jobbára középosztályhoz tartozó urakról, akiket később Japánban ismertem meg, nem is beszélek. Főleg minisztériumi hivatalnokokkal, katonatisztekkel, középiskolai és egyetemi tanárokkal, valamint újságírókkal érintkeztem.

Ismeretségünk mindvégig a legkellemesebb maradt. Nem mult el nap, hogy valamelyikük el ne látogatott volna hozzám. Legtöbbnyire estefelé. Ilyenkor el-elcsaltak hazulról és anyagi viszonyaikhoz mérten, igazán pazar

bőkezűséggel láttak vendégül. Rendszerint valamelyik étterembe, színházba, vagy teaházba mentünk. Viszonzásra a legritkább esetben volt alkalom. Ilyenkor köddé váltak és eltűntek. Kissé kellemetlen érzés, de nem tudtam változtatni a helyzeten.

Később ugyan rájöttem, hogy az átlag japáni nemcsak a külföldivel szemben zárkózott, hanem saját honfitársaival szemben is. A családi tűzhelyet szentségnek tekinti és nem igen van kedvére, ha a kívülállók körülszimatolják. Japánba érkezésemkor egy szeretetreméltó orvos látott vendégül. Teljes hónapig éltem a házában. Ez oly véletlen szerencse és kitüntetés volt a számomra, hogy jelentőségét csak később fogtam fel. Bepillantást nyertem a japáni középosztálybeli ember családi életébe. Kevés idegen dicsekedhetik evvel.

Mondom, teljes hónapig laktam ennél a családnál. Ezalatt mindössze két ízben volt vendég a házunknál. Egyszer a háziasszony két bátyja látogatott el hozzánk és később az orvos unokanővére. Pedig nagyon kiterjedt család volt. Ezzel szemben házigazdám négy hét alatt tízszer vendégelt meg -, házon kívül. Minden esetben más-más társasággal voltunk együtt, amelyek kivétel nélkül, a családhoz közelálló férfiaktól verődött össze. Nagyon költséges mulatságok voltak ezek, amelyeket odahaza ugyanolyan jól, s fölötte kényelmesebben és nyolcvan százalékkal olcsóbban lebonyolíthatott volna. Ez azonban eszébe se jutott se a házigazdának, se a háziasszonynak, pedig mindketten takarékosak voltak.

Általános törvény, szokás ez, amelynek eredetét, egyik gyökerét a Togukawa-korszak állapotaiban kell keresnünk. Így védekeztek a politikai besúgók ellen. A rendszer bevált és ma is kitűnően érvényesül - a pletykával szemben.

A rossz nyelvek természete mindenütt egyforma. Nemcsak Japánban, de nálunk is úgy van, amelyik házban túlnagy a vendégjárás, annak belső élete csakhamar közzájra kerül. Az emberek előszeretettel ujságnak kellemetlen történeteket. Ha pedig nincs -, hát kitalálnak, vagy egész jelentéktelen eseményt felnagyítanak, kiszíneznek. Legalább is úgy tapasztaltam: társaságban a legritkább esetben hoznak szóba családot azért, hogy valami lélekemelőt mondjanak róla.

S mennyire áll ez a szabály Japánra! Ott, ahol az emberek már a természetüknél fogva is titkolódzóak. Inkább kettéharapnák a nyelvüket, de még véletlenségből se árulnak el olyat, ami személyükkel, vagy családjukkal összefüggő. Ez a nagy önmegtartóztatás azután a másik oldalon tombolja ki magát. A japáni ember is szeret beszélni, de miután a maga ügyeiről soha említést nem tesz -, szinte lelki kényszer viszi rá, hogy amit másról hall, továbbadja. Lehetőleg azonnal, melegében. Japánban - sokkal inkább, mint

másutt - az ellenfelek suttogással végzik ki egymást. Elég, ha apró homályos célzásokat tesznek. Rögtön feléled a soha nem szunnyadó bizalmatlanság.

Azt hiszem, nem tévedek, ha a japáni ház reteszét a politikai, társadalmi és lelki motivumok e hármas eredőjétől származtatom.

Azt az állításomat, hogy a japáni voltaképpen szeret fecsegni, nagyon kevés Nipponban járt nyugati ember erősítené meg. Európában pedig egyenesen fogalommá vált a japániak hallgatni tudása. Pedig ennek voltaképpen pont az ellenkezője az igaz. A japáni csak a maga s a családja apró titkait kezeli tabuként. De amint valami közérdekű mende-mondát elcsíp, azonnal tovább adja családi körében, barátainak. Az ismerősöknél már óvatosabb. Ott csak akkor hozakodik elő jólértesültségével, ha annak valami hasznát látja. Legtöbbször színészkedik. Úgy tesz, mintha mindent tudna. Sokatsejtetően hallgat, vagy csak ennyit jegyez meg:

- Ne mondja! Tényleg így van?

De ezt oly hangsúllyal ejti ki, hogy az informátor zavarba esik. Rossz megfigyelő lévén, könnyen tévedésbe eshet s azt hiszi, hogy éppen a legbeavatottabb emberek egyikének mondott el oly történetet, amelyet apró részletében maga sem ismer teljesen. Ilyenkor, különösen az európai ember, még jobban kitálal. Egyre hevesebben beszél, erősítgeti, hogy azt, amit mond, az tényleg így van. Ő csak tudja.

Általában megfigyeltem, hogy a japáni ember a legnagyobb türelemmel olyasmit hallgat végig, amiről maga is jól informált. Rendszerint a csodálkozót játssza. Nem tudok elképzelni olyan jólnevelt európai orvost, aki hidegvérrel s amellet szemmellátható érdeklődéssel szenvedne végig kétórás előadást - a himlőoltásról. Föltéve, hogy azt laikus tartja, tele közhellyel, arcpirító tájékozatlansággal keverve. Már a második mondatnál leintené az illetőt:

- Kérem, ezt én mind jól tudom. Eddig legalább ötszáz gyereket oltottam be! Ugyanis, ha megengedi, klinikai orvos volnék...

Ilyen pofont Japánban senkisémet kaphat. Miért? A japánok szerint azért nem, mert illetlenség volna valakit megsérteni azzal, hogy amit mond, az nem érdekes. Az pedig egyenesen modortalanság, ha valakire rápirítom tudatlanságát. De ez a magyarázat nem más, mint udvarias köntörfalazás, amelyben a japánok verhetetlenül találékonyak. A valóság másképpen fest.

Engem nem egyszer szakítottak félbe mondókám elején szellemes közbeszólás, vagy kérdés formájában. Magam sem vettem észre, hogy az elébb még a búzatermelésről folyt a szó, s most már a repülő hamburgit

bíráljuk. Ezzel szemben nagyon sokszor megtörtént, hogy olyan témáról beszéltek, - mint később kiderült -, amelyet a hallgatóság egyenként jobban ismert, mint jómagam. Tehát a tapasztalat homlokegyenest ellenkezik az udvarias magyarázattal.

Ez a látszólagos figyelmisség, tapintatosság nem más, mint kitűnő emberismeretre felépített, pompás csapda. Ebben az eljárásban annyira benne van a japáni lélek jellemző sajátossága, hogy mielőtt továbbmennénk, érdemes vele bővebben foglalkozni.

A japáni nagyon sokra becsüli az akaratot. Ezt az akaratot azonban ne tessék összetéveszteni a mi - akarásunkkal. Nála az akarat a kitartásban, s a lélek koncentrálásában mutatkozik. Ösztönszerűen kerüli a nyers erő alkalmazását. Problémáit a legkönnyebb módon igyekszik megoldani. Legyen az fizikai vagy szellemi. A mi napszámosaink izmai fejlettek. A japáni teherhordónak pedig az egyensúlyozó érzéke. Zsenik a súlytöréspont felismerésében. (Például egy japáni éthordó harminc bögre levest, három ujján egyensúlyozva, vágatva visz - kerékpáron. Ugyanezt két európai pincér tíz lépésre se tudná elcipelni.)

A mi hősmundáinkban végigkísért a görög mitológia Heraklesze. Az a Heraklesz, aki az oroszánt szájánál fogva kettétépte. A japáni történetekben a hős eszes, furfangos. Mindig csellel győz. Nem hiányzik belőle a halál megvetése, a férfiaság merész talpraugrása. De hogy pusztá kézzel rátámadjon az oroszánt, ilyen oktalanságot a japáni hős - még a mondában se követ el.

Talán nem is véletlen, hogy Nippon földjén valóságos vallási kultusz volt és van a rókának. Az állatok legeszesebbének. A japáninak hallatlanul imponál a fortély. A fortélyosság pedig mindig a valóság ismeretén épül fel. Megtalálni az ellenfél leggyöngébb pontját, azután ujjal fellökni, akár az elefántot is, - ez az, ami a japáninak kedvére való s amire az élet valamennyi viszonylatában ösztönösen törekszik.

Ez a magyarázata annak, hogy ismeretlennel se üzletre nem vállalkozik, se vitába nem bocsátkozik. Előbb körültapogatja jellemét, felkutatja emberi hibáit s számbaveszi jótulajdonságait, erejét. Ezért van az, hogy például a japáni orvos kedvtelve hallgatja az európai papírügynök értekezését - a himlőoltásról. Ez egy olyan terület, ahol fölényben van. Sok mindenre következtethet. Belelát a lelkébe, akár a gondos és okos apa, aki türelemmel hallgatja a fia gyermekes fecsegését. Ellenőrizheti, hogy előadásának meggyőző voltából mennyi írható a tudás, a fantázia vagy - a szuggesztív számlájára. S ha az ismeretlen - legyen az külföldi vagy honfitársa - a próbaloaglásnál megbukott, ugyancsak lesheti, hogy bármely tekintetben komolyan szóba álljanak vele.

Most talán már könnyebben megérti az olvasó, hogy miért oly zárkózott a japáni családi ház, s miért nevelik a gyereket - szerénységre. A japáni anyja kifogyhatatlan az olyan mesékből, amelyek a szerénység, a hallgatnitudás, s az udvarias formák alkalmazásának előnyeit kidomborítják.

A szerény ember, még ha orvos is, nem tart előadást társaságban - a himlőoltásról. A szerény ember egyforma udvariassággal hallgat arról, amit tud, s még jobban arról, amiről halvány sejtelme sincs. A szerény ember meghallgat mindenkit s a maga hangját sohase hallatja. Ez az a szerénység, amellyel a japániak megvalósították az Ezeregyéjszaka meséjének bűvös köpenyét. Szinte láthatatlanok és megfoghatatlanok. Ott ül melletted, még sincs ott.

Akármelyik pontnál akarod megragadni, kibújik kérdéseid közül - a szerénységével. Nagyon sok japáni ismerősöm van, akiről ma sem tudom még, vajjon olyan buta-e, mint a cipőtálpam -, vagy polihisztor.

Nincs nagyobb multság, mint megfigyelni, ha két japáni először találkozik. Ha egyik se fontos a másiknak -, akkor hallgatnak. De ha valami céllal jöttek össze -, akkor megkezdődik a puhatolódzás. Ez aztán igazán türelemjáték. Fínom cselekkkel igyekeznek kibújni a tárgyratérés elől. Mintha valami sötét, mély barlang szája előtt állnának. Egymást tesséklik:

- Öné az elsőség, uram!

Pedig rendszerint ilyenkor már egymásról emberileg mindent tudnak. A úr pontosan ismeri *B* úr családi körülményeit, szemlét tartott a háza körül, esetleg már beszélt is olyan ismerősével, aki *B* úrékhoz bejáratos. Egyszóval kölcsönösen igyekeztek a legapróbb részleteket megtudni -, mielőtt összejöttek. Persze, a világ minden kincséért se árulnák el, hogy akár a legcsekélyebb dologról is sejtelmük van.

Ennek a körültekintő eljárásnak nagyon sok jó és rossz oldala van. Ha a két ismerkedő fél közül valamelyikük úgy találja, hogy a másik szavahihetősége vagy jellembeli szilárdsága követelni valót hagy hátra - akkor a további érintkezést elkerüli. A japáni ember öntudata alatt örökké ott lappang a gyanú, amely a legkisebb levélzörrenésre felébred, megmozdul. Számtalan angol, német és amerikai nagy vállalat vezető embere panaszkodott nekem a japánok hosszadalmas vendégeskedéséről s arról, hogy már ötödször találkozik valamelyik nagy konzern vezetőjével, de még az a szó, hogy üzlet, véletlenségből se jött a szájukra.

- Ezt az üzletet mi odaát, telefonon, percek alatt lebonyolítjuk, - dohogták nem egyszer, - itt pedig már ötödik hete kényszerítenek enni, inni, gésatáncot nézni, de ami érdekelne, abból még mutatóba se kapok semmit!

Biz ez így van. A magam bőrén is tapasztaltam. A számos eset közül elmondok egyet, amelynek csendes szemlélője voltam. Egy este, nagyobb angol társaságban, megismerkedtem egy nagy amerikai acélgyár képviselőjével. Származására angol volt s csak az utolsó tíz évet töltötte Amerikában. Egyetemet végzett, jó modorú, világlátott ember lévén, önálló véleménye volt az életről. Talán egy hete lehetett Japánban, amikor összekerültünk. Kissé idegeskedett, mert felborult a programja.

- Ma már Sanghai felé kellene hajóznom, - panaszkodott - s még mindig itt tétlenkedem. Már Newyorkban figyelmeztettek, hogy a japáni üzletkötés vontatott tempóban folyik. Ezért szántam két nap helyett négyet Tokióra. Aztán még kettővel megtoldottam. Eredmény: ma még messzebbnek érzem az üzlet megkötését, mint az első nap.

Whiskyzés közben vaslogikával bizonyította, hogy bármit csinálnak is a japánok, ő nyeregbe ül. Holnap ultimátumot nyújt át s kereken értésükre adja, hogy vele ne kukoricázzanak. Az az áru, amit kínál, oly nélkülözhetetlen a hajóépítésnél, mint a só a konyhában. Azonfelül csak az ő cége gyártja egyedül a világon.

- Boldog lennék, - mondtam - ha én volnék az ön helyében. S mily összegű üzletre számít?

- A legcsekélyebb egy millió dollár -, felelte oly természetes hangon, mintha azt mondaná, hogy az a cigaretta, amit szív, tíz fillérbe kerül. El is hittem neki. Mégis vállat vontam, s kicsúszott a számon:

- Ha tényleg oly fontos cikk felett rendelkezik, azt hiszem, két hónap múlva sikerül majd az üzletet lebonyolítani. Ha rendelkezik elég türelemmel és kereskedői érzéssel...

Úgy nézett rám, mintha hirtelen meghibbantam volna.

- Ezt komolyan mondta?

- Igen!

Legyintett. Hogy mi minden volt ebben a kézmozdulatban, arról külön értekezést lehetne írni. Teltek a napok, a hetek, a hónapok. Eleinte restelkedve került, de nemsokára mindennap este összeültünk egy félóra. Már nem is az üzlet érdekelte, hanem a japánok mentalitása. Haditanácskozásokat tartottunk, megbeszéltük az aznapi történeteket, s tervet készítettünk másnapra.

Fölötte érdekes volt. Beláttam egy nagy amerikai világ cég üzleti politikájába, s ugyancsak a legnagyobb japáni firmák taktikájába. Az a bizonyos misztikus nehézipar két reprezentánsa vívta szememláltára a harcát. Komorságában felért sok regénnyel, s amellet a humort se nélkülözte.

Barátom mindennap meglepő intelligenciával, lélektanilag analizálta a japánok eljárását. Nem csinált titkot előttem. Levelezéseit, számadatait, kiterítette, megfigyeléseit (amelyek kitűnőek voltak), személyi impresszióit közölte velem.

- Magában teljesen megbízom, - mondta nem egyszer. - Az Isten küldte az utamba. Higyje el, már nem is a pénz izgat. Elvi és alapvető kérdésekről van szó. Röviden: tanulmányozom a japáni jellemet, melynek ismerete nélkül komoly célt elérni nem lehet. Közöltem is cégemmel, mely a jövő üzletei reményében, elfogadta előterjesztésemet. Ebben a munkában az író és az üzletember szükségszerűen kiegészítik egymást...

Engem is elfogott a láz. Naplót vezettünk. Az eseményekről alkotott véleményeinket jegyzőkönyvbe foglaltuk. Ezek a vélemények meglepő gyorsasággal változtak és homlokegyenest ellenkeztek az előbbiekkal. Ezek a feljegyzések keresztmetszetei voltak két nyugati ember hamis alapokból kiinduló következtetésének. Félév multán, amikor összevetettük őket, kicsordult a könnyünk a nevetéstől.

Lépésről-lépésre kialakultak előttünk a japáni üzlet furcsa metodusai, előítéletei, cselvetése, furfangossága és nem egyszer gyerekes naivitása. Hangsúlyozom, nem krejzlerosokkal álltunk szemben! Bármelyik tárgyalófél aláírása súlyos milliókat képviselt.

Megfigyeléseink eredményéből csak a végső képet írom le, amely az olvasót általánosságban érdekelheti. Ez pedig összegezve az volna: miért nem tudott barátom se két nap, se két hét alatt boldogulni?

Amint már mondtam, biztos üzletre jött. Olyasmit kínált, amire égető szükség volt, s amit egyedül csak ő, illetve a cége nyujthatott. Amerikai módszer szerint, azonnal a legtőkeerősebb vállalatot kereste fel, s három mondatban előadta ajánlatát. Az illető úr - egy titkár volt - fölötte hűvösen fogadta. Átvette az acélmintát, felírta a címét s kérte, legyen türelemmel egy-két napig. Barátom három nap mulva meghívót kapott vacsorára. Korrekt angol úr léteére szmokingba öltözött s várt a szálloda társalgójában. A jelzett időben, percnyi pontossággal megjelent egy kimonos japán úr, aki tūrhető angolsággal kérte, jöjjön vele. Barátom az autóban ismerte csak fel, hogy titokzatos látogatója ugyanaz a titkár, akihez már szerencséje volt. Az európai ember szeme eleinte nehezen tudja egyik japánit megkülönböztetni

a másiktól. Ebben az esetben pedig különösen nagy változások voltak. Amikor először találkozott velem, akkor pápaszemet viselt a titkár úr s legutolsó angol divat szerint készült kék zakkóban feszengett, egy amerikai redőzárás íróasztal mögött. Akkor keményen kezét fogott, most annyira hajlongott, hogy úgyszólván az arcát se lehetett látni. Ezt csak azért említem, mert majdnem minden európaít ér ily kellemetlen meglepetés.

A japáni ember pedig nagyon érzékeny lévén, az ilyen feledékenység folytán könnyen megsértődik. Személyiségének semmibevevését látja benne. Kész az első rossz benyomás! Ezt ugyan a világért se mutatja, de később érezteti, ha ugyan a megbüntetett fél egyáltalán ráeszmélt arra, vajjon honnan fujt az a szél, amely a terveit összerombolta.

Ebben az esetben ily zavarok nem voltak. Szerencsésen megérkeztek egy előkelő teaházba, ahol öt-hat más japáni úr várakozott a vendégre. Az illető cég vezető emberei voltak. Hamisítatlan japáni szórakozásban részesítették. Barátom elragadóan kedves embernek minősítette őket. Tele figyelemmel, vendégszeretettel, akik az est szépségét, holmi anyagias üggyel nem akarták zavarni. Beszéltek mindenféléről. Newyork felhőkarcolóiról, London előkelő életéről, Páris fényéről, Bécs közvetlenségéről.

Közben a gésák csacsogva, nevetve, japáni táncokra tanították. Éjfél után, egy romantikusan szép est emlékével tért álmra barátom. Kissé nyugtalanította, hogy voltaképpen azt se tudja, kikkel volt együtt. Zsebében ugyan talált öt névjegyet, de hogy melyiknek ki a gazdája, azt az élete árán se tudta volna megmondani. Bizonytalansága csak fokozódott, amikor arra gondolt, hogy az öt úr közül melyik lehet a legfontosabb. Ki ezek között a fej, akivel okosan lehet beszélni?

Sebaj. Holnap majd minden tisztázódik. Másnap kellemes összeköttetéseit kihasználható, felment a vállalat központi irodájába. Ugyanaz a titkár fogadta, aki a legbarátságosabb mosollyal közölte velem, hogy az illető urak hirtelen elutaztak fontos üzleti ügyben. Satöbbi. Azonban nagyon leköteleznék a vállalatot, ha tekintettel a nagyszabású üzletre, még néhány napot türelemmel várna. Barátom várt, - más egyebet úgy se tehetett.

Pár nap múlva újra vacsorára hívták. Itt megint teljesen ismeretlen arcokkal találkozott. Újból Newyork felhőkarcolóiról, London előkelő életéről, Páris fényéről, Bécs közvetlenségéről csevegtek. Mindössze csak a kérdések sorrendjében volt változás. A vacsorán résztvevő urakat szemmel láthatóan érdekelték az európai és amerikai viszonyok. Néha fel-felsőhajtottak s szerényen megjegyezték, milyen boldogok lennének, ha alkalmuk lenne egyszer az életben mindezt személyesen is látni.

Barátom most már tapasztaltabb volt, titkon arra törekedett, hogy megjegyezze fejből, kikkel volt együtt ezen az estén. A kitűnően sikerült multság után, hanyagul megkérdezte, hogy mikor tehetné tiszteletét az irodában.

- Bármikor, amikor önnek alkalmas! - udvariaskodtak. Mondanom se kell, nagyon sokszor volt fent az irodában, de sohase volt szerencséje, hogy azok közül az urak közül, akiket ezen a két vacsorán megismert, akár eggyel is találkozhatott volna.

Rosszat sejtett. Valami nyomasztó bizonytalanság vette körül. Ebben az időben találkozott velem. Semmiféle magyarázatot nem talált eljárásukra.

- Miért nem mondják egyszerűen, hogy menjek a pokolba! - dühöngött. - Mit udvariaskodnak? Én, uram, azért vagyok a piacon, hogy acélt adjak el, nem pedig, hogy a gésák táncát bíráljam, melyhez nincs érzékem. Vagy ki akarnak éheztetni? Ehhez szegények.

A következő este mosolyogva integetett felém.

- Azt hiszem, megtaláltam a módját, hogy fürgeségre ösztökéljem őket. Bejelentettem, amennyiben záros határidőn belül nem kapok értelmes feleletet, a konkurens vállalattal lépek összeköttetésbe.

Logikus sakkhúzásnak látszott, de az eredmény még a semminél is rosszabb volt. Most már a titkár is, akit eddig mindig megtalált, - elutazott. Nem maradt más hátra, mint tényleg a másik nagy vállalatnál kopogtatni. Ott újból előlről kezdődött az egész cirkusz. Hónapok múltán egész sereg megbízható adattal a kezünkben s még több személyes tapasztalattal, megtudtuk rajzolni az egész kudarc történelmi görbáját.

Ez a graphikon nagyjából az összes vállalatokkal folytatott tárgyalásaira állt, de maradjunk - könnyebb áttekinthetőség kedvéért - az elsőnél.

Amint megállapítottuk, a kínált árura szükségük volt. Mintát kértek belőle. Amíg a vendégeskedés folyt, vegyileg analizálták, vajjon csakugyan az, aminek feltüntetik, s főleg, nem-e lehetne Japánban előállítani? A vegyi vizsgálat barátom számára jól ütött ki. Kitűnő anyag, elkészítése Japánban reménytelen. Jött a vendégeskedés kora. Meg akarták tudni, milyen emberrel állnak szemközt. Szavahihető-e, nem-e lehet alkudni vele, van-e szenvedélye, s miként áll a saját cégével kötött megállapodása? Nem lehetne ezt a nagy üzletet közvetlenül az amerikai céggel megkötni?

Kiderült, hogy azok a japáni urak, akik annyira vágyakoztak a nyugati világ megismerésére, egytől-egyig világlátott emberek, s volt köztük egy, aki nem

kevesebbszer, mint kilencszer utazta be az egész földgömböt. Ő volt a fő megfigyelő. Noha látszólag az üzlethez semmi köze sincs, vajjon barátom járt-e Bécsben, - vagy se, ők háromszor elmondatták velem, más-más társaságban ausztriai tartózkodásának történetét. Előadását azután egyeztetették. Ebből következettek arra, nem-e hazudozó, felvágó ember. Mert ugyebár, aki egy társaságbeli kis siker elérésében nem válogatós, mit lehet olyan embertől várni, ha tízszeres haszonra megy a játék? Az ellenfelek úgyszólván, a ruhája alatt rejtőző anyajegyet ismerték már, amikor ő még mindig nem tudta, kikkel áll szemben! Privát detektívekkel figyeltették, vajjon tényleg felveszi a kapcsolatot a konkurens vállalattal. Azután megindították ellene az intrikák lavináját, közben színlelték a sértődöttet. Biztosra vették, hogy minden adat tudatában, kontreminálják a másik oldalon folyó tárgyalásait. Ha azok megghiusulnak, majd szépen visszakullog hozzájuk, s akkor majd ők diktálnak.

Dehát barátomat nem ebből a fából faragták. Fél év múltán váratlanul bejelentette, hogy elutazik.

- Egy hét múlva, - mondta mosolyogva, - nem vagyok Japánban. De előbb még meg akarom keresni az itt tartózkodásom költségeit. Holnap Oszakába megyek, s kipróbálom, tudom-e már a leckét? Üzletet akarok kötni.

Az ígért időre pontosan visszatért Tokyoba: kötlevéllel a kezében. Az is igaz, nem csinált milliós üzletet dollárban, mindössze háromezer yen árut adott el az acéljából. Boldog volt.

- Hogy csinálta? - volt az első kérdésem.

- Az általuk felismert módszerrel. Most én voltam szerény, vendéglátó - és körültekintő. Tudtam, kivel állok szemben, milyenek a szükségletei. Ismerem már a japáni jó modor előfeltételeit, s mind azokat az apró kellékeket, amelyek elkerülhetetlenül szükségesek ahhoz, hogy az itteni emberek alaptalan gyanuját fel ne ébresszem. Jövőre ismét itt leszek, s akkor meglátja, behozom azt a réven, amit a vámon elveszítettem...

S ebben nem kételkedem. Mert a japániakkal is lehet boldogulni, - a maguk megrögzött szokásaik alapján, amelyek annyira elütők a felületes és kapkodó nyugati világtól. Ennek a modornak, tárgyalási formának gyökerei mind a családi életbe nyulnak vissza, amelynek ismertetésénél ezt a kis kitérőt csináltam.

A JAPÁNI EMBER ÉLETE.

A japáni ember életében is ugyanazok az erők működnek, mint a legtöbb kulturált országban, de más szokásokban s más formákban jelentkeznek. Gondolataik, cselekvéseik mozgató rugója: a család. A család, amellyel születésétől fogva együtt él és haláláig el nem hagy. Ennek a családnak a lelke az anya, irányító akarata az apa. Az apa parancsol, az anya sugalmaz.

Japáni ember általában nem szívesen magyaráz. Én még soha japáni embertől útbaigazítást a japáni jellemre nem kaptam. Azaz mégis egyszer. A véletlen vezetett rá. Egy kutyakereskedés ketrecei előtt álltunk, amelyekben különböző fajtájú apró kölykök vinnyogtak. Egy nagyobb faházikóban róka formájú kutya kuporgott. Okos szemével szinte hívogatott. Odamentem és meg akartam simogatni. Japáni barátom ijedten kapott hozzám:

- Vigyázzon megharapja!

- Engem szeretnek az állatok, - szóltam fölényesen - kutya még sohasem harapott meg!

- Ez más kutya, - felelte - ez valódi japáni kutya! Ez olyan, mint a japáni ember, senkit se szeret a fiain kívül.

Azután hirtelen a szájába harapott, mintha túlsokat mondott volna. Ez volt japáni embertől az egyetlen mondat, ami faji jellegükre vonatkozott.

S ez így igaz. Japánban minden a család jegyében folyik. A családért dolgozik kora hajnaltól késő estig az apa. A család jónevéért vendégeskedik a házigazda. A család alapján épült fel az egész birodalom, ez a nagy család, amelynek feje a Tenno. Az apa jogai szentek és sérthetetlenek a családban. Akár a császáré a birodalomban. Az anya családiasan és türelemmel neveli gyermekeit. Nincs titkuk egymás előtt. Nagyon szép és meghitt a japáni család élete. Szemérmes és tiszta. A testiségnek távolról sincs oly jelentősége, mint nálunk.

Ha a jelek azt mutatják, hogy új családtag van jövendőben, az egész ház népe átszellemül. Nagy a sürgés-forgás, a legtisztább szobát az anyának tartják fenn. A szülés napján a férfiak elhagyják a házat, mert a sinto vallás a szülés folyamatát tisztátalannak tartja. Ilyenkor még a "felvilágosult" családok is papot hívnak, hogy a purifikáló szertartást elvégezze. A tokonomának nevezett falmélyedésben, a kakemono elé, apró talizmánokat helyeznek, amelyeknek az a hivatásuk, hogy távortartsák a gonosz szellemeket. Amikor a kisbaba napvilágot látott és úgy az anya, mint ő jól érzi magát, azonnal házi bankettet adnak. Persze azt nem szabad összetéveszteni a mi banketteinkkel. Legyen ez bármely időpontjában a napnak, délelőtt, vagy késő éjjel, megterítik az asztalt különböző

halételekkel. A házbeliek, különösen a férfinépség elé, szakét, rizspálinkát tesznek.

Sokszor mentem el az éjszakában japáni házak előtt. Odakint minden sötét volt. Bereteszelt ablakok mögött aludtak a szomszédok. Csak egyetlen házban volt világosság, hangos öröm és jóízű kurjantás. Ilyen késői mulatozásoknál mindig tudtam, hogy a japáni birodalom alattvalóval gyarapodott. Ez volna a szükkörű bankett. De hogy hiba ne essék, mindjárt a szülés után következő másnap este megülik a "shoyát", az "első éjszaka ünnepét". Erre már vendégeket is hívnak, - természetesen csakis a rokonsághoz tartozókat.

Ugyanily alapon megülik a születésnap utáni harmadik, ötödik és hetedik napot is. Ezek közül a legünnepélyesebb és legpompásabb a hetednapos ünnep, az "Oshichija". Magyarul: "A tiszteletreméltó hetedik éjszaka".

Ez a hetedik nap nagyon fontos. Eddig a kis jövevényt egyszerűen "akambónak", vagyis babának nevezték. Szinte nemnélküli volt. A nevezetes napon az apa mint a ház feje, gondos válogatások után kis papírszeletkékre különböző neveket ír. Kis laktányérra helyezi és a házi oltárnál bemutatja a névsort az ősök szellemének. Este összesereglenek a vendégek és behozzák a babát. Ha kislány, ragyogószínű, élénk virágokkal díszített selyemkimonóban, ha fiú, akkor rendszerint egyszerű sötétebb öltözetben.

Nagyon sok helyütt még ma is szokásos, hogy a "keresztelőre" a babák haját leborotválják, abban a hiszemben, hogy miután az még a születés előtt nőtt, tehát tisztátalan. A vendégek udvarias hajlongások közben körülállják a kisgyermeket s az apa szertartásos mozdulatokkal levesz egy szeletke papírt a laktálcáról. Felolvassa az újszülött nevét. A fiúnak általában jobban örvendenek Japánban, mint a lánynak. Ennél a fontos eseménynél segédkező tudósasszonyok is mindig fiúért esdekelnek, - mert ebben az esetben a keresztelőnél dupla jutalmat kapnak.

A születés ceremóniájánál ősi szokással veszik körül az újszülöttet. Legyen az császár fia, vagy paraszt ember gyermeke. Amikor a mostani trónörökös megszületett, egy fél óra után Tokio összes iskolás növendékei rohamlépésben futottak az utcán mindenfelől, kezükben apró lobogóval a palota felé, hogy az első ünnepségben résztvegyenek. A trónörökös reggel fél hét tájban született. Hét óra után néhány perccel érkeztem a mikádói palota elé. Ekkor már ezernyi fiú és leány banzájozott harsányan a főbejárat előtt.

De ennél még impozánsabb volt a trónörökös hetedik napja. Az ő nevét is gondos tanulmányozások után választotta három előkelő japáni úr. Ha jól emlékszem, egyikük egyetemi tanár volt. Mind a hárman munkájukért a

legmagasabb rendjelet kapták, ami polgári embernek adható. Ez a névválasztás nem oly könnyű munka. Tekintettel kell lenni az ősök neveinek jelképeire, a szülők kívánságára, bizonyos szerencsét jelentő vonalakra, amiket az újszülött nevében feltüntetni fölülte kívánatos.

Harminckét nap múlva újabb ünnepség következik, az "*Omiya-mairi*". Vagyis a templomlátogatás napja. A régi időkben a templomlátogatást a századik napon tartották meg, de most már megrövidítették. A hetedik nap ünnepétől a templomlátogatás ünnepéig az újszülött házáat előzőnk ajándékokkal. Selymet, pamutot, vászonneműt, apró, szerencsét hozó csecsebecséket nyújtanak át a boldog szülőknek.

Az *omiya-mairi* előtti kölcsönös ajándékosztogatás nem kivételes jelenség Japánban. Nálunk a nyugati világban csak egyetlen ily általános ajándékjuttató nap van: Karácsony ünnepe. Japánban nem. Ott a legkisebb esemény is, - ha köztudomásra jut - elindítja az ajándékok lavináját. Ha valaki látogatóba megy, magától értetődően üres kézzel nem állíthat be ahhoz, akit keres. Persze ezek az ajándékok igen kis anyagi értéket képviselnek. De platinagyűrűt, aranyláncot senki se vár. Ha párfilléres is a meglepetés, annyi báj, ötlet és kedvesség van benne, hogy láttukra bizony néhányszor meghatódtam. A születésétől a haláláig ajándékot kap és ad a japáni ember.

Az ajándék egyúttal társadalmi rangmérő is.

Nagyon finom és jellemző vonások húzódnak meg az ajándékozás változatai között. A rangban alacsonyabb vagy szegényebb sorsú, sohasem ad gazdag ajándékot a fölülte állónak, a nálánál tehetősebbnek. Ez illetlenség, vagy ami még ennél is nevetségesebb, snobizmus volna. Mindazonáltal ajándékkal kell felelni. Ez az udvariasság a figyelmesség legelemibb szabálya. Ha igazán nincstelen az a boldog japáni, akit az Isten kegyelme gyermekkel áldott meg, s az *omiya-mairi* ajándékokat képtelen még a legkisebb mértékben is viszonzni, - akkor felölti legjobb kimonóját és végigjárja az ajándékozót. Olyan szertartásos s oly tökéletes alázattal borul a földre, s rebegi el köszönő szavait, mintha a trónus előtt mutatná be hódolatát valami kitüntetés alkalmából. Erre azonban ritkán kerül sor. A japáni nem koldus természet. Inkább adósságba veri magát, esetleg az egész atyafiság is, de azt nem tűri, hogy üres kézzel menjen köszönetet mondani a "kívülállóknak". A család tekintélye, jó hírneve mindennél előbbrevaló.

S ha már kitértem az ajándékozásra, meg kell még említenem egy érdekes szokásjogot. Bármely társadalmi rangban legyen az illető, kisebb értékű ajándékkal viszonzza a figyelmességet, ha azt valami szomorú eseménnyel kapcsolatban kapja. A japáni még akkor is ajándékot visz, - ha kondoleálni megy. Az ilyen megemlékezést csak feleértékben szabad viszonzni. Itt is,

mint annyi más, s az idegen előtt sokszor érthetetlen szokás mögött, - ősrégi előítélet rejtőzik.

Volt egy japáni diákismerősöm, akiről tudtam, hogy melyik napon vizsgázik az egyetemen. Gazdag család gyermeke volt, s ha nem tévedek, egyben családfő is, - mert az apja évekkkel ezelőtt elhunyt.

A kérdéses napon teknőccsontból készült cigarettatárcát küldtem neki szerencsekívánataim kíséretében. Másnap személyesen felkeresett. Mosolygott, hajlongott, - s egy ugyancsak teknőccsontból készült apró gyufaskatulyavédőt nyújtott át. Nem is érdeklődtem a vizsga kimenetele felől, - tudtam, hogy megbukott.

De térjünk vissza az "*omiya mairi*"-ra.

A japáni emberke, amint láttuk, még nem is egyhónapos, máris évezredes szokás középpontjába került. Még nem tud semmit a világról, de helyette és nevében a család végzi el a társadalmi kötelezettségeket. Tehát az "*Oshichija*", vagy a "*tiszteletreméltó hetedik éjszaka*" után az új honpolgárnak van már neve és szép monogrammjá. Társadalmi szerepét azonban az "*omiya mairi*"-val kezdi. Ezen a nevezetes napon nemcsak a kis jövevény, hanem az anya, a családtagok és a cselédség is, - amennyire lehetséges - szép új ruhát kapnak. Az egész família, a rokonság s a jóismerősök hada parádés díszben elkísérik az újszülöttet a sintó templomba. Itt nagyon egyszerű szertartás közben a baba nevét a pap beírja a templom törzskönyvébe, azután pedig egy pohárka szent szakéval (rizspálinka) kínálja meg az anyát.

A beiktatás után az új családtag tisztelgő körútra indul. A környékbeli ismerősök már felkészülten várják az új vendéget. Páratlan udvariassággal fogadják, körülrajongják, megajándékozzák. S amint így egyik házról a másikra járnak, egy életre elegendő játékszert szed össze s cipel utána a cselédség.

Ez volna nagyjában minden japáni gyermek életének kezdete. Csupán a trónörökösnel van némi eltérés. Őnala pontosan bevárják - ősi szokás alapján - a századik napot. Ekkor elviszik a császári ház jelvényeihez: a szent kardhoz, a tükörhöz és a legyezőhöz. De a külső forma, a tradíciók eredete itt is mindenben ugyanaz.

A SICSIGO SZÁN.

Ez a szó nagyon kellemesen hangzik, noha nem más, mint három számjegy összevont neve. *Sicsi* japánul hetet, *go* ötöt, *szan* pedig hármát jelent. A szán kifejezésnek van ezenkívül más értelme is. Minden élőlény neve után a japáni hozzáteszi a szan jelzőt. Ez a tiszteletreméltóságnak európai nyelvekben nem érzékeltethető körülírása. Szán a herceg, a vendég, a napszámos. Mindenki szán Japánban, mert a japáni mindenkinek megadja a legnagyobb tiszteletet. A cselédnek éppen úgy, mint a feljebbvalójának.

Igy a sicsigo szan is ünnepélyesen hangzik, noha mondom, semmi egyéb, mint három egybekapcsolt szám. Hétöthárom. De a fogalom, amit takar: az szép és megható. Itt a szám meghazudtolja önmagát: átcsap a mese és a romantika birodalmába.

Japáni tartózkodásom alatt ez volt a legkedvesebb ünnepem. Ilyenkor felvidultam. Beléphettem az Isten legszebb virágos kertjébe. Egész nap ott őgylegtem a *Meidsi*-templom parkjában és ittas szemekkel néztem, mint vonulnak fel tizezerszámra, tündöklő lepkeruhájukban a három és hét éves japáni leánykák. Sajnállok mindenkit, aki ezt nem látta. A *sicsigó szan* nélkül nem lehet teljesen megérteni a japán családi élet mélységeit.

De hát tulajdonképpen mi is a *sicsigo szan*?

Hasonlít külsőségeiben az *omiya-mairi*-hoz. A hároméves és hét éves leánykákat, valamint az ötéves fiúkat, újból elviszik bemutatni a templomba. Miután a szicsigo szan ünnepe valamennyi gyermekre, az évnek ugyanazon a napján érvényes, - grandiozitásában, festőiségében össze sem hasonlítható az *omiya-mairi* külsőségeivel.

Amikor a japáni leányka belép életének harmadik esztendejébe, (európai időszámítás szerint legtöbbször alig valamivel idősebb, mint egy éves) elérkezett az ideje, hogy *frizurát* kapjon. Egyszóval megkezdí női pályafutását. Ez a hajdísz ugyan még erősen "kisasszonyos", de mégis valami, s ami a fő, már messziről megkülönbözteti viselőjét a hasonló korú férfitől. Ez a nagy esemény, úgyebár, templombamenés nélkül el sem képzelhető! Régebben a pöttömnyi kisasszonykák eme ünnepét *Kami-oki*-nak, vagyis *hajnövesztés napjának* nevezték. Viszont a serdültebb lányok, akik ebben az esztendőben megkezdik hetedik életévüket, azok a *sicsigo szan* ünnepén kapnak először *obi*-t (széles selyemövet) a kimonójukra. Ami másképpen annyit jelent:

- *Én már nagy lány vagyok!*

Ezért még nem is olyan régen *obi-no-iwai* néven ismerték ezt a szertartást. (*Obi felvételének kezdete.*)

Az ötéves fiúcskák sicsigo szanja mögött - mint ahogy illik is - sokkal több a komolyság. Ennek nincs köze oly hívságos dolgokhoz, mint a frizura, vagy egy új öltözék. Nem, *ez régen jogi aktus volt*. Hajdan ezen a napon mutatta be ötéves fiát a szamuráj a *daymio*-nak. A kis fiú kimonójára feladták a *hakamát* (felöltőszerű ruhadarab, amelyet csak ünnepélyes alkalomkor vesz fel a japáni). A *hakama* gallérja alatt és két ujján ott díszelgett a család címere. S mielőtt tiszteletét tette volna az udvarnál, az apa és a fiú először a templomba ment.

Most már megváltozott Nippon alkotmányos rendje s így a templomi ünnepségre a család legújabb férfitagját - a mama viszi el. Utána pedig nem az udvarhoz, hanem valamely jobb cukrászdába látogatnak el.

De ez a változott körülmény cseppet se ront a kis legények öntudatán. Büszkén, emelt fővel húznak el a leányság tipegő hada előtt. Néha e hímes, hullámozó seregben fel-feltűnik egy-egy skarlátvörös kimonó. Olyan, mint az esti vérző nap a tavaszi rét mögött. Gazdája ébenfabotot szorongat.

A japáni gyerekkora után még egyszer eljön hivatalosan a sicsigoszan ünnepére. Ha betölti a hetvenedik évét.

De az öregség leáldozó színében öltözött nőt sohase láttam. Csak férfit. Lehetséges volna az, hogy Nipponban a nők - akárcsak nálunk - sohasem érik el a hetvenedik esztendejüket?

A JAPÁNI ANYA.

Nagy tévedés azt hinni, hogy a japáni nő rabszolga. Korlátlan úr a birodalmában. Ő alakítja a jövő képét, ő az új Japán legelső és legfontosabb tanítómestere. A fiú- és leánygyermek egyformán az édesanyja befolyása alatt áll - az iskola kezdetéig. Ez pedig eléggé föl nem becsülhető körülmény az olyan fajtánál, mint a japáni. Amit a japáni gyerek egyszer megtanult, elsajátított, magába olvasztott, attól serdültebb korában eltéríteni reménytelenség.

A japáni anya születésétől kezdve az iskola hívó szaváig szint a szó szoros értelmében nem ereszti el gyermeke kezét. Alig pár hetes a baba, az édesanyja hátára kötözve magával viszi látogatóba, színházba, vagy akár a szomszéd fűszeres boltba. Ettől a hátrakötözéstől a japáni gyermek egészen különös testtartáshoz szokik. Sohasem tudtam eléggé csodálni, hogy ezek az apróságok kényelmetlen helyzetükben mily jóizüket szundítanak. Két karjuk szétáll, fejük hátralóg - s nincs egy szavuk sem. Gyereksírást Japánban nem hallottam, pedig volt bőven belőlük a szomszédban. A házak falai pedig oly

vékonyak, hogy a szomszéd egereinek szaladgálását is áthallani. A csöppségek legfeljebb nyöszörögnek - ha éhesek vagy betegek.

Akár nagyvárosban, akár egy kis faluban jár az ember, mindig egyforma kép tárul a szeme elé: a mellékutcák hemzsegek az apróságoktól. Amint járni tud a japáni gyermek, életének kétharmad részét az utcán tölti. Ez alól csak a nagyon módos családok gyermekei kivételek. Ott játszanak a szűk sikátorokban, miközben a biciklisták s nem egyszer az autók serege cikkáz köztük. Nagy térség, játékra alkalmas hely nagyon ritka Japánban. Tokióban és a nagyobb városokban ugyan, bőkezűen, teljesen modern játéktereket állítottak fel a hatóságok. De ezek bizony tenyérszigetek az óceán közepén. A japán gyerekekre félszemmél az édesanyja, de lényegében a testvérkéi vigyáznak. Nincs mulatságosabb kép, mint amikor három kis babát lát az ember egy kötegben. A négyéves fiú hátára kötözve szaladgál a két év körüli leánytestvérével. A kis leány hátán pedig ugyanolyan módon a játékbabája van felkötve. Így játszadoznak, álmélkodnak a maguk kis világában. Verekedést, hajtépést vagy illetlen beszédet sohasem tapasztaltam. Ha két gyerek találkozik, szertartásosan meghajolnak egymás előtt - s a legudvariasabb szavakkal kéri fel egymást egy kis játékra. Látszólag teljesen felügyelet nélkül vannak. De ez csak látszat. Minduntalan hol innen, hol onnan kibukkan egy mosolygós női fej a papírablakok nyílásai között és végignéz, ugyan rendben vannak-e? Sokat figyeltem ezt a furcsa és kedves világot. Még sem tudom, hogy mikor tanítja a japáni anya illemre a gyermekét? Szidalmazni, ütlegetni Japánban gyermeket nem láttam. Nem ellenkeznek a gyerekekkel, mégis a kicsike mindig azt csinálja, amit a felnőttek kívánnak tőle. Volt eset, amikor bensőmben szinte forrtam a dühtől, annyira nem törődömnek találtam a japáni anyát.

Egyízben nagyon forgalmas mellékutcán mentem keresztül. Elöttem alig két lépésnyire ennivaló kis baba vágódott hasra. Karjait szétvetette, két kis lába az ég felé emelkedett. Nem is olyan távol tőle három-négy kerékpár jött száguldó tempóban. Mögötte pedig autó túlkölt. Ösztönszerűen a leánykához kaptam, aki hangtalanul és mozdulatlanul feküdt az út közepén, mintha odaragasztották volna. Egy nagyon csinos japáni asszonyka pedig a legközelebbi ház kapujában mosolyogva figyelte a jelenetet. A gyermek anyja volt. Dühösen néztem rá. Magyarul pedig elkáromkodtam magam.

Nem volt sok időm a filozofálásra, a gyereket felkaptam, ruhácskáját leporoltam, csókot nyomtam kissé elgörbült szájára és odaadtam az anyjának. Az asszony nagyon barátságos és meleg szavakban mondott köszönetet figyelmességemért, de mozdulataiból és hangsúlyozásából kiértettem, hogy az egész dolog nem a kedvére való volt.

- Még neki áll feljebb! - gondoltam magamban. Furdalt az eset és a sarki fűszeresre bízom, nyomozza ki: miért nem tetszett a szomszédasszonynak, hogy a kerékpárok forgatagából kimentettem gyereket?

Elcsodálkoztam a válaszon. Az asszony félt, hogy ezentúl a kisleányba beidegződik az a tudat, hogyha elesik, akkor valaki felemeli. Ez pedig kész veszély, mert a gyerek szerinte ezentúl addig marad fekvő a földön, amíg felemelik. Pedig magától kell talpraállnia, hisz az ilyen apró balesetek pillanatában a legritkább esetben áll mögötte felnőtt. Ha volna is, nem nyulna hozzá: mert Japánban mindenki így neveli a gyereket. A kicsinek meg kell tanulnia, hogy legelső sorban önerejére kell támaszkodni. Ezen az alapvető nevelési tételen okoztam majdnem helyrehozhatatlan csorbát - az anya szemében.

Így jöttem rá apránként, hogy a japáni psziche legjobban ismerője, - a japán anya. Sokat tanultam tőlük.

Imponáló fölénytel tudják kezelni az alig gögicsélő babát, a kamaszodó fiút, a serdülő leányt. Az örökké pózoló férjet és a külsőségekre oly sokat adó anyókat. Eleinte idegeskedtem, aztán pedig mulattam látszólagos gyámoltalanságukon, vagy nemtörődömségükön.

Általában naiv, kissé nehéz felfogású teremtetéseket tartottam őket. Ebbe a tévedésbe nemcsak én estem bele. Tagadhatatlan, az átutazó külföldiek nem nagy elragadtatással beszélnek a japáni nő szellemi képességeiről.

Sok meddő vitám volt már emiatt. De miért védjem én a japáni nőt, amikor saját férje is így mutatja be:

- A feleségem. Se nem művelt, se nem okos, - de házias.

Értik, hölgyeim és uraim? Csak házias. Házias, mert a család élete zökkenés nélkül halad a maga útján. Házias, mert a lakás, a kert, a gyerekek ragyognak a tisztaságtól. Házias, mert saját maga is mindig tiszta és csinos. Jöjjön haza a férj bármely órájában a napnak, rendetlenséget nem talál a háztájékán. Még ha takarítanak, akkor is rend van.

S végül, házias, mert jól neveli a gyermekeit. A japáni anya és a női cselédség egész nap egyebet sem tesz, mint jó példát mutat a kicsinyeknek.

Ott ismeretlen a hiszterikus viselkedés, a gyermekbőgés és az azt befejező püfölés. A japáni nő legragyogóbb tulajdonságai között első helyen áll angyali türelme és mosolygó nyugodtsága. A gyermeket hagyják gyermekként élni. Nem tanítják öreges magatartásra, "okos feleletekre". Általában a gyerek előtt a mindennapi dolgokról nem esik szó. Nagyon

vigyáznak arra, hogy a felnőttek között az érintkezés mindig elegáns formák között történjék. Ismerik a japáni gyermek természetét, aki - mindent megfigyel és gondolkodás nélkül utánoz. Ezt érzi s tudja az anya éppen úgy, mint a ház többi nőtagja. Éppen ezért a gyermekek szemeláttára a lehető legtökéletesebben végzik a munkát. Terítsenek asztalt, hajtsanak össze kimonót, vagy fogadjanak vendéget. Egyre megy.

Annyira kiegyensúlyozott az évezredek japáni élet, hogy a felkelés, a lefekvés mozzanatait, az öltözködés vagy az evés mozdulatait szinte etikettszerű pontossággal szabályozta. A legcsodálatosabb pedig az, hogy ezekre a munkamozdulatokra ízlésesebb és célszerűbb megoldást elképzelni se lehet, mint ahogy azt a japáni illendőség előírja, vagy a rend megkívánja.

Ez egy ősi artisztikus Taylor-rendszer. A mozgás mikéntjének sokkal több a jelentősége Nipponban, mint bárhol másutt. A japáni ember mozdulatai a beavatottnak távolról elárulják, hogy milyen rendű volt a gyerekszobája. Erre a megállításon bárki azt felelheti, ugyanez áll Európa valamennyi népére. Nálunk is meg lehet különböztetni mozdulatiról a munkást a középosztálybelitől, a katonatisztet a földbirtokostól. Ez olyan igazság, ami fölött nem lehet vitatkozni. De a tények tisztázására meg kell jegyezni, hogy ilyen értelemben ez nem érvényes a japáni emberre. Fellépéséből csak a műveltségére, nevelésére lehet következtetni, - nem a foglalkozására vagy társadalmi rangjára. Aki azután akar Japánban ítéletet mondani, ki hogyan tartja evés közben a fapálcikát, - nagyon furcsa eredményre juthat.

Láttam már nem is egyízben elbájoló eleganciával étkező parasztlányt és zabáló, jó házból való fiatalembert. S e mindennapi mozdulatoknak elsajátítása sok gyakorlatot igényel. Az is igaz, hogy bübájosabb, szemnek élvezetesebb jelenséget elképzelni se lehet, - még a mi európai ízlésünkhöz mérten se, - mint egy jólnevelt japáni nő viselkedését. Pedig ott, ahol a japáni ember ezernyi finom részletet vesz észre, sőt talán egy egész legenda elevenedik meg előtte, mi sem láttunk egyebet, mint a színek, vonalak és mozgások andalítóan szép harmóniáját.

Valahányszor egy-egy öltözködési fogás, szertartáshoz tartozó gesztus, vagy akár az edények bizonyos sorrendben változó színei után kutattam, történelmi háttérre bukkantam. Nippon ezeresztendő múltja nem tűnt el a feledékenység örvényében. Itt villózik a színekben, itt él a ritmusban, parancsol formákban és vonalakban egyaránt. Mindezt pedig a japáni nő arisztokratikus, erősen romantikára hajló lelkiségének tulajdonítom.

A GYERMEKEK PARADICSOMA.

Röviden a japáni anya nevelési módszere abban áll, hogy ösztönösen fejleszti fajának veleszületett értékes adottságát: a megfigyelő képességet. A japáni gyereket a szemén keresztül nevelik. Ezért vigyáznak oly aggályosan, hogy a gyerek csak helyeset, jót és szépet lásson maga körül. És amit így lassan a gyermek nyiladozó értelme megért, azt azonmód követi. Átmegy a vérébe, szokássá csontosodik, - amin később az oxfordi egyetem se tud többé változtatni.

Mit lát a japáni gyermek a szülői házban? A bensőséges családi életen kívül, csupa ősi szokásokat. Látja, hogy az anyja milyen udvarias a cseléddel szemben s az se kerüli el a figyelmét, hogy a családban minden az apa körül mozog. Amit a családfő mond, az szentírás. Az apa azonban nem igen dobálódik a szavakkal. Szeméből, mozdulataiból kell kiolvasni kívánságát, hangulatát. Általában a férfiak csak egymás között beszélnek hosszasan, a nővel csak megértően leereszkedőek. Megfigyeli a gyermek, hogy a felnőttek azonnal elhallgatnak, másfelé terelik a beszédet, ha idegen lép be hozzájuk. A legkisebb családi dolgot sem kötik a kívülállók orrára. Megtanulja, hogy mindent amit kap, hálásan kell megköszönni. Szigorú formák betartásával. Az ilyen köszönésre az idegen mindig azt feleli:

- Ne méltóztassék említeni, szóra se érdemes!

De az apa, az anya, vagy a többi családtagok ajkáról mindig ezt a választ hallja:

- Szívesen. Kötelességem volt.

Egyáltalán, ha a későbbi élet komolyságából valami előreveti árnyékát a japáni gyermek bájos játszóéveibe, - az a kötelesség fogalma. Egyébként minden megy a maga útján. Nem lökdösik, nem kormányozzák vasmarokkal, nem magoltatnak be vele papagáj módjára felnőtt ember szájába való mondatokat. A japáni gyermek lelke üde, vadvirágos rét, az európaié agyonnyirbált angol kert. A felnőttek a gyermek értelméhez, gondolatvilágához, mesére hajló fantáziájához igyekeznek alkalmazkodni. S nem megfordítva, mint nálunk; ahol a mama akkor boldog, ah Jancsika okosabb, mint a papája. A japáni gyermekre sohasem lehet azt mondani, hogy úgy beszél, mint egy nagy. Talán ez a magyarázata annak, hogy még késő felnőtt koráig is megőrzi gyermekes naívságát, - ha ugyan nem az élete végéig.

Egyszer a Kandán, Tokió iskolanegyedén mentem végig. Egy kis mellékutca sarkán megálltam cigarettára gyujtani. Ebben a kis utcácskában, mint mindenütt, az ily benyilókban, csoportokba verődve játszottak a gyermekek. A hozzám legközelebb eső sereg észrevett. Összedugták a fejüket, majd mellettem kirohantak a főútra. Rám se néztek, pedig nagyon jól láttam, hogy

miattam van ez a nagy trappolás. Mintegy ötven métert szaladtak előre, azután megálltak egy optikusüzlet kirakata előtt. Úgy tettek, mintha az ott kiállított különböző pápaszemkereteket vizsgálnák. Pedig valójában a kirakatban lévő reklámtükörben figyelték minden mozdulatomat. Ezt lehet ravaszságnak és jólneveltségnek is minősíteni, mert hiszen nem álltak elélem báméskodni. Akárhogy is volt, ennivalóan kedvesek voltak. Alig vártam, hogy a közelükbe érjek. Világért se fordultam volna feléjük, nehogy megzavarjam őket. Amint elmentem mellettük, ismét előrefutottak egy másik kirakathoz. Ez már megfelelőbb hely volt a céljaimra. Ugyanis közvetlenül egy gyümölcskereskedő szomszédságában álltak meg. Heten voltak. Hét darab mikát (gránátalmához hasonló, Európában ismeretlen gyümölcsöt) vettem. Nincs olyan japáni gyermek, aki a mikát megvetné. Csak belemarkoltam a kosárba és odadobtam ötven szent.

- A többiért majd visszajövök, - mondtam a kereskedőnek.

Féltem, hogy a gyerekek elszaladnak. Nem. Ott vártak, háttal fordulva az úttestnek, s lesték, hogy mikor tűnik fel az ablaküvegben a nagyorrú, fehérhajú idegen. Hirtelen megálltam előttük. A legkisebbhez leguggoltam és megkínáltam a kívánatos gyümölccsel. A kicsike mind a két kacsóját hátradugta, pofija ugyan mosolygott, de a szemében félelem és tiltakozás volt. Éreztem, hogy egy hajszál választja el a pityergéstől. Még barátságosabban nevettem és a mellette álló nagyobbacska lányt kínáltam meg. Ennek már nem is láttam a kezét. Mielőtt hozzáfordultam, már előre a hátán összefonta a karját. Közbe kijött a gyümölcsáros is, egy ideig kedvtelve nézte kudarcomat, majd a szemével intett, hogy a legnagyobb lánykánál is próbálkozzam.

Ez olyan hatéveske lehetett. Szépen meghajoltam előtte s a legudvariasabb formák között felajánlottam az almát. Pillanatig tanácstalanul nézett rám, majd hirtelen kinyújtotta a kezét, az almát kimonója ujjába csusztatta s ennivaló bájossággal megköszönte. Most már a kisebb gyerekek is egymásután kötélnek álltak. Amúgy japániasan pukkerlitztak, majd hirtelen megfordultak és futásnak eredtek.

- Köszönöm a jótanácsot, - fordultam a gyümölcsáruhoz - de honnan tudta, hogy ez a kislány elfogadja az ajándékot?

- Kérem, annak az édesanyja itt állt mellettem és intett, hogy szabad. A többiek magatartása azután már nem volt kétséges. Váratlan körülmények között a japáni gyermek mindig az idősebbikhez igazodik. Így van ez a tűzvésznel, vagy akár a földrengésnél is.

Megköszöntem. Zsebrevágtam a visszajáró pénzt és továbbálltam. A sarkon még visszafordultam, hogy lássam, mint surrannak be kis vendégeim a sikátoraikba. Amit akkor láttam, nem akartam elhinni tulajdon szememnek.

Az apróságok egyenkint falhoz lapulva csúsztak el a gyümölcsösbolt előtt - s valamennyi visszatette az ott álló kosárba a kapott almákat.

Ezen a kalandon csak a gyümölcsárus nyert. Én pedig elcsíptem egy olyan problémát, amit máig se tudtam kibogozni. Ilyen furcsán és szeszélyesen nemcsak a gyerekek viselkednek Japánban, hanem gyakran a felnőttek is. Előttünk furcsa és érthetetlen az eljárásuk. De ha a dolgok mélyére pillantunk, megtaláljuk cselekedeteik logikus rugóját. Abban a hiszemben, hogy egy kissé ismerem a japáni gondolkodásmódot, a fenti eset magyarázatát így látom:

A japáni anya megengedte leánykájának, hogy elfogadja az almát, mert ellenkező esetben megsértettek volna. Viszont, alig hogy eltávoztam, intett a gyermekeknek, hogy tegyék vissza a helyére, mert idegen embertől se kérni, se elfogadni nem szabad semmit.

Ilyen furcsaságok azonban nemcsak a gyermekvilágban, de milliós üzleti tárgyalásoknál is előfordulnak.

A JAPÁNI NŐ ÉS A CSALÁDI RENDSZER.

Ha sorba vennénk mindazokat az érthetlenségeket, amelyekkel a japáni ember viselkedésében, magatartásában, gondolkodásában találkozunk - kevés kivétellel -, találjukat a családi rendszerben lelnők fel.

A nyugati ember a japáni családi rendszert összetéveszti a mi családunk fogalmával. Pedig mélyreható és lényeges eltérés van a kettő között. Nálunk a család: az apa, anya és a gyerekek. Például a nagymama, aki az új családalapításnál még mint anyós szerepelt, ezt a tisztét legtöbbször élete végéig megtartja. A családhoz tartozik ugyan, de az európai férj még a rokoni címet és jelleget is sokalja tőle. Valami rossz szimbolumnak tartja, amely annál inkább nő szépségben és értékben, minél távolabb él a család tartózkodási helyétől. A példás nagybácsi pedig kivándorol Amerikába, s akkor ad csak életjelt magáról, ha végrendeletében dollárjai felosztásáról intézkedik. Ó, vannak kivételek, nagyon jól tudom. Ezek a szerencsés családok, de a számuk elenyésző. Nálunk a családalapítás a függetlenítés gondolatkörében mozog. Keleten, s főleg Japánban, ennek majdnem az ellenkezője történik.

Ott *a család* érdeke, mindenek fölött áll. A család tagjai, nagypapa, nagymama, az új férj és feleség, valamint az unokák másodrangú szerepet játszanak. Még a vallás is, az ősök tisztelete formájában, ehhez a törvényhez igazodik. Megtartani és fejleszteni a család morális és anyagi javait, biztosítani a név folytonosságát, ez az a kötelesség, amire a japáni gyereket értelme nyiladozásától kezdve tanítják.

Ez a magyarázata annak a nagy örömmel, ha fiúgyerek születik. Az egyenes ágon származott fiúgyereknek egészen már a nevelése. Még gyerek, de öccsei, nővérei megtanulják, hogy a legidősebb bátyjuk szava parancs. Ő az örökös, aki majdan a család nevében intézkedik. Talán a legérthetőbben vázolom, ha a japáni családot, vagy annak fogalmát az európai "ház"-zal hasonlítom össze. Nem csak a *Hochenzollern*, *Habsburg* és a többi uralkodócsaládoknak van házitörvénye nálunk, hanem a nagy kereskedő- és bankárcsaládoknak is. A *Rotschildok házitörvénye* köztudomású. De amíg a nyugati világban a házitörvények betartását csakis az uralkodócsaládoknál biztosítja *a jog*, az alkotmány ereje, addig Japánban ez kiterjed minden családra.

A japáni jog módot ad például arra, ha a család örököse nem méltó, vagy alkalmatlan a *család* hagyományainak betartására, akkor a család megfelelő örökösöt adoptálhasson. Ennek az adoptált örökösnek a jogait még anyagi alapon se támadhatják a vérségi ágon a családhoz tartozó többi tagok. Ő lesz a teljhatalmú úr, aki nemcsak a család java fölött rendelkezik, hanem képviseli a családot minden társadalmi vonatkozásban, s ő mutatja be az ősök szelleme előtt az áldozatot is.

Tehát ebből a példából kitűnik, hogy az évezredes japáni szokások még a vérségi kapcsolatoknál is előbbre helyezik a család összetartását, érdekeinek megvédését, *nem is az utódoknak*, hanem a *családi névnek* tiszteletteljes fennmaradását, megőrzését.

Magától értetődően, a legkívánatosabbnak tartják, ha a család egyenes leszármazottakon keresztül virul tovább, de ha megszakad a vérségi kapcsolat, az se nagy szerencsétlenség. Jön az adoptáció, az örökbefogadás.

Japánba igen gyakori a szerelmi dráma. E szomorú történeteknek nyolcvan százalékban egy és ugyanaz a forrása.

Valamelyik család *egyetlen fiútagja* beleszeret egy másik család *egyetlen lányába*. Ez szinte megoldhatatlan nehézség. A leány szülei ragaszkodnak ahhoz, *hogy a leány férje vegye fel az ő családi nevüket*, a fiú szülei természetesen ezt ellenzik, mert ebben az esetben az ő családjuk hal ki. Kész a szerencsétlenség. A családi rendszer az az éles vonás, amely egész Ázsia társadalmi berendezettségét a nyugati világtól megkülönbözteti.

Felépítettsége pedig a keleti nő lelki adottságain alapszik. Indiától kezdve Kínán keresztül egész Japánig ez az élet rendje.

Az Európát járt japánok érzik és tudják, hogy a náluk vendégeskedő idegen milyen idegenkedéssel szemléli asszonyaik helyzetét. Büszkén mutatják cementépületeiket, vasútjaikat, gépcivilizációjukat.

- Amint látja kérem, mi már nemcsak elértük az európai civilizáció mértékét, hanem túl is haladtuk! - mondták nekem nem is egyízben.

Annál inkább idegeskedtek, ha a nők társadalmi helyzetére tereltem a szót. Ez az a pont, ahol a japáni érzi, hogy ő mégsem - európai.

Japánban egyetlen angollal vagy némettel se találkoztam, aki arra törekedett volna, hogy kulturáltságát kinainak vagy japáninak nézzem. Pedig ezek mély és gazdag értékek, s a szigorú összehasonlítás végeredményénél nem tudom, vajjon a keleti vagy a nyugati oldalon mutatkozna többlet.

De a japáni, az más. Örült, ha angolabbnak találtam az angolnál. Magam részéről a japáni társadalmi rendszert, beleértve a nők szerepét is, az adott körülmények között tökéletesnek és kiegyensúlyozottnak találtam.

Ezzel szemben mi a véleménye a modern japáninak? Szórol-szóra leírom, amit egyízben felvilágosításképpen mondtak.

- Igaz, hogy jelenleg nálunk a nők nem egyenjogúak a férfikkal. *De ez nem volt mindig így.* Hajdanában a nők egyforma nevelésben részesültek a férfikkal, társadalmi rangjuk szintén egyenlő volt. *De később a zsarnok és önző férfiak visszaéltek a helyzetükkel.* Természetesen, ezen az állapoton már sokat változtattunk. A mai viszonyokat bátran átmenetinek lehet tekinteni...

Annak idején ezt a magyarázatot némán hallgattam végig. A feleletet most adom rá írásban. Az a nyugatiaskodó japáni úr, aki őseinek önző és zsarnoki visszaélését megpecsételte, másfél év alatt feleségét sohase hozta el társaságba, odahaza épp úgy vigyázott a régi rendre, mint a dédapja. Jól is tette. *Japánt egyetlenegy társadalmi forrongás tudná csak gyökereiben megingatni, ha leányainak lelki mentalitása - csodaképpen - a nyugati nőéhez formálódna.*

Ez a családi rendszer teljes felbomlásához vezetne, amely tízszer nagyobb pusztulással járna, mint a kommunizmus. Nem túlzok, ha azt állítom: *Japán nagysága, ereje, jövője a nők gyöngye vállain nyugszik.*

A felületes szemlélő könnyen beleeshetik abba a hibába, amibe a japán suffragettek. Egyidőben magam is úgy láttam, hogy ez a nagy forradalom közvetlenül a küszöbön áll. Erre a véleményre azonban a külsőségek vezettek és téves megfigyeléseimet maguk a japániak - érthetetlen kérdésükkel - igyekeztek alátámasztani. A női emancipáció egyik buzgó vezére szerint, a japáni nők elnyomottságukat főként a *Togukawa*-rezsimnek köszönhetik. Szerintük egész pontosan az első *Togukawa* sogunnak, *Iyeyasunak*.

- *Iyeyasu* - mondta kissé kövér és pápaszemet hordó női informátorom - nagy tisztelője volt Konfuciusnak. A kínai bölcselő pedig a nők értelmi fokát a gyerekénél is alacsonyabbra taksálta. Angyalarcú ördögöknek nevezett bennünket. Ez pedig nem más, mint egy öregedő ember nőgyűlölete. Konfucius befolyása alatt írhatta meg *Iyeyasu*, *Ekken* Kaibarával "*A nők fontosabb tudnivalóiról*" című könyvet. Ez a japáni férjek házassági reglamája. Ilyen kitételek vannak benne, kérem: "A nő úgy tekintsen az urára, mint az égi hatalmasságra és sohase fáradjon el abbéli igyekezetében, miként lehetne még engedékenyebb, hasznosabb és szolgálatkészebb hozzá." A válás hét oka közül e könyv szerint első helyen áll a *meddőség*, de ugyanúgy válóok az *engedetlenség az após és az anyóssal szemben*, valamint a *féltékenység* és a *túlságos fecsegés*.

Szóval, maguk a japáni nők felszabadításáért harcolók is, a japáni nők mai helyzetéért három személyt okolnak. *Konfucius*t, *Iyeyasut* és *Ekken-t*. Ez túl egyszerű megoldása a problémának. A japáni nő sorsának magyarázatát saját énje adja. Befolyásolható passzív jelleme, amelynek legszebb vonása a *határtalan áldozatkészség*.

Már jóval Konfucius előtt a hindu *Manu* is ilyformán képzelte az ideális nő alakját. Ha semmi egyébért, már ezért se honosodott volna meg a konfucianizmus Európában. A mi nőinknek egész más a jellemük. *Manu* és Konfucius csak a meglévő tényeket, szokásokat formálták törvénybe, erkölcsi paragrafusokba. Egész biztos, hogy *Konfucius* állásfoglalása abban az időben nem hogy leigázta, hanem nagyon sok tekintetben segített az ázsiai nő helyzetén.

Amint már mondtam, a japáni nőnél példásabb anya, feleség el sem képzelhető. Ezt a köztudomású ténytet kiegészítem azzal a megjegyzéssel, - ha a maga lelkiségének megfelelően kezelik. Nagyon sok európaít ismertem Japánban, akik japáni nőt vettek feleségül. A mi szokásaink szerint bántak velük, s a nők, ezek a máskülönben csupa báj és engedékeny teremtesek, sárkányok lettek. A fejükre nőttek, amint azt mifelénk mondani szokás. Örökösen zsörtölődnek, övék az utolsó szó, akaratosak és a hiúságon túlmenően páváskodók. Olyanok, mint egy nagyon szép, elkényeztetett gyerek, aki később megveri a saját szüleit.

A japáni nő nyugati értelemben vett emancipálásának két akadálya, és két elősegítője van. Akadálya lelkeségük és a családi rendszer. Elősegítője az iparosítás, az ezzel kapcsolatos nyugati rendszerű városi élet és a legújabb hivatalos álláspont: a hadászati alapon álló nemzetvédelem.

A japáni nők "egyenjogusítását" semmisen vitte annyira előre, mint a világháborús az azt követő tokiói földrengés.

Mielőtt a modern japáni nőt bemutatnám, engedjék meg, hogy a maradi típust ismertessem. Ez már azért is célszerű, mert ők vannak túlnyomó többségben, - s amint majd kiderül, Nippon fiatal női nemzedéke legtöbbször csak a ruhában különbözik elődjétől.

A japáni leány nevelése csak megerősíti, felszínre hozza természetadta jellemvonásait. Támaszra van szüksége, *önállótlan mindaddig, amíg van kihez igazodnia*. Amint ott áll az élet küszöbén, remegő ajkszéjjel, ujjaival kis zsebkendőjét tépdelve, arcáról percre se tűn el a mosoly. Oly nyugodt, finom a tartása, mint a hajnali harmatban fürdő liliomé. Az embernek az az érzése, hogy nem is nővel áll szemben, hanem egy érzékeny virágszirommal. Szótlan, leginkább szemével beszél. Egyetlen ereje: feltétlen alázatossága. Értéke: határt nem ismerő önfeláldozása. Félelmetessége: ideális, tiszta gondolkodása, mely ha kell, se a testi fáradtságtól, se a haláltól nem retten vissza. Ez pedig nem frázis! Oly boldogan tűrni s ha a sors úgy hozza, az életét a családjáért odadobni semilyen nő se tudja, mint Nippon leánya!

Ezzel szemben nem akadtam Japánban élő európai nőre, aki ne a lekicsinylés hangján beszélt volna japáni sorstársáról. Hát az biztos, hogy a kimonóban járó vetélytárs messze alatta marad mindazokban a tudományokban, amit az európai társasági hölgyek fő vonzóerejüknek tartanak.

Teljesen ügyetlen a flörtölésben. Bridzsezni se tud. Társaságban hangját se lehet hallani. Hazai viseletében azonban, külső megjelenésre, még a nyugati férfi szemében is ver mindenkit.

Általában a Japánba érkező férfiak az első héten nem tudnak betelni dicséretükkel. Azután lassan megváltozik a véleményük. Butának tartják őket. Ha véletlenül e sorokat japáni hölgy is olvassa: kérem ezt a véleményt tartsa a legnagyobb kitüntetésnek. Legyen büszke rá. Mint amilyen boldog én voltam, valahányszor hallottam. Az egyetlen, amiben nem csalódtam Japánban, illetve ami úgy volt, ahogyan azt elképzeltem: a japáni nő erkölcsös volta.

Miért tartják butának a japáni nőt? Például az ilyesmiért:

Egyízben egy angol kollégámmal sétáltam *Tokyo* leghíresebb körútján, a *Ginzán*. A ragyogó neonfények világításában, mint valami óriási színpadon, a népség és a katonaság között, elénk toppant a kedvesség, a báj s a földöntúli szelídség élő szimbóluma, egy fiatal japáni hölgy. Láttam már eleget belőlük, de bizony még én is megdörzsöltem a szememet. Angolom, fáját meghazudtoló lobbanékonysággal kiáltott fel:

- Gyönyörű!

Minden jólneveltsége ellenére még vissza is fordult s hozzátette:

- Olyan, mint egy látomány!

Hát ennél a látománynál csak az a mosoly volt szebb, amivel ez a kis japáni nő őszinte lelkesedésünket megköszönte. Megállt a legközelebbi kirakatnál, gyermekded kíváncsisággal nézett vissza, azután meghúzta a mellette álló férfi kabátját. A férje volt.

Úgy találtam, hogy sürgősen cigarettára kell gyujtanom, kollégám pedig örült, hogy gyufa után kutathatott a zsebeiben. Kellemetlen helyzet volt, noha igazán ártatlanul keveredtünk bele. A gyufa meg se gyulladt, a férj már ott állt mellettünk. Arca ragyogott. Kétszer meghajolt s tűrhető angolsággal mondta:

- Uraim! - Kitüntető bókjukat őszinte hálával köszönöm!

Az angol a szája szélét harapdálta zavarában. Én azonban hasonlóképpen meghajoltam:

- Végtelenül örülünk, hogy a tiszteletreméltó hölgynek lelkesedésünkkel az igazságot tudtára hoztuk. Őszinteségünket mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy igazán nem gondoltunk arra, hogy angolul ért...

A férj s háta mögött tündéri felesége még egyszer hajlongtak:

- Bocsánatot kérek, nagy kitüntetés volt a számomra - udvariaskodott a boldog férj.

- Nagyon szépen köszönöm - csilingelt ezüsthangján az asszonyka.

Most mégegyszer mind a négyen meghajoltunk, aztán ők jobbra, mi meg balra mentünk. Alaposan kiléptünk. Mikor a harmadik utcasarok felé jártunk, barátom megállt. Óvatosan körülnézett s úgy súgta a fülembe:

- Stupid!

Meg is maradt volna e felfogása mellett, ha meg nem magyarázom neki, hogy ez nem stupiditás, hanem a gyermeki ártatlanság legszebb bizonyítéka. Ez nem az első esetem - bizonykodtam -, mint ahogy igaz is volt. Csak nyílt utcán nem történt meg velem. De villamoson, vasúton, fürdőhelyeken - számtalanszor. Mint mindig, a gyerekek szedtek le a lábamról. S ha ilyen gügyögő emberkével köt barátságot az ember Japánban, - nem kerülheti ki az édesanyját. Ugyanis a babát a mama a hátára kötve hordja. A japáni nő is nő. Örül, ha megdicsérik kimonója elegáns színösszeállítását, művészi frizuráját. Persze az ilyesmit mindig az általános udvariaskodások közé szóttem. Ilyenformán:

- Neked is olyan szép kimonód van - beszéltem a babához -, mint a mamádnak.

Eredmény bizony nem egyszer az volt, hogy mielőtt leszálltam a vonatról, valahonnan a tömegből előlépett egy kimonós japáni s határtalan udvariassággal köszönte meg, hogy olyan kedves voltam a gyermekéhez s a - feleségéhez.

Így ez a ginjai jelenet távolról sem volt nézeteltérés, vagy burkolt arculütés, mint azt az első pillanatban kollegám gondolta. Nem is érdemeltük volna meg. Ez a japáni nő ártatlanságából és a japáni férj boldog biztonságából eredt.

Alázatos tisztelője és csodálója vagyok a természetnek. Végtelen kinyilatkozásai, színváltozásai között legjobban mégis a lepkéivel bűvölt el. Eddig Isten legszebb játéka az volt a szememben: miként változtat át csúszó, szőrös hernyót ragyogó ruhájú szárnyas lényvé. Japáni utam után van még egy ilyen pillangó-problémám. A japáni leány.

Gügyögő korától hét-nyolc éves életéig: mesebeli zsuzsu. Azután - különösen most, angolblúzós, matrözegyenruhájukban - elcsúfulnak. Csupa kéz-láb valamennyi. Kitaposott európai cipőjükben kamaszos pajkossággal kacsáznak a kemény aszfalton. Kezüket folyton a szájuk elé tartják és úgy nevetnek. Mindenben mulatnak. A hulló falevél ép úgy kacagásra ingerli őket, mint a ferdén feltett kalap, vagy a forgalmi rendőr szabadgyakorlatai. A nevetésen kívül van egy másik foglalkozásuk, a szégyenkezés. Az ilyen süldőleányka szégyel enni, szégyel beszélni, általában szégyeli, hogy a világon van.

Ha megszólítod, szeme riadozik, akár a kis csikóé, akit most hoztak először a pusztáról a városba. Ez a hernyókorszak.

Tizenhárom, tizennégy éves korában azután egyik napról a másikra itt a nagy változás. Igazán hetek alatt megszépül az arca. A kis vadóc, suta

teremtés eltűnik. Helyébe ott áll édeskomolyan, minden alázatossága ellenére egy biztos fellépésű fiatal hölgy. Ruhája művészi finom, mozdulatai elbájoló. Tegnap még a világ végére szaladt, ha idegen megszólította, ma a Ginza valamelyik nagy áruházában merész csacsogással igyekszik rávenni, hogy többet vásárolj.

Ha pedig az idők sodra megkímélte attól, hogy idegenek közé menjen kenyeret keresni, akkor otthon veszi át a háztartás gondját. Nem is olyan régen, alig husz esztendeje, valamire való japán család lánya hivatalban, üzletben vagy iskolában állást nem vállalt. Az úrileány fogalma egyenlő volt a háziassággal. Abban az időben, ha leány nem ment férjhez, jobban mondva, ha kenyérkeresetre szorult, a cselédi szolgálat, vagy a gésa-pálya között választhatott. De erről majd később.

HÁZASSÁGKÖTÉS.

Szerencsére úgy a múltban, mint a jelenben, a japáni lányok többsége tizennyolc éves kora körül főként alá kerül. Összeházasítják. Látszólag a japáni esküvőnél kevés szava van a szerelemnek. Nem mondom, elég gyakran családi érdekek döntenek el nem egy fiatal lány sorsát, de ezek az esetek semmivel sem többek, mint nálunk Európában. Sokat gondolkodtam a japáni házasságkötési szokásokon, - s végeredményben jobbnak, megalapozottabbnak tartom a mieinknél.

A japáni apa és az anya is akkor boldog, ha leánya vagy a fia az egész életre kölcsönös szeretetre és megértésre talál jövő párijánál. A vőlegény- és menyasszonykeresés nem ötletszerűen történik. Már amikor a gyerekek mitsem sejtve együtt játszadoznak, az öregek figyelik őket. A lányos anya számon tartja a környékbeli fiúkat. Tanulmányozza a jellemüket. Csendes esti beszélgetésnél felhívja férje figyelmét erre vagy arra az úrfira, - aki jelenleg ugyan még a második polgáriba jár. A család is megfelelő; a gyerekek is jól szívelik egymást. Megkezdődnek a végenélküli tanácskozások. Különösen fontos a fiú családja, mert a lány odatartozik majd. Fínom tapogatódzásokkal igyekeznek megtudni, hogy a szóba jött család *minden tagja* miként vélekedik a lányukról. Tetszik nekik? Jó szívvel vannak hozzá?

Különösen a nők érzelmei fontosak. Hiszen a fiatal asszony az ő körökben tölti el majd élete javát. Milyen az anyós? Akaratos vagy szelíd? Megértő vagy szórszálhasogató? Ha ezeket a fontos kérdéseket tisztázták, akkor igyekeznek a kiszemelt családdal megegyezni. Persze a fiatalok erről éppen annyit tudnak, mint nálunk az a két éves kisasszony, akinek házassága esetére biztosítást köt a nagynénje. Kedves ravaszsággal kormányozza

azután mind a két család az eseményeket, hogy a fiatalok a következő tíz-tizenkét év alatt mindjobban megszeressék egymást. Ez legtöbbször sikerül is.

Azután egy szép napon a kisasszonyka hirtelen elhalkul. Ábrándozik. Verseket ír. A mama boldogan ujságolja a papának:

- Itt a szerelem!

A fiú familiája is jön a hírral:

- Baj van! A gyerekek iszik!

Ez az a történelmi pillanat, amikor az anya megkérdi a lányát:

- Boldog vagy?

A kislány pedig itt fizeti vissza azt a közvetlenséget, amit gyerekkorától édesanyjától kapott. Nincs titka az anyja előtt. A mama szótlanul hallgat. Végül felsóhajt:

- Tudod, lányom, nem rajtam múlik. Hanem apán, azután a rokonságon. Hátra van még a fiú családja. Kicsit nehéz!

Néhány nap múlva bizalmasan közli a lányával: felhők vannak a láthatáron. De azért nem kell megijedni. Ő vele van. A kislány egész éjjel sír. Másnap már a fiú is tudja: a két család nincs egy véleményen. Persze a lány ujságolja mindezt kétségbeesetten. Megindul a fiatal szerelmesek harca az öregek ellen. Mind a két oldalon van egy-egy nagybácsi, aki titokban szorongatja a fiatalok kezét: kitartás.

Természetesen móka az egész. Most kérhetik: miért ez az egész színjáték? Ha a fiatalok is szeretik egymást, a két családnak is ez az óhaja, - miért kínozzák őket s kergetik a kétségbeesésbe?

Azért, mert a japáni ember kitűnő pszichológus. Tudja, hogy százszor jobban megbecsüli az ember azt, amiért küzdött, mint ami az égből pottyant. No azután így a gyerekeknek még álmukban se jut eszükbe, hogy ők vőlegény és menyasszonyok voltak már tíz évvel ezelőtt, - mert a család így döntött, megkérdezésük nélkül. Persze, vannak azután olyan házasságok is, ahol csak az érdek érvényesül, - minden romantikus háttér nélkül. Ez azonban nem oly általános s leggyakrabban vagy a nagyon gazdag, vagy a nagyon szegény lány tragédiája.

Volt egy európai tanárismerősöm. Hosszabb ideje tartózkodott Japánban. Valamelyik áruházban megtetszett neki az egyik kisasszony. Meg is

ismertetett vele. Középiskolát végzett, nagyon csinos, kitűnő modorú lány volt.

- Mi a véleménye? Elvegyem feleségül?

- Ilyesmiben, sajnos, nem adhatok tanácsot! Ez csakis önre és a választottjára tartozik.

- Téved, uram! Ez teljesen az apjára tartozik - replikázott a tanár úr. - Japánban huszonötödik életéve előtt a lány szülei ellenére nem mehet férjhez. Beszéltem az apjával, aki csak avval a feltétellel egyezik be a házasságba, ha kárpótlásképpen havonta száz yent fizetek.

- Meddig?

- *Amíg a család él!*

Hogy mi lett ebből a házasságból, nem tudom. Meglehet, azért szabtak ily szigorú feltételeket, - mert európai létére nem bíztak benne. De az is meglehet, sőt valószínű, hogy fellépett az apában a kapzsiság, amely ily esetekben a leánygyermek kárára az alsóbb néprétegben úgyszólván mindennapos. A szegény japáni diák például természetesnek tartja, hogy nővére helyette elmegy dolgozni, sőt bizony nem egyszer beáll gésának is, - ami távolról sem olyan kétes foglalkozás, mint azt nálunk gondolják. Hogy a nő feláldozza magát a családért, azt a japáni férfiak oly természetesnek tartják, mint borús időben az esőt!

Persze, nem szabad általánosítani. Japánban körülbelül harmincmillió nő van s e közül hivatalos kimutatás szerint a gésa és egyéb éppen nem idillikus pályán élő nők száma kettőszázezer körül mozog. Ezek kevés kivétellel - mártirok.

AZ EMANCIPÁCIÓ TÉRHÓDÍTÁSA.

Az emancipáció Japánban, akárcsak nálunk Európában, nem propaganda következtében hódított teret, hanem az élet változott viszonyainál fogva. A feltörő industrializmus rájött arra, hogy a japáni nő nagyon ügyeskezdő munkás s főleg olcsóbb, mint - a férfierő. Japánban a nőt a kenyérkereseten keresztül az ipar és a kereskedelem szoktatta arra a kevés önállóságra, amely máris túlsoknak látszik a férfiak szemében. S ehhez járul, amint már említettem, a tokiói földrengés is. Ezer és ezer család maradt kenyérkereső férfi nélkül. Ekkor ébred értéke tudatára az a sok ezer anya és lány, amikor nekiálltak férfi módjára dolgozni! Megcsapta őket a szabadság szele.

A japáni nő intézményes felszabadítása 1898-ban kezdődött. A nagy reformátor, *Meiji* császár, szükségesnek találta, hogy az idők változott viszonyai következtében a nők jogát tisztázza.

Ezernyolcszázkilencvennyolcig minden túlzás és rosszakarat nélkül a nők helyzete Japánban jogilag rabszolgai, megértésre és szeretetre alapozott kiszolgáltatottság. A nő sorsa sokszoros alárendeltetés láncolata volt.

Életének jobb vagy rosszabb menete apja, fiútestvérei, majd férje, vagy a férj családjának férfi és esetleg idősebb női tagja kénye-kedvétől függött. Gügyögő korától egyebet se tett, mint az alkalmazkodás művészetét gyakorolta. Ezt olyan tökélyre fejlesztette, mint semilyen nőtársa a föld többi civilizált államaiban.

Miután a szava kevés súllyal esett a latba, esze helyett az ösztönét használta. Sokat lehet azon vitatkozni, mi ér többet, a logikus gondolkodás vagy a természetes ösztön. Én az ösztönre szavazok, különösen, ha a japáni nő kifinomodott éles ösztönéről van szó. Ezen a téren szinte csodákat láttam, amelyeket csak azért nem ismertetek bővebben, nehogy beszámolóm fantasztikus színezetet öltjön a nyugati ember szemében.

Apró, de fölötte jellemző megfigyeléseim száma ezernyi, amelynek lélektani háttere még ma is rejtély előttem. A japáni nő, e soha másutt nem tapasztalt szenzibilitásait tudomásul vettem, elraktároztam magamban. Elég anyagom van a töprengésre életem összes hátralevő üres óráira.

Ahol az okoskodás, álfölényeskedés csütörtököt mond, ott még mindig diadalmaskodhatik a könny, a mosolygós báj, a simulékony önfeláldozásnak az az anyás válfaja, amely egyedül és kizárólag a gyengébb nem képesége. Evvel a fegyverrel nemcsak a japáni nő él, hanem az európai is, - ha minden kötél szakad. De, amíg a mi asszonyaink "Fiacskám, ne beszéljen csacsiságot" alapon igyekeznek először dülőre vinni, - mondjuk férjükkel szemben - a maguk egyéniségének diadalát, addig a japáni nő, már a kezdet legelején a csendes ellenállás mezején mozog.

Sohasem támad, sohasem csap át férfias hangnembe. Mintha érezné, hogy bármit is mond, cselekszik, vagy gondol, férfimódra az sohasem lehet százszázalékiig férfias. Az utolsó három évszázadban a japáni nő megfosztván az álönállóság külső jelvényeitől, egyéniségében, női erényeiben megerősödött. Nem vagyok próféta s így nem tudom, megjósolni, hogy a japáni nő emancipálódása milyen mértékig fejlődik a jövőben. Annyi azonban bizonyos, hogy látszólagos felszabadítottságuk arányában vesznek majd el nem is a hatalmukat, hanem a varázsukat a férfiakkal szemben. Egy elbűvölt férfi pedig sokkal nagyobb érték, - legyen az férj, apa, testvér vagy ismerős, - mint pusztán a jog vagy a társadalom szokásai által megkötözött egyén. A nő érvényesülése a családban, a társadalomban nem a jogain, hanem az egyéniségén múlik. A jog emlegetése

az élet bármely viszonylatában, nézeteltérést, diszharmóniát jelent. Szükséges rossz, mely kötöz vagy választ, de sohasem békít. Persze ezt lelki, érzelmi viszonylatban értem.

A japáni nő áldozatos engedékenysége, morális tisztasága a legkisebbre zsugorította le azokat az eshetőségeket, amikor a férj jogaira hivatkozik. A régi és a mai helyzet között az a különbség, hogy a japáni nőnek, ha szűk keretek között is, de vannak *törvényileg* biztosított emberi jogai. Ennek szükségességét senki kétségbe nem vonhatja.

Negyven évvel ezelőtt a japáni férjnek *joga* volt feleségével úgy bánni, ahogy akart. Ágyasokat tarthatott, s a feleség kénytelen volt egy fedél alatt élni velük. Életpárjának megválasztásában *jogilag* az egyetlen érvényes és döntő szó a család fejéé volt. Ez az embertelen helyzet megszűnt. Huszonötéves korától kezdve a japáni nő nagykorú. Azt tehet, amit akar - ha meg tudja találni azt az anyagi támaszt, amely függetleníti őt - a családdal szemben.

Ehhez pedig főképpen a hatalmas méretekben fejlődő gyáripár s az azzal kapcsolatos kereskedelem nyújt módot, - ha kell, - a japáni nőnek. A nagy textilgyárakban, kereskedelmi irodákban, városi üzemeknél, éttermekben, kávéházakban a kiszolgáló személyzet, az irodai alkalmazottak, munkások túlnyomó része tizenhat és huszonkét év közötti lány. Ez azonban nem jelenti azt, mintha ezek a nők függetleníteték volna magukat a családjuktól. A tokyoi dolgozó nők tizenkét százaléka tartja csak el önmagát. A többi a családjá keretében él, vagy - ami még nehezebb - családját segízezi.

A nő egyenjogúsítását, amint látjuk, gyakorlatilag a gyáripár mozdítja elő Japánban. Társadalmilag pedig - bármily furcsán hangzik - a katonaság.

A modern Japán kialakulása óta a tengerészeti és a hadügyminisztériumnak nemcsak az ipár, a bel- és külpolitika, hanem a társadalmi mozgalmak irányításában és eléggé föl nem becsülhető befolyása van. Az európai világégés tanulságán okulva, a katonai körök úgy találták Japánban, hogy háború esetére az ország lakosságának mindkét nemét ki kell képezni. Ez volt a fordulópont a japáni lány nevelési rendszerében.

Levetették hímes, pillangós ruháját. Formaruhába öltöztették. A japáni diáklány fekete félcipőt, fekete harisnyát, rövid, valamivel térden aluli szoknyácskát, matrözgalléros blúzt hord. A diák pedig európai szabású, hosszú, kékes szürke vászonnadrágban, katonás kabátban, s ellenzős diáksapkában jár iskolába. Nippon iskolában foglalatostkodó fiatalsága, a tanórák ideje alatt katonás fegyelem alatt áll.

Az elemista lányok menetelni tanulnak és mindennap szabadgyakorlatoznak. A felsőbb leányiskolák növendékei szabályosan részt vesznek a légvédelmi gyakorlatoknál s épp úgy kiképzik őket a gépfegyverkezelésben, tűzoltásban és céllövészetben, - mint a fiúkat.

Majdnem minden amerikai és angol kollegámnak az volt az első impressziója, hogy a japánok kitűnő szervezők. A japánok felismerték a szervezés fontosságát, s ami nálunk csak szakkönyvekben tombolja ki lehetőségeit, azt ők megvalósítják. Miért? Mert a japáni tömegnél fegyelmezhetőbb anyag nincs. Hozzájuk hasonlítva a német szeszélyes, egyéni akciókra hajlamos faj.

A honvédelem megszervezendőnek találta a nőket, s a fiatal női generáció gondolkodás nélkül hajtja végre mindazokat a feladatokat, amelyeket velük bizonyos eshetőségekre begyakoroltattak.

Mi ennek a katonai nevelésnek látható eredménye? Külsőleg: a fiatal nemzedék nyolc-tizenkét centiméterrel magasabb növésű, mint a szülei. A lányok mozgása szabadabb, férfiasabb lett. Pszihikai gátlásuk vesztett merevségéből. Így *belülről* önállóbbak, biztosabbak, mint anyáik voltak. Arról azonban, hogy hasonlatosak lettek a nyugati nő mentalitásához, - arról beszélni se lehet. Az ilyen állítás csak felületes megfigyelésből eredhet.

Nemrég a japán-amerikai társaság meghívására, nagyobb számú amerikai hölgy jött Japánba. Ennek a vendéglátásnak politikai háttere volt, amiről épp a vendégeknek volt a legkevesebb tudomásuk. Ők azt hitték, hogy mint kertés virágkedvelőket érte az a kitüntetés, hogy Nippon legszebb, - főleg szigorúan zárt, családi - parkocskái megnyíltak előttük. Mondanom se kell, hogy annak a párszáz amerikai hölgynek, akik erre a kirándulásra rászánták magukat, volt mit aprítaniok a tejbe. Az egész látogatás a "jobb megértés" előmozdítása jegyében folyt le. A japánok kitűnően rendezték, organizálták az egész ügyet. A legjobb családok női tagjait osztották be az amerikai hölgyek mellé. Valamennyien tudtak angolul. Japáni szempontból teljesen nyugatias viselkedésű *Krizantémocska, Rózsácska, Napsugárka* kisasszonyok voltak ezek.

Tíz napig ott sűrögtek-forogtak előttem, Tokyo legelőkelőbb szállodájának halljában. Ennél furcsább látványt keveset láttam. Az amerikai dámák igyekeztek japánosan mozogni, a japáni szépek pedig mindent elkövettek, hogy nyugatiasan viselkedjenek. Mégis, - bocsánat a hasonlatért - úgy aránylottak egymáshoz, mint a karó és a futórozsa. Szerencse volt még, hogy a japáni hölgyek nem öltöztek párisi divat szerint, s az amerikaiak nem kaptak kedvet a kyotoi kimonó felöltéséhez.

S ha már itt tartunk, meg kell jegyezni, hogy a japáni nő teljesen érzéketlenül áll a nyugati ruhákkal szemben. Itt cserbe hagyja hagyományos biztonsága, ízlése a színek és formák kiválasztásánál. Tagadhatatlan tény, hogy a nagyobb városokban napról-napra nő az idegen ruhát hordó nők száma. Szándékosan írom idegen, - mert a "nyugati" ruha, se *London*, se *Páris*, se *Bécs*, se *Newyork* divatjához nem igazodik. Ilyen divat szerint sehol a világon nem öltöznek a nők. Ez japáni kreáció. Furcsa, harmóniátlan, kecsnélküli, - mert nem a maguk ízléséből fakad. Ez olyan furcsa keveréke a vonalaknak, mint minden, legyen az ház, mozgás, vagy kép, - amiről a japáni azt hiszi, - hogy teljesen amerikai vagy európai színvonalú.

Ezt nem egyszer szóvá tettem. Fizikai fájdalmat okozott, ha láttam ismerős japáni nőt, a maga utánozhatatlan bájú kimonója helyett, valami hihetetlenül elszabott sportruhában büszkélkedni.

Természetesen kifogásaimat soha nyíltan meg nem mondhattam. Halálos sértés lett volna. Ez legtöbbször oly formában történt, hogy általános vita közben, a kimonó szépsége és eleganciája mellett törtem lándzsát. A japánok, mintha összebeszéltek volna, lényegében a következőt válaszolták:

- Nippon életrendje teljesen megváltozott. A kimonó viselete a városi életben, munkahelyen nem célszerű, - amellet egészségtelen is.

Egyetlen egy se helytálló a felsorolt kifogások közül. A japáni kimonó a japáni klíma számára összehasonlíthatatlanul megfelelőbb, mint az európai. Szellős, évezredes tapasztalatok folytán az élethez idomult. Például a japán géta (facipő) előnye a mi magassarkú, tyúkszemgyártó, bokasüllyedést okozó női cipőinkkel szembe se állítható. A japáni nőnek van a világon a legszebb, legformásabb lábfeje. A munkahelyen a kimonót sokkal gyorsabban lehet munkaköpennyel felcserélni, mint a mi ruhánkat. Célszerűsége már azért is vitán felül áll, - mert nincs alávetve a divathóbortnak. Egyetlenegy helyen nem célszerű: a kávéházakban, ahol a kiszolgáló nők a kimonóujjukkal mindig végigsöprik az asztalt.

Viszont ez az egyetlen hely, - ahol a japáni megköveteli a kimonót. Miért? Mert ez tetszik neki igazán. S igaza van. A japáni nő csak kimonóban szép. Punktum. Kétségtelen, hogy a legmodernebbek azok a japáni nők, akiket európai férfi vett el feleségül. Ezeknek a házasságoknak az a jellemző vonása, hogy a férfi otthon kimonót hord, a nő pedig aláhúzottan kidomborítja európai voltát. Egy ilyen családnál voltam egyszer látogatóban. Vacsorára hívtak, szmokingban jelentem meg.

Japáni házba cipővel bemenni nem lehet. S mint oly sokszor, most is megtörtént, hogy a folytonos cipő le- és felhúzástól, estére kilyukadt a

harisnyám. A bejáróban a ház úrnője fogadott, kivágott, tengerzöld estélyi ruhában. Bármint ügyeskedtem, harisnyám szakadt voltát a hölgy észrevette. Persze csak később tudtam ezt meg, mert ő egy szemhunyorítással se árulta el.

Vacsora után mellém telepedett és egy kis selyempapírba burkolt csomagot adott. Gondoltam szokásos japáni figyelmesség. Ajándék. Megköszöntem és félretettem.

- Bontsa csak fel, - biztatott megvesztegető mosollyal a háziasszony. - Azt hiszem célszerű ajándék!

Csakugyan az volt. Egy pár elsőrangú, finom selyemből készült zokni. Hamarjában nem tudtam, piruljak, vagy a nevetésemet fojtsam vissza. Ugyanis a harisnya bíborvörös volt. Az öröm, a barátság és a jóindulat színe Japánban. Azonnal felhúztam, s miután a vörös pompásan illik a feketéhez, szmokingom határozottan jól érvényesült.

E történethez még csak annyi hozzáfűzni valóm van, hogy a szóbanforgó hölgy, tizenkét éve még véletlenségből se megy japáni ruhában az utcára. Folyton európaiak között mozog, s mégis az első önálló akciójánál így megbukott az európai ízléssel szemben.

Ha már a harisnyánál tartunk, elmondok egy másik jellemző esetet. Tokyo legelegánsabb üzleti negyedében nemrég nyílt meg egy ragyogó, modern harisnyaüzlet. Sportharisnyát kerestem, oda irányítottak.

Selyemkimonós hölgy fogadott. Feltűnt, hogy ez a kiszolgáló kisasszony milyen pompásan beszél angolul. Nem állhattam szó nélkül. Dícsértem angolságát.

- S itt tanult meg angolul Japánban? - csodálkoztam.

- Nem kérem. Bostonban négy évig jártam az egyetemre.

Hát akármi legyenek, ha erre gondoltam volna. Külföldi egyetemet végzett árusítóleányt még nem láttam.

- És mit tanulmányozott?

- Főleg az angol nyelvet és az irodalmat.

- Melyik angol íróat ismeri a legjobban?

- Shakespearet. - Kicsit gondolkozott, majd hozzátette:

- Vele foglalkoztam a legtöbbet.

- Szereti?

Hallgat. Mosolyog.

- Megértette jól? - kíváncsiskodtam tovább.

- Igyekeztem - felelte merengően. - Nagyon igyekeztem.

- És sikerült?

Felelet helyett hevesen megrázta a fejét. Ez a mozdulat már Amerikában ragadt rá.

- Miért ne értette volna meg? Semmi akadály se lehetett. Az ön angolságában ép az a feltűnő, hogy shakespearei!

- Köszönöm, - mondta halkán, - de azért mégse értettem. Alakjainak gondolkodása oly furcsa, környezetük valószínűtlen. Asszonyaik viselkedése visszatetsző groteszk.

- Amerikában voltak barátnői?

- Igen, de nem kedveltem őket. Modoruk nyers. Önhittek, léleknélküliek. Lenézik a férfiakat.

- Mi a véleménye a japáni nőkről?

Pillanatig elakadt a szava. Lesütötte a szemét.

- Bocsánatot kérek, ha megsértettem volna.

- Sohase mentegetődjék - bátorítottam - én nem vagyok amerikai. Gondolja, a japáni nők is hasonlatosak lesznek egykor az óceántúliakhoz?

- Nem! - felelte határozottan. - Külsőleg talán, de itt - (a szívére mutatott) - soha!

Az arcomon láthatta, hogy kedvem szerint beszélt. Elragadtatásomban a kezemet nyújtottam felé. De ő tüntetően, ősi modorban, kacsóit az ölében egymásra tette, s mélyen meghajolt. E percben oly nagy szakadék volt közte s a nyugat leányai között, mint amelyet csak az öt tenger mélységes vize volna képes betölteni, amelynek hullámai monoton egyhangúsággal csapkodják évmilliók óta, önmagába zárkózott szigethazája partjait.

Érzem, tudom, hogy e nyugati műveltségű hölgy szavaiban a japáni nő örök lényé nyilvánult meg.

Mégis, mégis a külsőségek ellene mondanak. Tíz év előtt európai ruhás nő szenzáció volt Japánban. Ma, mintha tűzvész módjára terjedne. A fiatal nők közül minden harmadik európai ruhát hord, ha kijönnek este a Ginzára korzózni. Az újságok egyre sűrűbben sztrájkokról számolnak be. Legutóbb az autóbuzskalauz kisasszonyok léptek sztrájkba. Még én is fejcsóválva hallgattam a hírt, - hát még az öreg japánok.

Az európai ruha kelléke a megváltozott modor. Ezt is, mint ruhája szabását a "*moga*" (a japáni modern lány neve) a mozikban lesi el. Igaz, hogy általában, még a drámák letragikusabb jeleneteinél is, harsány kacagás fut végig a nézőtéren. A filmen keresztül ezek az európai nők mind bolondoknak látszanak. Valamennyi csapkod, kiabál, nincs egy nyugodt elegáns mozdulatuk. Ilyen "*baka*" (fuzsitos) nem akar a japáni lány lenni. Ennek semmi köze sincs szerinte a divathoz. Lelke mélyén lázadozik minden hangos szó, szertelen handabandázás, ízléstelen feltűnni akarás ellen.

A mozik szünetében mindig körülöttük ólálkodtam. Hallgattam kritikájukat. A férfiszereplőket mindig, jó, kedves embereknek ítélték, akik nem érdemlik meg, hogy ilyen lehetetlen modorú nővel éljenek. Nagyon tetszik nekik, hogy az európai férj milyen figyelmes a feleségéhez. Megsímogatja arcát, kezét csókolja; s ha az asszony zsörtölődik, még ő csitítgatja. Egész bizonyos, hogy magukban összehasonlítják az európai férfi modorát a japánival. Sokan jobbnak, kívánatosabbnak tartják. Nem az európai nőit irigylük, - hanem a sorsát.

Ez a ráeszmélés pedig Japánra veszedelmesebb lehet, mintha Amerika és Oroszország egyszerre támadná meg. A fellázadó japáni női lélek a családi rendszer pusztulását egyengeti. Ez az átváltozás a családi rendszer összeomlásához vezethet, amelyre, - amint a következő fejezetekben látni fogjuk - Nippon egész félelmetes fejlődését építették. Iparilag, kereskedelmileg - s hadászati lag is.

A japáni családi rendszer a nők áldozatkészsége, szótlan engedelmessége, belső alázatossága nélkül elképzelhetetlen. Vajjon az új idők új életfeltételei, szokásai, lehetőségei átformálják-e a japáni nő jellemét?

Ez a legfontosabb s a legdöntőbb kérdés, amit Japán nagyhatalmi állásával, ipariztrialis előretörésével, hatalmi törekvéseivel kapcsolatban felvethetünk.

A RABSZOLGANÓK.

Azok a szociológusok, akik a modern Japán társadalmi berendezkedését a nyugati ember beidegzettségével, sőt ráadásul, marxi szemüvegen keresztül figyelték, igen pontos terminus-technikusokkal tudják kifejezni véleményeiket, melyek logikusak s világnézeti alapon elfogultak. E művek szerzői a napnál világosabban bebizonyítják a japáni nő életének tarthatatlanságát. Vitába szállni velük meddő dolog, mert az ő világuk a könyv, a teória. Jónéhányszor lehangoltam beszélgetés közben, különösen ha a japáni nő rabszolgasoráról volt szó. Törvénycikkeket idéztek, melyek állításait igazolták, különböző művekből fejezeteket olvastak fel, amelyeknek helyességét a hallgatóság magáévá tette. A publikum rendszerint olyan európai hölgyekből állt, akik évek óta élnek Japánban. Miután ezek a társasági okoskodások rendszerint az elmélet kopár síkján mozogtak, ellenvetésem inkább ingerlő, mint meggyőző hatást váltottak ki. Így jobbnak találtam, ha japánosan hallgatok.

- Uram! - mondta egy ízben egy ápoltszemöldökű, amerikai hölgy - önben a kőkorszakbeli ember szelleme él. Ha a japán nő életét kielégítőnek s harmonikusnak tartja, akkor igazán nem irigylem a felesége helyzetét. Tudja azt, hogy a jól nevelt japáni nő nem eszik egy asztalnál az urával, hanem hátul kuksol, s míg a férj a legjobb falatokat eltünteti, az asszony boldog, hogy két lépésnyi távolságból ezt a szörnyet legyezheti? Vagy nem tűnt fel önnek, hogy férfi jelenlétében a nőnek szava sincs, az utcán pincsi kutya módjára kullog utána, gyenge karjaiban csomagot, hátán gyereket cipelve, míg a férj hasát kifeszítve, úgy lejt végig az aszfalton, mint egy életrekelt hindu bálvány? S ha ez így van a nyilvánosság előtt, el tudja *képzeln*i, mi van otthon? Ön hypokrita, aki az erkölcsösség és a romantika tógájában látszólag a japáni nőket védi, holott valójában a férfiak önző zsarnokságát helyesli.

Az ilyen fejmosást csak tréfával lehet kivédeni. Különösen akkor, ha szembenálló fél hölgy, s még hozzá a vendéglátó háziasszony. Coctailével együtt a magam jól megalapozott véleményét is lenyeltem. Erős meggyőződésem, hogy hallgatásommal a japáni nő helyzetén semmit se rontottam, a magamén pedig javítottam.

A Japánban élő fehér nők idegenkednek Nippon szépeitől. Olyan vetélytársat látnak bennük, mint az amerikai munkás az olcsó bevándoroltban. Az egyetlen, amit elismernek, - az a ruhájuk művészi harmóniája, mesebeli, utánozhatatlan színpompája. Egyébként nehéz felfogású, dib-dáb teremtéseknek ismerik őket.

Felfogásom merőben eltér ettől. Önhittségnek kellene tartanom, hogy magam számára igénylem a csalhatatlanságot, - amikor annyi sok ezer, s

Japánban évek hosszat élő európai ellenkező véleményt vall. De ez nem jelent semmit. Ezek az urak és hölgyek zárt, koloniális életet élnek s Japánra vonatkozó ismereteiket Londonból vagy Newyorkból hozatott könyvekből merítik. Nincs érintkezésük az igazi japáni élettel.

Nekem egészen különleges réseim voltak, amelyeken keresztül a japáni életet, a társadalmi berendezkedést, a gondolkodást meglestem. Ezek közé számítom első helyen a mozit és a használt könyveket. Tokyonak van egy mozinegyede, az Asakusa. Egymás mellett állnak a hatalmas mozgófényképszínházak, amelyekben kevés kivétellel japáni tárgyú darabokat játszanak. Itt ismerkedtem meg a japáni történelemmel, a japáni jellemmel. Ezek a japáni darabok európai ember számára élvezhetetlenek. Nem ismeri a történetet, nem érti a nyelvet s így fölötte unalmasnak tartja. Én azonban nem szórakozni, hanem tanulni jártam ezekbe a filmszínházakba. Figyeltem is a publikumot, miként reagál az egyes jelenetekre, s ebből következtettem, vajjon a szerző s az előadó művészek a való életnek s az általános felfogásnak megfelelően adták elő mondanivalójukat. Felesleges hangsúlyoznom a japáni színész elsőrangú voltát. S ha japáni környezetben játszódik a darab, ugyanez áll a rendezésre is. Realitásuk, művészi és emberi meglátásaik mindig csodálkozásba ejtettek. Ez ugyanúgy vonatkozik a színészekre, mint a helyszín s a környezet érzékeltetésére.

Százsor és százsor láttam úgy a feudális, mint a modern időkben, boldog és tragikus pillanataiban, miként viselkedik a japáni nő. Ismerem az ideális nő típusát s volt szerencsém jónéhányszor találkozni olyan alakítással is, amely a nézősereg osztatlan megvetésével találkozott. *Fölötte valószínűtlen, hogy azért a hébe-hóba betévedő idegen kedvéért, aki majd a filmet véletlenül megnézi, a milliós japáni közönség ízlése ellenére, s a napi élet valóságával ellenkezően rendezzék a jeleneteket.*

Nem egyszer, amikor ezeket a színházakat elhagytam, úgy találtam, hogy kint az utcán folytatódik a film, avval a változattal, hogy most már színes a kép, s három dimenzióban mozog. Mondom, ezek a japáni tárgyú darabok nagyon sok mindenre adtak feleletet. Oly problémákat magyaráztak meg, melyeknek megvilágításáért hiába fordultam a könyvtárakhoz vagy japáni ismerőseimhez.

Nem tudom helyeslik-e okoskodásomat, de én azon a véleményen voltam, ha ezekben a filmekben a szereplők épp úgy mozognak, tesznek, vesznek, mint ahogy magam is tapasztaltam a kis bistrókban, teaházakban, az utcákon, - tehát a nyilvános élet legkülönbözőbb helyein, - akkor valószínű az is, hogy a ház belsejében folyó életet is ugyanolyan hűséggel játsszák meg, mint a külsőt.

Itt láttam, mily csodálatos ügyességgel és higgadtan száll szembe a japáni nő, ez a szemre törékeny tündér az éjjeli betörővel. Miként menti gyermekeit az égő házból. Az se kerülte el figyelmemet, hogy a garázda, haszontalan férjet mosollyal, alvó lelkiismeretére való appellálással igyekszik legyőzni. Ezek a belső, fojtott tűzű harcok drámaiak, s egyben felségesek. Felségesek, mert a japáni nő a maga igazát, pozícióharcát legtöbbször oly finom pszichológiával vezeti, amire a mi ideges, a maguk egyéniségét aláhúzottan hangsúlyozó asszonyaink képtelenek.

Mondom, száz esetben kilencvenkilencszer avval a finom alkalmazkodással kaparintja magához a japáni nő a maga kis birodalmában a kormányhatalmat, amely mifelénk divatját multa, - ha ugyan egyáltalán virágzott valaha.

A törvény paragrafusai, az évszázados társadalmi szokások értelmében kétségtelen, hogy a japáni nő szerepe úgy kifelé, mint befelé alárendelt. Alárendelt, - de nem szolgai. Sőt.

Ennek illusztrálására elmondok két kis történetet. Az egyik a gyufaskatulyáról szól, a másik a cigarettaszipkáról.

Japánban közismert az olcsóság. Ebben az olcsósági versenyben mégis első helyen áll a gyufa. Ugyanis ingyen osztogatják. Minden valamire való teaház, vendégfogadó, korcsma és szálloda, reklámcimkéjével ellátott gyufadobozokat ad a vendégeinek, nehogy a címet elfelejtsék.

Nem akarok túlozni, minden este, ha levetkőztem, nyolc-tíz skatulya gyujtót szedtem ki a zsebeimből. Ugyanennyit dobáltam el az utcán napközben. Hisz majdnem minden forgalmas utcasarkon a nyakamba varrtak egyet. Reklámképpen. Az ilyesmit visszautasítani Japánban illetlenség. Ugyanis értéke van, használható, - kedvesen kínálják, s így ajándéknak minősíthető.

Igen ám, de ajándék- és ajándékgyufa között mégis nagy a különbség. Azok a dobozok, amelyekkel úton, útfélen megtömik a zsebedet: ártatlan feliratot hordanak a hátukon. Felhívják figyelmedet valamilyen új fogkrémre, optikus üzletre, vagy most megjelent gramofonlemezre. Ezek az ártatlan gyufák.

A veszedelmes fajták közé tartoznak azok, amelyeket mulatókban, teaházakban nyomnak a markodba. Ezek indiszkrétek, árulkodók. Ha kirakod a zsebedből az ily fajta gyujteményt, bárki, minden detektívtehetség nélkül is kinyomozhatja, - hol csavarogtál az éjszaka. Kis gyakorlattal, terepismével még a sorrend is megállapítható.

Már említettem, a japánok nagyon szeretnek vendégeskedni. Meglehetősen gyakran vettem részt barátságos összejöveteleiken. Ilyenkor legalább féltucat különböző éttermen, teaházon vezetett át az útunk. Utána valamelyik utcasarkon etikettszerű búcsúzkodás. Azonban bármennyire is pityókásak voltak barátaim, az utolsó Istenhózzád előtt, egymást figyelmeztetve kezdték kiüríteni a kimonó-ujjaikat. (A japáni ruhában nincsen zseb. Ehelyett a bő kimonóujjokban tüntetik el a lim-lomokat: a pénztárca kivételével, amelyet zsinórra erősítve, az övbe dugnak.)

Ilyenkor mindig megszólalt egy józanabb hang:

- Uraim, ne felejtsek el antennáikat földelni.

A felelet erre hálás köszönés volt s a gyufaskatulyák csakúgy potyogtak az aszfaltra.

Eleinte nem értettem, mi ennek az oka? Naivul megkérdeztem. Rögtön kész volt a válasz:

- Ön is tudja, Japán a föld legbizonytalanabb országa. Sohase tudjuk, mikor indul meg alattunk a föld. Azután a mi házaink fölötté tűzveszélyesek. Mi elvből nem viszünk gyufát fölös mennyiségben a házba...

Ezt a magyarázatot el is fogadtam. Annál is inkább, mert előző nap voltam a tokyoi földrengési múzeumban, s még élénken az emlékezetemben voltak azok a borzalmas felvételek, amelyek a történelem egyik legpusztítóbb tűzvészéről készültek.

Azután még jó néhányszor voltam különböző kedélyes társaságban, s búcsúzáskor magam indítványoztam:

- Uraim, ne feledkezzünk meg gyufakészleteinkről!

A japáni uraknak ez a kiszólásom nagyon tetszett. Megveregették a vállamat, harsányan nevettek:

- Ön tökéletes japáni már! - bókkoltak, miközben gondolkodás nélkül dobálták el a kimonóujjban felgyülemlt különböző vignettájú gyufaskatulyákat.

Ehhez hasonló jelenetet bőven láttam a tokyoi éjszakában. Arra is emlékszem, hogy egy ízben egy teljesen elázott japán polgártárs zsebeiből a barátai dobálták ki a "gyulékony" anyagot.

Ezt az óvatosságot a japánok gondos, önfegyelmességének számlájára könyveltem, mindaddig, amíg Asakusában, egy filmen nem láttam, mi is a következménye annak, ha a japáni férj elmulasztja kiüríteni a zsebeit...

Mondanom se kell, nem a ház gyulladt ki, hanem az az édes, enivaló asszonyka egrecírozta meg az elővigyázatlan férjet, - akiről, s akikről a külföldnek az a nézete, hogy jogtalan rabszolga.

Más. A japáni nő erős dohányos. Ma már elég nagy számban cigarettafogyasztók. A konzervatív hölgyek azonban szipkából füstölnek. Ezek a cigarettaszipkák eltérők a mienktől. Hosszúszárúak, szopókájuk elefántcsont, dohánytartójuk cizellált ezüst. Némelyikük iparművészeti remekmű. Tulajdonképpen amolyan kis csibuk, amelybe ép egy csipetnyi dohány fér el. Finomra vágott, mint a szultán flór. Egy-két szippantás telik belőlük. Több nem is kell. Amire nálunk most jöttek rá a pszichológusok, - azt a japániak már régen tudják. A dohányzásban a legélvezetesebb az előkészület. A játék. Ez a csibuk az idősebb korosztályú japáni hölgyek fő szórakozása.

Megint ülök a moziban, s hirtelen úgy érzem, mintha magamat látnám. A vásznon jókedvű, hangos társaság búcsúzik ép a sarkon. A férfiak összeölelkeznek:

- Sayonara! Sayonara! (A viszontlátásra!)

Ebben a társaságban is van azonban egy aránylag józan ember, aki még egyszer összekurjantja a fiúkat:

- Ne feledkezzetek meg a gyufáról.

Még egyszer összejönnek. Nevetés. Valamennyien az árokba dobják az áruló bűnjeleket. Csak egy nem. Az a bizonyos életre kelt, hindu bálványfajta nem, aki az én amerikai hölgyem szerint kifeszített hassal lejt végig az utcán, utána pedig az asszony gyerekekkel a hátán. Satöbbi. Ez a tiránus. Itt is kidülleszti a mellét, s leinti a többieket. Méltóságán alulinak tartja még azt is, hogy válaszoljon. Azonban, amikor befordul a maga sikátorjába, s meggyőződik arról, hogy senkisémet látja, leveti a kimonóját s úgy rázza ki a nem kívánatos gyufagyűjteményt.

Pereg a film, a férj hazaér. Felesége jólnevelt s kötelességtudó japáni asszonyhoz méltóan, ott virraszt a ház benyilójában. Mellette két cseléd kézímunkázik.

A ház ura kinyitja az ajtót. Valamennyien leborulással köszöntik. Figyelemre se méltatja őket. Némán közéjük áll. Hagyja, hogy levessék cipőjét,

kicserélnék kimonóját. Olyan kényúr benyomását kelti, hogy a régi perzsák is megirigyelnék.

A cselédség feltámogatja a lépcsőn, a felesége megadó alázatossággal, három lépésre követi. Látszik az arcán: örül. Akármint is, de hazajött a drága.

Mikor magukra maradnak, a földön guggoló asszony kiegyenesedik. A zsarnok, ezzel szemben válla közé húzza a nyakát. Néma csend. Most a feleség felemeli a kimonót, megvizsgálja az ujjak belsejét. Üresek. Rávillantja szemét élettársára:

- Hol jártál? - kérdik a foszforeszkáló szemgolyók.
- Nincs semmi baj! - dadogja a bűnös.
- Hol vannak a gyufák? - szólal meg először az asszony.
- Miféle gyufákról beszélsz Cseresznyevirágom? Tudod, hogy én nem szeretem, ha a zsebem tele van...
- Te teaházban voltál...
- Szó sincs róla - erősködik a férj.
- Én tudom, hogy ott jártál, *mert semilyen gyufa sincs nálad. A jókat együtt kidobtad az árulókkal...*

Az asszony hátatfordít, ott hagyja urát a hazugság hálójában. Megtömi kis csibukját, komor fellegeket fúj. Kényes helyzet. A férj végül dönt. Békülékeny mozdulattal nyújtja kezét az asszony felé. Önagysága azonban villámgyorsan rácsap a hosszú csibukkal a férj ujjára. Majd a fejére. Szegény mit tehet? Hirtelen mozdulattal magára rántja a vastag paplant, úgy védekezik. Mindez hangtalanul, egyetlen mukkanás nélkül történik. A cselédségnek nem szabad erről tudnia. Ellenkező esetben, már másnap korán reggel az egész utca mulat rajtuk. Ez pedig nem emelné se a férj, se a feleség tekintélyét...

Ehhez a filmjelenethez csak annyi a hozzáfűzni valóm, hogy a csibukszár szerepe nagyon gyakran visszatérő esemény a japáni darabokban.

Én működni a való életben sohasem láttam. Lehetőségében azonban nem kételkedem. Ugyanis, amint már említettem, többször voltam jelen az elővigyázatossági rendszabályok fogantatásánál. S ezért valahányszor a japáni nőről társaságban azt hangoztatták, hogy rabszolga, - tüntetően

elővettem zsebemből a sok gyufaskatulya közül egyet. Senkisémet értette meg, mire célzok vele.

A modern szociológiai munkák csak a gyufagyárakkal foglalkoznak...

A FÉRJ, A GÉSA ÉS MÁS EGYÉB NŐI DOLGOK.

Az előbb elmondottakon kívül tömérdek apró megfigyeléssel szolgálhatok, amelyek végeredményben arra mutatnak, hogy szükség esetén a japáni nő nagyon is a sarkára tud állni. Természetesen, a maga módja szerint. Viselkedésük, terveik kiviteli módja néha egészen megdöbbentő. Különösen az európai áll tanácstalanul velük szemben. Ez főleg azért van, mert mentalitásuk valami keveréke a gyermekes naívságnak és a zseniális ösztönnek.

Japánban is vannak kivételek, de általában nyugodt lélekkel állíthatom, a japáni nő nagyon jóindulatú, szolgálatkész és ami a legnagyobb erénye: hűséges. A hűséget ne tessék csupán a házastársi kapcsolatban értelmezni. Nippon lánya ragaszkodó a szüleihez, testvéreihez, barátnőihez, sorstársaihoz. A házasesetben pedig példátlan béketűrésével, a nehézségeket önmaga feláldozásán keresztül áthidalni szerető természetével - páratlanul áll a világ többi asszonyai között.

Az alázatos teherviselésnek, áldozatkészségnek is van határa. Az élet egész folyamán, - s ami a legnehezebb -, a mindennapi apró esetekben folyton hátraállni, meghajolni - lehetetlenség. Lehetetlenség főleg akkor, ha a másik fél szembeötönnön önző és igazságtalan. Éppen ezért - noha nekem egyénileg - (mindig általánosságban beszélek!) a japáni férfi távolról sem oly rokonszenves, mint a nő - a japáni nő kiváló tulajdonságainak alappilérét az erősebb nem erényeiben keresem. A japáni férfi, minden külső látszat ellenére, nem az a kőszívű, önfejű bálvány. Ő is lelkileg nagyon érzékeny. Sehol a világon nem láttam a maga férfiasságát oly állandóan s pózosan fitogtató tömeget, mint Japánban. És sehol annyi könnyező férfiszemet se láttam, - mint éppen Nippon szigetén.

Ha a japáni nőben a legértékesebb tulajdonságként a hűséget látom, akkor a férfiaknál a legnagyobb értéként a kötelességtudást kell megemlítenem. Alázatos hűség a nő részéről, és igazságot kereső kötelességtudás a férfi részéről, - ez az a két jellembeli és nembeli tulajdonság, amely a családi rendszert lehetővé teszi. Ha pedig azt kérdezik, hogy a két nemhez tartozók közül ki az állhatatosabb a maga erényeiben, gondolkodás nélkül, a nőket kell említenem.

Ez is látszólag teljesen önkényes megállapítás. De talán elfogadják nézetem helyességét, ha elmondom, miként jutottam erre a következtetésre. Arra nem hivatkozom, hogy nyitott szemmel figyeltem a körülöttem zajló életet. Ember vagyok, tévedhetek. Az is meglehet, hogy merő véletlenség folytán egyoldalú esetek játszódtak le körülöttem. Ilyesmikből nem szabad kiindulni.

Véleményem kiformalására a döntő statisztikát a japáni ujságokból merítettem. Nipponban - legalább is most - a sajtó kerüli a politikai nyílt színvallást. Olyan anyaggal igyekszik tehát a lapot megtölteni, amely lehetőleg kevés súrlódási felületet ad a hivatalos szerveknek. Amíg kül- vagy belpolitikai híreket lakonikus rövidséggel, s lehetőleg kommentár nélkül tárják az olvasó elé, addig másfelől, jelentéktelen családi ügyekről sokszor egész oldalakat írnak. Ezért van az, hogy Japánban az ujságírókat lenézik, kellemetlen embereknek tekintik. Ellenszenvesebbek a nagy tömeg szemében még a rendőrségi besugóknál is.

A japáni lapok hihetetlenül fürgék a családi botrányok feltárásában. Könyörtelen mohósággal és technikai felkészültséggel dolgoznak. Ezen a téren verik az amerikai kollégákat is. Kiderül - mondjuk -, hogy valamelyik hivatalnok sikkasztott, néhány óra múlva már a lapok közlik annak a gésának, vagy gésának az arcképét, akiknek a társaságában a jogtalanul szerzett pénz szétfoszlott. Látható barátainak arcképgalériája is, akik gyanútlanul résztvettek a multságokon. Lehetőleg ugyanakkor közlik a szegény, ártatlan asszonyról készült felvételt is, amint valamelyik gazdag rokon házából kilép, ahol történetesen férje megmentése érdekében könyörgött. Hát ezek nem valami épületes olvasmányok. Azután a japáni riporter is szeret "színeznit", néha úgy belegázolnak a szerencsétlen áldozatok becsületébe, hogy kész borzalom. Bátrak és szókimondók, - mert ha tévednek, legfeljebb két éve pereskedés után fizetnek ötven pengő pénzbüntetést. Ennyit pedig a szenzáció megért. Nincs irgalom se fiatal, se öreg, se férfi, se nő számára. Kétszer jaj, ha valamely fiatal lány keveredik az ily ominózus ügybe.

Amint látjuk, a magánélet szentségét nem nagyon tiszteli a japáni sajtó. Mégis, mégis a napi botránykrónika sok ezernyi szereplője között hónapokig kutathat a kíváncsi ember, amíg a családi élet felborulásában a feleség bűnösségére bukkanna. Mivel ritka eset, éppen azért bővebben s nagyobb előszeretettel írnak ilyesmiről a lapok. De mondom, hónapokig leshetnek az alkalomra, amíg egy japáni feleséget az otthon rejtekéből a nyilvánosság pellengérfényébe állíthatják. Ekkor is meg kell elégedniök azzal, hogy az asszony pörlekedő természetű volt, vagy nem szívlelete az anyósát. A feleség bűnei között a *hűtlenség* még a japáni botránysorozatokban is oly ritka, mint a fehér holló. Pedig ez volna az igazi csemege - lapszempontról. Mégse tudnak szolgálni vele...

Ha már ily kényes témáról beszélek, kitérek a legkényesebbre is; ami nem is olyan kényes, mint ahogy világszerte gondolják, - *a gésákra*. A *gésa* - kissé furcsán hangzik -, de szerintem szerves függvénye a japáni családi rendszernek. Egészen másképpen ítéli meg a gésát az átutazó külföldi, másnak ismeri, aki huzamosabban él Japánban, s mindkettőtől merőben eltérően látja és értékeli a japáni társadalom.

Amint már rámutattam, a japáni ember nem szeret idegen embert bevezetni a házába, legyen az külföldi, vagy honfitársa. Egyre megy. Másfelől a vendégeskedés keleti szokása, az ügyeknek terített asztal melletti elintézése, bölcs alaptétele a japán életművészetnek. Ilyen jó hangulatot keltő lakomákon, amelyeknek résztvevői között sokszor olyanokat is vendégül lát a házigazda, akiket soha a házában nem fogadna, - legtöbbször fontos személyi, vagy üzleti érdekeket igyeksenek előbbre vinni.

A konfucianus világszemlélet a feleség szerepét a háziasságra korlátozza. Ebből a tételből kifolyólag - legalább is nyilvánosan - a felség a férj ügyeibe soha nem avatkozik. Egészen más lapra tartozik, hogy otthon a legtöbb japáni ember az élettársával is megtárgyalja a külvilág ügyeit. (Erre mutat az is, hogy ha a férj váratlanul elhunyt, az asszony szinte minden átmenet nélkül képes a helyét az üzleti életben elfoglalni, a vállalatot, vagy az üzletet meglepő szakértelemmel irányítani.) De *kifelé* a japáni ember, ha véletlenül szóba kerül a felesége, mindig úgy emlékezik meg róla: *se nem szép, se nem okos, - de házias*.

A házias asszonynak pedig semmi keresnivalója sincs idegen férfiak alkohollal felvidített társaságában. Viszont az se tagadható, hogy egy szellemes, kedves nő egész más irányt ad a társalgás menetének, a vendégek hangulatának. Ezt a fogas kérdést - tudniillik, hogy a vendégek *háziasan* érezzék magukat, szórakozzanak is, gyengéd figyelem vegye körül őket s a háziasszony mégse legyen köztük - a japáni élet a gésa-rendszerrel oldotta meg.

A jó gésa mindenekelőtt a háziasszonyt helyettesíti az ilyen házonkívüli vendégeskedésnél.

Ne méltóztassanak hamiskásan hunyorgatni, amikor azt állítom, hogy a gésa-rendszer zseniálisan ügyes intézmény. Itt se tessék félreérteni, amikor azt bizonyítgatom, hogy egy jó gésa minden pénzt megér, - különösen Japánban.

Majd mindjárt megértik kérem, mire gondolok. Tegyük fel, valamelyik gazdag, távoli rokon meghal. Vagyonán olyan örökösök osztozkodnak, akik eddig talán nem is hallottak egymásról. Európában az érdekelt felek

legelsőízbzen talán egy ügyvédi irodában találkoznának, - ha ugyan nem a törvényszéken.

Ezzel szemben Japánban, több mint valószínű, valamelyik teaházban. A főörökös, akit a többiek követeléseivel nyugtalanítanak, terített asztalnál igyekszik barátságos megegyezésre jutni a szeretett rokonokkal. Tegyük fel, hogy ezt a családi összejövetelt saját házában rendezné s a maga fehérnépe szolgálná ki őket.

Ezek az asszonyok, beleértve a cselédség női tagjait is, képtelenek lennének arra, - bármint is uralkodni tudnak érzelmükön - hogy a vendégeket a szeretetreméltóságnak azzal az elfogulatlan bájával fogadják, amely az akadékoskodó, pénzt követelő ellenfélnek nem dukál.

A gésa azonban érzelmileg független. Elfogulatlan lévén, fellépése biztosabb s főleg célravezetőbb. Csodákat művel. Mindenkihez kedves, hol fínom ötletekkel, hol hízelgéssel elejét veszi minden összecsapásnak. Ha három ilyen vacsora után a rokonság nem tud megegyezni, akkor nem tudom, melyik bíró tud ebben az ügyben minden felet kielégítő ítéletet hozni...

A jó gésa magában egyesíti mindazokat a kiváló tulajdonságokat, amelyeket a legkényesebb európai igények mellett a női ideállal szemben támaszthatunk. Szép és szellemes. Modora: az alkalmazkodás végtelen skálája. Mozdulatai éppen oly elegánsak, mint gondolatainak kifejezési formái. Egyformán ért a politikához és a közgazdasághoz, jártas az irodalomban és a szépművészetekben. Eredeti, anélkül, hogy fitogtatná. Azt el tudom képzelni, hogy egy japáni háziasszony valami apró hibát kövessen el a bevett társadalmi szokások és formák ellen. Az igazi gésánál ez elképzelhetetlen!

S mindezek tetejébe a gésa mindent elnyel, amit hall. Semmit se ad vissza. Például vannak politikus gésák. Vagyis olyan *társalgóművésznők*, akiket előszeretettel választanak ki a politikusok a maguk fontos "pártvacsoráik"-hoz, összejöveteleikhez. Ezek a hölgyek egyik este a kormánypárt benső titkait hallják, a másik nap az ellenzék összeesküvésének fültanui. Egyetlen szemhunyorítással se árulják el a maguk informáltságát vagy véleményét.

Ellenkező példa is volt már erre a japáni történelemben. S az ilyen gésa, aki árulója lett az intézmény évszázados tradíciójának, - rendszerint döntő hatással avatkozott be az események irányításába. Különösen a feudális korszakban találhatjuk meg a francia szalonok politikát irányító nőinek tükörkép-másait a híresebb japáni gésákban.

A gésa pályára rendszerint a szegényebb családok leányai mennek. Családjuk tetemes összeget kap a gésavállalkozótól. A szerződés úgy szól,

hogy a gésa azonnal visszakapja szabadságát, ha a család a kapott összeget visszatéríti. Gyakorlatilag azonban a második pont érvényesül. A gésa pályára lépő lány leszolgálja a kikötött határidőt.

A gésa-vállalkozónak nagyon is sok pénzébe kerül egy tökéletes gésa. Szüleinek többnyire két-hármezer yent fizet. Azután legalább három évig iskoláztatja, ruházza, ellátja a gésa-növendéket. Még az egészen silány gésa ruhatára is ezreket ér. Hát még a keresetté! Az is igaz, hogy egy kedvelt gésa jövedelme fantasztikus. Vannak, akik óránként százasokba kerülnek.

Az igazi gésa - erkölcsös. És pedig két oknál fogva. Először azért, - s ez a döntő érv - mert akkor keres a legjobban. Másodszor, mert annyira művelt, magasabb igényeket követelő lélek, egyszóval *egyéniség*, hogy a maga erkölcsi intaktságát mindenek fölébe helyezi. Ezek egybevetésével s figyelembe vétele mellett, talán most már nem csodálkoznak azon, hogy a legkitűnőbb japáni családoknál is előfordult, hogy a nagy címek, méltóságok és vagyon örököse, - gésát vett feleségül. Nemrég halt meg egy aktív japán államférfi, akinek felesége valamikor gésa volt. Páratlan köztiszteletnek örvendett. Példás családanya volt, s ragyogóan megállta a helyét, - ahol az átlagos japáni úriasszony kissé esetlen - a külföldiek társaságában.

Ha úgy az unalmas ötórás teákon a külföldi hölgyek a japáni nőket bírálgatták, s főleg azt hozták fel ellenük, hogy alázatosságukon kívül - mely rövid idő múltán, halálos unalom az európai férfi szemében - más fegyverük nincs a férfiak ellen; mindig a gésák jutottak az eszembe.

A gésa ugyanis, ha jól tudom, szintén japáni nő.

Talán jobb bizonyítékot nem tudok felhozni az *igazi gésák* társadalmi rangja, értéke mellett, mint azt a tényt, - *hogy a japáni magasabb körök, ha előkelő külföldi vendégeket látnak vendégül, legyen az hölgy, vagy úr, gésák társaságában fogadják*. A japáni külügyminisztérium ismeri annyira az angol társadalmi formákat, hogy egy lord feleségét nem hozza lehetetlen helyzetbe azzal, hogy jobbja és balja mellé egy-egy gésát ültet, ha a gésa tényleg az volna, amit az európai rosszul tájékoztatott közvélemény róla feltételez.

Az is igaz, hogy a fejlődő idegenforgalom következtében, elszaporodtak az *ál-gésák*. Az is tény, hogy a gésát, foglalkozásánál fogva sokkal több kísértés éri, mint a többi japáni nőt. Így nem csoda, ha néha rossz útra tér. De ezt a fajtát a japáni is *romlott gésának* nevezi.

A gésa igazi értékét a magunkfajta ember nem tudja kellőleg elbírálni. Az európai férfi számára nem hiszem, hogy akadna olyan gésa, akinek óránként száz pengőt fizetne az énekéért, a táncért, vagy azért a japáninak mennyei

szépségnek feltűnő grációzitásáért, ahogy finom ujjai között a poharat tartja. A japáni legtöbbször néma csendben ül, s a szemével gyönyörködik. Műértően bírálja a gésa minden mozdulatát. Nem kerüli el a figyelmét, miként nyit ajtót, milyen modorban kínálja az italt. Szabályosan ül-e, s vajjon a sok ősi táncot tradíciókhoz méltóan lejtí? Egy igazi gésa színésznő, táncosnő, háziasszony és szellemes konferanszié egyszemélyben. Legtöbbször ő üti meg a társalgás hangját, s ha nincs módjában, akkor igyekszik azt befolyásolni, helyes mederbe terelni.

Legeslegelőször Hongkongban találkoztam gésával. Japáni utitársaim hívtak meg egy ottani teaházba. Mellém egy kis, fiatal gésa-növendék került. Nem tudom, melyikünk volt jobban elfogult. Ekkor ismerkedtem meg a fapálcikával, amely sehogysen akarta a kést és a villát helyettesíteni a kezemben. Vigaszom ebben a reménytelen helyzetben csupán az volt, hogy a gésa, ez a harmatos gyöngyvirág, velem szemben ép oly ügyetlenül étkezett. Mindent elkövettem, hogy zavarát elűzzem. Udvarias és előzékeny voltam, amennyire a magam műveltsége ezt lehetővé tette. Leejtette a zsebkendőjét - felkaptam. Nem engedtem meg, hogy ő töltsön a poharamba. A legjobb falatokat neki kínáltam fel. S bármint szabadkozott, hogy nincs étvágya - kijelentettem, ha nem tart velem, egy szem rizs nem sok, de annyit sem eszem.

Tisztán emlékszem, a legnagyobb harcom az volt, hogy az asztal mellett, párnára üljön. Nem tudtam nézni, hogy amíg én három vánkoston trónoltam, ő pusztá földön kuksoljon. S ő, szegényke, madárszemecskéit ide-oda repdesve, boldogan engedelmeskedett. Közben a japáni urak egy-egy, akkor még előttem értelmetlen szót vetettek feléje, amitől csak fokozódott a tanácstalansága.

Néha könny vibrált szemében, de annál szebben mosolygott. Csilingelő hangja egyre csacsogott. Örök kár, egy szavát se értettem.

Végül távoztunk. A vendéglátó japáni úr, elmenőben, finoman megjegyezte a teaház tulajdonosnőnek, hogy az én gésámért vajjon ugyanannyit számított, mint a többiért?

- Igen, kezdő, nem is való még vendégek közé! - mondta többek között.

A gésa hallotta a megjegyzést. Finoman meghajolt:

- Mivel érdemeltem ki uram rosszallását? Hibámért előre bocsánatát kérem...

- Nálunk Tokyóban, a gésa nem ülhet vánkoston, - felelte a házigazdám.

- És nem lehet a vendéggel egy asztalnál, - folytatta a gésa. - De én úgy találtam, hogy a vendég kedvéért mindent meg kell tennem. Ez az idegen úr nem tud pálcikával enni, *így én is ügyetlenkedtem*, nehogy feszélyező legyen a társaságom. Bizonyára az ő hazájában az asszonyok párnán ülnek az asztal mellett. Ő töltött először a poharamba, holott ez nem illik. Én azonban a szeméből láttam, hogy minden külsőség ellenére udvarias és szeretetreméltó akar lenni. Nekem az oly jól esett, mint amilyen nehéz volt, furcsa modorát követni...

Ennek a párbeszédnek a tartalmát csak a hajón tudtam meg. Ellenben láttam, hogy az én gésám háromszoros borraivalót kapott, s a japán urak a kapuban a legnagyobb reverenciával hajoltak meg előtte. Ép úgy, mint én most lélekben, amikor írásközben emléke, a multak ködén keresztül feltűnt előttem.

Még valamit a gésákról. Ha véletlenül japáni hölgyekkel hozott össze a jó szerencse, sohasem mulasztották el megkérdezni:

- Szereti a gésákat?

- Örömöm telik bennük. Igazán szépek.

Ilyenkor hamiskásan mosolyogtak.

- Melyik gésa tetszik magának a legjobban?

- A kyotoi! - feleltem habozás nélkül.

Itt már komolyra fordult a társalgás. Látták, nem vagyok átlag idegen.

- S ön szerint, hol vannak a legjobb gésák, Tokyóban?

- Azt hiszem, a shimbasi-i gésák közelítik meg legjobban a kyotoiakat.

- Igazán? Jaj de örülök! Ugye milyen kedvesek? - lelkesedett egy kis úrilány. S azután rendszerint aprólékosan megtárgyaltuk kimonóik formáját, színösszeállítását. Kikérdezték, milyen táncokat ismerek. Felsoroltam. Nem hitték. Nosza, elő a gramofont. Sorba neveztem a híres dalokat. A legnagyobb sikert egy fürdőhelyen a japáni mamáknál azzal értem el, hogy eltáncoltam a *Tokyo odorit*.

- Hol tanulta? - kíváncsiskodtak.

Helyettem a lányok felelték kórusban:

- Shimbasiban a gésáktól!

Ezt olyan ártatlan, jóízű nevetés követte, hogy csak úgy könnyezett a mamák szeme. Tréfásan hátbaveregettek.

A japáni nő nem féltékeny a gésára.

De ez még nem jelenti azt, mintha túlságosan örülnének annak, hogy a férjürem gyakran megfordul köztük. Féltik a házi költségvetést a felborulástól. S ebben igazuk van. Ezért vizsgálják oly buzgalommal, milyen feliratu gyufák vannak a kimonóujjakban...

A VILÁGHÍRES TEACEREMÓNIA.

Közvetlen elutazásom előtt egy nagyon kedves, idősebb japáni úr - aki számtalanszor sietett jótanácsaival, oktató útbaigazításaival segítségemre - búcsúzni jött hozzám. Tekintete szeretettel símogatott. Így nézheti a mester a tanítványát, akiben kedve telik.

- Végtelenül örvendek, hogy a jó szerencse Önnel összehozott, - mondta elfogult hangon. - Nem találkoztam külföldivel, aki ily rövid idő alatt s oly tökéletesen beilleszkedett volna a mi életünkbe. Ön kifogástalan japáni!

Nem mondom, ez a dícséret röpke pillanatra büszkeségig menő jóérzéssel töltött el. Éreztem: nem pusztá udvariasság az, amit mond. Meghajoltam:

- Kitüntető véleményét köszönöm. De ha szabad így kifejeznem magam, értéke nagyban csökken azáltal, hogy nem a kritikai szellem, hanem az elfogult szeretet mondatta ezt Önnel.

Meghökken. Arca mosolygott, de szemében valami végtelen csalódás bújkált. Olyan volt, mint egy kis gyerek, aki rózsa után nyúl, és tövisbe kap. Csend.

- Kétkedik a szavamban?

- Soha! Kérem, ne értsen félre - igyekeztem helyrehozni hibámat. - Én csak azt akartam ezzel mondani, hogy Ön elfogult velem szemben, s ítéletét a barátság befolyásolja. Tudásom, modorom, testi-lelki berendezettségem nagyon sok kívánnivalót hagy hátra, hogy japáni mérték szerint türehető lénynek tessek. Rövidesen be is tudom bizonyítani állításomat.

- Nagyon kíváncsi vagyok érveire! - felelte halkan.

- Nem akarok érvelni, vitatkozni. Csupán egyetlen kérdést intézek Önhöz.

- Halljuk!

- *Volna bátorsága meghívni egy valódi teaceremóniára? Úgy, hogy se én, se Ön szégyent ne valljunk s a többi vendég ünnepi hangulatát ne rontsuk?*

Jó ideig vártam a válaszra. Ha valaha lélekben közel álltunk egymáshoz, akkor ez most volt.

- Igaza van! - felelte s a szemembe nézett. - De én se tévedtem. Ha semmi egyebet nem tudnék Önről, csak ezt a kérdést hallottam volna: megismételném azt, amit az előbb mondtam. Ön túlságos igénnyel lép fel saját magával szemben...

Beszélgetésünk további része már nem volt érdekes. Jóakaró ellenfelem csendben beismerte: fölötte alkalmatlan lennék *egy teaceremónia meghitt körében*.

Ugyan miért? - teheti fel a kérdést a nyugati olvasó. Milyen szabályai lehetnek eme ünnepélyes aktusnak, hogy elsajátítása, lehetetlennek látszik? Bármely közepes színész nálunk egy hét alatt megtanulja a koronázási ceremóniát is! Ennél pedig nehezebb nem lehet egy csésze tea felhörpintése!

E logikus kérdések és kételyek megválaszolása helyett engedjék megpróbálnom, hogy a *teakultuszt* érzékeltessem Önökkel.

Ha valaki azt kérdezné, mi a legjapánibb, amit Japánban láttam, tapasztaltam, - gondolkodás nélkül azt felelném: *a teaceremónia!* A teaceremónia a japáni külső és belső élet szintézise.

Összesűrítése az évszázadok alatt kialakult modorbéli eleganciának, ízlésnek, világszemléletnek. Páratlan kultúrjeljesítmény, amelynél egyformán szerephez jut a mozgásművészet, a történelmi tudás, a szép iránti érzék, az emberismeret, s a meditációra hajlamos lélek felsőbb igényei, halk s csak a beavatottak által érzékelhető megnyilvánulásai.

Ennél szebb, artisztikusabb, lelket nemesítőbb társaságbeli szórakozásokkal semilyen más nép nem rendelkezik.

Eredete, alap gondolata valószínűleg Kínából származott Japánba. Mint annyi minden, felbecsülhetetlen szép. Ellenben a teakultusz mai formájának eredetisége kétségtelenül japáni. Kínában nyomát se lehet találni, más nép pedig szóba se jöhet.

A teaivást Japánban azok a buddhista szerzetesek honosították meg, akik körülbelül ezer-ezerháromszáz évvel ezelőtt Kínából tértek haza, - ahol tanulmányúton voltak. Addig Nipponban ismeretlen volt a tea.

A teakészítésnek ez a formája merőben ellenkezik az általunk ismerttől. Az igazi japáni tea - zöldsínű. A zöld teában is nagyon nagy a választék, akárcsak a nyugati világban kedvelt ceyloni fajtákban. A teának ez az ősi (kínai) főzési módja főleg abban különbözik a mienktől, hogy a tealeveleket - előbb *porrá zúzzák*. Minden raffinált parfümnél kellemesebb az aromája.

Zöld púder. Ebből (keverés szerint, ami házititok) egy-egy, talán evőkanálnyi adagot tesznek a nagyon egyszerű formájú bögrébe, mely jóval nagyobb s főleg vastagabb, mint a mi csészéink. Forró vizet öntenek rá, azután egy kis, bambusszálakból készült ecsettel szétverik. Habos, eléggé sűrű folyadék lesz belőle. Talán a mi borsodónkhoz hasonlít. Zöldben.

Nehogy tévedés legyen, ez a teakészítés nem a kannában, hanem a bögrében készül. Minden szilkébe külön adag por jut, amelyre a kannából csak a forró vizet öntik. Ez volna a teakészítés ősi receptje, ahogy ma is a *valódi zöldteát* készítik a nyilvános *cha-no-yu*-ban. (Teaivóban.)

Ennek a sűrű teának *koicha* a neve. Isszák a japániak ugyanis a teát mint mi, de azt *o-cha*-nak nevezik. Az *o-cha* Japánban, - akárcsak Kínában - a vizet helyettesíti. Minden üzletben, hivatalban (még a minisztériumokban is) ha leültem, *o-chá*-t tettek elém. Ez oly természetes, mint ahogy nálunk a cigarettadobozt tolják a látogató elé.

A legrégebb feljegyzés, - amely a teaivásról számol be, - Kr. u. 729-ből való. Ekkor *Shomu* császár száz buddhaszerzetest hívott meg teára a palotájába. E régi krónikák fakult betűi nyomán, szinte lépésről-lépésre lehet követni a teakultusz kialakulását Nipponban. A századok folyamán a *cha-no-yu* (teaház) a japáni elegancia és életművészet fellelegvára, *akadémiája* lett.

Ezt a teaházat semmiképpen se szabad összetéveszteni, az európaiak által már sokkal inkább ismert *másik* teaházzal, amelyet *machia-ya*-nak hívnak. Ennek semmi köze sincs a *cha-no-yu*-hoz.

Előkelő japáni családház ott kezdődik: van-e *cha-no-yu*-ja? Ez egy házikó, amely *külön áll* a kert legpoetikusabb részén. Méreteit, belső és külső vonalait szigorú tradíciók írják elő. Az igazi vendéglátás Japánban, tulajdonképpen *acha-no-yu*-ban folyik le. Ide egyformán meghívja a vendéglátó házigazda a családtagot, a kívülálló ismerőst - *feleségestől*, - ha műveltségüknél, jellembeli sajátságuknál fogva megfelelőnek és méltónak tartja őket erre. *Mert nincs kínosabb valami, mint egy ilyen vendégeskedés, ha történetesen nem odavaló ember keveredik a társaságba!*

Azonban nem akarok a dolgok menete elé vágni. Fussunk át, nagy léptekkel - a teakultusz történetén, mert enélkül morális erejét, kötelező etikettjét meg nem érthetjük.

Szüülőhelye *Kyoto* volt, a japáni Athén.

Körülbelül a tizenkettedik században, a *Kyoto* melletti *Uji* faluban kezdik rendszeresen termesztetni a teát, melynek cserjéjét szintén egy szerzetes hozta át Kínából. (Ma is itt terem a legjobb zöld tea!) Innen terjedt el, s főleg *Shizuoka* vidékén kultiválták. *Shizuoka* jelenleg a legnagyobb teatermelő terület egész Japánban.

A teaivás szertartását egy zseniális, finom esztétikai érzékkel áldott ember fektette le a tizenötödik század vége felé. *Shuko*-nak hívták s az ő útmutatása szerint építette *Yoshimasa* sogun, a világhírű *Ginkaku-ji*-t, amelyet általánosan *Ezüstpavillon* néven ismer a külföld (*Kyoto* egyik legszebb látványossága!)

A *Ginkaku-ji* még ma is fennáll s örök mintája maradt a *cha-no-yu*-nak.

Shuko-nak a maga egyszerűségében megnyerő etikettjét tovább fejlesztette és kifinomította *Yowo* (1503-1555). A teaivás mai ceremóniájának az igazi megteremtője azonban *Sen-no-Soyeki* volt, akit az udvarnál *Rikyu* néven ismertek. A tizenhatodik század végén élt s Japán legnagyobb fiának, a lángeszű *Hideyoshi* sogunak volt a kedveltje.

Rikyu fektette le a teaceremónia kánonját, felfogása, útmutatása ma is alapja valamennyi *teaiskolának*. (Ezt a *teaiskolát* méltóztassék úgy értelmezni, mint a régi görögök filozófiai iskoláit, ahol egy-egy híresebb bölcselő köré gyűltek a tanítványok, hogy a mester világszemléletét magukévá tegyék, terjesszék és fejlesszék.)

Igy az idők során nagyon sok *Ryu* (iskola) keletkezett. A leghíresebb közülök a *kyotoi Omote Senke Ryu* és az *Ura Senke Ryu*. Mind a két *Senke*-fiu dédunokája volt - *Rikyu*-nak.

Az elegáns életnek ez az akadémiája nagy pártfogókra talált különböző főuraknál, akik közül nem is egy, szinte beírta a nevét a tea-kultusz történetébe. A leghíresebb közöttük kétségtelenül *Masakazu Kabori*, *Enshu* grófja és földesura, akit bátran a *Rikyu* által kifejlesztett ceremónia művészi és dekoratív reformátorának tekinthetünk.

Kabori már a tizenhetedik században élt a *Tokugawa* sogunok uralkodása elején. Híres gyűjtő és művészi érzékkel megáldott ember volt. Ízlése rányomta bélyegét a *teacsészek*, *teatartók* s *teáskannák* új formájára,

mintáira. Tervei szerint készítették e korszak kiváló iparművészei a teaceremóniához szükséges készleteket. E művészek neve, híresebb alkotása minden teazofista előtt közismert. Egy-egy Kobori sugallatra készült csésze, vagy vízmerítő, - vázákat, kannákat, tea-tartó dobozokat nem is említve, - *vagyonokat ér.*

Ki hinné például, hogy egy egyszerű *cha-shaku*, (bambusznádból készült vízmerítő kanál), amely *Kobori* valamelyik mesterének névjegyét viseli, négy-öt ezer pengőt ér?

Néhány évvel ezelőtt, *egyetlen teás csészét több mint kettőszázötvenezer pengőért vett meg új gazdája, egy árverésen. Nem egyedül versenyzett érte...*

A hozzánemértő ember a *cha-no-yu*-ban (teaház) hihetetlen egyszerűségnél egyebet nem talál. A japáni előkelőség az egyszerűség kultiválásában tombolja ki magát.

Szemre jelentéktelen házikó a *cha-no-yu*. Legfeljebb három apró szobából áll. A fogadó "terem" a legnagyobb köztük. Földön ülve tíz tizenkét ember elfér benne. A szertartási szobába már csak hat ember számára volna elegendő hely. (De öt vendégnél a legritkább esetben hívnak meg többet!) A harmadik fülke a mosogató szoba, ahol a teaiváshoz szükséges eszközöket előkészítik.

Aki a japáni árakkal tisztában van, nincs kétsége affelől, hogy egy ilyen tea-házat, bármely hivatalnok építhet magának. Amolyan deszkából készült weekend-házikó. Papirablaku. A legszebbek egyikét, - amit láttam, - nem becsültem többre négyszáz pengőnél. Csak később esett le az állam, amikor stílusbeli nehézségeit, precíziós munkáját s a hozzá felhasznált ritka anyagok értékét felsorolták.

Árából kitelne egy háromemeletes ház a Körúton.

Ugyanilyen sután, érzéketlenül haladtam a *toko-nomá*-ba (falmélyedés) függő *kakemono* (összegöngyölhető falikép) előtt. Ki az ördög gondolt volna arra, hogy ez a repedezett "kép", - ami nem volt más, mint fehér alapon fekete tussal, szinte lenge hányi-vetiséggel odakanyarított kínai szójelek vitustánca, - harmincezer pengőért se eladó?

Valamelyik híres Zen-buddhista szerzetes szellemes axiomája volt, japáni barátom szerint lenyűgöző könnyedségű, elegáns modorban megörökítve. Azután semmiképpen se tudtam felfedezni a *tűzhely* artisztikus értékét, történelmi hátterét, ritkaságát.

Az első pillantásra csak egy földbe süllyesztett fadobozt láttam, amelyben hamu volt. Szép fehér színű. Tisztán emlékszem, a hamu színét csodáltam meg a legjobban. Mutattak még vázákat (formájuknál fogva, mintájuk miatt is nagyon tetszetek), vasból készült vizforraló kannákat, öblös, legjobb esetben majolikából formált teásbögréket.

Ha eladásra kínálták volna, életem legnagyobb baklövését követem el. Nem sok pénz volt a zsebemben, de annak egyötödét nem adtam volna az egész felszerelésért. (A váza kivételével.)

Mondanom se kell, a virágtartó képviselte (ami nekem, laikusnak, a legjobban tetszett!) a legkisebb értéket. A többi ócska cserép, bambusz és vasértéktárgy pedig pénzre átváltva, egy egész életre, gondtalan uri életmódot biztosított volna...

Hamis ítéletem részint tárgyi ismeret, részint keleti kulturhistóriabeli jártasság siralmas hiányából eredt. Az ártatlan mosollyal feltett kérdésekre oly naiv válaszokat adtam, hogy még ma is égnek áll a hajam, ha erre a jelenetre gondolok.

Két évi szorgalmas tanulással se tudtam ezt a szégyent lemosni fejemről!

Igaz, hogy ma egész másképpen látom a dolgokat. Így elsősorban bocsánatot kérek attól a japáni urtól, aki kincsházát megmutatta nekem, a barbárnak. Azóta sokszor zarándokoltam el hozzá, hogy - gyönyörködjem. Illetlenség, szégyenteljes cselekedet művészi értékét pénzzel mérni. De nincs más mód, - főleg a mai anyagi világban - hogy az olvasó fantáziáját művészi becsükhöz közelebb vigyem.

Minden tárgynak annyi az értéke, amennyi személyi kapcsolatunk révén tulajdonítunk neki, - mondja egy francia író. S e gondolat logikus folytatása: ami szép, s nekem kedves, hozzám tartozó, - annak nincs ára. Megfizethetetlen; - amíg a kényszerűség mások prédájául nem dob.

A Japánt látogató turisták többször szóvátették előttem, - mint nagy és eredeti felfedezést -, hogy aránylag mily kevés múzeum található a Felkelő nap Birodalmában. Látszólag teljesen igazuk van. De csak látszólag.

Nyilvános múzeum, - az kevés. Tíz ujjamon összeszámlálhatom őket. A jobbakk, érdekesebbek felsorolására elég a balkezem is. De ennél is úgy vagyunk, mint sok egyébnél Japánban. *Itt a szép, az értékes elbujik.*

Minden Zen kolostorban, minden *cha-no-yu*-val rendelkező család házában szemkápráztató gyűjteményre bukkanhat a gyanutlan idegen. Ha hozzáférhet...

Már pedig egy japáni családi házba is mily nehéz a bejutás! Hát még a *cha-no-yu-ba*! A szentélybe, ahová igazán a legkényesebb igényeknek is megfelelő, művelt és arisztokratikus lelkeket hív meg egy-egy szeanszra a házigazda.

Ó, én is résztvettem már teaceremónián s így valószínűleg mások is. Ez azonban vajmi keveset jelent. Ez nem volt *valódi*. *Pusztán a külsőségeket, a teafelhasználás etikettjét érzékeltették.* (Jó néhányszor láttam, különben le se tudnám írni.) *Átérezni* fönséges, léleknyugtató egyszerűségét azonban csakis a legeslegutóbbi időkben tudtam. Úgy, ahogy. A magam módja szerint.

Talán a középkor laikusai vettek részt ily felemás lélekkel a Szentmisén, amelynek éppen a legmagasztosabb, misztériumokkal telített részét nem értették meg, - mert jelen se lehettek.

Mit érezhet a japáni lélek az ily meditációs, lelkigyakorlatokhoz hasonló összejöveteleken, milyen régiókban jár a gondolata, ki tudná eltalálni? Csak sejteni lehet. A baj azonban ott van, hogy a sejtelmünk csalhat.

Így maradjunk meg a külsőségek leírásánál.

A teaceremónia a következőképpen folyik le:

Hosszas, körültekintő latolgatás után, a házigazdának végre sikerült összeállítani a meghívott vendégek név- és rangsorát. Ez a legnehezebb munka. Ettől függ az *eszményi* teaceremónia szépsége, hangulatossága. A válogatás bonyolultságát a sok mellékkörülmény okozza. Izelítőül közlök belőlük néhányat. Amint már említettem, ezen az ünnepélyes összejövetelen legtöbbször csak öt vendég vesz részt. Olyan akadályról nem is beszélek, - mint amilyen például velem, vagy bármilyen európai vendéggel kapcsolatban legelső sorban felmerülne: *jártas-e a teaceremóniában?* A műveltségnek ez a foka minden *igazi* japáni uriembről, vagy asszonyról feltételezhető. Dehát ez még nem minden!

Tudás és tudás, elegancia és elegancia között nagyon is széles skálák vannak. Az öt vendég között *egy* a vezető. Ő a primadonna. *Társadalmi rangjánál fogva a legelőkelőbb az összes meghívottak között* és ugyanolyan tökéletes *teazofistának* is kell lennie. Hát ez az első nehézség. Találni valakit, akiről a *többi négy vendég*, - amúgy *belülről* is - elismeri: ez a legkülönb köztünk. Megilleti őt joggal a *shokyaku*, vagyis a szeanszvezetői rang. Ha itt hibát követ el a házigazda - megbántja, felháborítja a többi vendéget. Mondjuk, hogy a *shokyaku* választás szerencsésen, hiba nélkül megtörtént s vele együtt a többi vendégé is - még mindig hátramarad az az égető gond, ki legyen a *tsume*? (*Atsume* az ötödik vendég. Ő zárja be a sort. Vagyis öten ülnek egymás mellett, egy vonalban. Az első helyen ül, s mintegy vezeti az

egész ünnepélyes aktust a *shokyaku*. A sor végén pedig a *tsume* asszisztál. Ép oly jártas, elegáns modorú *cha-jin*-nak (teazofista) kell lennie, mint a *shokyakunak*.)

Most már megvan - tegyük fel - a két legfontosabb személy. Ez azonban még mindig nem biztosíték arra, hogy az egész aktus jól sikerül majd. *Mert mind az öt embernek, lelkileg, műveltségileg egy színvonalon kell mozognia*,különb az ilyen esztétikai összejövétel, - amelynek éppen az a főcélja, hogy a rajongók a *természet* és a *művészet* összecsendülő szépségében gyönyörködjenek, - pont az ellenkező eredménnyel járna.

No, de Japánban legalább *négyszázéves multja van* a teaceremóniának, s nemigen olvastam olyan feljegyzést, mintha akár az udvarnál, akár a főnemesek portáján a *rosszul* összeválogatott vendégek miatt kellemetlenségek lettek volna. A japáni kitűnő emberismerő és sokat ad erre a tudományra.

Így együtt lévén a névsor, elküldik a meghívókat, amelyre azonnal, klasszikus kínai írásban, megérkezik a hálatalt válasz. A kitüntetettek valóban örvendeznek, s napokig készülnek a nagy élvezetre. A jelzett időben, percnyi pontossággal megérkeznek a vendéglátó házba, - amelynek a rendes bejárata, kapuja ez alkalommal be van zárva. Egy kisebb, egyszerű bejárat vár a vendégekre. Rendszerint kis fahíd vezet hozzá. Mintegy szimbolumként, hogyha azon áthaladtak, a napi élet zaja, bánata és hívsága a hátuk mögött marad. Álmodozó, kolostori hangulat. A meghívottak nagyon izléses, egyszerű kis épületben gyülekeznek. Ez néha nem más, mint egy művészi pad, körülötte elbájoló szél- és napvédővel. Itt egymás között vannak. A háziak közül senkisé sem látható. Ezt a rövid várakozási időt - esetleg - kölcsönös bemutatkozással töltik el, de utána rögtön a vendéglátó gazda kitüntető szívélyességét méltatják. Mindez a legudvariasabb hangon s a legmagasabb irodalmi nyelven történik.

Itt meghalt a külvilág. Nincs politika, üzlet, csak szépség. Nincs kérdezősködés, csak lelkesedés, gyönyörködés. Ebben a kis váróteremben (*yoritsuki*) a házigazda legtöbbszörre művészi egyszerűséggel és szerénységgel, néhány műkincset helyez el a vendégek gyönyörködtetésére. (Minden alkalommal más és más.) Miniatűr kiállítás, amelyben ép oly nagy szerepe van a kiállított tárgyak értékes voltának, mint izléses elhelyezésének. E művészi látványosság méltatása a várakozó vendégek legnagyobb elfoglaltsága.

Aki nem tudja az esztéta finomságával, a műértő szemével felbecsülni ezt a kedveskedést, - az nem idevaló ember, s ugyancsak várhat egy újabb meghívásra.

A *yoritsuki*-tól alig kődobásnyira van a tulajdonképpeni teaház, a *cha-no-yu*. Keskeny kis út vezet hozzá. *Roji* a neve.

Elmúlt már egy negyed óra, a *shokyaku* (vezető vendég) figyelmesen néz a teaház benyílója felé. Kis vártatva zaj hallatszik. A házigazda eltolta a papírajtót (*soji*) s némán meghajol a vendégek felé. Mintegy jelzi - a legnagyobb tisztelettel - hogy készen áll a teaceremóniára.

Ez az a pillanat, amikor a *shokyaku* a kis társaság élére áll, s megindul a menet. A vendégek egyenként - abban a sorrendben, ahogy majd a teaházban ülnek -, ünnepélyes csendben követik a vezetőt, aki őket a *rojin* keresztül a *cha-no-yu*-hoz vezeti.

A *roji*, ez a kis ösvény, legtöbbször tört ívelésű. Néha alig több húsz lépésnél. De ezen a kis útvonalon láthatók a világhírű japáni kertművészet csodái. Ahol művészi szempontból a leghatásosabb ez a kis tündérpark: ott van a megtisztulás helye. Ez is szimbólum. Mohás kőbe vájt medence, melybe bambuszcsövön keresztül valamely kis patak vize csörgedez. Mellette az elmaradhatatlan kőlámpa. A medence szélén ragyogó tiszta, bambusznádból készült vízmerítő kanál.

Először a *shokyaku* áll meg. Leguggol és *shinto-ritus* szerint két kezére vizet önt, majd a száját kiöblíti. Valamennyi vendég követi példáját. Ez az első - szinte vallási jellegű - aktus, amely szorosán a teaceremóniához tartozik.

Tiszta lélekkel és tiszta testtel közelednek a *cha-no-yu*-hoz.

Talán ami az európai embert a *cha-no-yu*-nál a legjobban meglepi, az a - bejárat.

Ez nem más, mint egy alacsonyan fekvő, félmagas ablak.

Térden kell rajta keresztül bemászni az előszobába. Talán a teaceremónia régi megteremtőinek ezzel az volt a tervük, hogy ide, a szenthelyre, senki gőgös hanyavetiséggel be ne léphessen. El is érték a céljukat. Én például hasoncsúszva mentem be. Ennél több alázatosságot még egy szultán se kívánhat. Komikus látvány volt, az már bizonyos.

De nem így a japánoknál, akik ezt a nehéz gimnasztikus mutatványt - ne tessék nevetni - oly graciozitással végzik, hogy öröm nézni.

Amikor a vendégek bekerültek az előszobába, szembe találják magukat a *tokonomá*-nak nevezett falmélyedéssel, amelyben az egész lakás egyetlen ékessége, az *ikebana* van. (*Ikebana* = művészi módon elrendezett néhány virágszál, szép vázában.) Sorba elvonulnak mellette s etikettszerű, előírt

mozdulattal megállnak. Két térdüket szorosan egymás mellett tartva, két tenyerüket befelé fordítva a földre teszik s úgy hajolnak előre. (Ilyen mozdulattal még nem találkoztam az európai szobrászoknál, amikor a csodálkozást és rajongást akarják kifejezni. Ajánlom figyelmükbe. Lenyüggőően szép és kifejező!) Ez a csodálkozásnak elegáns módja. Minden vendég mond néhány helytálló, finom megjegyzést.

Ehhez hozzászólni a virágrendezésben való jártasság nélkül képtelenség. Ilyen frázisok, mint:

- *Ó be gyönyörű!*

- *Szenzációs!*

- *Isteni!* - parlagi lélekre vallanak. Jobb, ha az illető egy kukkot se szól, s tovább áll, a csendes rajongót szimulálva.

Ámbár ezt se ajánlom, mert a szótlanság az udvariatlanság jele. Szóval - tudni kell. Most már a vendég egyéniségétől függ, hogy észrevételeit mennyire szellemes formában teszi meg. *De bármit is mondjon, annak kedvesen, szeretetreméltóan kell hangzania.* Ez a legkevesebb, amit egy művelt embertől Japánban elvárnak.

Amikor már mindenki gyönyörködött a *tokonama* által nyújtott látványosságban, kezdetét veszi a vendégeskedés.

A vendégek szigorú sorrendbe ülnek, - s rendszerint a háziasszony, vagy a leánya megkezdi a *kaiseki* (amolyan könnyebb lunch) felszolgálatát.

Finom lakktálcán minden egyes vendég elé három-négyfogásos menüt tesznek. Rendszerint ősi japáni ételek. Leves, hal, sütemény. Készítésük módja nagyon egyszerű, de a lehető legjobb anyagot használják fel hozzá. Az étkezésnél *higított teát* szolgálnak fel, mely a vizet helyettesíti. Ivása egyszerű módon, de az előírt szabályok szerint történik.

Amikor a vendégek csillapították étvágyukat, kiki saját tálcáján szépen összerakja az edényeket s a háziasszony - *aki különben soha részt nem vesz az étkezésben* - ismét egyenként kiviszi őket. Ahogy felveszi a tálcát a földről, majd leguggol és kinyitja az ajtót, valamint a jövés-menés ritmikus mozdulatai a semleges nézőnél azt a benyomást keltik, hogy valami ősi, templomi tánc méltóságtelem bemutatóján van és nem egy vacsorán.

A vendégek ezalatt szótlánul ülnek. Mikor az utolsó tálcát is kivitték, egyszerre felállnak s ismét átsétálnak a kis miniatűr kerten a várakozó helyre. Most már szabad dohányozni, társalogni, de szigorúan a látott

dolgokról folyik a szó. Mily finoman szolgált ki a háziasszony. Milyen kedves képet, ötletet ébresztett bennük a virágrendezés.

Amint így beszélgetnek, közben élénken figyelnek a teaház felé. Végre megszólal a gong. Az első ütésre azonnal eloltják a cigarettát, beszüntetik a beszélgetést s áhítatos csöndben várják az egymásután következő gongütéseket. Ezek száma öt, vagy hét.

Gonggal bánni - külön művészet s egyben élvezet a hallgatóságnak. Széphangú gong szinte kincsekkel ér fel. Az ötödik vagy hetedik ütés elhangzása után a menet ismét elindul. Megismétlődik a tisztálkodás szertartása a patakocskánál, azután ünnepélyesen bevonulnak a teaház előszobáján keresztül a tulajdonképpeni teázóterembe. Útjuk természetesen most is a *tokonoma* előtt visz el. Nagy változás!

Eltűnt a virágváza. Helyében a falon ott lóg a tipikus japáni *tekerckép*, a *kakemono*. (Ez nem mindig kimondott kép. Sok esetben csak ritka értékű klasszikus idézet.) Amíg az elébb a virágnál a természet fenségét csodálták meg a látogatók, most, a másodszori bejövethetelnél, az irodalom vagy az ábrázoló művészet egy-egy ritkaság példányával várják őket.

Ez a vendégek műveltségének legnehezebb próbája. (Nem tudom hányan lennének mi európaiak, akik az első olvasásra felismernék - mondjuk, - néhány sort a *Faust*-ból, *Az ember tragédiájá*-ból, vagy az *Illiás*-ból. Vagy valamelyik klasszikus mester vázlatában rögtön meglátnák *Dürer*, *Rembrandt*, *Munkácsy*, *Velasquez*, vagy *Cesanne* kezevonását?)

A kínai és japáni irodalom és művészet történet háromezer esztendeje pedig nagyon sok klasszikust hord magában! Ezen a végtelen virágos mezőn csak hozzávetőlegesen is tájékozódni tudni, évekig tartó tanulást és elmélyülést kíván.

Eddig az olvasó megfigyelhette, hogy a *kifogástalan cha-jin*-nek (*teazofusnak*) egyformán érzékeltetni kell tudni a természet és a művészet által nyújtott szépet. S nem elég az, hogy modora kifogástalan, úri. *Belülről* is annak kell lennie. A *várakozóhely* és a *teaház* között megannyi finom, apró gát és csapda leselkedik, amely próbára teszik a vendég *valódi* értékét, műveltségét.

Egy ilyen klasszikus idézetet *csak elolvasni is*, - *magasabbfokú iskolai képzettség nélkül lehetetlen*. Legtöbbször még ez sem elegendő. Külön studium szükséges, amire a nagy tömeg, az átlagember képtelen. A teaceremónia előjátéka olyan tökéletes "Intelligenzprüfung", amelyhez hasonlót se Amerikában, se Németországban nem találtak ki. Nem tudom, mit csodáljak jobban, a finomságát, a szépségét, vagy a - ravaszságát.

Vitathatatlanul japáni!

Kísérjük azonban tovább vendégeinket, akik időközben helyet foglaltak a ceremóniás teaházban.

Néma csendben ülnek egymás mellett.

A vaskannában forr, buzzog a víz. Rossz kifejezés. Talán így: *muzsikál*. Csodálatos, halk dalokat dudol. Néha a szellő suttogását véled hallani, amint a fenyvesek gallyai között lopakodik. Majd megváltozik és mormoló szerzetest utánoz. Aztán összeomlik az egész kép!

Kezdődik újból, de most már sirályok jajognak a holdfényes tenger felett. S valahol messze, ott a sötétben, a sziklák között, morzsolódó hullámok sisteregnek. Fehéren.

Észrevétlenül eltűnik a szoba, a szomszédod.

Virágillatot érzel. Tavasz van. A bogárság zümmög, kering andalítóan körötted. Eltűnt a hold, a tarajos tenger. Nappal van. Májusi reggel. Tisztán hallod a patak csobogását. Akármi legyenek, ha nem két szitakötő táncol felette!

S mi idézte elő ezt a varázslatot?

Egy vaskanna, amely előtt, magába mélyedten ül valamelyik *Cseresznyevirágocska* kisasszony. Illedelmes, szép, friss, - mint a kristályra hullott hópehely.

Ő is megbűvölten hallgatja a vén fazék meséit, de azért vigyáz, nehogy kifusson a víz. Szemközt vele, egy sorban ül az öt vendég. Isten tudja, hol járnak e pillanatban. Csak a testük van itt.

Ez a tíz-tizenkét perc, - amíg a teavíz felforr, - a teaceremónia legünnepélyesebb része. Mindenki mozdulatlanul ül, csak a tűzhely körül foglalatoskodó házigazda tesz, vesz. De ennek is milyen halk, ceremóniás minden mozdulata!

A vendég - ha férfi - tenyerét a térdén nyugtatja. A hölgyek, ölükben tartják kezüket. Maguk alá húzott lábaikon ülnek, derekukat pedig kiegyenesítik. (Európai ember ezt az elegáns ülésformát képtelen két-három percnél tovább kibírni. Először a lábikrájában, majd lassan felfelé, olyan izomrétegben is görcsöt kap, amelyeknek létezéséről eddig tudomása se volt!)

Ez a lelki koncentráció, a meditálás ideje. Már említettem a japánok csodálatos lelki szenzibilitását. Ez az érzékenység sehol annyira nem nyilvánul meg, mint a *Csendnek* e negyedórájában.

Teszem fel, egy anyagi gondolkodású ember - anélkül, hogy szavát hallatná, a szemét rebbentené - megzavarhatja az egész társaságot. *Megérzik, hogy lelke nem a kötészet, az álmok birodalmában jár.* Ez hihetetlenül hangzik az európai közönség előtt, éppen ezért nem akarok bővebben foglalkozni vele. Holott a keleti ember egyik legérdekesebb sajátsága, amely a nyugati embertől megkülönbözteti, a *telepatikus hajlamossága*.

A vasfazékban csodálatos duruzsolásba kezd a víz, *s lassan nem öt vendég ül egymás mellett kővé meredten, hanem öt finom, leadó- és vevő rádióállomás.* Az arcuk átszellemül. Szinte szemmel látható, hogy lelkük pillangó módjára repdes ismeretlen tájakon. (Nálunk nagy koncerteken lehet látni ily megszépült vonásokat.)

Majd hirtelen elhallgat a muzsika.

Leemelték a vizeskannát a tűzhelyről.

A vendég álmodozó tekintete megváltozik. Figyelem, udvariasság sugárzik belőlük. A házigazda a teacsészébe zöld teaport hint, a bambuszmerítővel forróvizet önt rá. A kis bambuszecsettel összekavarja, felveri.

Kész az első tea.

Rendesen, a teafőző házigazda és a vendégsor között még valaki ül a háziak közül. (Láttam már úgy is, hogy a férj készíti a teát, a felesége pedig közte és a vendégek között foglal helyet. Maradjunk ennél az esetnél.) A házigazda az ünnepélyesen elkészített teát átnyújtja a feleségének, aki egy ízletesen összehajtott selyemkendőt (*fukusa*) tesz a bögre alá. Ebben a pillanatban valamennyi vendég kezét előre nyújtja a földre, s meghajol.

Az első vendég (a shokyaku) nagy tisztelettel átveszi a teás szilkét. Még pedig olyformán, hogy a szilke alsó része baltenyerén nyugszik, jobbkezevel pedig a felső peremét fogja. (Szép és *biztos* módja a sokszor kincseket érő bögre tartásának.)

A shokyaku szertartásosan kettőt-hármat hörpint az italból. Közben ötletes, elegáns módon dícséri annak finom ízét, aromáját. Ezután kimonója ujjából selyempapírt húz elő, megtörli a szilke szélét - ott, ahol a szája érintette - s tovább adja a második vendégnek, aki mély meghajlással veszi át. Szintén

két-három kortyot fogyaszt belőle, de ilyenkor a bögre már üres. A harmadik vendég friss teát kap.

Amint látjuk, a teaceremóniánál - mint minden egyéb más - *maga a teaivás is szimbolikus*. Mikor valamennyi vendég - mondjuk így - megízlelte a teát, sorban az utolsó résztvevő (a *tsume*) visszajuttatja a bögrét a *shokyakuhoz*. A *shokyaku* ismét mélyen meghajol és tiszteletteljesen megkéri a háziakat, hogy a gyönyörű teafelszerelést a vendégek közelebből is megvizsgálhassák.

Örömteljes beleegyezés a válasz. (Hisz erre várnak!)

A *shokyaku* baltenyerére fektetett selyemkedővel megfogja a bögrét (majd később a teadobozt, a kannát, a merítőkanalat satöbbi) s kezdetét veszi - a szakértői szemle. Kézről-kézre mennek az értékes kincsek. Ennél az aktusnál kiderül a vendégek iparművészetbeli jártassága. Hát ez bizony hatalmas anyag. Csak a japáni híres, régi mesterek száma légiónyi. Felismerni kézjegyeiket, stílusukat, gyártmányaiknak szembetűnő sajátosságait. Tudni sokszor mondábavesző történetüket.

De ugyanilyen módon szembetalálhatja magát a gyanútlan vendég a hajdani világhíres koreai fazekasipar valamelyik remekével, hogy a kínai porcellán- és majolikaművészet csodáiról ne is beszéljek!

Azonban az igazi *cha-jin* (teazofista) nem jön zavarba. Maga is szenvedélyes műgyűjtő, ismerőse, barátja minden szépnek, ami értéket jelent a hindu és a kínai kultúrán nevelkedett ázsiai ember szemében. A hozzáértő ember biztonságával *mer* felvilágosítást is kérni, ha olyan példány kerül eléje, amelyet közelebből nem ismer.

Természetesen, az ilyen hallgatóságnak öröm előadást tartani. A házigazda akkor boldog igazán, ha olyan műkinccsel kedveskedhetik vendégeiknek, amelyről eddig csak hallottak.

Mennyi romantikus novellatéma veszett már kárba az ilyen teaceremóniákon, amikor egy-egy híresebb műtárgy történetét elmesélik. A teaceremóniák ezeregyéjszakai meséit senkisé megjegyezte fel. Örökké kár. Egy ötezerezstendős kultúra legendás alakjai kelnek életre bennök.

Így lassacskán a végére érünk annak a szép társadalmi szokásnak, amelyet közönségesen teaceremóniának neveznek s amely nem más, mint keresztmetszete a harmónikus kiteljesedett japáni életnek.

Talán belátják, hogy egy ilyen ízig-vérig japáni összejövetele a külföldi csak teher. Ehhez hindúkínai filozófiai műveltség kell, egybekapcsolva a mienktől eltérő, japáni életmóddal.

Már egyizben említettem, hogy a konfucianusi iskola révén Japánban minden mozdulat (legyen az társalgásbeli gesztus, köszönés, az utcán vagy az otthonban való járás-kelés) előírt formákhoz igazodik. Például ahogy a kimonóthelyesen összerakják, az nemcsak az itt szóbajöhető legpraktikusabb, de egyszersmind a szemnek a legtetszetősebb mozdulatok is.

A teaceremónia pedig úgy van felépítve, hogy a japáni életben előforduló összes elegáns mozdulatok szerepet játszanak benne. Az ajtónyitástól a legyező-összezsukásig, a földönüléstől a talpraugrásig, minden elképzelhető napi életnyilvánulás előfordul, amíg a vendég a teaházig jut s azt elhagyja.

A külföldi még a pálcikát sem tartja rendesen az ujjai között, nemhogy enni tudna vele! Ez pedig az előbb ismertetett nehézségekhez képest, igazán szóba se jöhető akadály.

Hol van még az a sokszáz etikettszerű mozdulat, amelynek elhibázása legalább is oly disszonáns volna a többi résztvevőre, mint nálunk egy zártkörű, előkelő banketten valaki a szalvétát a nyakába kötné, minden falat után jóízűt csettintene a nyelvével, a csirkecombot pedig marokra kapná:

- Úgy, mint otthon! - felkiáltással jóízűen körülharapdálná. Egész biztos, nem dőlne össze a ház. Így is lehet. De a háziasszony bizonyára tükön ülne s a kedélyes bácsi helyett a szomszédai éreznének olyasfélét, mintha liften a pincébe utaznának.

Az európai az ilyen teaceremónián - tehát a legkényesebb ízlésű társaságban - egyebet se tenne, mint egymásra halmozná azokat a hibákat, amelyek a jelenlévőket először bosszantaná, később pedig lenéző mosolyra ingerelné.

Hátha még a kötelező beszélgetésre kerülne a sor!

A tudatlanságnak, a klasszikus kínai műveltség hiányának oly feneketlen örvénye feketélnék a háta mögött, hogy mindenki elszédülne, aki csak feléje pillantana.

Én azért csodálom és becsülöm a teaceremóniát, mert nincs még egy ország, nincs még egy nép, amelynél ehhez hasonló próbája volna az igazi, felsőbbrendű műveltségnek s eleganciának. *A formalitásai még eltanulhatók, de azokat tartalommal is megtölteni* - hosszú esztendő elmélyülő tanulása nélkül - képtelenség.

A teaceremónia annyira japáni, annyira ellentétje mindennek, ami nyugati, hogy egymaga képes érzékeltetni azt a szakadékot, ami a két világrész életszemléletét, lelkeségét elválasztja egymástól.

A legfurcsább, amit erről a szép, *nemzeti szórakozásról* hallottam, az az, *hogy a japánok*, - bármily hihetetlenül hangzik is - *a reformkorszak utolsó hatvan esztendeje alatt teljesen elhanyagolták*. Gondolkodás nélkül vettek mindent át, ami európai, az ősi szokásokat ebben a *nagy nyugatias lázban* restelték, a maradiság, a kultúrátlanság bélyegének tekintették.

A teaceremóniát most keltették újra életre, most juttatták újból jogaihoz az öregek. A japáni nemzeti génusz önmagára eszmélésének, a magasabb értelemben vett nacionalizmusnak nincs jobb kifejezője, értékmérője, mint a - teaiskolák elszaporodása.

Nemcsak a közép- és felsőosztályhoz tartozó emberek áldoznak ma a teakultusznak, hanem még az áruházban alkalmazott kisasszonyok is sietnek hetenként kétszer-háromszor a *sosho*-hoz. (Teamester.)

A teaceremónia ismét elfoglalta azt a helyet a japáni életben, amely megilleti őt. Hatása lépten-nyomon érezhető. Kultiválóiba beidegzi a százszázalékos japáni életfelfogást: az egyszerűség s a művészet szeretetét. Felfokozza, kifejleszti megfigyelő képességüket, emberismeretüket, s megtanítja őket arra, hogy az okos ember mindent lát, mindent hall és semmit se beszél.

A JAPÁNI ÉLETMÓD ELŐNYEI.

A *cha-jin* (teazofista) nem élhet európai módon. Hisz a régi japáni élet merőben más izmokat kíván a testtől. Amíg az európai ember mozgási biztonsága körülbelül a mellénygombjától a fejmagasságig terjed, *addig a japáni épp oly otthonosan tesz, vesz a földön is, mint mi - az asztalon.*

Nálunk expedíciószámban megy, - harmincéven felül - ha valaki egy földre esett tárgyat fel akar emelni. Én nem láttam olyan öreg japáni asszonyt vagy férfit, aki egy kétéves baba könnyedségével ne guggolt volna le a sarkaira, vagy fektéből ugyancsak minden *nehézség* nélkül ne ugrott volna talpra.

És tessék elhinni: van valami alapja ama gyanumnak, hogy egész másképpen látja az az ember a világot, aki egész életében a földön ül, mint az, aki asztalmagasságból szemléli.

Mi, európaiak, földön *járó* lények vagyunk, az ázsiaiak pedig földön *élők*. Megbarátkoztak a nekünk annyira bizonytalan alsóbb régiókkal.

Hogy ne menjek tovább, az európai vívásban ha az ellenfél megcsúszik s a földre esik, elméletben legalább is harcképtelen. De küzdőképessége mindenesetre klasszisokkal süllyedt. A japáninál pont a fordítottja áll fenn.

Nincs veszedelmesebb, mint egy hátánfekvő, guggoló japáni vívó (*kendoista*) vagy a puszta kézzel való védekezés tudományában jártas *yudoista*. Ők Anteus utódai.

A japáni életmód százszor jobban igazodik a természethez, mint a mienk. A mi életünket nagyon sok esetben befolyásolta, rossz irányba terelte az elmélet, a fantázia. A japánok, legalább is az európai civilizáció megjelenéséig, mentesek voltak az ilyen ferde kinövésektől. Ők együtt élnek a természettel - s függetlenebbek tőle, mint mi.

Alkalmazkodtak hozzá.

Csak egyetlen példát a sok ezer közül. Talán ebből is megértik, mire célzok. Képzeljük el, hogy őszi, csatakos időben, bármely nációhoz tartozó európai ezred menetel. Órákhosszat mennek a latyakban, ember, állat, halálosan kimerült. Nincs egy talpalatnyi *száraz hely* se, ahol negyedórára leülhetnének pihenni. Legfeljebb megállnak, puskájukra támaszkodnak az összerogyás előtt álló emberek. Nem mondom, ez is valami. Jobb a semminél, - de nem pihenés.

A nagy japáni hadgyakorlatoknál láttam, Oszaka környékén, az esős időszakban egy ilyen erőltetett menetben kimerült századot. Amerre a szem látott, mindenütt víztől csillogó rizstáblák fénylettek. Az eső pedig cernázott, már a harmadik hete. Az embereken gőzölgött a ruha. S itt, e reménytelenül szürke és lucskos felhők alatt a százados pihenőt rendelt. Az egész század, mint egy ember, parancsszóra *leült, - sarkára*.

S így ültek vagy húsz percig, utána olyan frissen taposták a cuppogó agyagot, mintha legalább is karosszékekben pihenték volna ki magukat. *Ezt semmilyen európai katona nem tudja utánuk csinálni*. Gyerekkoruk óta másképpen fejlődtek az izmaik. A folytonos földön való életmódjuk befolyásolja egyensúlyérzéküket, hát, láb és hasizmukat. Az igazi, romlatlan japáni nem tud sokáig széken ülni. Elernyednek a lábai. Elfárad. De guggolni, akár naphosszat is képes.

A szék, a természettől eltávolodott, satnyult izomzatú, teóriára hajló emberiség találmánya. A szék a civilizáció kétesértékű, négy lábú reprezentánsa. Megváltoztatta a vérkeringésünket, s így valószínűleg a gondolkozásunkat is. A természetben sehol másutt széket nem találunk, csak a nyugati embernél.

Ez a mienk. A mi alkotásunk.

Minden, ami körülötte keletkezett, az ennek a földtől távolodó, idegenkedő életmódnak a velejárója. A széken ülő ember találta ki a gépet, s a technika egyéb kényelmet, relatív jólétet biztosító csodáit.

S ha elkerülünk a székek világából, s velük együtt a hátunk mögött hagyjuk egyéb ezernyi mankónkat, - amelyek átsegítenek egészségtelen városi életünkön - s szemtől-szembe állunk a természettel, az élethez szükséges tudásunk, ügyességünk majdnem a semmivel lesz egyenlő. Teoretikus gépcivilizációkért nagyon nagy árat fizettünk. Az önállóságunkat.

Mindez nem mondható a japánok életmódjáról. Kultúrájuk mély s szépséggel telített. Mégis karöltve jár a természettel. Jobban alszanak. Tovább bírják a testi fáradtságot. Kéz- és lábügyességük meglepő. Szemmértékük kitűnő. Mi becsuktuk az élet legnagyobb oktató könyvét, a természet világát s a magunk feje után kísérletezünk. *Az ázsiaiak, de főleg a japánok szépen leguggolnak e képeskönyv mellé s kimásolták belőle, amire az életben szükségük volt.*

Az ázsiaiak napi életében használatos tárgyak formája sokkal szebb s főleg célszerűbb, mint az európai gyárakban konstruáltaké. Végtelenségig lehet menni az összehasonlításban. Röviden azonban úgy fogalmaznám meg véleményemet: *ők jobban tudnak élni, mi meg érvényesülni.*

A mi életmódunk természetellenes, s ez az állapot sok olyan követelménnyel lépett fel, amelynek kielégítésére a természetben formált mintát, legalább is egyszerű pillantásra, nem fedezhetünk fel. Gondolatvilágunkhoz, fantáziánkhoz fordulunk segítségért. Mi örökösen *egy képzelt világ, képzelt berendezését keltjük életre.*

Ez az, ami a fehér embert a világ többi fajától megkülönbözteti. Új iramot diktálunk az életnek, kibillentettük természetes, nyugalmi helyzetéből. Tetteink, alkotásaink a felülkerekedés vágyából születtek és spekulatív módon fejlődtek. S a hódítás szempontjából eszközeink egyre tökéletesednek.

Hirtelen, szinte minden átmenet nélkül jelentünk meg távoli világok kapui előtt, hogy az ott élő kontemplatív embereket lenyűgözzük. Csodálható, ha ezek a végveszedelem előtt álló nemzetek, pillanatnyi zavarukban, a mi életformánkat - a győző eredménye alapján - jobbnak fogadták el az övéiknél?

A kínai és a japáni lélek most esik át évezredes történelmének legválságosabb korszakán.

Végtelen sok tévedést követtek el s még követnek majd el abbeli igyekezetükben, - hogy európaiak legyenek.

Sziszifuszi munka. Teljes célt sohasem érhetnek el. Japán most a válaszüton van. Mindent eltanult tőlünk, ami 1936-ig elsajátítható volt. De ennek fejében majdnem feladta lelkiségét, énjét.

Most, mintha megtorpant volna.

Éltrekelítették a teaceremóniát.

S ezzel szemben itt áll a kiáltó ellentét: a teljesen modern hadsereg és flotta. Az angol, német és amerikai gyárakkal versenyző ipara. Rövid évek alatt fél Európa nagyságát meghaladó területi hódításai, iskoláiban nyíltan hirdetett világhuralmi aspirációi.

A FELTÖRŐ JAPÁN

NIPPON ÉBREDÉSE.

A Togukawa sogunok uralkodása alatt Japánban aránylag nagyon békés viszonyok voltak. A központi hatalom minden politikai természetű megmozdulást ellenőrzött. *Lehetetlenné tették a törzsek és a családok hatalomratörő, egyéni megmozdulásait, s főleg tudatosan elaltatták a szamuraiok harcos erényeit.* A Togukawa sogunok *Édóban*, - a mai Tokióban, - székeltek, s hosszú idő óta ez volt az első nyugodt központi kormányzat Japánban.

Ezt az idillikus diktatúrát vasököllel zavarták meg a XIX. század közepe táján az iparosodó és kolóniákat kereső nagyhatalmak. A legtöbb nyugati ember tudatában csak az 1905-ös japán-orosz háború él. Ezt az eseményt úgy könyvelték el, mint az imperializmusra törekvő Japán első megmozdulását. *Holott ez akkor még igazán nem volt egyéb, mint a lét érdekében veszélyeztetett Japán kétségbeesett védekezése. 1807-től kezdődőleg közvetlen Japán, vagy Japán meghódítására alkalmas stratégiai pontok elfoglalására Oroszország, Anglia s az Egyesült Államok több mint húsz esetben tettek kísérletet.* S hogy Japán Kína sorsára nem jutott, ezt főleg akkori egészséges központi kormányzatának, a Togukawa sogunok által elaltatni nem tudott katonai erényeknek, *de legfőképpen annak köszönhető, hogy a keletázsiai vizeken terjeszkedő nagyhatalmak egymást gátolták, nehogy valamelyik is kizárólagos joggal vegye birtokába, ezt a még meg nem hódított területet.*

Nem akarok annak taglalásába bocsátkozni, hogy a nagyhatalmak részéről mennyire téves politika volt ez, *amely a japáni nép jellemének és az ország gazdasági viszonyainak teljes félreismerésén alapult. A japáni nemcsak ma, de egész állami életének folyamán sohasem volt kolonizációs anyag.*

Ha japáni veszélyről egyáltalán beszélni lehet, *azt nem a japánok készítették elő, hanem Anglia, az Egyesült Államok és Oroszország.* Ez a három állam egymás ellen játszotta ki Japánt.

NIPPON ÚTJA A VILÁGHATALOM FELÉ.

Perry amerikai admirális 1853-ban megjelent *Uruga* kikötőjében. Japánnak ezen a vidékén a lakosság még mutatóban se látott eddig idegent. Nemhogy fehér, európai embert, de még kínait se. Uruga kis város volt akkor s rangban azóta se emelkedett. Mindenesetre lakottabb volt, mint a közelében fekvő *Yokohama* nevű halászfalucska, amely a főváros öbölbejáratánál, mocsaras, ingoványos terepen állott.

Édóban (Tokió) az idegenek megjelenése nagy riadalmat keltett. Az asszonyok gyermekeiket igyekeztek menteni. Hátukra kötve menekültek a félnap járásnyira fekvő, belső hegyek közé. Az egész ország nyüzsgött, mint a hangyaboly. A sogunok idejében Nippon körülbelül háromszáz - mondjuk így - közigazgatási kerületre oszlott, amelyek élén a daimyok álltak. Ezek a daimyok amolyan kormányzói jogkörrel felruházott főnemesekek voltak. Togukawáék, miután elzárták Japánt a világ elől, vajmi keveset tudtak arról, mi történik a vizek túlsó oldalán. Kétszáz esztendőn át egyetlen belső politikai irányelvhez tartották magukat: Nem szabad a fákat az égig nőni hagyni! A befolyásos főúri családok egyre kevesebb hatalommal rendelkeztek. A szigetországban ugyanis hosszú évszázadokon keresztül minden politikai akció valamely család címere jegyében indult. A Togukawa sogunok az ilyen egyéni megmozdulásoknak úgy igyekeztek véget vetni, hogy minden magasállású hivatalnoknak és földesúrnak a családját, - feleségét és gyermekeit - Édóban tartották. A férj pedig legalább három évenként köteles volt hódoló látogatást tenni a sogunnál. Természetesen ezeknek a nagy pompával tartott hódoló látogatásoknak legjobban az asszonyok örültek. Valljuk be, ez nem volt egyéb, mint leplezett túsrendszer. De jól bevált.

Nipponban kétszáz évig nem voltak belső forrongások.

Ezt az idillikus állapotot zavarta meg Perry admirális négy fekete hajója. Ezek a szörnyetegek egy napon ott termettek közvetlenül Édó bejárata előtt.

Kormot és füstöt leheltek magukból, mint a kitörni készülő vulkán. Japán csupán a látásuktól megremegett.

A gyermekeit féltő asszonyoknál talán mégjobban aggódott, - maga a sogun. Érezte, hogy nagy veszély jelentkezett, amellyel szemben az évszázados óvintézkedések erőtlenekek lesznek.

Perry admirális - noha nagyon is praktikus érvekkel támasztotta alá látogatása okát, - kereskedelmi szerződést, szabad kikötőt kért és ígért Amerika nevében, valójában azonban regényes hajlamú lélek volt. Régi felületes könyvekből sejtette, hogy a japánok nagy pompakedvelők és szeretik az ünnepélyes szertartásokat. Az "Elnök képviselője" tehát ragaszkodott ahhoz, hogy a sogun személyesen fogadja őt. Röviden "császári fenségnek" címezte a Tenno helyettesét, s a találkozás helye, ideje és szertartásai iránt érdeklődött...

A sogun, jó japáni szokás szerint, gondolkodási időt kért. Lóra ültette futárjait s tanácsot kért a daimyoktól. Kétszázhatvan válasz érkezett. Ezek a tanácsadó levelek két részre csoportosíthatók. Akiknek akkor beleszólásuk volt Japán ügyeibe, majdnem mind egy véleményen voltak a *Mito* család fejével. *Mito* hosszú levelében, klasszikusan fejezte ki az akkori Japán igazi érzelmeit.

"Micsoda, - írja többek között - ezek a barbárok azt hiszik, hogy a mi aranyunkat, ezüstünket, rezünket, meg vasunkat s más értékeinket odaadjuk majd pamutjukért, üvegükért és ehhez hasonló hitvány holmikért? Még azt a kicsiny kereskedelmet is be kell szüntetni, amit eddig a hollandokkal folytattunk. Ha ezt elmulasztja a kormány, elveszti tekintélyét a nép előtt, amelynek felháborodása egyöntetű és jogos. A hosszú évek nyugalma lagymataggá tette a lelkeket, rozsdássá a páncélt és eltompította férfiaink kardját. Eléggé szomorú! Mikor ébredünk fel? Nem volna ez a legalkalmasabb pillanat egyesíteni erőnket háborúra?..."

Mito úr levelét a romlatlan szamuraj lélek sugalmazta. Katonai neveltsége, világismerete, így látta s ítélte meg a helyzetet, a hozzá hasonlatos kardforgató urak szintén. De akadt néhány eltérő vélemény is. Mint például *Ji* báróé, aki Hakonéból sietett a maga jótanácsait közölni a sogunnal. Az ő levele, - noha ellentétje Mitóénak, hamisítatlanul japáni.

Szinte látom amint fogalmazta. Nem diktálta tollba, - mint a többi daimyo, - ökölboszorított kézzel, *recsegő* hangon, a félelemtől reszkető, behúzottnyakú írástudónak. Nem. Ő maga kaligrafálja.

"A legbölcsebb terv, ha kereskedelmi és barátkozási hajlamot mutatunk. Az így nyert idő alatt az országnak meg kell tanulnia a hajóépítés és a

fegyverkezés tudományát. Két fontos dolgot kell ezenkívül szemelőtt tartanunk: keresztények ne űzhessenek külfölddel kereskedelmet, nekünk pedig a legnagyobb takarékosásra kell törekednünk. Minden társadalmi osztálynak közre kell működnie, hogy tőkét gyűjtsünk hajóhadunk építésére és tengeri erődítésekre."

Mito úr a katona érzelmeit fejezte ki. *Ji* báró, az államférfiét. Mindketten egyetlen célra törekszenek, de *Ji* báró ügyesen, elérhetően. Kevés kockázattal, biztos sikert akar. Ő benne szólal meg a japáni géniusz.

A tizenkilencedik század közepétől ez a két vélemény felváltva jelentkezik Japán vezetésében. Bármennyire eltérők, egy pontban találkoznak: a nemzet öncéluságában!

Perry admirális abban a hitben, hogy a császárral levelezett, meghagyta, hogy a válaszáért eljön tavasszal. Míg Kínában járt, addig a japánok nagyjában döntöttek. Már kiszemelték azokat a férfiakat, akiket bármily ürüggyel, átküldenek a fehér ördögök világába - kis terepszemlére.

S ez a terepszemle még ma is tart. Közben a körültekintés, tanulás és latolgatás politikája mellett, szerephez jutott a Mitó-féle radikális lendület is. Japán azóta néhányszor már kirántotta a kardját. Tudjuk tapasztalatból, ez a kard nem volt se tompa, se berozsdásodott.

Nyolcvan év alatt egyetlen ország se ment át oly nagy változáson, mint Japán. Ez az átalakulás egyre tart. Azok az idegenek, akik többször megfordultak Nipponban, nem győztek eleget csodálkozni.

- Mennyire más minden, mint amikor legutóljára itt jártam, - hallani úton-útfélen.

De az a kevés európai, aki állandóan Japánban él, nincs ezen a véleményen. Én se.

A tüneményes fejlődésben kétségtelenül nagy szerepe van a gépnek, az új betonépítkezésnek, szóval mindennek, amire Európa és Amerika büszke. De ez nem minden. Aki *csak* ezt látja, az annyit tud Japánról, mint amennyit valamikor Perry admirális. Ugyanis, amit Perry s az utána jövő oly sok nyugati ember nem tudott meglátni, megérteni, az nagyjában ma is változatlan. Ez pedig a japáni lélek, amely bélyegét rányomja a mindennapi élet legkisebb fejezetére is. Uralkodik elevenek és holtak fölött.

Sokszor elnéztem, a híres japáni fametszők képeit. Ezek a mesterek művészi lendületük mellett, fölötté reálisok voltak. Oly aprólékos gonddal rajzolták meg a tájak karakterét, az emberek mozgását, a ruhák mintáját, vonalait és

színét, hogy szinte élnek. Még a mi egyenruhásított Európánkban is különbséget tud tenni a jószemű megfigyelő, - mondjuk a villamos utasok között. Mozdulatuk, testtartásuk után következtet. Legtöbbször hiba nélkül.

Mennyire könnyebb ez Japánban! Noha látszólag mindenki egyforma szabású kimonót hord, - ezer árnyalat az eltérés.

- Nini, ott megy egy kereskedő - szóltam egyizben az utcán egy japáni ismerősömhöz.

- Honnan tudja? Ismeri?

- Nem ismerem, - feleltem, - de annak kell lennie. Ilyennek rajzolta őket *Hiroshige*...

Százötven évvel ezelőtt a japáni élet alapjában az volt, ami ma. Az is igaz, hogy a százötven év előtti Japán pedig vajmi keveset különbözött az ezerévelőtől. Hiroshige parasztjai, szamurajai, pénzváltói, kereskedői, kartonfestő mesterei, selyemgombolyító lányai, világhíres ácsai, kolduló szerzetesei és szeretettel megrajzolt házai - ezek még mind megvannak! Csupán annyi a változás, hogy az apró papírházak közé néhol emeletes cementépületeket húztak az ég felé és hogy a legkisebb falu fölött is magasfeszültségű dróthuzalokat himbál a szél.

Eddig arról a japánról írtam főként, amely külsőségeivel, életberendezésével - rövid időre - minden külföldit elbájol, megragad. Tagadhatatlanul szép, kiegyensúlyozott az életük. Még a szürke hétköznapiokon is keresik a színes, poétikus megoldásokat. A romantikára való hajlamosság legvékonyabb idegszálukba is begyökeredzett. Mindezek ellenére a valóságot sohasem tévesztik szemük elől. S ez az, ami a japáni lélekben a legcsodálatosabb. Nálunk a művészi érzékű emberek főleg abban tűnnek ki, hogy szinte zsidbadtan állnak a realitások kegyetlen tényeivel szemben.

Ez semmiképpen se áll az átlagos japáni emberre.

Talán karakterben Európában legközelebb áll hozzájuk az az író, zenész vagy festőművész, aki nem tehetségtelen, de nem is zseniális, - mégis ezerszer jobban érvényesül, mint az igazi érték. Síma modorú, kellemes emberek, akik azt a keveset, amit adnak, - tetszetősen csomagolják. Zsenialitásuk, a lehetőségek felismerése, kihasználása. Ezt a nagyon is értékes képességüket pedig - mintha bűn volna - a tudomány, a művészet, az emberbarátság leple alá rejtik. Akárcsak nálunk, az élet minden vonalán.

Lehetetlen mosolygás nélkül olvasni azokat a multszázadbeli könyveket, amelyek európai írók tollából származtak, s Japánt akár politikai, akár gazdasági, akár hadászati szempontból ismertették. Milyen tökéletes félreismerése a problémának, s a nép karakterének nem egy olyan mű, amelyen keresztül az író Európában, mint szaktekintély nevet és karriert csinált! Pedig aránylag a szakkönyvekben van a legkevesebb tévedés. Itt csak az a sajnós, hogy nagyon kevés alapos tanulmány készült erről az országról. Van egy-két kitűnő német és angol szakmunka, melyeknek szerzői minden hibájuk mellett csak elismerést érdemelnek. Ők voltak az úttörők. Emberfeletti munkát végeztek. *Mindazonáltal ritkán férköztek a japáni lélek csupasz közelségébe, pedig, - mint az a később évtizedek folyamán kiderült - annak le- vagy túlbecsülése (legtöbbször számításon kívül hagyása) volt az a dinnyemag, amelyen a kolonizáló nagyhatalmak számítása elcsúszott.*

Ilyen öncélú, ügyeskedő, szemfüles nép nem született szolgaságra. Ha az angolok, amerikaiak, hollandok s az oroszok csak annyira ismerték volna a japánok jellemét, mint a ma, egész biztos másképp kezelték volna őket. *Ők a kifutó fiút látták benne, s nem is sejtették, hogy csak addig lótt, fut, egyezkedik, amíg összegyűjti azt a szellemi és gazdasági tőkét, amennyi minimálisan szükséges, - az önállósításhoz.*

Ez pedig olyan világos volt, mint a nap!

A japáni ember életfelfogása, mentalitása ilyen volt már kétezerév előtt is. Az élet minden viszonylatában önállóságra törekszik. Nem szereti az alárendelt szerepet. A családi rendszer alapján pedig nagyon kifejlődött bennük az összetartás erejének tudata. Békében Japánban talán tízmillió család szövi, egyengeti s viszi diadalra a maga egyéni, kis vagy nagy kaliberű terveit. De, ha az országot, a nagy közösséget éri támadás, *akkor ez a tízmillió család egygyé olvad!* Félelmetes erő. Hatvanmillió atyafiságot számláló familia, amely vakon követi a család fejének, a Tennónak parancsát, intelmét és kívánságát.

A japánok császárimádata egészen más és semmiképpen se tévesztendő össze a régi rómaiak Isten-császár-örületével. A mithológia szerint a japáni császári dinasztia a mennyből származik, az ősök onnan ereszkedtek alá, *hogymegteremtsék a japáni nemzetet s uralkodjanak azon s az egész világon az idők végtelenségéig.*

Ez igen mulatságos teória lehet a materiális alapon álló történelemkutató előtt, de már távolról sem lemosolyogni való az az átütő, morális erő, amely ezen a mithológián keresztül egészen a hitig erősödött a japáni lélekben.

Magam részéről még elméletben sem bocsátkoztam a Tennó égi eredetének boncolgatásába. Főlölesleges munka. Tény az, hogy amíg más országoknak *tárgyi szimbólumuk van, legyen az korona, trikolor, vagy bármily ereklye, addig a japánoké egy kétezerhatszázéves egyenes ágon leszármazott dinasztia élő feje.*

Ilyen értelemben, valahányszor elmentem a tokyoi császári palota előtt, mindig tisztelettel emeltem meg kalapomat; akárcsak az ismeretlen katona sírja, vagy a díszőrségen kiállított angol lobogó előtt. Mert igenis, amit a Tennó személye megtestesít, az nagy és szent gondolat.

S ha én, az idegen, ennyire átéreztem, akkor ne tessék csodálkozni a japánokon, akik évezredek óta az anyatejjel együtt ezt a kultuszt, ezt a lelki dinamikus erőt magukba szívják.

A modern Japán félelmetes karrierje szigorúan egybeesik a császári tekintélynek s a császár személyének az aktív élet középpontjába való helyezésével.

Nipponban igen sokszor és hosszú évszázadokon keresztül a császár igazán nem volt egyéb, mint egy élő, szent szimbólum. A tényleges hatalmat a *Shogunok*, a császár helyettesei gyakorolták. Legtöbbnyire valamely főnemesi dinasztia kerekedett a többi kiskirályok fölé. *A császárt megölni nem merték, de a hatalmat teljesen magukhoz kaparintották.* Ezek a különböző *shogun*-dinastiák voltak *tulajdonképpen Japán tényleges uralkodói.*

A legutolsó s egyben az egyik legtehetségesebb *shogun*-dinasztia a *Togukawa* volt. Az utolsó *Togukawa* kénytelen megnyitni Japán kikötőit az amerikai hadihajók előtt, amelyeket éppen az elődei zártak el, több mint kétszáz esztendőre, a külvilág elől.

Az új világ, a mechanizált civilizáció kopogott az ezeresztendős álmát alvó szigetország kapuján. Japán dermedten figyelte az új, halálos veszedelmet. Soha ilyen mélységes szakadék előtt nem állott és soha ilyen gyorsan magához nem tért Nippon nemzeti géniusza!

Az idegen ágyúk torka ott villogott a festői japán kikötőkben. Mi volt az első lépés, amelyet a végpusztulással fenyegető invázió ellen tettek?

Egyesítették a nemzetet - a Tennó személyében. Együtt volt - akkor - a harmincmillió főre rúgó család; s azután következett a család feje, a Tennó által kiadott parancsok kibúvót nem ismerő végrehajtása.

Istenem, ha valaki meg tudná írni a japán történelemnek ezt a hatvan esztendejét! Milyen fantasztikus regénysorozat volna ez! Milyen és mennyi ismeretlen hősei vonulnának abban fel az önzetlenségnek, a szorgalomnak, a halálig való kitartásnak.

JAPÁNI FELDERÍTŐ CSAPATOK EURÓPÁBAN.

Hány százezer közepszerű, de a végtelenségig megbízható szürke ember indult el 1867-től a világ minden tája felé Japánból, hogy összegyűjtse mindazokat a tudnivalókat, politikai, gazdasági és katonai adottságokat, amelyek tárgyi ismerete, okos felhasználása nélkül Nippon talán ma az amerikai milliomosok vadászkerete volna!

Ilyen életrevalóságot, ennyi talpraesettséget a föld egyetlen nemzetének fiai se tudnak felmutatni. Hogy Japán azzá lett, ami, azt - szerintem - legelsősorban a japáni faj fantáziamentes kíváncsiságának, szorgalmának és a természettől el nem szakadt ember óvatos bátorságának, ösztönszerű turpisságának köszönheti.

Hol áll a mai Japán a hatvan év előttitől! Nagy városai amerikai és európai mintára vedlenek át. Mégis, ha japán egyetemi hallgatókkal beszéltem Európáról vagy Amerikáról, mindig az volt a felelet:

- *Uram, én nem tudom elképzelni, milyen lehet az!*

A japáni könyvből, vagy társalgás útján képtelen maga elé varázsolni olyasmit, *amit nem látott*. Ez az a fogyatékosága, amely végeredményben fel nem becsülhető előnyhöz juttatta.

Ők kénytelenek személyesen bejárni a földet, hogy megismerjék, a maga valóságában tudomásul vegyék. Mi ezt a munkát elvégezzük egy jól-rosszul megírt könyvön keresztül. Karosszékbe ülünk s fantáziánk repülőgépén utazunk. Ez a képességünk, mely annyi hasznos és szép gyümölcsöt termelt, egyúttal veszedelmes mérget is oltott belénk: *a felületességet*.

Japán felülkerekedését, érvényesülését főleg az a tagadhatatlan előny biztosította, hogy fiai, ha nem is teljesen, de összehasonlíthatatlanul *jobban ismerik a mi nyugati világunkat, mint mi az övékét*.

Én semmiképpen sem tudom eldönteni, melyik *kultúra mélyebb: a keleti vagy a nyugati*? Mit sajátított el az átlag európai ember a keletiek bölcsességéből, életművészetéből? Semmit!

Mi a mérleg másik oldala a japánoknál?

Ők az utolsó ezeresztendőben ott álltak és dézsmálták a Kínán keresztül megszűrt, átszínesegett, kifinomodott hindu kultúrát s éppen oly frissességgel, életrevalósággal beraktározták az európaiak utolsó ötszáz évének termését is. Főleg a tizenkilencedik és a huszadik század minden eredménye ingyen az ölükbe hullott. *Több hasznát látják az amerikai és az európai mérnökök, tudósok és művészek munkájának, mint mi magunk.*

Azonban minden felsorolt jó tulajdonságuk ellenére se lennének ott, ahol vannak, ha nem volna oly finom *taktikai érzékük*. Mindent százszor átgondolnak, felülvizsgálják, mielőtt cselekednének. Látszólag immel-ámmal nyúlnak a problémákhoz, unalomigmenően foglalkoznak a részletkérdésekkel. Huza-vona az egész életük, azután hirtelen, minden átmenet nélkül, mennykőcsapásszerűen akcióba lépnek.

Megtanulták a természettől a lesbeállást, a mimikrit, s azt az örök igazságot, hogy a harcot sohasem a nyers erő, hanem a helyismeret és a lélekjelenlét dönti el.

A japáni jellem ebben a tekintetben az utolsó hatvan év alatt csak romolhatott. Eltávolodott saját énjétől, de semmiesetre sem oly messzire, hogy *akár egy év alatt ne tudná megtenni azt az utat visszafelé, amelyet ötven év alatt előre tett.*

Ezt természetesen csak az emberek jellemére, gondolkodásmódjára értem.

Hát az imént körülírt és érzékeltetett harmincmillió embert számláló államra vetették ki hálójukat a tizenkilencedik század közepe táján a nagyhatalmak. Nippon képében, ragyogó, exotikus kolónia rajzolódott fel a láthatár peremén.

Természetesen az a pár katona, vagy kapzsi kereskedő, aki hosszú évek óta először jelent meg, mint a nyugati ember képviselője, a Távolkelet tündérszigetén, cseppet sem volt alkalmas arra, hogy a japáni faj jellemét felismerje, s az abban rejlő erőt felbecsülje.

Olybá tekintették őket, mint a *Szunda-* vagy a *Jáva-*sziget maláji lakóit. Úgy vélték, néhány száz puska megfelelő ágyúfedezettel elegendő lesz az első nehézségek leküzdésére. A hátralevő "kultúrmunkát" meg majd elvégzik a pálinkáshordók.

De nagyot néznének ezek a jó atyafiak, ha felkelhetnének sírjukból! Azonban ne csóváljuk fejünket a tiszteletreméltó és jószándékú *Perry* admirális tévedései láttára. S ne háborodjunk fel a

whyskitől kipirult arcú holland és angol kereskedők fenegyerekeskedésén, túltengő, vérmes önérzetén. Ezek a félkalandor félkereskedő emberek a maguk szemszögéből ítélték meg a világot. Hittek az ököl erejében s az arany mindenhatóságában.

Tévedtek.

S vajjon ezerkilencszázharminchatban, a rádió, a mozgófénykép, a rotációs gép boszorkányos aszisztálása mellett mennyire javultak ismereteink arról az országról, amelyről komoly európai lapok úgy írnak, hogy világalomra tör? Nincs nap, hogy pro, vagy kontra, de teljesen hamis beállítású jelentéseket ne olvasnák az imperialista Japánról. Hátha még ma is lehetséges az ilyesmi, akkor a nyolcvan év előtti generációnak semmit se vethetünk a szemére.

Akár hiszik akár nem: *Európa jóléte, gazdasága, jövője, békés fejlődése a Pacific óceán vizein dől el. Még pedig hamarosan.*

A küzdelem központjában Japán áll.

Életfontosságú, hogy felkészültségét, erejét, kitűzött célját ismerjük. Nem lesz érdektelen, ha végigmegyünk gyáriparának, közgazdaságának, katonai hatalmának izgalmas fejlődési fokain, mert ennek ismeretében sokkal jobban látunk a jövő eseményeibe.

Eddig a japánok tanultak tőlünk.

És azt hiszem, itt az ideje, hogy mi is széttekintsünk egy kissé az ő portájukon.

Ha semmi egyebet, de azt megmutatták, hogyan lehet egy halálra ítélt nemzetet, hatvan év alatt, hódító nagyhatalommá fejleszteni.

Hogy milyen emberfeletti munkát végeztek a japánok alig ötven év alatt, azt a nyugati félgömbön élő olvasó csak hiányosan tudja elképzelni. Ezerhatszázkettőtől egész a 19. század második feléig Nippon lényegében a külvilágtól oly elzártan élt, mint egy óriási palack, melyet a Pacific óceán vize sziklára vetett, s képtelen tovább mozdítani.

A *Togukawa* shogunok egyrészt a kínai zűrzavaroktól, másrészt a keresztény vallástól való félelmükben (Spanyolország és Portugália gyarmatosító eszközét látták a hittérítőkből) a passzív védekezést választották. Az elzárkózottsághoz való menekvés gondolata minden szigetlakó népnél magától adódik. Angliában még a világháború után is a közvélemény tekintélyes része azon a nézeten volt, hogy az európai válságból a

legegyszerűbb módon úgy lábolhat ki a *brit világbirodalom*, ha továbbra is érvényesítik a *splendid isolation* politikáját.

Élénken elképzelhető és helyesnek fogadható el a tizenhatodik század japán államférfiainak az az álláspontja, hogy *eddig minden jó külföldről jött, de most változtak a viszonyok*. A kézzel fogható, szemmel látható értékek helyett csak nyugtalanító eszméket hoznak a távoli országokból érkező hajók. Semmit se vesztenek, csak nyernek, *ha még a japáni partok közelébe se engedik őket*.

A különböző vidékek várurai, - különösen a partok mentén - szigorú utasítást kaptak, hogy minden közeledő hajót elűzzenek, s ha szükséges, a rajtalevőket meg is öljék. Elvileg tehát, az *egész kínai kultúrát* Japánban stagnációra ítélték. Teljesen kielégítőnek, s megfelelőnek tartották azt, amit eddig kaptak, többre nem volt szükségük.

Arra édeskevesen gondoltak a befolyásos urak közül, hogy a világ nem Kínánál végződik. Halványan ugyan emlékeztek a hollandokra, a spanyolokra, portugálokra, de ezek inkább mint vad, martalóc kalózkodók, s nem mint egy távoli és értékes kultúra előőrsei éltek emlékezetükben.

Amennyit a japánok a tizenhatodik század elején tudtak a külvilágról, az csak megerősítette, s igazolta az elzárkózás politikáját. *A külföldről az ország belső békéjét féltették*. Azt nem is sejtették, hogy ezer és ezer mérföldnyi távolságban most alakul ki a jövő képe, kultúrája, életberendezése. Európáról nagyon homályosak a fogalmak ebben az időben.

Talán egyetlen nép történetében se lehet oly pontos dátummal a *nagy változás* időpontját megjelölni, mint a japánokéban. Ezernyolcszázhatvanhét kétségtelenül határhő, forradalmi esztendő Nipponban. Mégis tévedés volna azt hinni, hogy Japán reformokkal teli forradalma, minden átmenet nélkül, máról holnapra tört ki. Annyi eszük volt a japánoknak a teljes begubózási korszakában is, hogy néha-néha szétnéznek a világban. Elküldtek néha egy-egy értelmes embert Kínába s a közeleső országokba. Ezek a férfiak nem sok jó hírral tértek vissza. Ha mondtak is valami újat, *az otthoniak kétkedve fogadták. Nem tudták elképzelni*. Mosolyogtak felette.

A japán közvélemény változásában kétségtelenül *Joshimune* shogunt illeti meg az első úttörő dicsősége. Ezerhét százhatvan táján nyugati tanulmányútra ment. Évekig volt távol hazájától s amikor visszatért, *a nyugatról magával hozott könyveket igyekezett népszerűsíteni honfitársai között*. Reformtörekvései az ország feudális, uralkodó osztályának érdekellentétén buktak el. Jó ideig megint csend volt. Ezernyolcszázharmincnyolcban azután két kitűnő japán politikus és

író, *Watanabé Kazan* és *Takanó Chojéi* kezdte támadni a kormány értelmetlen, idegengyűlölő politikáját.

Az emberek felfigyeltek. Nem értették meg ugyan teljesen a két tudós államférfi érvelését, csupán annyit sejtettek: kívülről baj van közeledőben. Ezek olyan apró előjelek voltak mint amilyenek a tájfun előtt nyargalnak. Inkább kellemesen bizsergetők, semmint nyugtalanítók. *A veszély tudatára a japánok akkor ébredtek rá, amikor Anglia az általuk oly hatalmasnak ismert Kínát 1840-ben, az ópiumháborúban megverte. Perry admirális vezetésével látogatóba jött négy amerikai csatahajó már a közelgő, ismeretlen és halálos veszedelem bizonyosságául fogták fel.*

A japánok nyugtalansága 1840-ben kezdődött és 1853-ban lépett tetőfokára. Itt kezdődött az a belső mozgalom, amely tizennégy év múltán, 1867-ben teljeseedett ki, a császár jogainak teljes helyreállítása s a szamurájok fegyverén nyugvó törzsi rendszer felszámolása képében.

Meiji császár ekkor tizenhétéves volt. Végtelen szerencséjére a japáni népnek, úgy a fiatal uralkodó, mint a munkatársai oly nagy államférfiaknak bizonyultak, amilyenekkel a sors kegyes szeszélye évszázadokon keresztül csak elszórtan ajándékoz meg más nemzeteket. Talán ötven-hatvan olyan koponya állt az uralkodó rendelkezésére, akik egyenként is elegendők lettek volna arra, hogy döntően beavatkozzanak a jövő kialakulásába. *Angliának egy Beaconsfield-je volt abban az időben, Nipponnak féltucat. A másod- és harmadrendű szerepet játszó politikusokra nem is gondolok, akik szintén brilliánsan állták meg a helyüket a számukra kijelölt munkakörben.*

A császár történelmi nagysága abban csúcsosodott ki, hogy felismerte a való helyzetet. *Zsenialitása pedig legjobban munkatársai kiválasztásában érvényesült.*

Alig két év alatt lebontottak egy nyolcszázéves, tradíciókkal telített politikai rendszert. Átszervezték a közigazgatást, megszüntették a feudalizmust. *Földhöz juttatták a parasztságot, kielégítették, másirányú tevékenységre szorították az arisztokráciát.*

Eddig a főnemesek saját zsebükre, legjobb esetben törzsük érdekében dolgoztak. Mintha varázslat történt volna, most egymással vetélkedtek, hogy ki tud többet áldozni az összességért: *a nemzetért.* Vagyonukat, életüket ajánlották fel az uralkodónak, aki el is fogadta. Szó szerint. Ki tudná összeszámolni, hány japáni halt meg összeszorított fogakkal a messzi nyugati országokban, mert kitartott a feladata mellett? Egymagában Japánban, Kínában és Koreában ezrével haltak meg évenként - merénylet következtében. Elpusztult egy, - lépett helyébe tíz.

Ezek voltak a névtelen hősök.

A történelem csak a vezérek neveit jegyzi föl. Ők láthatók, ők vannak az élen. Nekik nem szabad meghalniok, mert irányító nélkül marad a hadsereg.

A munka nehezebb felét azok kapták, akiket szétküldtek a világ minden tájára, hogy *lóhalálba gyűjtsék össze azt a sok misztikus tudományt, amely a fehérembert szinte emberfeletti rangra emelte a szemükben*. Ez is érthető. Tessék elképzelni, hogy valamilyen ősszellem groteszk tréfája folytán a 19. század Angliája már a 12. században látogatást tett volna őseinél. Micsoda riadalom, futkosás lett volna Londonban, ha az esetlen formájú fabárkák helyett magától szaladó kocsikon, füstöt okádó hajón megjelenik a jövőkor embere. Kezében nyíl helyett hosszú vascső, melyből tűz tör ki s nyomában a legbátrabb, legkeményebb harcos holtan rogy össze!

Valami furcsa varázseszköz segítségével oly távolságokról tudnak szemvillanás alatt üzenetet váltani, amilyen darab földet váltott paripákkal csak hetek alatt lehet benyargalni. S ki tudná még felsorolni azt a temérdek boszorkányságot, amely a mérhetetlen tenger tulsó partjairól jött embert képessé tette, hogy mérföldekre lásson, pontos térképet készítsen arról a földről, ahová a lábát betette. Csupa bénítóan ijesztő jelenség!

De a japánok nem ijedtek meg. Lelkileg nagyon kulturáltak, fegyelmeztettek voltak. Ha soha, de most beigazolódtott a konfucianus iskola államférfiakat képző ereje. Nipponnak nagyon erős, uralkodásra kiképzett emberanyaga volt. Mert az uralkodást is tanulni kell. Főkélléke a helyes ítélőképesség, hidegvér és az alkalmazkodás tudománya.

Ilyen próbára semilyen ország vezető intelligenciáját nem tette a sors. Ezek a japáni államférfiak a realitások iránti született érzéssel pontosan felismerték a helyzetet. Azt is tudták, mi a legsürgősebb teendő. *Eltanulni az ellenségtől ereje titkát, ha az lesz oly botor, s elárulja azt*. Ezen a téren az európaiak naív, hencegő kisgyerek benyomását tették a japánokra. Mindennel eldicsekedtek előttük. Ez a lelki fegyelmezetlenség volt az első kedvező jelenség, ami a japánokat némileg megnyugtatta. *Már találtak egy nagyon fontos pontot, amelyben magukat erősebbnek tudták az ellenfélnél*. Ez öntudattal, biztonságérzettel töltötte el őket.

Ezek a nyugodt, önfegyelmezett harcosok, akik agyuk ruganyosságát a buddhista és konfucianus filozófia kapaszkodóin tartották frissességben - lenézték a halált s hittek a lélek mindenekfelett álló erejében. *Hirdették, hogy a lélek előtt nincs akadály*. Csakhamar rájöttek, hogy az európai ember a maga titokzatos szerszámai nélkül ügyetlen, suta teremtés, akit a legegyszerűbb Yudo fogással a túlvilágra lehet sétáltatni.

Kitapasztalták, hogy hiú, fecsegő fráterek, akiknek mindig előbb jár a szájuk, mint az agyuk. A szamurájok lenézték az európaiban az embert, csak a gépei előtt álltak megbabonázott tétovasággal.

Kész volt a haditervük.

El kell menni a nyugati országokba kikémlenni titkaikat. A legjobb formát választották erre - már ázsiai elgondolás szerint. Küldöttségeket szerveztek, amelyeknek kifelé az volt a feladatuk, hogy kellő pompa és ceremónia közepette a különböző udvaroknál átadják a Tennó üdvözlését s bejelentsék, hogy Japán megkezdte civilizációs munkáját. Valójában e küldöttségek nagyszámú tagjai, válogatott, kitűnő megfigyelőképességű urak és iparosemberek voltak.

Akkor még nem gondolhattak szakemberek kiküldésére, mert ilyennel nem rendelkeztek. E csoportok összeállításánál csakis az emberi kvalitások s nem a szaktudás jöhetett számításba. Az ilyen jól összeválogatott expedíciók élén indult útjára a császár üdvözlését tolmácsolni *Iwakura Tomoni* Európába és Amerikába. Melléje voltak

beosztva *Kidó Kein*, *Okubo Toshimichi*, *Ito Hirobuni*, *Jamaguchi Naoyoshi*. Felírtam nevüket, mert ők voltak a felébredt Japán szemei. Rajtuk keresztül tekintett szét a háromezeréves birodalom először a modern világban. *Amit ezek az urak láttak odakünn s referáltak otthon, ahhoz mérten építették fel a megújodási korszak alapvető terveit.*

A japánok általában nagyon lassan, meggondoltan hajtják végre munkájukat. Azonban, amint a jelek mutatják, szükség esetén villámgyorsan is tudnak cselekedni. Ezek a kiküldöttek bámulatós fürgén és célszerűen dolgoztak.

Két év múlva például már *Tokyo és Jokohama* között felállították az első távíró vonalat. Az első vasút a *Tokyo-Jokohama-Kyoto-Osaka* vonalon (12 órás út gyorsvonattal *ma*) már 1872-ben rendszeres forgalmat bonyolít le.

Ugyanakkor már bevezették a régi naptárak helyett az európai időszámítást. Készen volt az újonnan szervezett katonaság egyenruhája, s az egészen átalakított közigazgatás tagjai pedig európai civilruhába bujtek.

De ki tudná felsorolni azokat a villámgyors változásokat, amelyek az egész nemzet életét szinte hónapról-hónapra megváltoztatták! *Ezernyolcszázhetvenkettőben már bevezették az általános, kötelező elemiiskolai oktatást.* Tehát ötesztendő alatt európai alapra fektették a közoktatást, megfelelő mennyiségű tanerőt képeztek ki, iskolákat építettek, mert csak a technikai felkészültség birtokában lehetett a törvény erejével minden hat és tizenkét év közötti gyereket az iskolába parancsolni.

Szó sincs róla, a japánok akkor is ép úgy furcsa szélsőségekbe estek, akár csak ma. Az európai szellemű gondolkodás még távolabb esett tőlük a kezdet legelején, mint most. Pedig ma is elég groteszségeket láthat ezen a téren a gondos megfigyelő.

Így nyakló és kritika nélkül vettek át mindent, s másoltak be jegyzetfüzetekbe, amit kiküldetési helyükön láttak és tapasztaltak. Abban az időben bármit is hoztak Európából, azt jónak és helyesnek fogadták el.

Esküdtek a nyugati élet fensőbbrendűségére.

Pedig nagyon is lehet vitatkozni afelett, hogy ami Angliában helyes és célszerű, az ugyanolyan jól megállja-e helyét Japánban is. Így Tokyonak ama részeiben, melyet megkímélt a tízévelőtti földrengés, bizar gyűjteményeket találtam házakban. Például az egyik városházi épület oroszstílusban épült, félig fából, félig téglából, hagymaalakú toronnyal. Alig kődobásnyira innen tiszta hollandi utcába jut az ember. Egyemeletes vöröstéglájú házacskák, frontálisan csúcsosodó, macskalépcsős tetővel.

A banképületek jobbára a párisi és a londoni bankok mintájára készültek. Szinte az az érzése a gyanútlanul sétáló idegennek, hogy a japánok *bankot* (elegánsat és megbízhatót) csakis görög-római stílusban tudnak elképzelni.

A legtöbb bank külsőre a *Bank of England* formáját utánozza.

Ezek apróságok, de nagyon jellemzők a japánok gyűjtési rendszerére. Elv: *mindenben a legjobbat*. Így a díszegyenruhájuk a francia és a skandináv államok formaruháinak összeolvasztásából származott. Bizonyára végigkérdezték fél Európát, hogy *nekünk melyik ruha tetszik a legjobban?* Így döntöttek főleg a francia mellett. A lovasság azonban paszományos, nyalka magyar huszármentét kapott. Ez is azért van, mert Meiji császár korában ez volt Európa legszebb és leghíresebb lovassági egyenruhája.

A disciplinát, katonai szervezést már teljesen német mintára készítették.

Az utak, vasúti töltések, viaduktok építésére olasz munkásokat és mérnököket szerződttettek, mert olyan információt kaptak, hogy ha az olaszok semmihez se, de útépítéshez értenek!

Ugyanígy az énekoktatást olasz tanárookra bízta...

Így a reformkorszaknak, ha voltak tévedései, ez főleg abból eredt, hogy az európai életet egységes valaminek tekintették, s szurogátumot készítettek belőle hazájuk számára.

Volt például olyan mozgalom is, hogy Japán lakosságát rá kell szoktatni az európai ételneműre. (Kenyér, marha- és disznóhús.) Jellemző a japánok biológiai gondolkodására, az európaiak szellemi fölényét az általuk fogyasztott ételneműekben keresték. *Pedig - tapasztalatból mondhatom -, aki Japánban egészséges akar maradni, az barátkozzék meg az ottani konyhával!* Az európai étel ép oly teher a Tündérszigeten, mint sok más egyéb, amit tőlünk kritika nélkül átvettek.

Dehát ezekben a kritikus években a világ minden táján megfeszített erővel dolgozó "gyűjtő osztatok" nem értek rá filozófiai magasságból osztályozni, mi a jó, a helyes, már tudniillik abszolút japáni szempontból. Ők elsősorban azt skatulyázták, jegyezték föl, rajzolták le, ami odahaza tökéletesen ismeretlen volt. Lett légyen az gép, öltözködési cikk, ház, hajóberendezés vagy kémiai boszorkányosság.

És nagyon is bele tudom magam élni a szamurájnevelésű férfiak küzdelmébe. Hisz oly félelmetesen idegen volt minden azoktól a honi dolgoktól, amelyeknek tökéletes tudásában, Nipponban a fölény biztonságával mozogtak.

Amit ők tudtak s a vérükben volt: a kard mesteri kezelése, a sztoikus világszemlélet, a keleti elegancia mozdulatai, állandó nyugalmuk és önfegyelmességük: ezzel mind nagyon kevésre mentek annál a feladatnál, amelyet a haza megmentése érdekében rájuk bízta!

Ebben az új világban, új ruhába kellett öltözniök. A cipőtől kezdve a mellényig, kényelmetlen, állandó bizonytalanságot okozó tárgyakat hordtak magukon. Érezték, hogy nevetségesek. Ide kellett az igazi lelkerő: állandó suta helyzetben, friss, rugalmas elmével figyelni, ellesni, tanulni, konokul elzárt kapukat kinyitni.

Kivédeni, leküzdeni saját bensőjükben azt a borzasztó nyomást, amelyet a fehér ember fölényes tudása akaratlanul is gyakorolt rájuk.

Ezek a japáni nemesemberek felültek a London-Manchesteri vasútra. Soha életükben ilyet nem láttak. Titokzatos erő mozgatott, s ragadott tova tucatnyi vaskocsit, melyek belsejében ők maguk is foglyok voltak. Nem ugrottak föl ültőhelyükből rémülettől tágra nyílt szemmel. Valószínű, hogy cövekmereven, mosolygó arccal várták: no most, mi lesz?

Csak szemük villant össze: hol van e rejtélynek a kulcsa? Azután egymás között felosztották az egész szerelvényt. Lassan, óvatosan keresztül sétáltak rajta, minden gombját, szögét szemügyre vették. Az állomásokon először félénken körülácsorogták a vonatot. Oh, nem a géptől féltek, hanem az emberektől. Nem szabad feltűnően csinálni, mert hátha rájönnek ezek a vörösbőrű, szőrös szörnyek, hogy ők nem ártatlan bámécszkodók, hanem - *kémek*.

Itt se a halától féltek, hanem attól, hogy kivégeztetésük esetén nem tudják végrehajtani megbízatásukat.

Dehát ez nem volt oly veszélyes, mint azt otthon elképzelték. Rájöttek arra, hogy nem kell oly túlságosan komplikálni a dolgokat. Nem kell követjárás ürügye alatt beutazni ezt a rengeteg földet. Itt nem nagyon törődnek azzal, ki hova utazik. Itt megdöbbenően elővigyázatlanok az emberek. Csodaszerek birtokában, gyermek módjára, hencegve mesélik el titkaikat. Még hálásak, ha valaki érdeklődik utána, s meghallgatja előadásukat.

Talán a legfontosabb jelentésük, amit az első időkben hazaküldtek, az az volt: *nyugodtan s minden veszély nélkül utánunk küldhettek annyi embert, amennyit tudtok*. Itt szabad a mozgás. Ez nem Kína, se Mongólia, ahol egyik várostól a másikig reverzális és testőrség nélkül nem mehet az utas. Már tanácsokat és ötleteket adtak, hogy minek adják ki magukat az új megbízottak. "*A legkönnyebben mozog Európában a kereskedő- és a tanárember*", - írja egy hatvan év előtti jelentés.

Ezek a "*tanárok*" és "*kereskedők*" már ravasz látogatásokat tettek az iskolákban, gyárakban. Kitudták: nincs akadálya annak, hogy a legkiválóbb európai egyetemekre a japáni fiúk beiratkozzanak. Az is lassan világossá lett előttük, hogy pénzért az európai mindenre kapható. Eladja gépeit, titkát, testét, lelkét.

Furcsa szerződéseket kötnek a holland és az angol hajógyárakkal. Csak úgy adnak rendelést, *ha a hajó építésénél két japáni ember is résztvehet*. "*Mert ha valami hiba adódik, legyen aki kijavítsa.*"

Ment minden, mint a karikacsapás.

Férfiak helyett most már gyerekemberek tömege özönlött főleg Angliába és Németországba. Mindegyik csapatnak volt egy meglett, tapasztalt vezetője. De addig is, amíg ezek a fiúk kitanulják a szakmát, drága pénzen szakférfiakat szerződtetnek. Katonatisztek, egyetemi tanárokat, mesterembereket egyformán. Hajósokat Angliából és Norvégiából. Kitanasztalták, hogy az angol a géphez, a norvég a navigáláshoz ért a legjobban. Szinte értelmetlenül állnak meg ama jelenség előtt, *hogy a*

külföldi államok megsértődnek, ha nem az ő embereiket hívják meg az életet-halált jelentő tikok betanítására.

Amit az első évben nem is mertek a fejükben forgatni, nehogy egy gondatlan pillanatban kiszalasszák a szájukon: most már nyíltan hirdetik. *Az összes iparágakban a tudomány minden terén elsőrangú embereket verbuválnak - többéves szerződésre Japánba.*

És özönlenek az ambiciózus német vegyészek, angol gépészmérnökök Japánba, hogy kitanítsák mindazokra az ismeretekre a "sárgákat", amelyek birtokában, majd hatvan év múlva, halálos vetélytársak lesznek a világkereskedelem, a nehéz- és textilipar hegemoniájáért folyó küzdelemben.

A kis *Togó* egy angol tengerészakadémián nevelkedik. Be érdekes volna megtudni, hogy erről a szótlán, éjjel-nappal magoló fiúról miként vélekedtek angol tanárai. Mennyi fölénytel magyaráztak neki. Exotikus csecsebecsének tekintették. Érdekes és jelentéktelen figura lehetett a szemükben. Akár a többi japáni.

Ki gondolt volna akkor Angliában arra, hogy ez a fiú, aki alig bírta a lábán a cipőt elviselni, három évtized múlva a világtörténelem legnagyobb tengeri ütközetét nyeri meg? Angol módszerrel, angol gyárakban készült ágyukkal, s német távcsövek segítségével...

Ebben a heroikus munkában talán a legbámulatosabb az otthon maradt, öreg japánok ítélőképessége. Ők választják ki a tanulmányútra induló anyagot. Fiatal gyerekek ezrei fölött tartanak csapatszemlét s akiket kiemelnek a sorból, azokban nem csalatkoznak. Pedig ennél a választásnál igazán más zsinórmérték nem állt rendelkezésükre, *mint az újoncok lelki habitusa.*

Ezekből a fiúkból lett a mai, modern Japán katonai vezérkara, a flotta vezetői, az amerikai méretű gyárak megteremtői. S ki tudná végig felsorolni a tündöklő *Meiji* korszak valamennyi jelesét. Államférfiaktól kezdve, az egyetemi tanárokig. Pedig majdnem valamennyien *ilyen szegény, államsegéllyel külföldre küldött "diákok"* voltak valamikor.

Japán lakossága ma is szegény. S még tehetlenebb volt hatvan-hetven év előtt. Vajmi kevés család tehetett volna, hogy fiát ilyen rengeteg költséggel járó külföldi útra küldje.

Ezer japáni utazó közül - *még ma is* - *kilencszázkilencvenkilenc* állami pénzen utazik tanulmányútra. Ma már nem olyan nagy számban, mint azelőtt. De még mindig elég tekintélyes tömeg hagyja el évenként a szigetországot.

EURÓPAI KÉMEK JAPÁNBAN.

Ha nem lett volna ez olyan kényelmetlen, sokszor szorongó érzés, kitűnően mulattam volna az állandóan körülöttem settengő "kémelhárítókon". Rövid megszakításokkal eltöltött két esztendőm alatt nem kellett rablótámadásoktól félnem. *Állandóan rendőri megfigyelés alatt álltam.* Egy angol mondta nekem tréfásan *Dairenben* (Port Arthur mellett):

- *Ha a detektívek nem lövik le, hajszála se görbülhet Japánban!*

Hála Istennek nem lőttek le, de az is igaz, kerültem még a látszatát is a gyanunak.

Mérget veszek rá, hogy még ma is - legalább mint fölöttem gyanus egyént tartanak számon. Annál inkább csodálom síma modorukat, kedvességüket, amelyet velem szemben tanúsítottak. A gyerekek az iskolában már úgy nevelkednek: *őrizkedjenek a külfölditől.* S innen van az, hogy elemi iskolás gyerekekkel ritkán sikerült barátságot kötnöm. Olyan félnétség vibrált a szemükben, mintha leprás lennének. Nem tehetek róla. Én megértem őket, ezért sohasem haragudtam rájuk. A japán gyerekekre mindig szeretettel gondolok vissza. Aranyosak.

Amint már említettem, kínosan jó magaviseletet tanúsítottam. Úgynevezett *hadizónába* fényképezőgéppel sohasem mentem, nemhogy felvételt csináltam volna. Akármilyen futóismerősöm kérdezősködött affelől, mit csináltam tegnap: pontos és kronologikus választ adtam. Ez elég fárasztó volt.

Megkérdezte mindennap:

- a) *a szálloda portása,*
- b) *a liftes boy,*
- c) *az étterem felvigyázója,*
- d) *"véletlenségből" (de mindennap egy másik) utamba került diák,*
- e) *a sarki rendőr, s végül*
- f) *a rám vigyázó detektívek közül valamelyik.*

Szemhunyorítás nélkül, önmagam iránt eltelt csodálattal ezt a napi hat kérdezősködőt pontosan s a legaprólékosabb részletekre kiterjedően felvilágosítottam. Vigyáztam minden szavamra, mert tudtam, hogy ezt a hatféle vallomást valamelyik központban egyeztetik s időnként ellenőrzik.

Mondanom se kell, a négy detektív közül az egyik ma is meg van győződve arról, hogy ő *ujságíró*. (Már az én szememben.) Ez volt a legtöbbször nyíltan a társaságomban. A többi háromról nem érdemes külön írni. Csak árnyékok voltak, akik elkísértek volna akár a sírig. (Természetesen, állandóan változó ruhában.)

Végül is annyira belehajszoltak evvel a folytonos ellenőrzéssel, nyugtalanítással a játékba, hogy *specialistává* tettek.

1. *Önkéntelenül figyelni kezdtem, - de úgy, hogy más észre ne vegye.*
2. *Valami hetedik érzékre tettem szert. Megéreztem, kivel állok szemben.*
3. *Folyton jegyeztem, mégpedig - fejben.*

Az írástudás memóriarontó. A japánok visszaadták emlékezőtehetségem rugalmasságát. Csak olyasmit jegyeztem fel papírra, ami lényegtelen volt. A tapasztaltakat, gondolataimat, érzéseimet, indulataimat magamba zártam. *Japánivá tettek.*

Már beszámolóim elején említettem, hogy a japáni ember lényegében gyermekded lelkű. Furcsán naív, - mert egyszersmind körmönfontan ravasz is. Mindig magából s lelki motivumokból indul ki. Ugyanez áll a kémfélelemre is. Ők nem tudják elképzelni, hogy az európai ember pusztán kedvtelésből jön csodálatos országukba.

S ebben a tekintetben tízszeresen gyanakodnak az ujságíróra.

Nem állítom, hogy az odavetődő idegenek között nincsen kém. Van. Több, mint amennyit a japánok szeretnének.

Aki Japánban valakit lehetetlenné akar tenni, semmi mást ne terjesszen róla, mint azt, hogy: *kémgyanús*. Abban a pillanatban az egész rendőri apparátus a nyakába szakad, - örökre.

Sajnos, velem is megtörtént. Nem elég, hogy külföldi voltam, ráadásul még ujságíró is s egy buta fickó, akinek jelenlétem kellemetlen volt Japánban, kémhíreket terjesztett rólam. Most, hogy épségben írom e sorokat, hálásan gondolok rá. *Neki köszönhetem, hogy tízszer életrevalóbb lettem, mint amilyen voltam.*

A rendőrség információs munkája a szigetország felé közeledő idegenekről, már az óceán *tulsó* oldalán kezdődik. Nagyon nyomós bizonyítékaim vannak arra. Jöjjön a látogató *Kína, Korea, Amerika*, vagy a Délszigetek felől, teljesen mindegy, számon tartják. Különösen áll ez a kínai és koreai kikötőkből érkező utasokra. Olyan egyszerű esetről, hogy a *japáni* utasszállító hajók névlistája ily tekintetben semmi kívánni valót

nem hagy hátra, felesleges beszélni. Ez akkor volna rendkívüli, ha nem így lenne.

De az angol, holland és amerikai hajókon érkező idegenekről is nagyjában pontosan informáltak a japáni hatóságok. Nem véletlenség - ha úgy látszólag, találomra - a hajóra feljövő kikötői rendőrség, vagy a vámtisztviselők egy-egy európaít, vagy kínait alapos keresztkérdések alá vesznek. Ezek rendszerint olyan gyanús elemek, akikről valami kedvezőtlen jelentést kaptak, vagy - *akikről semmi közelebbit nem tudtak megállapítani.*

A japáni rendőrség információs tevékenysége páratlan a maga nemében. Ebbeli munkásságát nemcsak évszázadok jól kiépített keretének köszönheti, hanem a japáni ember mérhetetlen kíváncsiságának is. Amilyen titkolódzó a saját ügyeiben, olyannyira szeret másnak a veséjébe látni.

A kivétel oly csekély, hogy ebben a tekintetben bátran lehet általánosítani. Az ilyen felderítő munkában pedig annyi leleményességet, kitartást tanúsítanak, annyi körmönfont csapdát állítanak fel, hogy - japáni legyen, aki sikeresen fel tudja venni a harcot ellenük.

Amikor először Japánba érkeztem, a hajó száznégyszáz utasa közül pont engem ért az a megtiszteltetés, hogy a kikötői rendőrség egyik tisztje - nagyon udvarias keretek között - szükségesnek tartotta személyes kihallgatásomat.

Ez mindannyiszor megtörtént, ahányszor Japánt elhagytam, vagy oda visszatértem. Semmiképen se lehet véletlenségnek tekinteni. Ugyanis azt sohasem tették meg, hogy úgy kezeljenek, mint a többi párszáz utast. Azt hiszem, a japáni rendőrség archivumaiban személyemről, tevékenységemről, összeköttetéseimről, valamint utazásaimról szóló jelentések egycsomóban tekintélyes kötetet töltenének meg. Az illusztráció se hiányozna belőlük. Amit csak én tudok, nyolcszor fényképeztek le, a barátság örve alatt a rendőrség számára. Hivatalosan ötízben kértek tőlem két-két fényképet.

De ezt nem panaszképen írom. *Sohasem molesztáltak.* Arról igazán nem tehetek, hogy foglalkozásomnál fogva, valamivel élesebb szemem van az átlagemberénél. Mindenesetre kötelességüket buzgón és lelkiismeretesen végezték.

Annyira körültekintők voltak, hogy saját magukba se bíztak. Azoknál az uraknál, akikkel rendszeresen érintkeztem, mindegyiknél levizitelt az információs osztály embere. Kikérte véleményüket személyemet illetőleg. Megfelelő előkészítés után arra is rákerült a sor, vajjon nem vagyok-e kémgyanús? *S ha nem, akkor miért nem?*

A sarki gyümölcsárustól kezdve a kiszolgáló személyzetemig mindenki figyelt, s alig várta, hogy valami rendkívülit észleljen. Ezek az egyszerű emberek meg voltak győződve arról, hogy hazájuk szempontjából fontos missziót teljesítenek, s fölötte megtisztelve érezték magukat, hogy a rendőrséggel ily különleges, s bizalmas viszonyba kerülhettek.

Ezek a megfigyelések, ellenőrzések Japánban szinte észrevétlenül történnek. Nagyon sok ezer külföldi él Japánban, aki megesküszik rá, hogy amit itt elmondtam, az rémlátás. Különösen az átutazó turisták gondolkodnak így. De egyetlenegy hosszabb ideig tartózkodó külföldi újságíró ezt kétségbe nem vonja.

A legtöbb idegen, akit Japánhoz köt kenyérkeresete, aránylag zárkózott életet él. Automatikusan bejár hivatalába s onnan vissza lakására. Csodálatos emberek ezek. Én ismertem egy német igazgatót, aki öt éve van Tokyoban és se *Nikkót*, se *Kyotót* még ezideig nem nézte meg. Ő nem azért van Japánban, hogy gyönyörködjön. Őt mint szakembert küldte ki a cége s egyedüli vágya, hogy pénzzel megrakodva, lehetőleg magasabb rangbeosztással visszakerüljön a németországi központba. Hát ezek a zártkörben mozgó urak természetesen nem vesznek észre semmi rendkívülit. Oly egyszerű s átlátszó az életük, hogy a felügyeletükkel megbízott detektív bármely percben megmondja, hol van, mit csinál s a hónap huszonkettedikén mennyi a sörszámlája a bárban.

Már azok, akik beosztásuk folytán utazni kénytelenek, egészen más véleményen vannak. Ezeket szigorúan szemmel tartják s így bármily ügyesen is dolgoznak a rendőrség emberei, feltűnnek, ha már mással nem, hát azzal, hogy a kelletténél többször jelentkeznek.

Mondom, kétévi ott tartózkodásom alatt egyedüllétről nem panaszkodhattam. Vigyáztak rám, mint a himestojásra. De ezt a megtisztelő gardirozást különösképpen Koreában, Mandzsuriában és Észak-Kínában élveztem. A vonaton még a kezemet se tudtam megmosni anélkül, hogy utánam ne jött volna valaki.

Ez ugyan fölös óvatosság volt, mert ott volt az e célra speciálisan kiképzett vonatvezető. (Minden kocsinak van külön kalauza.) Mindig megelőzött. Elöttem beugrott a fülkébe, udvariasan egy kendővel letörölt minden letörölhető, majd mélyet hajolt:

- Méltóztassék parancsolni!

Közben az utánam jövő úrnak *angolul* (hogy én is értsem) azt mondta:

- *Azonnal szabad lesz, tessék egy pillanatig várni!*

Persze ez móka volt. Az egész játék arra ment, hogy mielőtt beléptem a kézmosó alosztályba, a kalauz mégegyszer saját szemével meggyőződött arról, hogy a tejüveges ablak keretein rajta vannak-e azok a titkos jelek, amelyekből észre lehet venni, ha netán az ablakot lehúztam volna. A kint ácsorgó úr ezalatt erősen figyelt, nem hall-e gyanús zörejt? Ugyanis az cseppet se nyugtatta meg, hogy a fényképezőgépet tüntetőleg az asztalon hagytam. Lehet nálam még egy másik, sokkal veszélyesebb a zsebemben.

Amint kijöttem, rögtön belépett a fülkébe, de mire a helyemig értem, ő már megint a kocsiban volt.

Ez a cirkusz naponta négyszer-ötször megisméltődött s tartott három hétig. Ez így ment minden vonalon. Tökéletesen mindegy volt, vajjon *Keijo*-ban (Korea fővárosa), *Mukdenben*, *Hsinkingben* vagy *Shanghai-Kwanban* voltam. Pekingben éppen úgy figyeltek, mint Tientsinben.

Itt jut eszembe a következő, fölötte jellemző eset.

Dairenből hajóval mentem Shimonoszeki felé. Ez kétnapos út. A reggelinél két japáni úrral ismerkedtem. Az egyiket kereskedő vagy tisztviselő embernek néztem, a másikat katonának, de legalább is jó botvívónak. A keményebb kötésű meglepően jól beszélt angolul, a hivatalnok törte.

Még be sem fejeztük a reggelit, ezek amennyire emberileg lehetséges - mindent tudtak rólam. Oly szeretetreméltó figyelemmel kérdezősködtek, hogy szokásom és fogadalmam ellenére, részletekre is kiterjedő feleleteket adtam.

Délelőtt, a fedélzeti sétányon, egy harmadik japáni csatlakozott hozzám. Ezt azonnal felismertem. Detektív volt. Játszotta az elsőosztályú utast. Figyelmes és udvarias volt. Bocsánatot kért, hogy alkalmatlankodik, de a másik asztalnál ült, amikor a reggelinél beszélgettünk s így önkéntelenül hallotta, hogy én *osztrák* vagyok.

- Ez tévedés, uram. Én magyar vagyok.

Mint a halász, akinek a horgára akadt valami súlyos zsákmány, úgy felvillant a szeme.

Csóválta a fejét. Majd ártatlanul tovább csevegett:

- Hihetetlen! Hát rosszul hallottam volna? Önök arról beszéltek, hogy a világháború után az ön országának nincs követsége Tokyoban.

- Ez igaz!

- No lám! - kedélyeskedett tovább, - mégsem olyan rosszak ezek az öreg fülek. Hát a háború előtt volt követségük?

- Volt!

- Magyar követség?

- Nem egészen magyar. A címe az volt: osztrák-magyar követség.

- *Tehát ön mégis osztrák!* - csapott rám villámgyorsan.

- Már egyszer mondtam, hogy nem!

- Ezt nem értem. - felelte vontatottan. Majd mint akinek valami kitűnő ötlete támadt, járás közben megállt:

- Hát a magyarok milyen nyelven beszélnek?

- Magyarul!

- Magyarul? Hm. És mi a különbség a magyar és az osztrák nyelv között?

- Sok. Két egymástól teljesen különböző nyelv. Az osztrák az tulajdonképpen német...

- Azt tudom, - vágta közbe. - És a magyar?

- Annak annyi köze van a némethez, mint a japáninak az oroszhoz.

Laposat pislantott. Gyanakodott. De azért úgy tett, mintha minden szavamat elhinné.

- És ön beszél magyarul?

- Természetesen!

- És németül is?

- Merem állítani.

Most már izgatott volt. Fülei pirosodtak. Hamarjába nem tudott kiigazodni, cigarettával kínált meg:

- Pedig én szentül hittem, hogy ön - ir.

- Miből gondolta?

- A kiejtéséből. De ön mégis angol és csak tréfál velem!
- Semmi okom sincs letagadni nemzetiségemet, - feleltem kissé hűvösen, - különben, ha nagyon kételkedik, megmutatom az útleveletem.
- Útlevél, az nem bizonyít semmit! - csúszott ki a száján. Majd hirtelen hozzátette: - Ez csak állampolgárságát igazolja, de nem az eredetét.

Ha eddig kételkedtem volna útitársam hivatásában, akkor ez az utolsó mondat minden gyanúmat eloszlatta volna. Belülről szidtam magam, mint a bokrot, hogy fölöslegesen megint egy detektívmérkőzésbe bocsájtkoztam. De már késő volt. Ennek ellenére elhatároztam, rövid úton lerázom a nyakamról. Kitűnő útitársam, mintha megérezte volna gondolatomat. Összébb húzta felöltőjét:

- Hűvös az idő! Nem akar egy csésze teát inni?
- Köszönöm, nem. Még egy kicsit sétálok.
- Akkor a viszontlátásra!

Elment.

Délben a löncsnél körülnéztem. Az asztalomnál reggeli társaságom ült, de a szomszéd asztalnál sehogyse tudtam felfedezni a detektívet. Most már a velem ülő két japánra is gyanakodtam. Bizonyos, hogy a reggelinél se volt itt detektív, hanem ezek fecsegték össze-vissza valamit felőlem.

Ezek kifejezéstelen arccal, szótlánul hajoltak tányérjuk fölé. Reggel folyton beszéltek, most meg mintha ott se lennék, felém se pislantottak. Játszották az érdektelent.

Délután jó melegen sütött a nap. Pompás volt a tenger, s a koreai partok színpompás panorámát nyújtottak. Nyugvószéket vittem a fedélzetre. Örültem, hogy egyedül vagyok. Addig néztem a sirályok bukfencezését, a tavaszi zöldben keringő szigetcskéket, amíg az erős levegőn elnyomott az álom.

Mire felébredtem, a hivatalnok japán ült mellettem. Lábai pokrócba voltak csavarva, kezében erős tengeri látcső. A partokat nézte, melyekhez szokatlanul közel jártunk.

- Jó reggelt! - köszöntött rám japánul.

Én félálomban, meggondolatlanul visszafeleltem:

- Ohajó gozaj maszu! (Jó reggelt!)
- Á, ön tud japánul?
- Szóra se érdemes, - védekeztem. - Mindössze néhány mondatot.
- Lehetetlen. A kiejtéséből hallom, hogy ismeri a nyelvünket.
- Bár úgy volna!
- Sohase szerénykedjen, ez nem európai szokás. Ön, úgy látszik, nyelvtelhetség!

Ezt olyan hangsúllyal mondta, hogy tréfának is, de fenyegetésnek is érezhettem. A teremburáját, ez mindig rosszabb lesz, - gondoltam magamban. Mit csináljak? Igazoljam magamat, hogy rendes ember vagyok? Ez még csak gyanúsabbá tette! Azután van olyan *okirat*, aminek a japánok hitelt adnak?

- Szép vidék, - fordított a témán a japánom - abban az öbölben most új kikötőt építenek. (Ujjával mutatta. Szó se volt igaz belőle.)

A jelzett irányba néztem, de hallgattam. Ő pedig szolgálatkészen átnyújtotta a távcsövét:

- Abba a beugróba pedig - folytatta - egy második Gibraltár épül. Nem akarja jobban szemügyre venni?

- Nem!
- Érdekes! Ön nagyon különös ember. Először jár erre?
- Igen!
- És mégse kíváncsi?
- Nem!

Idegessé vált már ez az ember. De még jobban féltem tört angliságától. Mindkét fülemet ki kellett nyitnom, hogy valamelyest megértsem. Látszott, hogy mielőtt egy mondatot kinyög, elméletben a szótárban lapozgat. Ezúttal megint gondolkozott. Kíváncsi voltam, hogy miután a hadikikötővel megbukott, mivel hozakodik elő. Hamar kiderült.

- Volt ön már Bécsben?

- Igen!
- Beszél németül?
- Igen!
- Szép nyelv! - felelte.

Vállat vontam. Azután nyujtózkodtam, óramra néztem és felkeltem. Otthagytam.

Este, ugyanez a japáni, meglepően folyékony és helyes németséggel diskurzust kezdett velem a szalonban. Belementem a játékba. Tudtam: *most ellenőriznek.* Nem kérdeztem tőle, micsoda udvariatlanság volt eddig tőle az, hogy egy olyan nyelven gagyogott, amelyet nem tud s *hallgatott* a másik nyelven, amelyről tudta, hogy én azt beszélem.

Shimonoszekiben ő is meg a katonás barátja is ugyanabba a vonatba szállt, mint én. De előbb engem jól kikérdeztek a rendőrök. A japáni hadügyminisztérium ajánlólevele, amelyet Mandzsuriába való utazásom előtt kaptam, még csak komplikálta a helyzetet. Folyton azt kérdezték: miért jövök vissza Japánba?

A vonat étteremkocsijában ismét hozzám telepedett két utitársam. A hivatalnok németül, a katona angolul beszélt velem. Egyre arra törekedtek, hogy megtudják, ugyan mi érdekel engem Japánban? Mihez értek legjobban? Mennyi ideig szándékozom maradni? Kik a barátaim? Parancsolok-e ajánlólevelet és kihez? Sehogyse boldogultak. Osakában leszállt a hivatalnokkülsője úr. A bőröndjén fityegő névjegyéből tudtam meg: az egyik legnagyobb japáni petróleumkonzern igazgatója. Ugyanígy megállapítottam a másik úr kilétét is. Ez annyira meglepett, hogy saját szemeimnek se akartam hinni. Fiatalos arca volt, dús hajában alig csillogott egy-két ezüst hajsza. Vonásai, az igaz, meglepően intelligensek és energiára vallók voltak. Mégis megdöbbsentem, amikor a vasúti kalauz, mitsem sejtve, átfordította angolra a kínai betűs névjegyet: X. Y. - *admirális.*

Még hozzá tette: nagy úr! S hogy nem tévedett, arról megnyugtatom az olvasót. Jól megjegyeztem a nevét és az arcát. Hónapokig fáradoztam, amíg ennek a nevű admirálisnak a fényképét megkaptam. Ő volt az.

Most ugyanezt az esetet egy Anglia és Amerika között járó hajóra nem tudnám elképzelni. Lélektanilag kizártnak tartom, hogy egy magasrangú angol tengerésztiszt, azután egy olajvállalat igazgatója - összeálljon egy detektívvvel - minden különösebb ok nélkül, csak azért, mert egy japáni utas van a fedélzeten.

Ez lelki ragály, mely egyrészt megbocsátható, mert a hazaszeretetből fakad, másrészt megérthető: mert a japáni gyanakvó természet. Nagyon sok angol és amerikai Japánt látogató ismerősömet nyugtattam meg arról, hogy semmi okuk sincs az aggodalomra, amíg erre maguk nem szolgáltatnak alapot.

- Ön szerint mi a leghelyesebb viselkedési mód? - volt a gépies kérdés.

- *Ha tanácsomat megfogadják - adtam ki az utasítást - vigyázzanak a fényképezéssel. Ne vigyenek hadizónába felvevőgépet. Egyáltalán bármit fotografálnak, előbb kérdezősködjének, nem-e tiltott dolog a felvétel?*

Bizony ez nagyon is tág tanács volt. Váratlan, előre nem látható bonyodalmaknak voltam én magam is szemtanúja, vagy szenvedő részese.

Ne menjünk oly messzire, mint például egy hadikikötő vagy flottabázis.

Maradjunk csak Tokyo mellett.

Ami az idegeneket a legjobban megfogja, az kétségkívül a romantikus szépségű császári palota bejárata, valamint a vár környékét körülfutó régi vizes árok. Itt lehet Tokyo belsejében legjobban a *modern* és az *ősi* Japánt egybefoglaló festői képeket felvenni. E csábítást mintegy kiegészíti az a tény, hogy a városnak ez a pontja fekszik a legközelebb a nagy és nyugati stílusban berendezett szállodákhoz - ahol az idegenek kilencvenöt százaléka megszáll.

Nos, a császári kastélyról százával lehet kapni fényképeket, úton-útfélen, minden valamirevaló trafikban vagy papírkereskedésben. *Tehát - elvben - a régi edói vár és gyönyörű környéke nem tabu. Se nem erődített zóna.*

A kettős hidú bejáratnál rendszerint ott ácsorog néhány hivatásos fényképész is (akárcsak Velencében a Szent Márkus-téren) s pár fillérért a kívánt háttérrel és beállítással gyors felvételt készít a nászutasokról.

De hiába, vannak *műkedvelők* is, akik azt hiszik, csak az a szép és a jó, amit ők maguk, saját gépükkel vesznek fel. Ez olyan emberi gyöngeség, amelynek én is rabja vagyok. Miután az értékes kamerával megközelítette a dúsgazdag angol vagy amerikai lady a palotát, elkezdi beállítani a gépet.

Nagyképűen ide-oda futkosnak, szemüket összehuzzák. Gusztálnak, mint egy festő, aki most akarja felvázolni élete remekművének fővonásait.

A fehérkesztyűs rendőr, kiismerhetetlen arcával ott áll mögöttük. Meg se mozdul. Az a gondolat, hogy itt nem szabad fotografálni - eszükbe se jut. Már, hogy is jutna?

Hisz a barátnőjük tegnap vett a körúton vagy húsz darab fényképet, azonkívül ott a bejáratnál ép most kapnak le egy kövér hollandust, még korpulensebb feleségével együtt...

Tehát start. Kattog a gép, s int a rendőr.

Azután lassú, kimért lépésekkel odamegy az értelmetlenül néző társasághoz. Kedvesen mosolyog, szalutál. Elkéri a gépet. Jobbról-balról tüzetesen megvizsgálja (a gazdája tükön áll, de ez a rendőrt látszólag nem érdekli), esetleg megkérdi azt is, milyen film van benne?

Mikor minden kérdésre kimerítő felvilágosítást kapott, helyeslően biccent *s a gépet a felvételekkel együtt - elkobozza*. Most jön az ellentámadás. De ez, hogy szaknyelven beszéljek, összeomlik. Kudarcba ful már azért is, *mert ha a rendőr az elébb még tudott is néhány mondatot angolul, ez a tudománya most tüneményes sebességgel cserben hagyja*.

Csak mosolyog s egyre hajtogatja:

- *Jam sorry!* (Nagyon sajnálom!)

Azután tempósan kivesz a noteszából egy névjegyet. Átadja s a póruljárt műkedvelő, ha van elég felfogóképessége, ráeszmél arra, hogy három nap mulva, ekkor és ekkor, a *Metropolitain Polic Boardon* megtalálhatja őt, - további eszmecsere tárgyában.

Azokról az esetekről, amit én tudok, a kárvallottak rendszerint visszakapták a gépüket, ha elég ideig tartózkodtak Tokyoban. Ez azonban olyan körülményes eljárás, *annyi fejmosással és kihallgatással jár*, hogy igazán csak nagyon értékes gépért érdemes vállalni.

Azután itt vannak a templomok. Talán a legszebbek s a legartisztikusabbak, amit Japánban érdemes felvenni. Az egyik shintó templomban nyugodtan mozoghatsz, a másokban kellemetlen rajtaütéseknek lehetsz kitéve.

Például a hősök templomában semmi akadály a felvételnek, pedig ez Japán egyik legszentebb helye. *Ellenben sehol sem oly szigorú a megtorlás, mint a Meiji császár emlékére emelt templomban. Innen még fotografáló látogató géppel ki nem jött. S utána jön még a súlyos pénzbüntetés*. Hogy objektív legyek, ez volt az egyetlen hely, ahol a bejáratnál a rendőr előre figyelmeztetett, valahányszor géppel a nyakamban megjelentem.

Ezek azonban ártatlan kalandok.

A veszedelem ott van, ha hadizónában csettint az ember. Ez már komoly ügy. S hány ártatlan ember fizetett rá! Erre mindenki azt felelheti:

- Ugy kell neki, miért okvetetlenkedik!

Ez azonban nem egészen van így. Japánban sehol európai nyelvű feliratot nem lát az ember. A tilos zónák - különösen autóturán - keringve változtatják egymást. Ugyan ki ismeri ki magát a kínai betűs japáni térképeken, s ha igen, ki az a kitűnő topografus, aki észreveszi, hogy tíz méterrel belül van a zónán, vagy kívül?

Ehhez úgy kellene ismerni Japán térképét, mint ahogy azt a japáni vezérkari tisztek ismerik.

Egyszer egy német ismerősömet vallatta a shimonoszeki rendőrség egy egész éjjelen keresztül, mert a *hajón* készített egy képet a barátjáról. *A fényképen nemhogy a part, de még a tenger vize se volt látható.* Mégis huszonnégy óráig tartott az ügy tisztázása.

Ekkor már magam is torkig voltam az effajta tréfákkal s elhatároztam, szóvá teszem az ügyet illetékes helyeken.

Felkerestem a hadügyben egy magasabbrangú tisztet.

Előadtam a dolgot, s oda lyukadtam ki, hogy a rendőrségnek ez a túlbuzgósága fölösleges és fölötte költséges.

Régi ismerősöm nagyon barátságosan, de észrevehető tartózkodással hallgatta érvelésemet. (Ugy belülről, most már biztosra vette, hogy én is jó pipa vagyok. Tehát óvatosság!) Teával kínált meg, majd hirtelen nekem szegezte a kérdést:

- Miért érdeklik Önt annyira a kémkedés elleni óvóintézkedések?

Most szúrón a szemembe nézett.

Nyugodtan álltam a tekintetét. Majd lassan hangsúlyozva válaszoltam:

- *Mert érdekelt fél vagyok!*

Ez a felelet kibillentette nyugalmából. Szinte belesápadt. Pillanat szünet. Már mosolygott:

- Miként érti ezt?

- Hát úgy, kérem, hogy hivatalból jómagam, mint a többi ujságíró, a kémek listáján vagyunk. Nincs egyetlen ellenőrizetlen lépésem. Ez nem baj, mert, ha esetleg valami előadódna, ép a rendőrséggel tudnám igazolni ártatlanságomat. Igazán Japán iránti változatlan barátságom miatt akarom szóvá tenni ezeket a túlkapásokat.

- Az ember sohase lehet eléggé elővigyázatos, - vágott szavamba hidegen.

- Ez régi igazság, - feleltem, - de okosan kell elővigyázatosnak lenni. Maradjunk a shimonoszeki kérdés mellett. Ön jobban tudja, mint én, az öböl környéke tele van erődítményekkel. De azt a nagy titkot minden fáradtság nélkül minden Japán felé jövő utas megtudja. Térképek figyelmeztetik előre, már a hajón, hol van valami, hol nincs? Engem ezek a szakszerű kérdések cseppet se érdekelnek. De miután annyit titkolódtak, kellemetlenkedtek, akaratlanul is kíváncsivá tettek. Ha esetleg ön nem tudná, én megmondhatom önnek, hogy a Shimonoszeki dombokon hol vannak az erődítmények.

Tágra nyílt a szeme.

- Kitől tudja?

- Senkitől. Magam jöttem rá. Felvételeim vannak róluk...

Most már izgett-mozgott. Izzadott. Közben lapos oldalpillantásokat vetett rám: megbolondultam-e?

- Jó tréfa! - nevetett fel.

- Eszemágában sincs mókázni, - biztosítottam őt, - a képek itt vannak az irattáskámban.

Még mindig álmélkodott. De amikor kezdtem a táskámat kiszíjazni, türelmetlenül dobolt az ujjával.

- Mutassa!

- Tessék!

Megkönnyebbülten és harsányan nevetett:

- Ezek közönséges levelezőlapok!

- Ez igaz! De ha figyelmesen megnézi a tizenkét lapot, amely Shimonoszeki panorámáját mutatja, látni fogja, hogy *kettő-kettő közülük egyforma. Ez tizenkét kártya, de csak hat felvétel.* Ha most ezeket a levelezőlapokat

át tanulmányozom, akkor tudom, hol vannak azok a pontok, ahol az erődítmények meglapulnak. *Mert például van egy felvétel a kikötőbejáratról, hű és teljes háttérrel. Itt van hajszálig ugyanaz a kép, de erről már egyes dombokat kiretusáltak. Ugyan miért?*

Hallgatott. De nem én. Folytattam:

- Ezeket a lapokat minden nehézség nélkül megveheti bárki az utcai árusoknál. S ha én, aki nem vagyok szakmabeli, rájöttem ezekre a *domb* és *hegy* cenzurázásokra, akkor joggal feltehető, hogy az angol és amerikai tengerésztsztek is észrevették...

- Nem biztos! - mondta halkán. - Nem volna olyan szíves nekem ajándékozni ezeket a lapokat? Nagy szolgálatot tenne vele.

- Tartom szerencsémnek! Ezért jöttem.

- Köszönöm szépen! - nyujtotta a kezét.

- Ez még nem minden, - feleltem. - Valamit akarok még mondani. Szerény véleményem szerint Japánban semmi olyan stratégiai fontosságú dolog nincs, ami köztudomású nem volna. Ágyúik, fegyvereik külföldi mintára, vagy azok egyesítéséből készültek. Nincs egyetlen fontosabb gép, amelynek mintáját nem a külföld szállította volna. A stratégiai vonalakat, a felvonuláskor számba jöhető eszközöket, vasúti parkot, utakat, az autók számát elnyelni nem lehet. Ezt még én is lekontrollálom, ha akarom, hetven detektívvel a hátam mögött. Marad hátra a legeslegfontosabb: *a felvonulási terv. Ezt pedig külföldi ember el nem lophatja, - csak japáni. A nyersanyagkészletet az érdekelt államok szállítják.* Én megesküszöm rá, hogyha semmiben sem, de ebben a tekintetben éppen oly pontos a statisztikájuk, mint az önöké. Nem gondolja?

Hallgatott és mosolygott. Felálltam. Búcsúra nyujtottam a kezem:

- Ne bántsák a turistákat!

A legjobb barátságban váltunk el. Látogatásomnak váratlan gyorsasággal meg volt az eredménye. *Még erősebb ellenőrzés alá kerültem.* De ez már oly feltűnő volt, hogy még a vak is megláthatta.

A HÓDÍTÓ JAPÁN

HARC A VASÉRT, A SZÉNÉRT ÉS AZ OLCSÓ KÖZLEKEDÉSÉRT.

Japánban igazán elég olyan kép tárul a nyugati ember elé, amely alkalmas arra, hogy teljes figyelmét lekösse. A nép vidékenként változó, színes, ősi öltözete, az élet olyannyira eltérő bájos volta, a vidékek vulkánikus helyekkel tarkított, tengeröblökkel ékesített, sohasem egyforma képe: mind, mind leköti, szórakoztatja és sokszor ámulatba ejti az utazót.

Engem e tündéri látnivalók felfrissítettek. A csodálatot, az igazi meglepetést mégis a szürke s a nekem annyira ellenszenves gépek s a velük rokon gyárak váltottak ki belőlem.

Istenem, hányszor nyomtam oda forró homlokomat a vasút hideg ablakához s bámultam a nagyobb pályaudvarok feketén fénylő életét!

Mennyi sín pár fut egy ilyen japán pályaudvaron keresztül-kasul. Oldalt, fent a magasban, a villamosított szerelvények robognak, nyomukban ütemesen kattog a vaspálya. A mélységben a teherkocsik százai sötétlenek, mellettem pedig hatos sín páron egymás után sivítanak be a személypályaudvarra a gőzmozdony által repített vonatok.

Oszaka környéke pedig fekete nappaljaival egyenesen megfeküdte a kedélyemet. A város felett a gyárkérmények ezrei állandóan koromtakarót szőnek!

Valahányszor a tündéri Japánnak ezt az iparosított oldalát láttam, elállt a lélegzetem.

Próbáltam szemem elé idézni azt az összeszorított szájú, sápadt japán hadsereget, amely Csipkerózsikának ezt az utolsó fellegvárát, ennyire kiforgatta a valójából.

S ha e túlon túl iparosított, agyongépesített vidéket néztem, önkéntelenül felbuggyant bennem mindig az a gondolat: *ezt ezek az emberek akkor teremtették elő, amikor még semmijük se volt!*

Ezek a nagy gyártelepek, amerikai méretű és rendszerű pályaudvarok Japán szegény korából származnak.

Ki merné azt állítani, hogy ez az ország fejlődésében elérte a tetőpontot?

Minden jel arra mutat, hogy az igazi építkezés, beruházás csak most kezdődik. Mi lesz itt harminc év múlva, amikor most már Japánnak (Mandzsúria és Korea birtokában) nem kell minden szöveget, gépet, tonnányi szenet - külföldről hozatnia?

Senki sem vonja kétségbe, hogy Anglia fejlődését elsősorban a szigetország egymás mellett fekvő páratlanul gazdag vas- és széntelepeinek köszönheti. A természetnek e pazar bőkezűsége nélkül, az angolok minden faji kiválóságuk mellett se lennének ott, ahol ma vannak a világhatalom birtoklásában.

A japánok mindebből nem kaptak semmit. Az a kevés és harmadrendű szénbánya oly messze esik a silány vastelepeiktől, hogy szinte kétségbeejtő.

S e bányák legtöbbször, amikor a legnagyobb szükség lett volna rájuk - a kezdet elején -, még elrejtőzve szunnyadtak a föld mélyén.

A modernizációs korszak közepén, még az európai egyetemeken tanultak azok a japán diákok, akikre később az a nehéz feladat várt, hogy az ország szegényes és rejtett kincseit felkutassák.

Addig Japán nem tehetett egyebet, mint gépeit s az azokhoz szükséges szenet külföldről szerezte be!

Azóta sok minden megváltozott, de azért Japán még ma is a világ egyik legnagyobb - ócskavasvásárlója.

A vasat s annak feldolgozását a japánok ugyan már másfélezer esztendő előtt is kitűnően ismerték.

Okayama, Hiroshima, Tottori városa évszázadok óta híres volt acéljáról. De csak az acéljáról, ama bizonyos kékes acélról, amelyből misztikus ritus szerint készültek a legjobb arabs pengékkel vetekedő japán kardok és kések.

A japáninak kardon, késen és a vértetekhez használt vékony lemezeken kívül, más irányban semmi szüksége se volt a vasra.

Háza, evőszerszáma, primitív, de tökéletes munkát végző gépei, - mind fából készültek.

Japánban a tizenkilencedik század közepén mindössze háromszáz "házi kohó" dolgozott. Kisipar kezében volt az egész vashányászat és vasérc feldolgozás.

Az első "modern" vasgyárat 1879-ben állítja fel az állam *Kamaishiben*. Idegen mérnökök vezetik a gyárat. Két kohó füstölög, s egyenkint naponta 25 tonna vasat termelnek.

Tehát ötven évvel ezelőtt Japán állami vashelyettesítő üzemek napi ötven tonna nyersvasat állítanak elő, - idegen segítséggel. S még ez is olyan drága mulatságnak bizonyul, hogy *az állam feladja ezt a műkedvelő szórakozást.*

Azonban a vasipart is a háborús veszélyek fejlesztették ki Japánban. A kínai háború után a japáni kormány, okulva a tapasztalatokon, fanyar szájjal, de felállítja 1886-ban a *Yawata* vasműveket. Ugylátszik, itt már nagyobb szaktudással, organizációval fekdtek a vállalkozásba. A gyár életképesnek bizonyul.

Azóta kétszer nagyobbították, először 1906-ban, másodszor 1911-ben. Minden valószínűség szerint azonban egyre modernizálják.

Ma az a helyzet, hogy Japán évi másfél millió tonna öntöttvas szükségletének 70 százalékát a *Yawata Vasművek* látják el.

Az acélszükségletnek pedig 55%-át állítják elő a honi gyáarak. Tehát a vasipar tüneményes haladást mutat.

De nem így a vasbányászat.

Csodát a japánok se tudnak csinálni.

Nincs vasuk, s így a vasércszükségletük hetvenöt-százalékát külföldről kénytelenek importálni. (Évente körülbelül *egymillió kétszázézer* tonna vasérc érkezik Japánba.)

Öntöttvasból félmillió tonnát, acélból pedig nyolcszázézer tonna körül hoznak be főleg *Koreából, Kínából és Indiából.*

Ez az erőviszony is hamarosan megváltozik.

Mandsukuo vasérctartalékát hétszázmillió tonnára becsülik.

Ha e számadatnak csak a fele bizonyulna valónak, akkor is Japán, ép a most következő nehéz esztendőkbén vasban függetlenítette magát konkurensaitól. Ez már egymagában is olyan eredmény, amiért érdemes volt a manduriai kalandot vállalni!

Érdekes és meglepően feltörő vonalat mutat ezzel szemben a *szénbányászatuk.*

Amint fentebb említettem, a régi időkben a japáni életben vajmi kevés szerepet játszott a vas. De ha a kőszénről beszélünk, akkor bátran állíthatjuk, hogy figyelembe se vették. Tüzelésre a japánok (otthon) még ma is *faszenet*használnak. A kőszén szükségességét a japánok csak a nyolcvanas években kezdik érezni. Van már néhány hajójuk, vonatjuk, gáz- és villanyvilágítást is szeretnének bevezetni.

Megindul a kutató munka.

Hokkaido, Honshu, Shikou s Kyushu szigetén ha nem is kitünő, de gazdag széntelepeket tárnak fel.

Ma Japánban *ezerhétszáznegyvenkét szénbánya áll feltárás alatt*. Ezek a hazai üzemek a szükséglet túlnyomó részét fedezik.

A legutóbbi statisztika szerint az anyaországban évi *huszonkilencmillió tonna szént használtak fel*, ezzel szemben külföldről csak *két és félmillió tonnát importáltak!*

Ezek bizony szürke, ha ugyan nem kormos számok, de mennyi élet, erő, kitartás és lendület lapul mögöttük.

Valószínű, hogy Japán ép az iparban legszükségesebb finom szénben szűkölködik. (Vagy talán csak szűkölködött.) *Mandsuria éppen az irányban is nagyon kecsegtet a jövőben*. Mandsuriában magam láttam fekete antracén széntelepeket, amelyek szinte kibuggyantak a földből. *Egy helyen, ahol feltörték őket, mélységük elérte az ötven métert!*

Ha Mandsuriában megépülnek a tervbe vett vasútvonalak, még nagyon sok irányban kellemes meglepetés érheti Japánt!

De semmilyen technikai újítás nem lendített Nippon általános jólétén annyit, mind a hidraulikus erők modern alkalmazása. Amit a természet vasban és petroleumban megvont ettől a tengermosta szigettől, azt úgylátszik kárpótolta vizierőben.

Amit a villamosítás terén a japánok elértek, az talán a legimponálóbb. A turbinákat úgylátszik egyenesen az ő számukra találták fel!

Kaptak is utána!

Az első villanyáramtelepet 1887 novemberében állították fel Tokyóban. Nem lehetett nagy üzem. A *Nihonbashi környékén* (ez volt akkor Tokyo üzleti negyede) *hetvenöt lámpa ég* a módosabb kereskedők üzlete előtt.

Az első *komoly* villanytelepet mégis a *Koriyama selyemgyár* kelti életre, 1889-ben. Tízezer volt áramot termel és tizenöt mértföldnyi távolságra szállítja.

A villanyenergiát az első tizenöt évben főképp szén útján kapja Japán.

1903-ban *az egész országban* 44 ezer kilowattot termelnek, ebből *harmincegyezret* szénnel, a többi vizierővel.

Talán van, akit érdekel s így megemlítem az *első* áramfejlesztő vízművet Kyoto környékén, a *Biwa* tavon állítják fel. Két motorja, nyolcvan kilowattot termel.

Az *első villamos* vasút Kyotóban szaladt (1895.).

A vizierők felállításának ügyét, később, a közlekedésügyi minisztérium veszi a kezébe. Japáni körütekintéssel és precizitással látnak a munkához.

Az egész országba expedíciókat küldenek szét, hogy vizierők felállítására alkalmas helyeket kutassanak fel.

Eredmény: 1912-ben már kettőszázharminchárom ezer kw.-t termelnek. Bizony, hamarjában nem is tudom, hányszorosa ez a kyotoi szerény kezdésnek!

A viziművek igazi fejlődése azonban a nagy földrengés után indul meg. Oly arányban fejlődik az áramtermelés, hogy *túlprodukcióna vezetett*.

Csupán 1918 és 1923 között *kettőezer nyolcszázhuszonkét turbinát állítanak fel az ország különböző helyén*.

E vízművek ma alacsony vízállás mellett 6^{1/2} millió

közepes vízállás mellett 14 millió

évi átlagban pedig 12 millió

lóerőt reprezentálnak.

Az áramot pedig átlag száz és kétszáz mértföldnyi távolságra szállítják.

Japán villamosítását a legjobban a következő táblázat szemlélteti:

Villanyáramot előállítottak:

<i>Évben</i>	<i>Vízi úton</i>	<i>Szénnel</i>
1907	38.622 kw	76.288 kw
1917	511.090 kw	364.474 kw

1927	2,111.087 kw	1,356.044 kw
1931	3,056.936 kw	1,599.588 kw

Szinte beleszédül az ember feje, ha arra gondol, mi lett azóta a tokyoi kis villanytelepből, amely szerényen, szinte mutatványszámba, hetven lámpát gyújtott ki az akkor még ámuló japáni polgárok szeme láttára!

Ma már bizony senkisé is ámuldozik a villanylámpa felett. Megszokott, életszükségleti cikk Japánban. A legszegényebb parasztházban is villannyal világítanak. A nagyváros utcáin egyenesen tobzódnak az árapazarlásban!

Az is igaz, hogy sehol a világon nem olyan olcsó a villany, mint Japánban!

A villamosítás természetesen nemcsak illuminációs célokat szolgál. (Noha a japáni él-hal a világítási hatásokért. Értenek is hozzá!)

Az áramfejlődéssel lépést tartott a villanymotorok használata és szaporodása.

Minden valamire való kis üzem villanyerővel dolgozik. A szabó, a fagyaltkészítő, a cipész, - végig az egész kisiparosság.

Így talán érthető lesz a villanymotorok elterjedését érzékeltető alábbi két számsor:

<i>Év</i>	<i>Villanymotorok száma</i>	<i>Használt áram</i>
1922	192.017	1,661.147 kw
1931	519.765	3,882.517 kw

Még a háború előtt a villamosgépeket túlnyomó részben kívülről hozták. A világháború ezen a téren is rákényszerítette Japánt, hogy önállósítsa magát. Ma már ott tartanak, hogy *villanygépeikkel egyre nagyobb konkurrenciát csinálnak a világpiacon.*

Talán nem lenne teljes beszámoló, ha elhallgatnám a villamos vasutak fejlődését. Nem akarok hosszadalmas lenni, s így csak a legutolsó tizenegy év történetéről beszélek. Ebben az időszakban, amikor a japánoknak annyi mindent kellett pótolniuk (*mellesleg a teljesen elpusztult Tokyot és Yokohamát ujjonnan felépítették!*) volt érkezésük arra is, hogy a villamosított vasutak hálózatát *háromszáz százalékkal növeljék.*

1931-ben a villamosított vasutak hossza *ötezernyolcszázharminchét kilométer volt.*

Ez a vonalhosszúság azóta csak növekedett. Ugyanebben az évben a villamosított vasutak pedig *kettőmilliárdhuszmillió utasforgalmat bonyolítottak le!*

Fantasztikus szám, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy a japáni kormány becsületkérdésnek tekinti, hogy a közlekedés olcsó legyen, amennyire csak lehet.

Japán hihetetlen gyors fejlődését más egyebeken kívül főleg annak köszönheti, hogy a lakosság gyorsan és olcsón tud mozogni. Például oly távolságra, mint Budapest-Gyöngyös, harmadosztályon (*tiszta, párnázott ülésű, amerikai rendszerű kocsik*) havi 5 pengős bérletjeggyel utazhat bárki. A rendelkezésre álló vonatok számát könnyen kiszámíthatja, aki akarja. *Reggel öt órától éjjel tizenkettőig minden három percben indul egy szerelvény, s minden tíz percben egy úgynevezett "rapid" vonat, amely az egész útvonalon csak egyszer áll meg.*

Ez vonatkozik a *tokyo-yokohamai* vonalra.

Az *oszaka-kobei* szárnyon még paradicsomibb az állapot.

Az utas fotóljában utazik, melynek támláján vakító fehér huzat van. (Harmadosztály!) Itt van *expresszrapid* vonat is. Száztizkilóméteres sebességgel vágat.

Ezen a vonalon az indulás nincs időhöz kötve. A vonat bejön. Az emberek az egyik oldalon kiszállnak, a másikon be, az ajtók máris automatikusan csukódnak, még jóformán le se ült az ember, már Oszaka határában vágat, olyan hullámos pályán, hogy eláll a lélekzete. (Én először nagyon kellemetlenül éreztem magam. Attól féltem, hogy a fék, vagy a motor körül valami hiba történt, s csak percek kérdése, hogy mikor lesz a vonatból aprófa s belőlünk palacsinta.)

Ez a nevetségesen olcsó és briliánsan szervezett közlekedés lehetővé teszi a japáni hivatalnoknak és munkásnak, hogy a nagyváros helyett a paradicsomian szép környéken lakjon.

Egyébként a villamostársaságok kitűnő vállalkozók. Százmilliókat keresnek telekspekulációkban. De van szívük pénzt is áldozni. Egy-egy kiszemelt vidéken összevásárolják olcsó pénzen a telket, megépítik a vasuti vonalat, s akkor falvakat építenek. (Szép, kedves, házacskákkal.) Ha nem jelentkeznek bőven az érdeklődők, ezer ötletük van, hogy az embereket az új villanegyedbe csábítsák.

Például Japán leghíresebb revü-társulata, a *Takarazuka* színház annak köszönhetette születését, hogy *Takarazuka fürdőhelyen* kezdett spekulálni az oszakai villamostársaság. Nem volt elég utasforgalom: felépítettek egy ötezer embert befogadó színházat, amelyben naponta *háromszáz* görll lép fel. A gyerekek számára pedig *állatkertet telepítettek*. Ez ma egyik legforgalmasabb vonaluk. A telkek áremelkedéséről pedig ne is beszéljünk.

A MECHANIZÁLT KISIPAR.

Tisztán emlékszem, milyen zavarba kerültem a *Daily Mail* cikkével, melyet azért vágtam ki, mert *Ward Price* ebben foglalta össze japáni látogatásának végső következtetéseit.

Ebben a cikkben a világhírű publicista a japánok feltörését lényegében annak a hibának tulajdonítja, amelyet úgy követtek el az európaiak, hogy - gépeket szállítottak Keletre.

Mennyire igaz s mennyire téves nézet!

Milyen használhatatlan lom lett volna az európai technika, - ha nincs Japánnak olyan középosztálya, mint amilyen. A japánok modern feltörésében talán az a legtisztéletreméltóbb jelenség, hogy - nem engedik elhatalmasodni a gépet az ember fölött.

- *A gép a mi szemünkben eszköz, akárcsak a pénz!* - mondta nekem egyszer egy japáni milliomos.

Hogy ez az úr nem túlzott, azt lépten-nyomon az egész nemzet igazolja.

Sehol annyi kisiparos nincs (talán Kína kivételével), mint Japánban. Milyen féltő gonddal kerülgeti a nagytőke őket! Eszeágában sincs, hogy egy új,

ravasz konstrukciójú géppel kiverje a kenyeret százezrek szájából. Egészen más az észjárásuk. Amennyire lehet, segítenek a kisipart mechanizálni.

Egészen elhagyott japáni faluban láttam "zori"-készítőt (fehér vászonharisnya, amelyet a japáni szandálhoz viselnek), aki az inasgyerekek gyűrijében villanyárammal hajtott varrógéppel dolgozott.

Van itt egy másik jelenség: a borbélyok.

Ezen a téren túlhaladták még Amerikát is. A legutolsó kültelki szépészeti intézetben, ha belép az ember, az az érzése: valamelyik jólmenő fogorvosi rendelőben van. Modern "műtőszékek" mögött talpig fehér, operációs kabátban dolgozik a japáni figaro. Száját, orrát fehér maszk takarja, akárcsak a sebészprofesszorét.

A terem sarkában ott a villamos gőzkamara, amelyben a beretváláshoz szükséges kendőket, beretvát százfokos gőzben, *esetről-esetre fertőtlenítik*. Egy közepes, nagyvárosi borbélyműhelyt nem is akarok leírni. Oldalakra terjedne az ismertetése, - annyi mindenfajta új apparátus van benne, - amit én ezidáig nem is láttam. Minden, minden a vendég kényelmét, egészségét szolgálja s a kiszolgálást gyorsítja.

Azért beszélek hosszasan a japáni borbélyműhelyekről, mert ezen keresztül lehet talán a legjobban a japáni nagyipar politikáját érzékeltetni.

Ők nem akarnak olcsó zsiletpengét gyártani, amely végső eredménykép egy régi kisipart tenne tönkre. Itt az az elgondolás vezeti őket: minél több és olcsó gépet bocsátani a kisiparos rendelkezésére, hogy életstandardját megtartsa s ha kell fejlessze.

Se szeri, se száma azoknak a találmányoknak, melyeket Amerikából áthoznak, de a japáni gyáros nem használja fel - mert a kisembereknek ártana! Nemde hihetetlenül hangzik?

A japáni gyáros az ilyesmiket szereti gyártani, mint a *frigider*, a villamos jég szekrény. Ez cikk. Elárasztani az egész országot olcsó hűtőkészülékekkel, ami áldás a fogyasztóra, a kiskereskedőre, a kifőzésekre egyaránt.

Amióta bevezették a villamos hűtőkamrákat, a hús- és halmérgezések száma nyolcvan százalékkal esett. Veszi is boldog, boldogtalan.

Nincs az a lacikonyha, bisztró, amelyiknek ne volna (nálunk Európában hallatlan luxusszámba menő) ilyen hűtőkészüléke.

- Hát ez hogy lehet? - kérdezik bizonyára igen sokan.

Úgy, hogy a japáni gyáros nem abból a gondolatból indult ki, hogy "*van egy olyan cikkem, ami a trópusi éghajlat alatt minden pénzt megér*".

Ellenkezőleg. Azt mondták, ez olyasvalami, amire szegénynek, gazdagnak egyformán szüksége van. Olyan mint a friss ivóvíz. Tehát: mindenkinek hozzáférhetővé kell tenni. S miután Japánban, akárcsak az egész világon, sokkal több a szegény, mint a gazdag - *ennek a készüléknek potom olcsónak kell lenni*.

Meg is csinálták.

Ez az ő zsenialitásuk.

Forgalomba hozták olyan kivitelben és csinban, hogy bármely európai gyár büszke lehetne rá. Az ára pedig körülbelül annyi, mint amennyit itt a készpénzvásárlónak *engedményt* ad a kereskedő, - a szabott árakból...

S ugyanígy járnak el a textiliáknál, vagy a halak feldolgozásánál. Filléres haszonra és milliós tömegre kalkulálnak.

Ward Price azt írja többek között, hogy a japánok olcsó áraikat főként azért érik el, mert gyáraik ép oly modernül felszereltek, mint az angoloké, ezzel szemben a munkások életstandardja kisebb.

Ez tévedés.

A japáni gyárak modernebbek. A japáni gyáripar valójában az utolsó húszesztendőben fejlődött ki. Például itt azokkal a legújabb típusu gépekkel dolgoznak a gyárak, amelyeknek felállítását éppen az *angol munkáspárt* tette lehetetlenné Angliában.

Ezek a modern acélszörnyetegek, Angliában *száz szövőmunkás közül nyolcvanat feleslegessé tettek volna*.

Ilyen veszély nem fenyegette a japánokat.

Az ő gyárimunkás rétegük oly vékony volt, hogy még a minimális emberi segédlet mellett dolgozó gépek felállítása után is - munkáshiány volt.

És még ma is nagy a kereslet a szakképzett munkás után. Természetesen a japáni munkás után. Ahol nem élet-halál kérdés a külföldi szakember alkalmazása, az ilyen japáni gyárba a külföldi még látogatóba se teheti a lábát.

Ugyancsak csodálkozott az az angol bizottság amelynek tagjai azért jöttek Japánba, hogy az ottani áralakulásokat tanulmányozzák - a legtöbb nagy gyár kapuja zárva maradt előttük.

A japánok nem kérkedtek előttük fejlett technikájukkal, nem sóvárogták ámuló elismerésüket. Nem akartak imponálni, mint nem is olyan régen az angol és német gyárosok az Európába jött japáni látogatóknak. Megfordították a híres angol jelmondatot. Japánul ezt így értelmezik:

"Az én gyáram, az én váram".

A JAPÁN "DÖMPING" TITKA.

Azután hova helyezzen el az ember olyan jelenséget, mint a *yen mesterséges aláértékelése*? A banktechnikához, vagy a gazdaságpolitikához? Mindkettőhöz és egyikhez se.

Ez is olyasvalami volt, ami csak Japánban képzelhető el. Ó, nem a pénz értékének a csökkenése. Hisz ebből kaptunk elég izelítőt itt Európában is.

Japánban ez így történt: A yen egyik napról a másikra az amerikai dollárral és a fonttal szemben a felére esett. Ilyen esetben mi a legelső látható jel Európában? Valamennyi kereskedő és gyáros éjjelre bent tartja a személyzetét *s átiratja az árakat*. Tudjuk azt az inflációs időkből. Ami ma pengő ötvenbe került, azt már másnap kettőnyolcvanért vesztegették.

Ez a jelenség elmaradt Japánban.

A japán munkás - amerikai pénzre átszámítva - mondjuk júliusban még *átlag harminc dollár* havi fizetést kapott. Augusztusban a *jövedelme már csak tizenöt dollár volt*. De...

Ebből a tizenöt dollárból - vagyis hatvan yenből - továbbra is éppúgy meg tudott élni - *mint azelőtt, mert a belföldi árak nem emelkedtek*.

Hogy ezt miként rendezte el ily brilliánsan a japán közgazdasági élet, - az még ma is a legnagyobb rejtély előttem.

Nagyon gyanakszom, hogy itt is olyan jelenség működött közre s éreztette hatását, mint amilyen máshol nem található: *a családi rendszer*.

A nagy ipari és pénzcsoádok fejei, akik kezében fut össze végeredményben egész Japán közgazdasági élete, összeültek Tokyóban, s elfogadták a szenális *Takahashi* pénzügyminiszter tervét - s keresztül is vitték.

Erre csak az indiai, az amerikai gyapottermelők, s az amerikai és európai exportőrök fizettek rá. Képtelenek voltak felvenni az olcsó japáni áruval a versenyt Indiában és Kínában.

Ilyen összefogás, ilyen formában se Amerikában, se Európában el nem képzelhető. Mindezt oly csendben készítették elő, s oly meglepetésszerű rajtaütéssel vitték keresztül, hogy képtelenség volt a védekezés.

Ez a páratlan közgazdasági manőver is magán viselte a japánok lelki habitusát. Azt a bizonyos jellembeli sajátosságot, amelyet a legkevésbé ismernek az európaiak s ami a japáni ember minden életnyilvánulásában felfedezhető, sőt ennél is több, vezetőszerepet játszik.

Ez pedig az éles megfigyelés, a legkönnyebb támadási pont gondos kikeresése (legyen az fizikai, vagy lelki probléma), a titoktartás, halálos nyugalom s ha elérkezett a cselekvés perce: robbanásszerű rajtaütés, akcióba lépés.

Tehát nagy tévedés volna Japán katonai vagy gazdasági erejét pusztán a gépek száma, flottája nagysága vagy katonaságának "békelétszáma" alapján megítélni.

Mindenesetre tárgyi tényekből kell kiindulnunk, s ha ebből a szemszögből vizsgáljuk Nippon nagyságát, furcsa meglepetésekben lehet részünk.

Japán ipari kiterjedésének legelső sorban a textilfronton érintette fájdalmas érzékenységgel az érdekelt feleket. Tehát *Angliát, Amerikát és Németországot.*

Jó európai szokás szerint, innen a messzeségből igyekeztek megoldani, megmagyarázni a kellemetlen konkurens feltörésének és érvényesülésének titkait.

A könyvek tucatja, s a szakcikk százai magyarázták az európai olvasónak, miért is ily olcsó a japáni áru? A lelegehetlenebb állításokat böngésztem ki e nagyképű tanulmányokból. Ha egyébre nem is, de rájöttem arra, hogy még a száraz közgazdasági írók se szenvednek fantáziahiányban.

Nagyon kevesen voltak közülök, akik rájöttek volna arra a kitűnő ötletre, hátha a valóságban még sincs egészen úgy, mint azt ezek a kiváló urak a londoni vagy berlini íróasztaluk mellett elképzelték.

Az utolsó pár esztendőben e téren is öröndetes javulás figyelhető meg. Főleg angol és német szakférfiak keresik fel egyre sűrűbben Japánt, hogy a helyszínen tanulmányozzák az érthetlent.

Most már komolyabb és a valóságnak megfelelőbb értekezések látnak napvilágot, s különösen néhány angol szerző egészen érdekes következtetésre jutott.

A mindennapi kenyér után futkosó emberek százmilliói nem igen érnek rá elmélkedni a világ problémái fölött. Ha a tömegből valakit megkérdeznénk, ugyan milyen nyersanyagokat tart a világkereskedelem s az ipar szempontjából a legfontosabbaknak, - furcsa válaszokat kapnánk.

Én végigkérdeztem így társalgás közben néhány száz gyanutlan embertársamat, s a feleletek többsége sorrendjében így alakultak a vélemények:

- A legértékesebb nyerstermény - az arany!
- A vas a modern civilizáció alapja. Enélkül elképzelhetetlen a mai élet.
- A nemzetek sorsát a petróleum dönti el.
- Rizs, búza, rozs és burgonya, - ezek a legfontosabb nyerstermények. Akár több van belőlük a kelleténél, akár kevesebb, egyformán nyugtalanság lép fel az emberi társadalomban.
- Amelyik országnak szene van, az nagyhatalom!

Még felsorolhatnék három tucat ilyen, az első pillanatra tökéletesen helyesnek látszó megállapítást.

Ezek azonban csak tetszetős féligazságok.

Szerintem a természetnek nincs olyan adománya, amely abszolút értéket képviselne minden körülmények között a többivel szemben. Praktikusság szempontjából talán az arany áll kedvező helyzetben a többivel szemben, mert az arany a legtöbb esetben becserélhető bármilyen más természeti kincsre vagy terményre. De nem mindig.

Például ott, ahol az ember még szemtől szembe vívja harcát a természettel, az arany nem nagy szerepet játszik.

Kanada hólepte mezőin néha egy tucat gyufa, vagy egy jó meleg bunda több értéket jelent, mint egy marék arany.

Arra már nagyon kevesen gondolnak, hogy például a só vagy a pamut, milyen fontos szerepet játszik a népek gazdasági életében. Az meg egyenesen hihetetlenül hangzik, hogy a német anilinfestékek feltalálása

annakidején milyen gazdasági katasztrófát okozott az angol textiliparnak s az azzal kapcsolatos indigótermelésnek.

Ha kereskedelmi és ipari szempontból vizsgáljuk a nyerstermények fontosságát, csakhamar arra az igazságra jutunk, hogy a favoritok első sorában áll - *a gyapot*.

Szinte kiszámíthatatlan, hogy a gyapot termelése és feldolgozása s az így nyert iparcikkek elhelyezése, hány százmillió embernek ad kenyeret a földön!

A háború kitöréséig a textilfronton meglehetősen egyensúly uralkodott.

A gyapot legnagyobb vásárlója és feldolgozója - Anglia volt. Termelője (még ma is) Amerika.

Ez a harmonikus állapot (mint annyi minden a világ közgazdaságában) a háború alatti és utáni években teljesen felbomlott.

Egyrészt egyre szaporodtak az alkalmas klímájú országokban a gyapotültetvények, másrészt új textiliparok keletkeztek. Ezek között a két legjelentékenyebb: az amerikai és a japáni volt.

Kétségkívül a legnagyobb zavart a nemzetközi piacon a japáni áru fellépése okozta.

Eleinte a legkényelmesebb fegyverrel küzdöttek ellene: a propagandával. Nem vált be. Ettől a japáni áru se drágább, se rosszabb nem lehet. A harc egyre reménytelenebb lett. Végül Anglia kénytelen volt a védővámhoz menekülni!

Ez a mesterséges árbiztosítás bevált ott, ahol Anglia fenhatósága érvényesíti a maga hatalmi szavát. De nem az olyan földrészekben és országokban, ahol többé-kevésbé szabad verseny folyik. Itt egyelőre Anglia, Amerika és Németország nagyon gyenge hadállásban folytatja küzdelmét az új konkurencsággal szemben.

A japánok ügyessége, alkalmazkodó képessége, taktikai beosztása, a reális tények mérlegelése és felhasználása: meglepő eredményeket mutatott fel a textilharcban.

Soha vaktában nem cselekedtek ezek a nagy gyáarak.

Felhasználtak mindent, ami ebben a kezdődő világháborúban egy leheletnyi előnyt is biztosított nekik.

A kereskedelem és az ipar térhódítását pedig kitünően fedezte a japáni diplomácia.

A japáni ipar felépítése, kifejlesztése, majd hódító előretörése: az okosság hőskölteménye.

Most, hogy saját szememmel láttam gyönyörű gyáraikat, még mindig kétkedem: ugyan nem Potemkin falu ez?

Hisz nagyon sok európai ország, amelynek az iparhoz megvoltak a szükséges kellékei, még ma is gubózás stádiumában vannak.

Ezzel szemben Japánnak nem volt se *szene*, se *vasa*, se *aranya*, se *gyapotja*. Egyszóval végnélküli az a nyersanyagsorozat, ami az iparágak megteremtéséhez hiányzott, mint amivel rendelkeztek.

Volt valami kis rezük és közepes bőségű fájuk.

Azután egy évezredes selyemhernyó tenyésztésük és a selymet feldolgozó háziiparuk. Ilyen szomorú és sivár körülmények között tengődő Japántól ugyan miként is félthette még harminc évvel ezelőtt is Anglia ipari és kereskedelmi hegemoniáját?

Azonban, ha egy kicsit is mélyebbre néztek volna az angolok, rá kellett volna jönniök, hogy a japánok, ha egyáltalán iparosítanak a jövőben, akkor legelső sorban a textilszakmában próbálkoznak majd.

Miért?

Azért, mert a gyapotfeldolgozó ipar sokkal régiebb Japánban - mint Angliában.

Ha jól emlékszem, Japánban az első gyapotpalántákat Kr. u. a nyolcszázad években hozták. *Tehát kerekén vagy tizenegy évszázaddal ezelőtt.*

Ellenben gyapotot kelmévé csak a tizenhatodik század közepétől kezdtek feldolgozni.

A Kagoshima család azonnal nagy gyapotültetvényeket állított fel, s a pamutkelme megkezdte diadalutját Japánban. A legtöbb külföldi azt hiszi, hogy a japánok selyemben járnak. Ez nagy tévedés. Már háromszáz éve a japánok napi ruházkodási anyaga pamutból készül.

Anglia gyárosai ezzel szemben a tizenkilencedik század elejéig valóságos harcot folytattak a pamut ellen, mert azt Indiából, hosszú és kockázatos úton

tudták csak beszerezni, ezzel szemben a gyapju ott göndörödött az angliai lankákon legelő juhok hátán.

A gőzhajó és a gőzgép keltette életre Angliában a pamut uralmát. Azóta csodálatos haladást tettek e téren. Tehát a pamutárak készítése Angliában rögtön a gépek, illetve a gyárak privilégiuma volt.

Ezzel szemben Japánban akkor már kétszáz éve ott állt a szövőgép. Minden jóra való családi lány tudott szőni, s ha asszony lett, ellátta az egész családot otthon készült kelmével.

Tehát a pamut nem volt ismeretlen anyag a japánok előtt. Sőt, az ország apraja-nagyja (értem alatta a nőket) ismerte minden csínját-bínját.

Később, mikor Japán kinyitotta kapuit, rájöttek az emberek, hogy pamutot nem érdemes otthon termelni.

Sok vesződség jár vele, s csak elfoglalja a rizs helyét, amely egyre szükségesebb lett a gyarapodó lakosság élelmezésére. India, Kína olcsóbban szállította a gyapotot, mint amilyen áron otthon a legkedvezőbb körülmények között előállíthaták volna.

A fonás, szövésben egyes családok nagy ügyességet értek el. Ezek olyan szép kelméket készítettek s annyit, hogy több volt, mint amennyire a családnak szüksége volt. A szomszédok pedig, - miután nem tudták ellesni a család kartonkészítő titkát - szívesen megvették a fölösleget.

Így Japánban kifejlődött a pamutkelmekészítő kisiparosok hatalmas tömege, s e kiegészítenciák jövője volt a legnagyobb probléma, amely a textilárak ipari alapszintjének felvetődött.

A japánok ezt a nehéz diót is szerencsés kézzel törték fel. *Még ma is a hazai szükséglet nagy részét ezek a kis szövőők látják el.*

A nagy gyárak kiküldték embereiket az idegen piac tanulmányozására. A közelség folytán a két legnagyobb fogyasztó területre: Indiára és Kínára vetették ki hálójukat.

Taktikájuk alapgondolata (mint egyébként mindig) az *olcsóság* volt.

Valóságos haditerveket eszeltek ki tizedfilléres költségek kiküszöbölésére.

A gyárak, minden közvetítő kereskedelem kizárása mellett, egyenesen a nyerstermelőtől vették a gyapotot, *maguk dolgozták fel fonallá*, (már a csomagoláson és orsózáson rengeteg előnyhöz jutottak), megszöjték a

kelmét, csomagolták, s a maguk által felállított szervezetek révén jutottak el az indiai és a kínai kiskereskedőkhöz.

Tessék ehhez a politikához még hozzászámítani az út rövidségét, (*Kobe - Shanghai három nap, London - Shanghai negyven!*) mindjárt érthetőbb lesz a japáni áru kibírhatatlan olcsósága.

MUNKÁSVISZONYOK JAPÁNBAN.

Azonban még nem beszéltem arról, ami a japáni kelmét elsősorban olcsóvá teszi.

Ez pedig az olcsó női munkaerő.

Nemcsak Japánban, de az egész világon a női munkás sokkal kevesebb bért kap, mint a férfi. A japáni gyárosok talán már ezért is főleg női munkásokat alkalmaztak volna. Kétszeres szerencséjük volt, - mert a japáni nő nemcsak hallatlanul szerény, hanem kezűgyessége, ízlése folytán valósággal szövőfonó tehetség.

Ilyen tiszta, kedves, boszorkányos gyorsasággal dolgozó munkásnőket, mint Japánban, sehol másutt a földkerekségen nem lehet találni.

Ezek az apró, jól dolgozó kezek nemzeti kincsszámba mennek!!

Végül említem a japáni ipar legnagyobb erejét: a családi rendszert.

A japáni gyáros nemcsak jó üzletember, hanem kitűnő pszichológus is. Csodálatos érzéssel tudták elvenni a gyár - gyári jellegét. Ezek a fiatal teremtések úgy érzik, hogy szűk családi körükből egy sokkal nagyobb, s hatalmasabb családba léptek be, melynek láthatatlan feje mindig kitalál valami újat, szépet, amit otthon nem kaphatnak meg.

A gyárak munkásnői hivatalos elfoglaltságuk után ingyen oktatást kapnak a virágrendezésből, tea-ceremóniából, aki pedig praktikusabb tudományokra vágyik, ott vannak a kitűnően megszervezett tanfolyamok.

Minden valamire való gyár saját mozival rendelkezik, amelyben minden héten kétszer oktató filmeket adnak elő, a többi szabadnapokon szórakoztató darabokat.

Ha a munkásnő családja távoli vidéken van, az se baj: fillérekért bent lakhat a gyár internátusában. Ezeket a helyiségeket ezután mindenki megnézheti.

Artisztikusak, ízlésesek, ragyognak a tisztaságtól. Ezt így megoldani csakis a másfélezeréves japáni életművészet tudja.

Ilyen lakást, s ilyen életmódot se tudnék elképzelni semmilyen más női tömeggel, - csakis japánival.

Japánban, - japánosan - egy tíz-tizenkét tagú család száz yenből szépen megél. A gyári munkásnők átlagos bére harminc yen. Ha család két fiatal lánytagja beáll a gyárba, már az egész család élelme és ruházkodása biztosítva van.

A japáni ember a keresetét otthon leadja a közös kasszába. Ebből az összegből gondoskodik a példás családanya, hogy mindenki megkapja a magáét.

A család valamennyi tagja feláldozza magát a többiért, s ebből az áldozatkész versenyből alakul ki, szinte észrevétlenül a család jóléte, boldogulása.

Japánban a munkanélküliség sohasem oly nagy probléma, mint másutt. Ha a család valamelyik tagja kereset nélkül marad, semmi sem változik az életében. Legfeljebb annyi, hogy néhány napig munka után jár. Lakás, ruházkodási, élelmezési és zsebpénz gondja nincs; - hisz ott a család, amelyre nyugodtan támaszkodhat!

Nagyon sok japáni munkásnővel beszéltem. Ezek a kedves, udvarias teremtések meg voltak elégedve a sorsukkal, s - én is. Bár nálunk, Európában lenne ilyen helyzete a munkásnak.

Ami a legszebb, a japáni nő gyári kenyérkeresete csak átmeneti jellegű. A lányok kilencven százaléka húsz éves koráig férjhez megy.

A szegényebb néposztály gyermekei már azért is kedvvel mennek a nagyobb gyárakba dolgozni, - mert azok valóságos nevelő intézetek. A szó legnemesebb értelmében.

Természetesen, Japánban sem minden arany, ami fénylik. Találtam én ott is, - már az általános japáni viszonyokhoz mérten - elhanyagolt munkáslakásokat. De ezeket világért se szabad összehasonlítani a nagy európai munkásnegyedek egészségtelen, piszkos és reménytelen tömeglakásaival, se a benne lakókkal!

Ilyen lumpenproletár Japánban elképzelhetetlen.

Kétéves japáni tartózkodásom alatt, pedig többször keresztül-kasul jártam az országot, - mindössze *három piszkos és lerongyolódott emberrel* találkoztam. Ezek közül az egyik *koreai* volt, a másik egy *elmebajos japán férfi*, s a harmadik egy *ősz asszony*, aki hivatásos koldus, s a tokyoi forgalmasabb hidak környékén szokta felütni a tanyáját.

Épkézláb, mocskos és rongyos munkást vagy parasztot sohasem láttam!

A nagy vasgyárak munkásai, az utcaseprők, - de még a földeken munkálkodó parasztok is, *vastag, fehér pamut kesztyűben dolgoznak.*

Ez a fehér kesztyű volt az első meglepő látvány számomra, amikor japáni munkással találkoztam. Japáni hajóval tettem meg utam egy részét, s amikor Nápolyban beszálltam a hajóra, ámuló szemmel láttam, hogy a matrózok kesztyű nélkül világért se nyulnának a bálákhoz, bőröndökhöz, vagy az emelődaru láncához.

Eleinte a hajóstársaság intézkedésének tudtam be a fehérkesztyűs matrózt, de amikor később megérkeztem a szigetországba, akkor láttam, hogy az ápoltkézű munkás általános jelenség.

Nem mondom, a klimatikus viszonyok is nagyban hozzájárulnak a tömeg tisztálkodó hajlamaihoz, de azt nem lehet egészen a kedvezőtlen időjárás számlájára írni. Kínában is jártam, ahol ugyanolyan volt az éghajlat egyes vidékeken, mint Japánban, de az ottani köztisztasági viszonyokra még visszaemlékezni se szeretek.

A TEXTILHÁBORU.

A nagy gyárak nemcsak jól beszervezték a szóbajöhető lerakodó piacokat, *hanem egységesen járnak el a nyersanyag beszerzésénél is.*

A világ legjobb gyapotja kétségkívül az amerikai. Az indiai rövidebb szálú, keményebb. A japánok kitalálták a módját, miként keverjék a drágább amerikai pamutot az olcsóbb indiaival, s ez egyik titka a japáni textiliparnak, amelyet féltékenyen őriz.

Pamutszükségletük kilencvenkilenc százalékát külföldről szerzik be. Ez oly nagy tétel, oly jelentős összeg, hogy a japáni pamutbevásárlók elhatározása a *szóba jöhető országok közötti diplomáciai viszonyt is döntően befolyásolja.*

Japán kitűnő vevőnek bizonyult *Anglia, Németország és Amerika* számára, egészen 1915-ig. Nyersanyagot, iparcikket, *de főleg gépeket, erején felül vásárolt.*

Ma: *nagyon kivételes, különleges iparcikkek tudnak csak piacot találni Japánban. Nippon megszűnt félkolónia lenni.*

Már ez is fájó tétel volna az érdekelt országok külkereskedelmi mérlegében. De milyen boldogok lennének, ha csak ennyi történt volna!

Mert mi a helyzet?

Japán nemcsak hogy nem vesz át iparcikket, hanem egyenesen, mint félelmetes konkurrens lép fel ép a legfontosabb piacokon: *Afrika, India* partjain. Ezenkívül, szinte kivédhetetlen lendülettel vetette magát a *félmilliárdos fogyasztót képviselő Kínai Birodalomra!*

Ez a hirtelen szerepváltozás pedig, - *a pamut jegyében történt.*

Ha lesz háború Távolkeleten - amitől az Isten óvjon meg egyformán minden résztvevőt -, akkor annak szimbólumául nyugodtan a pamutcserjét választhatjuk!

De másképpen is fest a "*Sárga veszedelem*", ha az ember szemtől szembe, a helyszínen köt vele ismeretséget!

Európában, de különösen Amerikában a japánellenes propaganda az ördögöt úgy festette a falra, hogy Japán - "*Kelet Poroszországa*" - egy szép napon meghódítja Kinát, majd felfegyverzi - s egy második, méreteiben sokkal gigantikusabb tatárjárást zudit majd a fehér ember nyakába.

Ezek a lepénzelt cikkírók, valamint a tudatlan és felelőtlenül fecsegő politikusok tömege az óceánok túlsó partján fantáziált. Szinte félrevezették saját közvéleményüket kitalált meséikkel, s így Európa s Amerika oly oldalról kapta az első támadást, amire nem is számított.

Ezek a képzelt "helyzetmegállapítások" annyira átmentek a köztudatba, hogy az a pár ember, aki valamelyest tisztában van a valósággal, nem akar nevetségessé válni, azután a politika nem is kenyerere, - hát inkább hallgat.

Én sem akarok vitába szállni senkivel. Elismerem mindenki illetékességét, szaktudását, jártasságát, jólinformáltságát, valamint olvasottságát ebben a kérdésben.

Hisz amióta hazajöttem, legalább százan magyarázták már meg nekem, mi a helyzet Keleten.

S miután nem engedtek szóhoz jutni, így a türelmes papírhoz menekülök.

Távolról sem akarom állítani, hogy amennyiben a textilkérdést megoldották a Távolkeleten, akkor majd felragyog a paradicsomi béke napja a Pacific-óceán sima tükcrén.

Ó, nem.

Ellenben a japáni szövő-fonóipar fellendülése, térhódító taktikája annyira magában foglalja ennek az ezer veszedelmet rejtegető külpolitikai kérdésnek a lényegét, hogy vezérfonalnak tekinthetjük, s érdemes vele részletesen foglalkozni.

Kétségtelen: a világháborúnak nagy szerepe volt Japán pozicionális előnybejutásához. Anglia, Amerika, Németország nemcsak hogy kivonult a Távolkeleti piacokról, *áru nélkül hagyva azokat, hanem még maga is iparcikket keresett.*

Ha a japánok ki nem használták volna ezt a helyzetet, ez annyit jelentett volna, hogy ez az okos, szemfüles, földön járó nép egyik napról a másikra elveszítette volna mindazokat a karakterbeli és szellemi tulajdonságait, amelyek őt olyannyira megkülönböztetik Ázsia népeitől...

Nemhogy elszalasztották volna a kedvező alkalmat, hanem igen komoly jelek szerint egyenesen várták, lesték az ilyen eshetőség bekövetkezését.

Hogy ez jobban sikerült, mint amint remélték, ezért igazán senki szemrehányást nem tehet nekik. Végző fokon Japánnak nagyon kis befolyása volt arra, hogy az európai háborút négy évre prolongálja. Ezt a nemzeti ajándékot ezüst tálcán szállította nekik a fehér ember "zsenialitása".

Villámgyorsan gyárat szerelt fel, éjjel-nappal dolgozott, olyan tempóban, ahogy csak ez a szorgalmas és munkabíró faj tud.

Ami más körülmények között legalább is nem ment volna ily símán, - az érdekelt felek, Anglia és Amerika maguk szerelik fel Japán gyárait a legjobb gépekkel. Álmukban se gondolnak arra, hogy most alapozzák meg a következő száz évre legkérlelhetlenebb ipari ellenfelük erődítményeit.

És Japán dolgozik inaszakadtáig.

Drágán szállít Angliának és Amerikának.

Olcson, de mégis szép haszonnal, lépésről-lépésre hódítja meg a kínai és az indiai piacokat.

Nincs elég pamutja.

*Már nem Anglia vásárolja fel India nyersgyapotterményét, hanem Japán!
(India lakosságának egyötöde gyapottermelésből él. Ezek a hinduk már nem a londoni árakat figyelik, hanem az oszakait. Japántól függ a kenyéradagjuk!)*

Ami még érdekesebb, - Ausztrália, ez a tisztára angol terület is a *gyapjún* keresztül jut függő helyzetbe Japánnal. (Ma is egyik legnagyobb problémája az ausztráliai kormánynak, miként tudja összeegyeztetni a *Birodalom* érdekeit *amagáéval*, - a Japán ellen folytatott vámharcban.)

Ezek a komplikációk, a maguk teljében, azonban csak a világháború lezajlása után jelentkeztek, amikor Anglia, akárcsak egy háborút viselt kereskedő, visszatért a frontról, s ki akarta nyitni régi, patinás boltját.

Ez az Anglia elkeseredetten látta, hogy helyét elfoglalták, vevőit elhódították. Még kiábrándítóbb volt, amikor rájött arra, hogy az új ellenfél az adott viszonyok mellett lekonkurrálhatatlan.

Indiában - amelynek pacifikálására, modernizálására annyi energiát, pénzt és munkát ölt bele a Birodalom - látnia kellett, hogy *versenyképtelen*.

Talán Anglia a szerződésekhez való ragaszkodásának a legszebb példáját adta ebben a veszedelmes helyzetben. Harminc évvel ezelőtt (*hol volt még akkor a japáni ipar!*) a japánok igen kedvező vámtételeket kaptak indiai exportjukra. Ez a harminc év előtti szerződés 1922-től kezdve 1932-ig *milliárdos károkat okozott az angol szövő-fonó iparnak*.

S az angolok mégis állták a szerződést.

Japán pedig tömte Indiát olcsó textiliákkal, s csakhamar beállott az a fura helyzet, hogy a japánok India kelmeszükségletének a *nagyobbik felét* szállították. Anglia megvárta a szerződés lejártát, - de közben megtette az összes védőintézkedéseket. Letért a szabadkereskedelem alapjáról, melynek eddig ő volt a védője, szószólója. Kénytelen volt a védővamos politikához folyamodni.

Nincs semmi bizonyítékom erre, de erős a meggyőződésem, hogy a *Gandhi-féle* angol bojkottmozgalomban erősen benne volt a japán textilgyárosok keze.

Az azonban tény, hogy az egész Gandhi-mozgalom a legeslegelején összeomlik, ha a bojkottált angol árut nem tudják japánival helyettesíteni.

Azon is lehet vitatkozni, vajjon mit nyertek a hinduk ezen a harcon. Az már biztosabb, hogy az angolok igen érzékeny veszteségeket szenvedtek. *Vitán felül áll azonban az, hogy a hindu szabadságmozgalmon a japánok súlyos milliárdokat kerestek.*

De nemcsak pénzbeli nyereséghez jutottak, hanem - tekintélyes erkölcsiékhöz is.

Eddig töretlen volt az angol presztizs Ázsiában.

Ez volt az első alkalom a tizennyolcadik század óta, hogy egy ázsiai nép szemmel látható eredménnyel vette fel a küzdelmet Angliával. S Anglia kénytelen lépésről lépésre hátrálni.

Afganisztántól Indokínáig a politikai propagandisták japáni példára hivatkoztak, s így Japán - még ha nem is akarta volna - *az ázsiai népek felszabadítójának vezéri pozíciójára emelkedett.*

Ezt a tisztséget Japán szívesen vállalta.

Tokyóban megszövegezik az új Monroe-elvet: *Ázsia az ázsiaiaké.*

Hát ennyi mindenféle bajt, felfordulást jelentett, hogy Japán rávetette magát kellő időben a pamut gyáripari feldolgozására.

Ezek a súlyos ellentétek azóta sem múltak el, legfeljebb valamit vesztek akut hevességükből. Anglia Indiában, úgy ahogy, biztosította az egyensúlyt (védvámmal), de nem egészen úgy, ahogy szeretne volna. (A világ nem is tudja, hogy a *simlai* textilkonferencián egy új borzalmas háborút került ki.)

Amikor Anglia megtagadta Japánnak az indiai szerződés régi keretekben való megújítását, 1933 őszén megkezdődtek a diplomáciai tárgyalások.

Csodálatos összhangban dolgozott Simlában a japáni diplomácia - s a gyáripar.

Az angolok érthető merevséggel viselkedtek.

Két nap múlva megvolt a felelet rá Oszakából.

A japáni textilgyárosok *gyapotbeszerző központja* határozatot hozott, - *hogy ezentúl egy gramm indiai gyapotot nem vásárol.*

Ez a hír valóságos forrongást okozott az indiai gyapotültetvényesek között. (Terményük háromötöd részét eddig Japán vásárolta!)

Miután *Lancashire* nem tudta garantálni, hogy India gyapottermését teljes

egészében átveszi, az angolok kénytelenek voltak engedni a japánoknak. Ma egy paritásos megegyezés van érvényben, amelynek értelmében a japánok kötelesek bizonyos mennyiségű gyapotot átvenni, ennek fejében bizonyos textiltípusokból, kulcsszerinti megállapodás alapján, kedvezményes vámmenteseket kapnak.

Ez volna az a szorosán vett angol-japán textilhelyzet - Indiában, melynek margójára még annyit jegyezhetünk, hogy eredményével *sem London, sem Tokyo nincs megelégedve.*

Az indiai gyapottermelők sem.

Japán gyapotszükségletének *kilencvenkilenc százalékát importálja.* Ennek nagyobbik részét Indiából szerezte be. Ez az arány a simlai egyezmény óta nagyon megromlott.

A japáni gyárak nyersanyagszükségletük kielégítését Amerikából kezdték kielégíteni.

Ehhez a megtorló politikához nagy segítségükre volt a hagyományos japáni szerencse. *Amerikában példa nélkül lezuhant a gyapot ára.*

A világ legjobb gyapotát majdnem olyan árban kapták, mint a sokkal silányabb indiait! *Az amerikai kormány örült, hogy ráfizetéssel túl tudott adni a piacot kibírhatatlanul nyomó óriási készlet egy részén!*

Az amerikai gyapottal a japáni textiláru *a régi árak mellett, minőségben sokszorosán javult.*

Ez az üzlet valósággal felüdítette a két nemzet közötti feszült politikai viszonyt. Az amerikaiak olcsó pamutot szállítottak a japánoknak, a japánok pedig olcsó selymet az amerikaiaknak. A kereskedelmi mérleg teljesen egyensúlyban volt. *(Körülbelül félmilliárd pengő értékű gyapotot vett Japán Amerikától s ugyanannyi értékű selymet helyezett el!)*

Ez az idillikus állapot felborult, az amerikai műselyemgyártás miatt. Amerika beszüntette a selyemvásárlást, *először* azért, mert nem volt rá szüksége. *(Körülbelül harmincmilliónyi japáni egyik napról a másikra elvesztette rizsadaágjának a felét!)* Másodszor azt hitték az amerikaiak, hogy Japán úgy sem tehet mást, mert a gyapotra szüksége van, s fogcsikorgatva is, de tovább kénytelen vásárolni.

Hát a japánok nem igen hagyták magukat.

Nem olyan nép, amely arra született, hogy mások használják ki.

Ez a pamut-selyemharc javában tombolt, amikor Japánban voltam, s ma sem fejeződött be. Mondanom se kell, a "barátságos" szellem a két ország között nagyon megromlott.

A japánok most főleg Délamerika felé orientálódnak. A délamerikai pamut meg se közelíti az észak-amerikaiat, de szükség törvényt bont. A pamut fejében kinyíltak a délamerikai kapuk a japáni iparcikkek előtt. Ennek öröme se gyújtottak Newyorkban örömtüzeket.

Tehát foly a harc.

A helyzet oly szövevényes, hogy *Amerikában megint a flottaépítésben* látják az egyik kivezető útát.

A japánok pedig minden hidegvérüket és okosságukat marokra szedik, hogy a kelepceből kiszabaduljanak.

Ugyan ki gondol Európában arra, hogy az új *Mandzsukuo* állam felállítása, és *Kínának*, - ha kell - *erőszakos pacifikálása mögött a lökő erőt a pamut képviseli?*

Japán, amennyire a helyzet engedi (s az európai, valamint a világesemények neki kedveznek), szinte kétségbeesett sietséggel igyekszik a maga számára nyersanyag-termőterületeket biztosítani.

Csak gyorsan, gyorsan, amíg lehet, s amíg az angol-szász világ össze nem fog!

Talán 1932 előtt elképzelhető lett volna (persze elméletben) egy Japán-ellenes nyersanyagbojkott.

Mandzsuria átszervezése óta ez a fegyver is veszített éléből.

Mi volt még a helyzet 1930-ban?

Itt állt egy modernül felszerelt, amerikai arányok felé vágató japáni nehéz és könnyű ipar, amelynek

- a) nem volt *szene*,
- b) nem volt *vasa*,
- c) nem volt *gyapotja*,
- d) nem volt *kémikálija*,
- e) nem volt *petróleuma*.

Még sok mindent tudnék felsorolni, ami nem volt, s *ma sincs*.

Ezek előteremtésén, biztosításán dolgozik ma az egész japáni ipar, hadsereg és diplomácia.

Szerény véleményem szerint ennek a problémának kulcspontjában áll *az igazi kínai kérdés*.

Japán mindent elkövet, s elkövet majd, hogy Kínát *gazdasági függőségbe hozza*. Bármilyen formában történjék is ez (*akár a régi dinasztia restaurálása, akár a nankingi kormány rendelkezésére bocsátandó nagy kölcsönnel*), a japánok legelső dolga lesz, *hogy Kínában nagy gyapotültetvényeket teremtsenek*.

Ez volna a legideálisabb helyzet számukra.

Kína a legnagyobb textilfelvevő piacuk, s ugyancsak ő szállítaná a nyersanyagot.

A világ legnépesebb birodalma egy csapásra - kolóniája lenne Japánnak! Ráadásul ott van a szomszédban!

Mielőtt tovább mennék Japán ipari fejlődésének ismertetésében, néhány statisztikai adattal szeretném megvilágítani a japáni textilipar csodálatos fellendülését s azt a szerepet, amelyet a nemzet gazdasági életében betölt.

Sajnos, csak 1920-tól 1932-ig terjedő időre rendelkezem megbízható adatokkal. Lényegében azonban az utolsó három esztendőben nem volt oly nagy eltolódás, amely az arányokat kirívóan befolyásolta volna.

A japáni textilipar számokban a következőképpen fest:

1. *Egymillió munkásnak ad kenyeret.*
2. *A fonó- és szövőgyárakba fektetett tőke kettőmilliárd pengő.*
3. *A textilipar által termelt javak az egész japáni gyáripár által előállított értékek negyven százalékának felel meg.*
4. *Az ország külkereskedelmi mérlegében a legelső helyen áll. Japán külföldre exportált áruinak hetvenöt százaléka textília! (1932-ben kilencszázmillió yen értékű kötött-szövött árut adtak el külföldön, ami hozzávetőleges átszámítással ma negyedmilliárd amerikai dollárnak felel meg!)*

Ebből a pár hevenyészve odavetett számból is érzékeltetni tudja az olvasó, hogy ma már mit jelent Japán gazdasági életében a szövő-fonóipar. Nincs

olyan állam és nincs olyan kormány, amely az ilyen erőforrás megnyirbálására gondolna. Így a japánokat is meg kell érteni, hogy legalább *is ezt* a standardot megtartani igyekeznek.

Ma már a japáni politikai körök mindent elkövetnek, hogy a szövőipar fejlődését, túltermelését - egyelőre - rövidebb pórázra kössék. Már így *is túlkorai* külpolitikai komplikációkat okozott.

Szinte példa nélkül áll a gyáripár történetében a japánok előretörése. Ezekilencszázhuszonkettőben a japáni textilgyárak már nyakig benne voltak a konjunktúrában. Hihetetlen összegeket kerestek. Ezek voltak a háborús, s a közvetlen utána következő évek.

Mindenki azon a véleményen volt Nipponban, hogy 1922 a prosperitás tetőpontját jelzi. Pedig a piacfelkutató és foglaló munka csak akkor kezdődött!

A kereskedők egyre több árut rendeltek, s a gyárak kissé aggódva, de később mindinkább növekedő merészséggel nagyobbították ipartelepeiket, vagy alapítottak újabb gyárakat.

1922-ben hárommilliónyolcszázharmincezer orsóval dolgoztak a japáni textilgyárak. Ekkor úgy látszott - nincs tovább.

Ezzel szemben 1932-ben, *tehát kerek tíz év multán, hétmilliókilncszázhatvanötezer orsó pergett Nippon földjén.* Csak szakemberek tudják megítélni, hogy mit jelent ez!

De talán az olvasó is rádöbben ennek a káprázatos fejlődésnek tempójára, ha megemlítem, hogy ebben a kérdéses tíz esztendőben a *világ összes textilgyáraiban az orsók száma tizennyolcmillióval emelkedett. Ebből Japánra a gyarapodás egyhatoda esik.*

Látszólag.

Valójában több. Mert ezek az adatok kizárólag a japáni földön működő gyárakra vonatkoznak. A valóság pedig az, hogy *Kínában is nagyon sok szövőgyárat állítottak fel a japán tőkésék,* hogy a még olcsóbb kínai munkaerővel, s a megrövidített távolság révén végképp kiverjék az európai és amerikai konkurrenciát Ázsia egyik legnagyobb fogyasztó piacáról.

Ha ezeknek a Kínában dolgozó japáni szövőgyáraknak fejlődését is beleszámítjuk a japánokra eső arányszámba (mint ahogy kell is!), akkor teljesen más képet kapunk.

Nem egyhatoda, hanem egynegyede jut a japánokra a világ összes államainak textilipari fejlődéséből!

A KERESKEDELMI FLOTTA PÁRATLAN FEJLŐDÉSE.

Amikor Japán modernizálódásának ismertetésébe fogtam, tulajdonképpen hajózásának átszervezésével kellett volna kezdenem. Amit ezen a téren a japánok életrevalóságban, taktikában, okos, jól keresztülgondolt tervek pontos és következetes keresztülvitelében mutattak - igazán *példa nélkül áll a világhajózás történetében.*

Nippon földrajzi fekvése, az ázsiai kontinenshez való viszonya teljesen olyan, mint Anglia helyzete Európával szemben. Érdekes jelenség, s úgylátszik semmiképpen se írható a véletlenség számlájára: a szigetlakók mindig hajlamosak az izolációs politikára. Anglia már az egész világgal szoros összeköttetésben állt, amikor lélekben még mindig a "*splendid isolation*" elvét vallotta. A világháború kitöréséig az angol közvélemény teljesen elszigetelten viselkedett a csatornántúli világgal, s béketárgyalások befejezése után erős mozgalom indult meg az angol társadalomban a régi helyzet visszaállítására.

Persze, ez a lelkek meddő vágyakozása volt, a régi szép idő után, amely sohasem akar visszatérni, akár az ember ifjúsága.

A világ konstrukciója teljesen megváltozott. Anglia se tudott ez elől kitérni. Eme sajnálatos változást a legtömörebben talán *Baldwin* fejezte ki egyik parlamenti beszédében: "*Anglia határai - a Rajnánál kezdődnek*".

Ugyanez történt Japánnal a tizenkilencedik század közepén.

Az amerikai flotta megjelenéséig az elszigeteltség politikájában a japánok angolabbak voltak az angoloknál. Kétszáz esztendeig a *Togukawa* shogunok kormányzása alatt oly következetesen vitték keresztül a "*semmi közöm a világhoz*" jelszavas álláspontjukat, hogy japáni hajónak nem volt szabad kormányengedély nélkül a hazai vizekről távoznia, s idegen hajóknak Nippon földjén kikötni.

Történt pedig ez a tengerhajózás forradalmi átváltozásának idején. Nemcsak a régi keretek között kitűnőnek mondható japáni tengerészet sorvadt el (mivel parti hajózásra szorították), hanem végérvényesen elmaradtak a hajóépítés tudományában is. A vasból épült, gőzzel hajtott hajók megjelenése Japánban igazán ijesztő lehetett.

Olyan arány volt a japáni és az amerikai flotta között, mint a levegőben keringő kőszáli sasok és az ijedten menekülő verebek között.

Ez oly kegyetlen fizikai adottság volt, amelyet nem lehetett se harcosszerű erényekkel, se önuralommal, se szerencsével kiegyensúlyozni. Itt csak egyetlen mód volt a menekülésre: alkalmazkodni az új idők új találmányaihoz, - ha tudnak megfelelő időt nyerni. Ezt az időt megszerezni volt a feladata a japáni államférfiaknak. Kerülni mindent, ami a külhatalmakat felingerelné s mégis erőt és méltóságot mutatni.

Kettős célkitűzését kitűnően valósította meg a japáni diplomácia. De a tisztán politikai manőverek mögött, zavartalanul, szinte ideglázban készült a nemzet apraja-nagyja az életet jelentő reformok keresztülvételére.

Ami egy modern állam lényegét adja, az akkor mind hiányzott Japánban. Nagyon sok volt az elsajátítani való. De a sok megoldásra váró feladat közül a legnagyobb szívóssággal és ravaszsággal a japánok a modernizált hajózási tudományok elsajátítására vetették magukat.

Ámulva látták, hogy nemcsak a hajóépítés körül történtek szinte érthetetlen, misztikus találmányok, hanem a navigáció, valamint a térképezés tudománya is általuk szinte nem sejtett magasságig jutott.

Ezt könyvből máról holnapra eltanulni nem lehetett.

Hajósokat, tengerésztiszteket szerződtettek. Ebben az időben olyan botor kívánság, mint egy modern hajóhad, még álmukban se szerepelt.

Hisz egyetlenegy számbajöhető kereskedelmi hajójuk se volt. Ha jól emlékszem, az első európai stílusú hajókat, - kettőt a hollandoktól, egyet az angoloktól - kimustrált állapotban kapták.

Egy *Yamanouchi* nevű főnemesnek 1870-ben van már három külföldi mintára épült hajója, ezeket állítják be *az első modern, rendszeres hajójáratba*, - *Yokohama és Kobe között*. Ezernyolcszázhetvennégyben Japánnak differenciái támadtak Kínával. A japáni kormány büntető expedíciót akar küldeni *Formosa* szigetére. (Akkor még kínai terület volt.)

Ennél a kezdődő csetepaténál olyan kellemetlenség érte őket, amely még jobban megerősítette a japáni köröket, hogy az ország sorsa ugyan sok mindentől függ, de legelsősorban attól, tud-e Nippon megfelelő nagyságú kereskedelmi és hadiflottát felállítani, vagy se?

Amikor Kínának hadat üzentek, igazán nem számítottak arra, hogy a Japán és a kontinens között a hajóforgalmat lebonyolító amerikai, angol, holland

hajóstársaságok még drága pénzen sem hajlandók a csapatszállítást elvállalni.

A japán kormány úgyszólván huszonnégyszáz óra alatt államosította a hajózást s a rendelkezésére álló nagyon kis kereskedelmi flottával bonyolítja le az expedíciós kirándulást, amely nagyon hamar befejeződött, s a japánok belülről örültek, hogy még rosszabbul nem végződött.

Ez a keserves tapasztalat volt az igazi elindítója a japánok flottafejlesztési lázának, s ez a tevékenység még ma sem engedett erejéből.

A háború után a kormány privát alapon nekilát az erőltetett organizálásnak, s felállítják - állami segéllyel - a *Yuben Kisen Mitsubishi Kaisa* nevű vállalatot, később, 1885-ben, Japán két legnagyobb és egymást gyilkoló hajózási vállalatát, a *Yuben Kisen Mitsubishi Kaisa*t és a *Kyodo Ungu Kaishá*-t szintén kormányrendelettel egyesítik s megteremtik - *ma már talán a világ legnagyobb tonnaürtartalommal rendelkező hajóstársaságának - a Nippon Yusen Kaishá*-nak az alapjait.

Ebben az időben a *N. Y. K.*-nak ötvennyolc hajója volt, 68.700 tonnaürtartalommal.

A tisztikar, a gépészszemélyzet még mindig túlnyomórészt külföldi. Főleg a norvég, svéd tengerésztiszteket kedvelték, mert e két nemzet hajósai még ma is a világ legjobb navigátorainak hírében állanak.

A hadihajóknál már szívesebben látták az angol kiképzőket.

Ma a japáni haditengerészetnél, valamint a kereskedelmi hajózásnál más, mint japáni ember nem szolgálhat!

A későbbi japán-kínai háború ideje alatt *kettőszázhuszonnégyszáz* idegen nemzetiségű tengerésztisztet szolgált a *N. Y. K.*-nál. Ezerkilencszázhatvanban (az orosz-japán háború után) számuk már nyolcvanhétre olvadt le.

Ezerkilencszázhatvan óta pedig egyetlen külföldi sincs japáni hajózási szolgálatban.

Fordított viszony állt fenn a japáni hajók szaporodása és a külföldi szakemberek alkalmazása között. Minél több hajót építettek, annál inkább fogyott az idegen tanítók száma. Ez az önállóságra való törekvés nemcsak a hajózásnál volt így.

Általában, ha a japán tengerészet tüneményes, néha szinte érthetetlen, ugrásszerű fejlődését tanulmányozzuk, lehetetlen észre nem venni, hogy a

hajóhad hirtelen megnagyobbodása mindig valamely háborúval volt szoros összefüggésben.

Ezt élénken illusztrálja az alábbi kis táblázat is:

	<i>A háború előtt: Tonna</i>	<i>A háború után: Tonna</i>
<i>A japán-kínai háború</i>	95.748	265.696
<i>Az orosz-japán háború</i>	511.770	826.703
<i>A világháború</i>	1,443.280	2,500.669

Ebbe a kimutatásba csak az ezer tonnánál nagyobb hajókat vettem fel.

1870 és 1930 között mindössze hatvan év a különbség. Ez a hatvan év volt a japán tengerészet hős-kora!

Hat évtizeddel ezelőtt, amint az előzőkből láthattuk, Japán megközelítőleg sem rendelkezett olyan kereskedelmi flottával, mint amilyenel ma bármely kis balkáni állam dicsekedhetik.

Hajóépítő ipara a semmivel volt egyenlő.

Ma több hatalmas hajóvállalata van, mint hatvan évvel ezelőtt hajója volt.

Itt van (világparitásban is az első helyen) a Nippon-Jusen-Kaisha, majd nagyságuk sorrendjében: az Osaka-Shosen Kaisha, a Nisshin Kisen Kaisha, a Nanyo Yusen Kaisha, végül a Kita Nippon Kisen Kaisha, - hogy csak az öt legnagyobb hajóstársaságot említsem.

E társaságok részvényeinek névértéke körülbelül *a negyedmilliárd dollár körül mozog*. Ténylegesen azonban a vagyonuk sokkal nagyobb.

Például 1932-ik évben egyedül ez az öt társaság körülbelül *kettőszázmillió pengő forgalmat bonyolított le*, illetve ennyi volt a bevételük - *adó bevallásuk szerint*.

Ezt a hatalmas nemzeti vagyont (bátran nevezhetjük annak) *a japánok hatvan év alatt úgyszólván a semmiből teremtették elő!*

Hiányos volna a beszámoló, ha nem említeném meg, hogy 1931-ik év végén Japánnak *kettőszázhuszonkétezerháromszáznegyvenhat vizsgázott tengerésze volt.*

Ehhez hozzá kell még számítanunk *nyolcvanötezernyolcszázhuszonegy a hajózással kapcsolatos technikai tudományokban képzett embert.* (Mérnökök, gépészek, rádiószakértők.)

Különösen erre a nyolcvanötezer emberre lehet büszke Japán! Ez az a műszaki hadsereg, amely Japánt ma már végérvényesen függetlenítette a hajózás minden vonalán a külföldtől.

Amint már említettem, 1910-ig a japánok minden gépet külföldről hozattak. (A kivétel oly csekély volt, hogy szóra se érdemes.)

A világháború utáni japán nehézipar egyik legnagyobb büszkesége *a hajóépítő gyárak.* Elsőrangú munkát végeznek s évente körülbelül *félmillió tonna ürtartalmú hajóépítkezést tudnak játsziszterrel lebonyolítani!*

Ma, mint minden más országban, így Japánban is megtorpant a hajóépítkezés. A nagy gyárak teljesítőképességüknek alig tíz százalékát tudják értékesíteni. Ezt a pangást se a kormány, se az ipari körök nem nézik jó szemmel. Nemzeti érdeknek találják, hogy a hajógyárak aktívak maradjanak, s lépést haladjanak a korrallal.

Talán e depresszióban kell keresnünk egyik okát annak, amiért a japán admirális oly határozottan síkraszált az egyenlő flottaépítkezés elvéért. (Eddig a washingtoni, illetve a londoni flottaegyezmény értelmében minden *öt amerikai*, illetve *angol* hajóegység után Japánnak csak három ugyanolyan nagyságú hadihajót volt szabad építenie. Ez volt a híres 5:5:3 egyezmény, amelyet Japán felmondott.)

De ezt megelőzőleg is, már odahaza törvényrendelettel sietett a kormány a hajógyárak megsegítésére.

Törvénytervezetet fogadtak el, amely kötelezi a hajóstársaságokat, hogy a régi, huszonöt év előtt épült s mintegy négyszázezer tonnát reprezentáló teherhajókat ki kell vonni a forgalomból s helyükbe, egyelőre kettőszázezer tonna összértartalommal új teherhajókat kell építeni. *Egyetlen új teherhajó se lehet négyezer tonnánál kisebb.*

Ennek a tervnek a kivitelére, illetve a hajóstársaságok támogatására tizenkétmillió yent szavaztak meg, melyet három éven át folyósít az állam.

Ez állami támogatás ellenében, több mint valószínű, hogy a hajóstársaságok az új hajók építésénél kötelesek az admirális útmutatásait figyelembe venni.

Végeredményben a külföldi szakértőknek az a véleményük, hogy a japán haditengerészet most *tulajdonképpen militarizálja, a maga céljainak megfelelően átépíti a kereskedelmi flotta egy részét.*

A FÉLELMETES JAPÁN

A JAPÁNI HADSEREG.

A japán hadseregről elég sűrűn fantasztikus híreket lehet olvasni a világlapokban. Ezeket a jelentéseket nem szabad mindig készpénznek venni. Általában az a felfogás, hogy a japán katona harci szelleme kitűnő, amiben magam se kételkedem. Azonban az is tény, hogy a japán hadsereg eddig, modern értelemben vett komoly háborúban nem vett részt. (Az orosz-japán háborút oly kedvező stratégiai körülmények között vívták meg, hogy például a világháborúban résztvevő államok közül egyetlenegynek se volt oly pozicionális előnye, mint a japáninak az orosz ármádiával szemben.)

Bejártam ezeket a vérrel áztatott vidékeket, ahol akkoriban tombolt a háború. A *Yalu* folyó és mukdeni királysírok környékét, *Port Artur* festői öblét és a mögötte púposodó dombokat. Ezek a helyek harcászati szempontból távolról se közelítik meg nehézségeikben *Verdun*, *Isonzó*, vagy a belga határ vasbeton várakkal megrakott szegélyét, *Volhinia* és *Tannenberg* mocsaras terepét, továbbá a lengyelország vasútvonalakkal sűrűn behálózott, melankólikus lapályait.

Az is igaz, hogy akkor még más fokon állt a hadi technika. Abban az időben még több szerepet játszott, jobban érvényesülhetett a személyes bátorság, mint a mai gépesített világban.

Akárhogy is volt, az orosz-japán háborúban figyelt fel a világ Nippon fiaira, akik megmutatták, hogy szemrebbenés nélkül tudnak meghalni.

De úgy látszik, hősiesség, férfias kitartás dolgában az oroszok se kullogtak az utolsó sorban. Maguk a japánok hajtották meg lobogójukat *Stössel* tábornok *Port Arthur* védője előtt.

Ezeket a köztudomású, régi eseményeket csupán azért említem meg, mert az orosz-japán háború óta respektálják világszerte a japán katona bátorságát. Ebben a respektusban nagy szerepe van a reklámnak, melyet elsősorban nem

is a japánok terjesztettek magukról, hanem azok a nagyhatalmak, akiknek érdekük volt akkor, hogy Japánt mint ütőkártyát kijátsszák. (Ma már ugyanazok szeretnék Japánt gyengébbnek tudni.)

Ebben Japánnak legfeljebb annyi szerepe van, hogy igyekezett idővel a róla terjesztett jó véleménynek megfelelni, sőt túl is szárnyalni.

Én azon a nézeten vagyok, hogy a japán hadsereg *ma* egészen más, mint 1905-ben volt, de hogy voltaképpen milyen, az csak annál a komoly összecsapásnál derül majd ki, amelytől különben Isten mentse meg úgy a japánokat, mint ellenfeleiket.

Lenin azt a bölcs tanácsot adta barátainak: igyekezzenek a kommunista pártot *kisebbségben tartani*. - *"Addig leszünk erősek, amíg kisebbségben vagyunk."*

Ez a felfogás az első pillantásra nagy tévedésnek látszik, holott a politikai pártok története mutatja, hogy abban a pillanatban meghaltak, amikor fölényesen megduzzadtak.

Ezt az igazságot nemcsak a politikai alakulatokra, hanem általában minden tömeges szervezkedésre érvényesnek tartom. Legyen az hadsereg vagy jótékonyági mozgalom, - mindegy.

A japán hadsereg mai létszáma pontosan meg nem állapítható. Ezt a hadvezetőség ügyesen eltitkolja. Van ugyan egy hivatalos keret, erről adatokkal is szolgállok, de nagy balgaság volna e számok alapján Japán kombatáns erejét felmérni.

A laikus is tudja, hogy a modern hadsereg értéke elsősorban mechanikai felszereltségétől függ, ezzel szemben a katonák is rájöttek már arra, hogy nem a pusztán tömegben van az erő, hanem sok fordul meg azon, milyen fizikumú és lelki erővel rendelkező ember áll a gépek mögött.

Miután a legtöbb szó a *japán katona harci szelleméről* esik, ezzel a kérdéssel szeretnék foglalkozni legelsősorban.

Ez az, ami a legproblematikusabb.

Általában, ha a japánok hősi mentalitását mérlegelik, a *samurai* erényeket hangoztatják.

Tehát legyünk előbb tisztában azzal mi is, helyesebben, mi is *volt* a samurai?

Japán a tizenkilencedik század közepéig mintaszerű feudális állam volt. Hadsereggel nem rendelkezett, az ország védelme banderiális alapon

nyugodott. A központi hatalomnak volt ugyan tekintélyes fegyveres ereje, de ez is törzsi, családi összeköttetések útján verbuválódott, - akárcsak a vidéki kiskirályoké.

Nippon története végtelen sorozata a hatalmasabb családok intrikájának, fegyveres összetűzéseinek. Ezek a tekintélyes várurak, főnemesek (daimyok) saját költségükön tartották fenn csapataikat, melyeknek tagjai a *samurai (harcos, kishemes)* osztályból kerültek ki.

Egész Japánban körülbelül negyvenezerre taksálják a samurai családok számát, akik noha kiváltságaikat elvesztették, de ennek ellenére szigorúan őrzik régi tradícióikat. *A samurai, páratlanul jó katona volt. Hozzájuk bizonyos mértékig csakis a keresztény lovagrendek tagjait lehet hasonlítani, de - csakis a fénykorukban.*

Vitán felül áll, hogy az európai lovagok megközelítően se voltak oly *bűvészei* a kardnak, valamint a verekedés művészetének, mint ezek a japán lovagok.

A samurai fiút, ötéves korától kezdve spártai szigorral nevelték. Még ma is érvényben van a samuraik iratlan törvénye, a *busidó*. Ezt talán a japáni lovagias gondolkodás, viselkedés kodexének lehetne nevezni s az igazi japáni nemes ember inkább a halált *választja és választotta*, semmint a samurai erkölcsi felfogás ellen vétset.

Nekem az egész japán harcos osztályban az tetszett, hogy az erőre, lett legyen az fizikai vagy anyagi, - keveset adott. Lenézte a pénzt, a nyers erőt. *A samuraiak, nem hogy hittek a lélek mindenek fölött álló erejében, hanem - ha szabad ezzel a kifejezéssel élnem - gyakorlatilag ismerték, értékelték.*

A fiúgyereket legelsősorban a lélek felsőbbrendűségére tanították. A nemesi családok gyereke korán megtanulta, hogy *az az igazi férfi*, aki szemhunyorítás nélkül tud túrni, szenvedni, sőt meghalni - egy magasabb célért.

Azt is beleverték, hogy az ember egyéni érdekeit azonnal el kell ejteni, *mihelyt abból a közt* (legyen az család, törzs vagy legmagasabb fokon a haza) *a legkisebb károsodás érné.*

Ez volt körülbelül (s még ma is) a samurai köz morálja.

Egyénileg az igazi samurai mindig készen állt a gyengébbek védelmére, de egyben értett ahhoz is, hogy akár pszichológiai úton (ez volt a kedvenc módszerük) akár, - ha kellett - karddal érvényt szerezzen tekintélyének.

Basáskodás, krakélereskedés nem fért össze a busidóval. De ha egy öles zsákhordónak eszébe jutott szemtelenkedni egy szemre vékonydongájú samuraival, *azt nagyon hamar megtanították kesztyűbe dudálni.*

A samurai kardot csak samurai ellen rántott ki a hüvelyéből, illetve csak akkor, ha őt is fegyverrel támadták meg. A köznép utcai verekedése elől mindig kitért, de ha akarata ellenére belekerült a bajba: a tömeg sokasága nem számított. Gondolkodás nélkül felvette a harcot s a legtöbb esetben győzött.

Ha visszagondolok arra a sok filmre, amit a japán mozikban láttam, önkéntelenül magam előtt látom ezeket a japán *Cyranokat*, amint harminc-negyven főnyi, karddal, doronggal hadonászó csőcselék, vagy mezítlábas rablók ellen szembefordulnak.

Jó magam is sokáig színpadi trükknek tekintettem ezeket a jeleneteket, amíg később rájöttem, *hogy a japáni történelem tele van az ilyen egyéni harcokkal.*

Tehát Japánban volt egy ősi harcos osztály, amelyet *nemcsak nemesi kiváltságai különböztettek meg a köznéptől, hanem jellembeli ereje, testi ügyessége s ami a legimponálóbb: irodalmi műveltsége is.*

A samurai nyílt fellépésével, mindig morális igazságot kereső szellemével szemben állt a köznép hajbókoló, alázatossága. A samurai lelkileg annyira fegyelmezett volt, hogy a legnagyobb fájdalmat kibírta. (Ez az önszuggesztió egyik válfaja lehetett, amelyet folyton gyakoroltak.) *Harakirit (helyesebben seppu), hasfelmetszést, előirt rítus szerint, közönséges ember a fájdalom miatt képtelen volt önönmagán végrehajtani.*

Végeredményben két embertípus volt Japánban, *egy elenyésző kisebbség, amely minden tekintetben (önzetlenség, önfegyelem, testi ügyesség, műveltség és halálmegvetés) toronymagasságban kiemelkedett a többi közül, s a nagy tömeg, amely loholt a maga kis dolgai után és úgy érvényesült, ahogy tudott.*

Tény az, hogy az elemi iskolától kezdve a közép- és felsőiskolákon keresztül a japáni pedagógia mindent elkövetett, hogy a tömeget, - ha nem is tudja arra a magaságra emelni, amelyen a samuraik évszázados neveltetésük, családi tradíciójuk alapján állnak - legalább is gondolkodásban a samuraiakhoz tegye hasonlatossá.

Én azt hiszem, erre nem elegendő az iskola: mert ennek a kérdésnek a kulcsa, - a gyerekszobában rejlik. De mindegy: ha a japán pedagógusok

keresztül tudták vinni azt a nagy feladatot, hogy a *tömegeből is samurait faragjanak a szó legnemesebb értelmében, akkor olyan szolgálatot tettek Japánnak, amely semmiféle angol értékkel fel nem mérhető.*

Annyi bizonyos, a dolgok kikerülhetetlen törvénye folytán, hogy *a mai japán hadsereg nem tiszta samuraiakból áll, mint a modern éra előtt.*

De még így is hatalmas erőt reprezentál a régi harci erényekből a tisztikar samurai volta. A japáni tisztikar legmagasabb értelemben vett morális ereje, tudományos felkészültsége, hazafiassága vitán felül áll.

A közkatonaság értéke csupán azon múlik, mennyire idomult vezetőihez. Ezt elbírálni nálam sokkal hivatottabbak se tudják, - jelenleg.

Amikor Nippon az új idők kényszere folytán átformálta egész állami, sőt társadalmi konstrukcióját, ez alól természetesen nem vonhatta ki a honvédelmet se. Sőt talán az egész átrendezésnek az volt az egyedüli célja: megvédeni az országot a kívülről fenyegető veszély ellen.

A császár 1871-ben rendelte el az első korszerű hadsereg felállítását. A legelittebb, helyesebben, a császárhűség szempontjából a legmegbízhatóbb törzsekhez tartozó samuraiakból állították fel a császári testőrséget.

A *Kagoshima*, a *Kochi* és a *Jamaguchi* családok köréhez tartozó samuraiakat érte az a tisztesség, hogy a császári gárda törzsét szolgáltassák. Számuk azonban nem igen volt több 2-3 bataillonnál.

Ezenkívül még négy rendes divisiót állítottak fel ugyanakkor, *Tokyo*, *Osaka*, *Kumamoto* és *Jendai* székhellyel.

Ez a császári testőrség s az elébb említett négy divisió volt a mai modern japáni hadsereg kerete. Valamennyi tagja a tisztektől a közlegényig - samurai volt. Kétségtelen, hogy harci szellem tekintetében Japánnak nincs, vagy csak nagyon soká lesz olyan kitűnő hadserege, mint az első testőrgárda és az első négy modern divíziója volt.

A fenyegető veszély, s a külföldi tanulmányok eredménye volt az 1873-i új törvény, amely úgy rendelkezett, hogy *Nippon minden alkalmas fizikumú állampolgára életének 17-ik és 40-ik éve között köteles a szárazföldi vagy a tengeri haderőnél szolgálni. Tekintet nélkül társadalmi állására.*

Ez fordulópont volt a japán katonaság történetében.

A törvény kihirdetése után felállítják a *nagoyai* és a *hirosimai* divisiót. Ez volt az első eset a japáni történelemben, amikor a hadseregbe *nemcsak samuraiak, hanem kereskedők, parasztok és mesteremberek jutottak be.*

Ezernyolcszázhetvenháromban a japáni haderő hét divisióból állott, amelynek békelétszáma *36.000 főt*, háborús kerete pedig *46.250* embert tett ki.

A kínai háború után (1894-95.) körülbelül tíz év leforgása alatt *újabb tíz* divisiót állítanak. Székhelyük *Ashigava, Hirosaki, Kanagawa, Himaji, Zentsuje* és *Kokura* volt.

Ez a tizenkét divisió már az orosz-japáni háborúban egész meglepő számbeli teljesítményt tudott felmutatni.

Egymillió embert szállított a harctérre.

A háború után *Jamagata* herceg ajánlatára (1912.) elhatározzák, hogy a hadsereget huszonegy divisióra erősítik. Ennek a fegyveres haderőnek hivatalos japáni adatok szerint állítólagos békelétszáma *308.000* ember volt.

1922-ben Japánt az orosz hadsereg teljes szétzülése, valamint a washingtoni konferencia biztosítékai arra az elhatározásra juttatják, hogy hadseregét redukálja.

Ezernyolcszáz tisztet nyugdíjaznak, ötvenhatezer közlegényt szabadságnak, tizenháromezer lovat pedig eladnak olcsó pénzen a parasztságnak. A békelétszámot *236.000* főre csökkentik.

1925-ben újabb redukció jött, újabb négy divisiót építenek le. Úgy, hogy a mostani békelétszám *papíron kettőszázharmincezer lett volna.* A valóságban azonban a katonai köröknek eszük ágában se volt Japán kombatáns erejét csökkenteni. *Ez a nagy redukció tipikusan japáni munka.*

A tényleges állományt csökkentik ugyan, de helyette húszszoros pótlékról gondoskodnak. S ami a legfontosabb, sokkal gazdagosabb módon. *Bevezetik az összes közép- és főiskolákban a kötelező katonai kiképzést. Ma minden tizennégy és ötven év közötti egészséges japán polgár a lehető leggondosabban kiképzett katona.*

Hivatalos statisztika szerint a japán hadsereget leépítették. Ugyancsak semmi jele nincs annak, hogy az 1931-iki békelétszám *230.000* főnyi szárazföldi katonasága akárcsak egy közlegénnyel szaporodott volna. Papíron tehát Japán, mint (akkor) a Népszövetség tagja, elsőnek kezdte meg a jó példát, - az önkéntes lefegyverzésben...

Komoly aggályaim vannak azonban, hogy a valóságban ez nem így van. Sőt. *A japán hadsereget látszólagos leszerelés mellett, számbelileg többszörösen megduzzasztották, technikailag tökéletesítették.*

Az a japán hadsereg, amely az orosz-japán háborút megnyerte, az 1903-as évi költségvetés szerint, évi *negyvenhét milliójába* került az országnak. A diadalmas háború után Nippon ismét fejlesztette a hadsereget. 1906-ban már a hadsereg költségei *(nincs beleszámítva a háborús kiadás, vagy annak amortizációja) hatvannyolc millió yen körül járnak.*

S a *békelétszám* fentartásának költségei évről évre tetemesen növekednek.

Tessék egy kis táblázat:

Év	Katonai kiadás		
1912	104,125.000	yen	
1917	123,437.000	"	
1923	223,927.000	"	
1924	206,734.000	"	(leszerelési év)
1925	214,805.000	"	
1930	200,824.000	"	
1931	227,488.000	"	
1932	61,633.000	"	
1933	447,833.000	"	

Amint látjuk, a japán hadügyi kormányzat (valószínűleg) a világháború tapasztalatai alapján, erős beruházásokat hajt végre a szárazföldi hadseregnél. Talán háborúra is számít. (Bolseviki előretörés Kína felé.) Ezekben a kritikus években a katonaság költségvetése *kettőszázhuszonnégy* millió yen körül forgott.

Azóta a hivatalos kimutatások szerint a hadsereget leépítették. Mégis mit látunk?

Az 1933. évi katonai kiadások pont a duplája az 1923-as évnél, holott akkor Japán még fegyverkezett. Most nyugalmi állapotban, lecsökkentett létszám mellett, négyszázötven millió yenre van szüksége a japán hadügyminisztériumnak évente. (Több mint félmilliárd pengő, amelyben természetesen a haditengerészet kiadásai nem szerepelnek.)

Sokkal komolyabb ügy ez, semmint tréfálni való kedvem volna felette. Mégis nem nélkülöznek ezek a számok minden humort. Ugyanis rögtön mosolyognunk kell, ha az égisz növekvő tételeket nézzük s a hadsereg leszereléséről szóló hivatalos jelentéseket olvassuk.

Már említettem, hogy a japán tisztakar tisztakezúsége, önfeláldozása, hazafiassága minden vitán felül áll. Tehát az a mellékgondolat is hibás, hogy nem kell a létszámnak növekednie ahhoz, hogy eltartása dupla pénzbe kerüljön. Ez olyan meggyanúsítása volna a japán katonai vezetésnek, amely ellen én magam tiltakoznék legerősebben. *Ha a világ valamelyik hadseregénél megnézik, hova teszik a garast, akkor az a japán.*

Takarékosak és ügyesek a japánok.

Nemcsak a külföldinek nem hajlandók egy fillért sem értéken felül fizetni, hanem a saját fajtájabelinek sem.

Az a meglepő éppen a szigetországbelieknél, hogy igyekeznek mindent a legolcsóbban megszerezni. A japánok szinte sportot űznek abból, hogy kitalálják módját, miként lehet három pengőért olyan töltőtollat előállítani, amely teljesen hasonlít, mondjuk a német mintához, - de lehetőleg annál még jobb legyen.

Ugyanezeket a törekvéseket megtaláljuk a hadseregnél is.

Leépíteni a hadsereget, de úgy, hogy tízszer nagyobb legyen, mint eredetileg volt.

Duplájára emelni a kiadásokat, de hatszorannyi értéket kapni érte, mint megelőzőleg.

Ezeket, a japánokat annyira jellemző ügyeskedéseket a végtelenségig tudnám variálni.

Annyi bizonyos, hogy a világporondon szereplő egyetlen nagy hatalom se intézi a maga katonai ügyeit, olyan *szegényes* külsőségek között, mint a japán. Aki csak egyszer is járt a japán hadügyminisztériumban, az aláírja megállapításaimat.

A világ egyik legrettegettebb hadseregének irányítását, fejlesztését közönséges fabarakképületekben végzik. Hatalmas, húsz, harminc embert befogadó termekben, ingujjra vetkőzve ülnek a tisztek. Mellettük, köztük a teafőző szamovár. Az asztalokon méternyi magas irattömeg, akta, kimutatás. A falakon mindenütt különböző statisztikák, térképek. Ez a japán hadügyminisztérium dolgozószobáinak általános képe.

A berendezés a legprimitívabb. Puhafa asztalok, egyszerű székek. Kép, szőnyeg, elegáns bútor, - ismeretlen fogalom itten. Nagyon magasrangú tiszteket voltam szerencsés meglátogatni és a tokyoi hadügyminisztériumban, de mindenütt ezt a spartai és imponáló egyszerűséget találtam.

Az is igaz, hogy ez átmeneti állapot. Nemcsak a hadügyben van ez így, hanem például a külügyminisztériumban a legtöbb osztályon. Magyarázat: a földrengés elpusztított mindent. Ez a két minisztérium még mindig szükségbarakokban tanyázik, holott volna alkalmuk saját otthonukat kissé kényelmesebbé tenni, az ő kezükben fordul meg a legtöbb pénz. Idejük is lett volna, hisz ez alatt az idő alatt az öt és félmillió Tokyó felépült poraiból...

Nem, nekik így is jó. Előbb a lényeg, azután a külsőség. Itt mindenki azon dolgozik, hogy Japánt semmiféle oldalról meglepetés ne érje, s az ország jövőjét a mostani világkavargásban újabb évszázadokra biztosítsák.

Külön könyvet lehetne arról írni, hogy szoros katonai természetű ügyeken kívül, mi mindent tart számon, intéz és megfigyel ez a barakokban dolgozó minisztérium. Minden szakember, - akinek dolga volt a katonai intézőkkel - csodálattal emlékezett meg előttem a miniszteriális tisztek képzettségéről, szaktudásáról.

Mindenre van emberük. A petróleumhoz ép úgy értenek, mint a gumigyártáshoz. *Magam részéről a világsajtóban való tájékozódottságukról tudom kiállítani ugyanezt a bizonyítványt.* Az egészen apró, jelentéktelen vidéki lapoktól eltekintve, minden ország vezető lapjait ismerik. *Tudják milyen tőke áll mögöttes, kik a szellemi irányítói.* Ismerik fontosabb munkatársait. Az írók stílusát, magánéletét, karakterét.

Ujságot olvasni, az külön tudomány.

S ha ebben a nehéz mesterségben jártas emberekkel találkoztam valahol, *az a japán hadügyminisztériumban volt.*

Két év alatt volt elégszer alkalmam e csendes urak szaktudását megcsodálni. Volt sokszor úgyis, hogy valósággal megdöbbsentem a világsajtó politikájában való jártasságukon.

Nem szégyelem leírni: sokat tanultam tőlük.

Pedig ugyebár, ők elsősorban katonák voltak s nem ujságírók. *Nagyon kevés olyan ujságíró van a világon, aki a nagy világlapok szerkesztőségét a helyszínen tanulmányozta, szerkesztőit, irányítóit személyesen ismerné, - mint azok a tisztek, akik a japán hadügyminisztérium sajtóosztályán dolgoznak.*

Az itt személyes szenzáció, ha Newyorkban, Londonban, Párisban, Moszkvában vagy Shanghaiban szerkesztőválasztás van valamelyik lapnál.

Szinte idegesség uralkodott ezekben a körökben, amikor a *Hitleri* Németország a szerkesztőségek belső életét és személyi irányítóit kicserélte. Csupa új emberek, nevek bukkantak fel a német sajtóban, amiket a tokiói katonák nem ismertek. Volt is kérdezősködés, érdeklődés ebben az irányban bőven.

Ma már biztosra veszem, hogy a nagy német lapok vezetőit jobban ismerik Tokióban, mint - Párisban. Pedig Párisnak valamivel fontosabb Berlin s közelebb is esik hozzá.

Ezeket a megfigyeléseimet csak mint egy odavetett színfoltot alkalmazom, amikor a japán hadsereg szervezéséről, munkájáról beszélek. Egész biztosan ezrével vannak oly apró újítások, egyes helyezkedések a nagy gépezetben, amik a szakemberek érdeklődését méltán felkeltenék s utánzásra ösztökélnék.

De ne térjünk el a dolgok logikus ismertetésétől.

Nagy vonalakban a japán hadsereg fizikai és morális felkészültségét akarom felvázolni, amennyire ettől a mesterségtől eléggé távol álló és (főleg) távortartott idegennek módomban áll.

Valamelyest - gyakorlati tapasztalatok alapján - van némi előismeretem a háborúviselés nehézségeiről. Hisz tulajdonképpen nagyobb, összefoglalóbb tudást, szervezőképességet, intuitív erőt, semmilyen emberi vállalkozás

nem igényel, mint épp a legirtózatosabb: a hadviselés. Legyen az védekező vagy támadó háború - mindegy.

Még ahány nagykaliberű, képzett katonával beszéltem, az mind békepárti volt. A háború mindig olyan, mint egy nagyon komplikált sebészi műtét. Életbevágóan fontos szerepet játszik benne a professzor tudása, ügyessége, technikai eszközeinek tökéletessége, a segédszemélyzet lelkiismeretes munkája, betanultsága. S mind e nagy felkészültség csődöt mondhat egyetlen gonosz bacillus okvetetlenkedésén, mely minden elővigyázat ellenére, a legalkalmasabb helyen üt tanyát...

A háborúnál se lehet sohasem tudni. Az operációs felkészültség csak a siker valószínűségét, de sohasem a bizonyosságot támasztja alá.

Ami Japánt illeti, nem lehet a szemére vetni, hogy bármit, ami egy ilyen jövőbeli operáció sikerét elősegíti - elmulasztana. A világháború után német, francia és angol katonai szakírók értekeztek arról, hogy a legközelebbi háborút már nem a társadalom egyes rétegei vívják meg, hanem ebben a borzalmas küzdelemben az egész nemzet ereje aktívan résztvesz majd. Gyermek, asszony, nyomorék és egészséges egyformán.

Ezek a nézetek nyugaton még eléggé teoretikus síkon mozognak. Japán ezeket az elgondolásokat komoly tényként fogta fel, s nemzetvédelmi rendszerét ehhez idomította.

Ami újjítást a világháborúban résztvett hadseregek (Japán csak statisztált) gyakorlati tapasztalatok alapján a maguk kereteiben bevezettek, azt Nippon fiai átvették.

Az új típusú gépfegyverektől kezdve egészen a könnyű tankokig. Ha nem csalódom, az angol hadsereg volt az, amely a praktikusságot fölébe helyezte a hagyományos "katonai" jellegnek. Ezen a téren a japánok egy lépéssel tovább mentek. Például a könnyű japán tankokban már nem is szabályszerűen felszerelt katonák (értem alatta az uniformis kötöttségét s legtöbbször alkalmatlan szabását) ülnek, hanem gépészek. Amerikai, elől-hátul zsebes vászon munkanadrágot viselnek, fejükön a masinisztákat jellemző vászonsipka. Egy ilyen tankosztagnak katonasága úgy fest, mintha ezeket a motorokat most vinnék olajosmunkások a gyárból a hadseregnek - átadás céljából.

A gyalogos katonák hátán ott a háló, amelyet bármikor gallyal, fűvel teletüzdelhetnek s magukra ölthetnek. Az oszakai hadgyakorlatok alatt láttam ilyen elvarázsolt ezredet a rizsföldek között lapulni. *Oly tökéletes a mimikrijük, hogy nincs emberi szem, amely megkülönböztethette volna őket kétszáz lépésnyi távolságról a természetes környezetüktől.*

A modern harcokban nagy szerepe van a földönkúszásnak. A japánok ezen a téren felülmulhatatlanok. Jellegzetes földönülésüktől lábizmaik egész másképp fejlődtek, izmosabbak, *használhatóbbak*, mint a mienk.

Általában a japán embert az európaiaktól feltűnő módon az különbözteti meg, hogy amíg mi *a térben* a mellénygombunk magasságától a fejünk tetejéig teszünk-veszünk biztonsággal, *addig a japán a földszinétől kezdve egész testmagasságában* egyforma könnyedséggel dolgozik.

A japán élete végéig szoros kontaktusban él a földdel. A hatvanéves bácsi épp oly könnyedséggel tudja a szájába venni lába ujját, mint mifelénk az egy-kétéves babák. *Ugyanilyen arányban tartja meg szinte csecsemőkori kúszóképességét, a földről felpattanó frissességét.*

Ez látszólag jelentéktelen előny. De csak látszólag. Álló harcoknál, vagy az ellenség észrevétlen megközelítésénél felbecsülhetetlen tulajdonság.

Azután a japán hadsereg, - mint a világ összes hadseregei, - főleg parasztokból rekrutálódik. Nos, a japán paraszt nagyon edzett ember. Koratavasztól késő őszig *állandóan* térdig érő vízben, latyakban dolgozik a rizsföldeken. A sár, az eső, az igazi eleme. *Hozzáalakult a fizikuma.*

Egész életében guggoló és hajlongó mozdulatokat igénylő munkát végez. Élelme igen egyszerű és egészséges.

Kérdem a világháborút járt katonákat, mi volt a legnagyobb szenvedés, amely a nyakunkba szakadt?

A sár, az eső s ennek következtében a pihenőhely hiánya.

Ezt a nehézséget a japán mosolyogva győzi le. *A sarkára guggol s úgy alszik a legnagyobb esőben mint a mormota.* (Nem tudtam eléggé csodálni a japán vasutak harmadosztályu utasait. Éjjel feltérdeltek a padra, maguk alá húzták a lábukat, azután - *Jó éjszakát! Így guggolva, egy ülő helyükben, asszonyok, gyerekek, férfiak és öregek egyformán átaludták az egész éjszakát. Reggelre frissen, mosolygósan ébredtek.*)

Sajnos, az embernek ennie is kell. A háborúban még azok is, akik különben étvágytalanságuk miatt állandóan orvoshoz szaladgáltak, rájöttek arra, hogy a követ is meg tudnák enni, ha győznék foggal.

Az európai ember gyomorbeli igényeit mozgó hadseregnél nagyon nehéz kielégíteni. Mindennel lehet vádolni a hadsereget, csak azzal nem, hogy a világháborúban gurmandériához szoktatta a hadfiakat. Bizony elég primitív, ízetlen, sokszor ijesztő színű konyharemekkel traktáltak bennünket. S ha

így húsz év távlatából visszagondolok az akkori nehézségekre, még mindig csodálkozom, miként tudtak annyi embert úgy ellátni, ahogy elláttak bennünket. Ez a negatív elismerés azonban mitsem változtat azon a tényen, hogy a harctéri ételmezés a megszokott polgári étkezésünkhöz viszonyítva, sírnivalóan más volt.

Én megszoktam a japán ételeket.

Mandzsúriában pedig volt alkalmam harcban álló katonák kosztján élni. Ez a konyha (ha annak nevezhetem) ízletes és kielégítő. *Ha a japán katona ételmezt kap a harcban, ezt a nívót mindig megkapja. Apró fadobozokban kapják a főtt rizst, halat és zöldséget. (Salátaféléket.) Vagy van fadoboz s annak tartalma nem hogy ehető, hanem japán embernek (nekem is) élvezetes, vagy nincs.*

Az európai hadseregnél a "konyha" megérkezése még távolról sem jelentette, hogy most már jóllakunk.

Ha már csak ezt a két "mellékkörülményt" vesszük tekintetbe, hogy a japáni hadsereg az eső és a gyomor problémáit mily könnyedséggel győzi le, nem tudunk elég pontot a javukra írni.

Amerikai és főleg német fegyverszakértők valóságos dicsáriákat zengtek nekem, a japán gyalogság puskájáról. Hordereje, pontosság korszerű. Súlyelosztása pedig egyedül áll a maga nemében. (Akár vállon, akár kézben könnyűszerrel hordható.)

Általában a katonasággal kapcsolatban az a megfigyelésem, hogy igyekeznek a fizikai fáradságtól megkímélni a legénységet. *Kiirtanak minden fölösleges gombot, cókókot, amikkel az európai hadseregek bővében vannak. A japán katona nem cipel semmi olyat békében se, amit háború esetén, az első tíz kilométer után, minden lelkiismeretfurdalás nélkül eldobálna. Amit visz, az könnyű és föltétlenül szükséges.*

Hosszú távnál nincs katonás sorrend. Nem masíroznak zárt sorokban. Természetesen, a század együtt van, de kisebb csoportokba verődve, - turisztikázik.

A tiszteket sokszor láttam a század közepén a legénység között gyalogolni. A bakák kisebb baráti egységekbe verődnek. Így, kedélyesen beszélgetve, nevetgélve róják egymásután a hosszú kilométereket.

Nagy lélektani igazság van a látszólagos laza fegyelem mögött. Galiciában húszezer ember társaságában róttam a poros országutakat, mégis halálosan fárasztott az egyedüllét. (Nem volt körülöttem senki, akivel két szót

válthattam volna.) Mert ha az ember figyelme elterelődik a kényszerű menetelés gondolatától, fizikai képessége határáig játszva teszi meg a legnagyobb távolságokat.

Ezek azok a hajszálfínom eltérések, amik a japán hadsereg harcikészségét, teljesítőképességét fokozzák.

Azután volna még egy nagyon fontos megjegyzésem. Ezek a szamurai neveltetésű tisztek imponáló módon értenek ahhoz, hogy minden kedélyességük, közvetlenségük ellenére vasfegyelmet tartsanak alantasaik között.

Mint valami drága szeizmográf, rögtön megérik, mikor lépi át a velük szemben álló alantas az emberi ragaszkodás, bizalom határát és csap át abba a mezőnybe, ahol végeredményben a fegyelmeztelenség vagy a pimaszság virágai nyiladoznak.

Erre nem kerülhet sor. Mert ezek a tisztek, anélkül, hogy azt a pallérozatlanabb legénység észre venné, lelkileg megint abba a kordába állítják őket, amelynek fenntartása nélkül emberi tömeget vezetni lehetetlenség.

A régi szamuraiaknak ezt a pszichológiai készségét még jobban csodálom, mint boszorkányos vívőtechnikájukat, vagy halált megvető bátorságukat.

Ez a fegyelmezés nem ismeri a kiabálást, ütlegetést. Elég ahhoz (de mindig kellő időben) egy szemvillanás, vagy szótlán sarkonfordulás. (S nemcsak a hadseregben, hanem a japán közéletben is lépten-nyomon láttam ezt a "lélekidomítást".) Például jellegzetesen japáni fellépés a következő. Mondjuk a kávéházba bejön a vendég. Leül és vár tíz percig. A kiszolgáló személyzet közben nyugodtan vitatkozik a sarokban a legutolsó sporteredményen. Mi európaiak ilyenkor természetesen lármát ütünk. A szamurai nem. Felkel, odamegy a pincérekhez, halk, kifogástalan hangsúllyal és modorban megköszöni a figyelmes kiszolgálást, leteszi a rendes borra való tízszeresét s távozik.

Ezt az embert, amíg ezek a pincérek élnek, sohase felejtik el. S még ráadásul titokban se az apját, se az anyját nem tudták szidni, mert valójában egyiküket se bántotta meg. Nem árulkodott a főnöknél, nem csinált botrányt, mégis olyasvalamit tett, ami fölötte kellemetlen, idegesítő, észretérítő.

Ebben a lelkifogásokban a japánok kimeríthetetlenül találékonyak, alkalmazásaikban mesterek. Hatásuk alól bármilyen fajtájú civilizált ember nem tud megszabadulni. Hát még a japáni, aki lelki dolgokban annyira érzékeny!

Már előbb említettem, hogy a japáni haderő nagyságát pontosan kimutatni nem lehet. A katonai természetű dolgokról a japánok, akárcsak más náció fiai, nem szívesen nyilatkoznak. Ami adatot hivatalosan közrebocsátanak, annak legnagyobb része már úgylis köztudomású. Az ilyen autentikus statisztika csak a beavatottak számára rejteget néha pikantériát. Tudniillik, sok mindenre következtethetnek abból - mondjuk a katonai attachék - ha egy az általuk kétségkívül ismert tény az illető hivatalos körök elrejtene, vagy más formában, szelidebb külső alatt igyekeznek ismertetni.

Minket ezek a részletkérdések nem érdekelnek. Hisz a világháború alatt tapasztaltuk, hogy a békelétszám nem volt cseppet sem arányban később a harctérre dobott kombatáns erők nagyságával. Ma már a laikus sem számítja úgy ki az esetleges háború esetén felvonultatható hadsereg nagyságát, hogy a békelétszám, valamint a tartalékba helyezett, tehát kiképzett "hivatalos" katonaságot vegye csak tekintetbe.

Szükség esetén az ördög megeszi a legyet is, - mondja a német közmondás. A világháborúban résztvevő nemzetek fiai pedig tapasztalatból tudják, hogy amikor a szükség kényszerítő ereje hatni kezdett, a hadvezetőség onnan vette a pótlást, - nagyon helyesen - ahonnan tudta. A háborúban megszűnt a béke nyugalmas éveiben felállított szabályok egész serege. (Korhatár, testi alkalmasság, katonai képzettség stb.)

S e nagy tanulság következménye egész sereg katonai zsebkönyv lett s különösen a német szerzők odalyukadtak ki tanulmányaik közben, hogy *a jövő háborújában már nem lesz különbség a hadsereg és a polgári lakosság között, mert a nagy küzdelembe bele kell vinni az egész nemzet küzdő erejét.*

Magyarán: sürgették a honvédelemnek teljesen modern és gigászi átszervezését, melynek következtében végső fokon, - ha kell - minden ember, s az általa kitermelt munka a hadsereg, illetve a hadviselés közvetlen szolgálatába legyen állítható.

Ezek teoretikus munkák voltak. Hogy ezekből az elgondolásokból mennyit valósítottak meg magában Németországban, - nem tudom. Azonban, ha a tényeknek teljesen megfelelőnek veszem a francia lapok tendenciózus leleplezését, s rémlátásait, *akkor is a németek új alapokra helyezkedő szervezése távolról se közelíti meg a japánokét.*

A japánok mindennel vádolhatók, csak azzal nem, hogy kizárólag a maguk kárán hajlandók tanulni.

Ami tanulságot a világháború jelenségeiből levonhattak, azt megtették. Sőt még annál is tovább mentek. Alaposan áttanulmányozták a sok nyugalomba

vonult generális emlékiratait, magyarázkodását, okfejtését. Számontartották különösen a francia, angol és német szakértők vitatkozásait. Mérlegelték, hogy a sok felvetett, *de meg nem valósított ötletből, mit lehetne saját maguk céljaira fordítani?*

Nagyon sok angol, francia katonairó meglepetten venné észre, hogy amit könyvében a hazai illetékes körök figyelmébe ajánlott, temetői közönyösség közepette, - azt a japánok valóra váltották. Természetesen, nem minden elgondolását, csak mondjuk, egy hatszáz lapra terjedő könyv egyetlen mondatát.

Nagyon sok ilyen mondatot, gondolatot, ötletet jegyeztek fel a szorgalmas japáni kutatók, hogy egy nagy tervvé és szervezetté kovácsolják össze.

Előzőleg már ismertettem, hogy a japánok 1922. és 1924-ben a hadseregük békelétszámát apasztották.

Ez a csökkenés teljesen megfelelt a népszövetség intencióinak. Hivatalosan az összes nagyhatalmak közül talán Japán járt legelől, - önkéntes elhatározása folytán - a leszerelésben.

Tudtommal az öt nagyhatalom közül Japán volt az egyedüli, aki békelétszámát redukálta.

Ezt nagyon szép és békés gesztusnak (vagy ügyetlenségnek?) tekintené, mondjuk a szovjet is, - ha a valóságban is így volna. *Azonban nem így volt és nem így van.*

Amíg a nyugati hatalmak katonai írói és nemzeti erőik katonai célokra való teljes átszervezését sürgetik, addig a szovjet hivatalosan, s elég öblös hangon adta a világ tudtára, hogy ez *náluk már megtörtént*. Ez nem egyéb jámbor óhajnál. Az oroszok e tekintetben blöffölnek.

A japánok ugyan hallgatnak, de szerény megfigyelésem alapján merem állítani, *hogy nemzetvédelmük rendszerét az utolsó tíz esztendőben gyökeresen átszervezték.*

Csökkentették a tényleges katonai létszámot, de meghúszszorozták a háborúra kiképzett emberanyag számát. A szovjet propaganda-lapokban gyakran lehet látni egyenruhás elvtársnőket, amint egy jóképű, testhezálló gépfegyver mögött lapulnak, s arcukon önérzetes, de mégis naiv mosoly játszadozik.

Ez nem más, mint jól beállított fényképtréfa.

Oroszország még nagyon messze van az olyan általános katonai kiképzéstől, hogy már a nőkre is rákerült volna a sor.

Ezt már nem mondhatom Japánról.

A fiuk tizennégyéves, a lányok tizenhatéves koruktól kezdve a középiskolákban katonai kiképzést kapnak. *Nem elszórtan, mutatóba, hanem valamennyi iskolában.* Ez vonatkozik a katonai tudományokra. (Lőfegyverek kezelése: puska, gépfegyver, pisztoly. Menetalakulatok formálása, lövészárók-technika stb.) Azonban, ha a *háborús* kiképzésről beszélünk, akkor azt kell mondanom, hogy minden japáni állampolgár, legyen az férfi vagy nő, *hatéves korától kezdve kiveszi a maga részét belőle.*

Már az ovodáktól kezdve rendszeres tűz- és gázvédelmi gyakorlatokat tartanak a növendékekkel. Fegyelemre, önuralomra, a parancsok pontos végrehajtására oktatják őket.

Minél értelmesebb, idősebb a gyermek, annál inkább vonják be a katonai szolgálatba.

Merem állítani, hogy minden tizenhatéven felüli fiú és lány katonailag annyira képzett Japánban, hogy bátran megállná a helyét, ahova a hadvezetőség szükség esetén beosztaná.

Aki hosszabb ideig tartózkodott Japánban, annak nem kerülhette el a figyelmét, *hogy a magasabbfokú fiúiskolák növendékei egyenruhában* (minden diák egyenruhát visel, persze nem katonait, de katonai célokra teljesen megfelelőt), fegyverrel a vállukon, katonatisztek vezetése mellett hetenként legalább egyszer, rendes század-formációkban gyakorlatokat tartanak.

A gimnáziumok felsőbb osztályaiban, az egyetemeken a fiatalságnak hallgatólágos katonai rangjuk van. Ezek a rangok, mondjuk, nem érvényesek akkor, ha a tényleges katonaság kötelékébe lépnek, - de figyelembe veszik őket, s nagyon rövid idő alatt még a békében is megkapják.

Ilyenformán Japánnak *kétfajta* békelétszámú hadserege van. Az egyik a *tényleges* katonaság, amelynek száma körülbelül *egy negyedmillió.* *Ez a százszázalékosan kiképzett, a javaterméből kiválogatott katonaság.* A másik a hadsereg amolyan nyolcvan százalékban kiképzett, de igen fegyelmezett tömegeből áll, amelynek száma *tíz és húszmillió között lehet.*

S ha már a számbajöhető erők nagyságáról beszélünk, nem szabad figyelmen kívül hagyni a milícia szervezeteket, amelyek, ha nem tévedek -

legalábbis Tokyoban egyrészt a rendőrség, másrészt a tűzoltó-főparancsnok alá rendelték. Amennyiben ez így van a fővárosban, valószínű, hogy a vidéken is ugyanilyen az organizációjuk.

Nincs még egy ország (Törökországot is beleértem), ahol a tűzveszedelem olyan nagyarányú volna, mint Japánban.

Ha bármely átlagos ház akármelyik pontján, mondjuk egy darab parázs leesik, - ott tűz támad. Nem úgy, mint Európában, ahol szerencsétlen körülményeknek kell összejárniuk, hogy a szobátűzből - háztűz legyen.

Sajnos, ez egészen másképp van Japánban. A ház kívül-belül száraz és gyúlékony anyagból áll. A fala - fa. A padozata vastag gyékényszőnyeg. (Szemvillanás alatt tüzet fog.) Az ablaka papír. Berendezése megint csak fa és papír.

Míg máshol a nagy tüzek rendszerint padlás-, illetve kéménykigyulladásból származnak, *addig Japánban a tűzvések kilencven százaléka szobátűzből ered.* (Nem számítva a földrengések idején keletkező általános tűzvészt.) Egy gondatlanul eldobott cigarettavég az üresen hagyott szobában, - biztos katasztrófa.

Sokáig emiatt nem mertem japánistilusú házban lakni, mert nem voltam eléggé fegyelmzett a cigarettacsutkák eldobásában. *(Minden külföldi ember az első hetekben kész piroskakasszámba megy Japánban.)* Megszoktuk, vérünkbe ment át, hogy a parázsló cigarettavégeket az utcán a földre dobjuk s ezt nagyon gyakran szórakozottságunkban a lakásban is megtesszük.

Hiába van ott a hamutartó. A rendes háziasszonyok tudnának csak arról beszélni, hogy milyen hanyagok a férfiak. Különösen amolyan vígabb családi összejövetelnél, ahol nagyon gyakran, még a legjobb társaság után is hamuval teleszórt parketta, s kiégett szőnyegek maradnak vissza emlékül.

Nos, az ilyen "illetlenség" Japánban egyenesen katasztrófális. *Ha kigyulladt a padló, s nincs valaki közvetlen a keletkező tűz mellett, akkor már ég az egész szoba.*

A japáni szobában pillanatok alatt felcsap a láng a parázs nyomán. S ilyenkor a legokosabb menekülni. *Az oltás reménytelen.*

A legkisebb tűz is nagyon szerencsés lefolyású - ha csak *a faház esik martalékul.* Nagyon sok tüzet láttam Tokyoban, de mindössze egyetlen egyszer tapasztaltam, hogy legalább a ház *külső* kereteit tudta megmenteni a tűzoltóság a teljes pusztulástól. Az egész ház leégése, - az a természetes; s tegyük még hozzá, a szerencsés eset.

Ilyenkor vagy a házbeliek s a szomszédok nem vesztették el a lélekjelenlétüket, vagy a tűzoltóság ott tanyázott a szomszédban. Sajnos, általánosabb eset, hogy a szobatűz következtében a szomszédházak is leégnek, - amire a tűzoltóság a helyszínére kiér. *Pedig a japáni tűzoltóság motorizált, gyors s eléggé decentralizált.* Nem kell nagy távolságra kivonulniok. Hamar a helyszínen teremnek. Hősies elszántságban sincs hiba.

Mégis, ha egy kis szél van, néha egész városnegyedek égnak le. *Tíz-húsz ház elhamvadása, emberhalál nélkül nem is esemény az ujságok számára.*

Most már méltán kérdezhetnénk, mi köze van a japáni haderő szervezetének a tűzoltósághoz? Vagy a gyakori tűzvészhez?

Igen, az európai viszonyok alapján ez két teljesen különálló szervezet és terrénum. Az egyiknek semmi köze a másikhoz. De ez nem áll Japánra. *Különösen nagy fontosságot kapott a tűzveszély hadászati szempontból, amióta Japán, akár Kína, akár Oroszország területéről repülőgéppel megközelíthető.*

Ezekután már könnyebben érthető, hogy a japánok mindent elkövetnek a vöröskakas kiirtására. A szigetországban a tűzoltó szervezeteknek többszázéves tradíciójuk van. Hamarjában nem tudom, miként volt a régi Kínában, de ha Kínában nem volt önkéntes tűzoltószervezet, akkor kétségkívül a japánok voltak az elsők, akik a tűzoltást organizálták.

A régi, romantikus önkéntes tűzoltó-szervezetek még ma is fennállanak, de ezek úgy aránylanak a maguk bambusz nádából készült létráikkal a modern hivatásos tűzoltókhöz, mint a régi, két karddal járó harcos samurai a legújabb típusú motoros tankhoz.

Lényegében oda akarok kilyukadni, hogy Japánban *a tűzoltóság ma már katonai alapon van megszervezve.* A tokyoi tűzoltófőparancsnok generális rangban van. Maga a testület pedig tökéletesen katonai fegyelem alatt áll.

Kétszer volt alkalmam (mindig az újév első napjaiban) végignézni a tokyoi tűzoltóság díszszemléjét a császári palota előtt. Mi tagadás benne: *ez teljesen katonai jellegű volt.* A díszpáholyokban csupa magasrangú katonatiszt foglalt helyet, maga a *tűzoltóparancsnok és adjutánsai pedig lóhátról nézték végig a defilírozó legénységet és a felvonuló motoros fecskendőket.*

Emelte és aláhúzta katonai jellegét az egész ünnepségnek az a körülmény, hogy minden egyes alkalomkor a császár parancsát valamelyik vérbeli magas katonai rangú herceg olvasta fel a legénység előtt.

De még ennek ellenére is, a japáni tűzoltóság létszáma oly csekély a hadsereghez viszonyítva, hogy arról, mint számba jöhető (hadászati) erőről nem érdemes beszélni, - gondolják bizonyára igen sokan.

Hát ez is olyan látszat, amely igen csal.

Nagyon feltűnő jelek mutatnak arra, hogy a tűzoltóság minden kitűzött célja, feladata és tényleges hivatása mellett egészen a nemzetvédelemnek egy kerete. Még pedig elég tág kerete.

Bárhol ütött is ki Tokyóban tűz, mire a tűzoltóság felvonult, már katonai egyenruhás emberek százai zárták le a környékbéli utcákat. Szinte a föld alól bujt elő ez a "veszélyszázad".

Ilyenkor volt szerencsém találkozni Japán harmadik hadseregével: a *miliciával*. Tagjai valószínűleg kiszolgált katonákból és póttartalékosokból állanak, akik igen szűk körzetekben, szigorú katonai alapon szervezettek. *Mindegyiknek odahaza van az egyenruhája*. S bizony nagy fegyelemre vall, hogy adott jelre, ennek a milícia körzetnek tagjai, éjjel gondolkodás nélkül kiugranak a meleg ágyukból, percek alatt egyenruhát öltenek, s mire a harmadik tűzoltó szerelvény megérkezik, már sorfalat állnak, kommandóra cselekszenek, *egyszóval azt a szerepet töltik be, amit nálunk nagyobb tűzveszély és katasztrófa esetén a rendőrség vagy a kivezényelt katonaság.*

Japánnak ez a földalatti hadserege igen tekintélyes haderő.

Láthatatlan, mégis kéznél van.

Az oszakai és a tokyoi légigyakorlatnál volt a legfeltűnőbb a szerepük. A gyakorlatok kezdetét két héttel előbb falragaszok tudatták. Pontos útmutatás volt a polgári lakosság számára, hol és milyen időben kezdődik a támadás, illetve a védelem. Rendszerint az esti órákban.

A támadás megkezdése előtt Tokyó élte megszokott életét. A gyerekek kint játszadoztak az utcán. A kis házajtókban az asszonyok várták haza a férjüket. A villamosok nyugodtan csilingeltek s amerre a szem ellátott, a fényárban úszó utcákon tízezzrel hömpölygött a nép. Majd hirtelen szirénabúgás zajdult fel valahol. A lámpák kialudtak s *pillanatok alatt - az egyenruhás férfiak ezrei lepték el az utcákat.*

A mellékutcákból, sikátorokból, a közeli garázsokból motoros járművek vágottak elő, amelyek a kijelölt helyen megálltak. Felvették terjedelmük szerint a rájuk várakozó egyenruhás férfiakat s máris repültek tova.

Egész Tokyo olybá tűnt fel, mint egy álcázott kalózhajó, amely békés lobogó alatt, ágyúit hordók alá rejtve keringett körülöttünk egy teljes esztendeig. Azután adott jelre ledobta álarcát.

Igazán negyedóra alatt az öt és félmillió város a szó legszorosabb értelmében katonailag mozgósították.

Tíz-tizenöt perc s az egyiptomi sötétség leple alatt az elébb még békésen nevető polgárság eltűnt, s helyében mindenütt katonai egyenruhába bújt komor képű férfiak szaladtak ismeretlen helyek felé. Ki a kabátját gombolta, ki a cipőjét fűzte az utcák keresztezésénél.

Néha felsírt a tűzoltók szirénája. Majd nyers vezényszavak hallatszottak. A mi környékbeli férfiainkat az autók százai elvitték más vidékre s ugyancsak idegen helyről ismeretlen csapatok lepték el a mi negyedünket. Itt-ott tűz csapott fel az utca közepén. Megnyíltak a szomszédos házak ajtajai, ahonnan megszokta az ember szeme, hogy mosolygós, bájos, hímes kimonójú lányok lépjenek elő.

Most nyakig fehérköpenyes, gázálcáros ápolónők rohantak ki, kezükben gázimmunizáló készülékekkel, hordágyakkal. Valahol a magasban gépfegyverek kattogtak, kísértetiesen vándoroltak a reflektorok fénysávjai. Azután megszólalt jajgató hangján a sziréna. Kiürültek az utcák. Sorba felgyultak a lámpák.

Ismét fényárban úszott a környék.

A házakból kijöttek a gyerekek.

Majd az asszonyok.

Végül a férfiak.

A katonaság pedig, amely betöltötte, megszállta az egész környéket, eltűnt oda, ahonnan jött - a föld alá.

Japánnak erről a hadseregéről nincs statisztika. Azt hiszem, békebeli főparancsnokuk a tűzoltóság főnöke. Ezért voltam bátor a japáni haderő ismertetésénél, látszólag hosszadalmasan kitérni - a tűzoltóságra.

Mindent összegezve vitán felül áll, hogy Japán hadserege emberi számítás alapján egyformán felkészült a támadásra és a védekezésre.

Az is kétségtelen, hogy a föld ama hajlatában, amelynek íve talán Hongkongnál kezdődik és a Behring-szoros jégmarta vidékénél végződik, mélységében pedig Szibéria méregzöld fenyőitől a Délszigetek banán illatú

trópusi tájáig terjed: *semmiféle haderő, se számbelileg, se szervezettség, de főleg rögtöni akció szempontjából a japánival szemben komoly számításba nem jöhet.*

Az egyetlen hatalom, amely katonailag ezen a vidéken szerepet játszott, vagy játszhat: az az orosz. Ezalatt a szerep alatt, *egy milliós tömegekkel operáló szárazföldi háborút értek.*

Kína jelenleg (s még nagyon soká) harcképtelen.

A belső anarchia, a pénztelenség, a rablógazdálkodás, a világnak ezt a legősibb, legnagyobb lakosságú s legrégebb (és talán a legszebb) kultúrájú államát szinte a kiszolgáltatottság állapotába hozta.

Szétdaraboltatás veszélye fenyegeti állandóan. Hogy ez a katasztrófa eddig be nem következett, azt mindennek köszönheti, csak saját magának nem.

A világháború kitöréséig a kolonizáló hatalmak mohósága és féltékenysége volt az az egyensúlyozó erő, amely ezt a hatalmas darab földet és a rajta élő népet az ipari rabszolgaságtól úgy, ahogy, mentesítette.

S még így is átlag tízévenként olyan hatalmas területeket mostak le belőle a körülötte csapkodó hullámok, - mint az európai Franciaország. Volt miből.

Azóta nagyot fordult a világ sora, s az főleg áll az európai hatalmak ázsiai erőviszonyára.

Ezerkilencszáztizennégyig még elképzelhető volt, hogy Anglia és Amerika, - mondjuk - *Kína* területére, flottája fedezése mellett, ha nem is egyidőben, de mégis a japánival egyenlő nagyságú és valószínűleg modernebb hadsereget tudott volna kiküldeni.

Ma, szerény számításom szerint (a terepviszonyok ismeretében) Japán három hónap leforgása alatt, ha kell, akár ötmillió főnyi hadsereget tud mozgásba hozni - Mandzsúrián keresztül -, akár Észak-Kína, akár Szibéria felé.

Ennél a pontnál bizonyára nagyon sokan fölényes mosollyal gondolnak a félelmetes hírű szovjet hadseregre. Noha Oroszországot végigjártam s igyekeztem nyitott szemmel figyelni azt, amit látni lehetett: az orosz hadsereg nagyságáról, technikai felkészültségéről, szervezettségéről nem mernék még hozzávetőleg se nyilatkozni.

Meglehet, hogy Európa felé tényleg komoly erőt (veszélyt?) reprezentál. Különben nem értek volna el oly sorozatos diplomáciai sikereket a szovjet politikai ügynökei.

Ázsiában fordított a helyzet.

A japánok minden orosz-amerikai közeledés s a Népszövetség elkeseredett flankírozó támadása ellenére, kidobták az elvtársakat Mandzsuriából. *A sokszáz millió pengő értékű orosz vasúti érdekeltséget körülbelül nyolcvan millió pengő készpénzért váltották meg.*

Moszkva örült, hogy annyit kapott.

Pedig, ha csak egy mód is lett volna *(katonai)*, *akkor ebbe az üzletbe sohasem mentek volna bele.*

S hogy az orosz diplomácia bölcs volt, azt akkor tudtam meg, amikor Szibérián átutaztam. Ez a hatalmas útvonal a cári időkkel szemben nem hogy javult, - hanem rosszabbodott.

Öreg, kimustrált kocsik és mozdonyok vánszorognak a lötyögő vaspályán. Katonaszág van bővível a mongol-mandzsú határmenti városokban. Repülőgépek is keringenek a levegőben.

Az oroszok az útvonalon, hogy úgy mondjam, mindent kitesznek a kirakatba. Naív, gyerekes trükkökkel akarják bemutatni, milyen is az az új szellem, amely egy modern állam kereteit adja és kitölti.

A laktanyák épületei és a katonai gyakorlóterek - mintha valami természetfeletti törvény diktálná - még véletlenségből nincsenek máshol, mint a vaspálya közvetlen közelében.

A nap bármely órájában érkeztem az ily katonai táborhoz, akár reggel, akár délben, akár késő délután: a levegőben előírásosan két bombavető gép keringett. A katonai játszótéren pedig katonák labdáztak, futballoztak, hancúroztak, *-de mindig nők társaságában.*

Ezeken a tiszteletreméltó hölgyeken igen sokszor katonai zubbony volt látható, melyhez kitűnően illett a vörös fejkendő.

Ugyancsak a katonai gyakorlótér közvetlen szomszédságában ott van egy másik bekerített hely, amelyen szintén az unalomig menő egyformasággal egy fenyőfából ácsolt hinta, azután korlát, valamint egy nyújtó látható. Minden ilyen szibériai játszótér kapuja felett ott díszleg a felirat: *"A szovjettanács a gyermekeknek".*

A bejárat mindig pontosan a vasúti sínnel parallel fekszik, hogy a szibériai luxusexpresszen utazó burzsujokat hadd törje ki a sárga irígység e fene nagy jólét láttára.

Valahányszor vonatunk egy ily katonai tábor előtt elrobogott, én lélekben mindig kalapot emeltem az emberi bornírtság e gyermeki megnyilvánulása előtt.

Nem tudom, vajjon önök érzik-e az itt leírt Potemkin falvak keserű groteszkségét? Persze, hogy nem!

Nem érezhetik, mert nem látják, hogy e háromszáz négyszögölnyi játszótereket csak egy vékony korlát választja el a végtelenségbe vesző vadvirágos rétektől s a kődobásnyira sötétlő komor pompájú erdőktől.

Hát van a világnak olyan gyereke, aki egy ilyen unalmas helyen tartózkodjon, amikor tőle már egy lépésre madárra parittyázhat, a selymes fűvön hemperegphet, a csordogáló patakban fürödhet és halászhat?

Én tizenhat ilyen szovjet gyermekkertet számláltam össze, de mind a tizenhatban összesen két gyereket láttam.

S ugyanez a véleményem a katonai gyakorlóterekről, amelyek a gyermekkertekkel ellentétben, mindig népesek voltak. (Ezt az orosz hadsereg fegyelmezettségének javára írom.) Valószínűleg parancsot kaptak, hogy háromnaponként, amikor a transzszibériai vasút jön: *mars ki, tüntetni!*

Hát ők tüntettek. Dobálták a lapdát, csiklandozták az elvtársnőket. Szavamra mondom, igaza volt Balassa Bálintnak: nincs szebb a vitézi életnél!

Jókedvűek voltak a szovjetvitézek. Miért ne?

Itt a világtól elzártan, mi másról értesülhetnek, mint hogy a szovjethadsereg a földkerekség legfegyelmezettebb, legerősebb ármádiája, s hogy csak azért nem mennek harcba, mert nem akarják az idegen hadseregben felvonuló proletárok vérért hiába ontani...

S míg a rádiót hallgatják, közben bakancsukban az elszakadt kócmadzagot javítják csomóra. Nappal pedig látják a keringő repülőgépeket, s ha harci vágy nem is fűti őket, de emberileg biztonságban érzik magukat a sárga majmoktól, ahogy az oroszok még ma is a japánokat nevezik.

Általában ezen a vidéken szinte természetfeletti tisztelettel néz a katonaság a repülőkre. Meggyőződése a bakaságnak, hogy ha harcra kerül a sor, - nekik vajmi kevés dolguk lesz a japánokkal.

"A japánokat, mielőtt észretérnének, saját otthonukban a repülőgépeink intézik majd el. Ami pedig Mandzsúriában és Koreában lézeng belőlük, azok összefogdosása, tengerbe kergetése a lovasság dolga lesz."

Ezt egy orosz elvtárs súgta meg nekem bizalmasan.

Ráhagytam. Vitatkozzam vele?

Mondjam el neki azokat az imponáló és főleg katonai természetű építkezéseket, amelyek a japánok alig pár száz kilométernyire tőlük, Mandzsúriában inszakító megerőltetéssel végeznek?

Figyelmeztessem őket, hogy amíg ők a régi egyvágányú, nyugdíj után vágyakozó vasút mellett labdáznak, azalatt halálos komolysággal épül és jön napról-napra közelebb a határukhoz *öt vadonatúj kettősvágányú új vonal?*

Zavarjam álmukat azzal, hogy nemcsak nekik van repülőterük, hanem a "sárga majmoknak" is? Még pedig bombahajításnyira a mongol határtól?

S hogy a japánoknak is van gyakorlóterük, - *egész Mandzsúria, ahol a legideálisabban képezik ki az újoncokat a komoly harcra.*

Két évvel ezelőtt még negyedmillió bandita volt Mandzsúriában, ebből már kettőszázhuszezret megemésztett a japánok gyakorlatozása! Ideális alkalmuk volt arra, hogy a gáz- és gyújtóbombák minden fajtáját kipróbálják azokon az agyagból épült rablófalvakon, amelyeknek létezéséről éppen oly keveset tudott a világ, mint az eltűnésükről!

Én gondolatban még Moszkvában egyenleget csináltam az orosz-japán katonai erőviszonyról, s végeredményben nem tudtam eléggé csodálni az orosz diplomaták helyzetismeretét, előrelátó gondolkodását.

Mégegyszer hangsúlyozom: az orosz katonai erők viszonyát az érdekelt európai államokkal szemben nem ismerem jól. (Itt talán tényleg nagy erőt biztosít nekik a repülőrajuk.) *De Ázsiában a szovjet örül, ha békében hagyják.*

Lényegében csak oda akartam kilyukadni, hogy az a nagy imperialisztikus katonai erő, amelyet a cári Oroszország *Kína és India felé tervszerűen irányított, - most, e percben nincs. Eltűnt a színpadról.*

Helyébe ott áll egy sokkal jobban megszervezett, harcos szellemű, kitűnően képzett milliós ármádia: a japáni.

A hatalmas japán hadsereg felszereltségéről, fizikai és lelki értékéről lehet vitatkozni. De egy döntőbefolyású stratégiai előnyük letagadhatatlan: *ők a*

helyszínen vannak, míg az összes számításba jöhető más hadseregnek előbb egy világhörűli utat kell megtennie.

Én kizártnak tartom, hogy a japánok így megerősödhettek volna, ha nincs világháború. Sok oly jelenség támadt a világháború után, amelyet, ha Berlin, London (Szentpétervárról nem is beszélek) előre lát, még a marnei ütközet után is elállt volna a további harctól.

A HADITENGERÉSZET.

Akár a támadó, akár a védekező politika szemszögéből mérlegeljük Japán helyzetét, haditengerészetének fontossága kétségbe nem vonható.

Milyen a japáni flotta?

Egész biztosan nem olyan, mint volt a csuzimai ütközet napjaiban, amikor a világtörténelem legnagyobb tengeri diadalát aratta? *Azóta teljesen átszervezték, modernizálták.*

Számbelileg többet én se tudok erről a haderőről mondani, mint ami minden almanachban megtalálható. Egészen közeli és megbízható adatokkal talán az angol és az amerikai admirális rendelkezik.

A japánok nagyon gyanakvó természetű emberek, de amit a tengerészet körül művelnek, az már egyenesen ijesztő. Nagyon kevés oly külföldi van, aki japáni hadihajóra tette a lábát.

Fényképezőgéppel még kereskedelmi kikötőben is nagyon kockázatos járni. (A tokiói kikötőben például letartóztattak egy amerikai turistacsoportot, mert mozgófényképfelvételt készített, amikor tíz kilométernyi, - kivehetetlen - távolságban egy kisebb japáni hadihajó vonult el.)

Általában minden, ami a flottával kapcsolatos, arról Japánban jobb nem beszélni. Flottabázisokon, vagy kisebb tengerparti erődítmények táján (tele van Japán velük) külföldinek mutatkozni, még tréfából se ajánlom.

Ezek a hyperóvóintézkedések is azt mutatják, hogy Nippon a legnagyobb súlyt a haditengerészetre fekteti. Mindezt csak azért említem, hogy az olvasó elképzelhesse, milyen nehéz feladat Japánban éppen a legkombatánsabb katonai erejéről hozzávetőleges számítást készíteni.

A japán haditengerészet - akárcsak a kereskedelmi - imponáló fejlődési vonalat mutatott. Itt is ugyanaz a jelenség mutatkozik, mint amire a

kereskedelmi flottila növekedésével felhívtam a figyelmet: *valahányszor Japán háborúba keveredett, utána ugrásszerű emelkedés mutatkozik.*

A washingtoni, illetve a londoni egyezmények korlátot szabtak a tengeri haderő tetszésszerű kiépítésének. Így Japán hadereje a tengeren *ma* nagyjában ugyanaz, ami volt 1932 decemberében.

Vagyis:

<i>Típus</i>	<i>Szám</i>	<i>Tonna</i>
Csatahajó	10	301,400
I. oszt. cirkáló	12	108,400
II. oszt. cirkáló	23	124,225
Repülőgép anyahajó	4	68,870
Tengeralatti cirkálók	4	21,065
Aknarakók	6	20,230
Partvédő hajók	8	26,530
Ágyúaszád	13	5,300
I. oszt. rombolók	79	110,361
II. oszt. rombolók	34	26,470
I. oszt. tengeralattjáró	33	52,012

II. oszt. tengeralattjáró	38	31,372
Torpedóhajó	4	2,400
Aknaelűzőhajó	14	9,690
Különleges szolgálatra beosztott hajó	24	286,397

A japán haditengerészet *jelenlegi ereje háromszázhat hajó* körül van, melyeknek tonnatartalma hozzávetőlegesen egymilliókettőszázezer tonna.

A japánok mindent elkövettek, hogy a részükre engedélyezett kereten belül hajóik harciképességét fokozzák. Számtalan újítást csináltak, amik részben elütők a többi nemzet hadihajótípusaitól, szerkezetétől, részben merőben ellentétesek. S ép ezek azok a bizonyos nüanszok, amik a flotta erősségét, használhatóságát, pusztán tonnatartalom, ágyúszám és kaliber, valamint az egyes típusú hajók létszáma alapján mérlegelni nem engedik.

Még a laikus is megérti, hogy például egy huszonnégyezer tonnás amerikai és japán hadihajó között, - noha azok tonnatartalma, nagy- és kiskaliberű ágyúinak a száma teljesen egyezik is, használhatóság szempontjából - *ég és föld lehet a különbség.*

Ilyen különbségek, eltérések pedig igen jelentős mértékben vannak. Az már más kérdés, vajjon ezek a konstrukcióbeli elhajlások a japánok előnyére írhatók, vagy se? Valószínűleg: igen.

Ez persze csak következtetés részemről. Ugyanis a japánokban hihetetlenül kifejlődött a praktikusság iránti érzék. Ezt a napi életben lépten-nyomon lehet tapasztalni. *Élelmesek és gyorsak az új találmányok bevezetésében.* A gyalogságnál is számos olyan józan, a küzdőképességet fokozó újításuk van, ami más hadseregnél nem található. Valószínűleg az a helyzet a haditengerészetnél is.

Persze ezekre az ezernyi apró, egyenkint talán lényegtelen, *tömegükben azonban talán döntő fölényt biztosító trükkökre féltékenyen őrködnek.*

Ez az egyik oka annak, amiért a japáni tengeri haderő harci értékéről talán még a szakértők se tudnak teljesen áttekinthető képet felvázolni.

Valószínűleg van gyenge oldala is a japáni hadiflottának. Ebből csak két feltevést említek meg, amit magam is elfogadhatónak tartok. Angol, német, svéd és egyéb más nemzetiségű hajósok egybehangzóan azt állítják, hogy a japánok gyengék a navigálásban. Meglehet. (Pedig ez már jelentékeny hátrány!) Ellenőrizni nem volt módomban. Azt az állítást azonban, hogy a japáni lélek még mindig távol áll a géptől, idegenkedve, szinte gépiesen kezeli - azt magam is tapasztaltam.

Ezt magam részéről könnyen meg tudom érteni. Mindig a csodálat bizonyos nemével nézek azokra az emberekre, akik egy elnémult rádiót zsebkésük segítségével rövidebb-hosszabb töprengés után, - megszólaltatják, vagy rövidzárlat esetén, hamarosan világosságot teremtenek.

A gép teljesen idegen, s értelmetlenül állok vele szemben. Például a Ford-autó szerkezetét elég jól ismerem, mégis, ha utazásközben valami komplikáció történt, az volt az első ösztönös érzésem: *csak nem piszkálni, mert abból még nagyobb bajok származhatnak.*

Ezt a belső bizonytalanságot láttam majdnem minden esetben a japánok arcán, ha valamilyen mechanikai probléma elé állította őket a sors. Röviden: *ők csak használni tudják a gépet, de nem kezelni.* Ez a megállapításom természetesen nem zárja ki azt a tényt, hogy Japánban is vannak mérnöktehetségek, mechanikára hajlamos egyének. Számuk azonban elenyészően csekély. Tömeg szempontjából vajmi kevés súllyal esnek a latba. Már pedig a hadsereg és a tengerészet, - természeténél s összetételénél fogva, - tömegre alapozott.

Ugyanilyen a helyzet a szellemi használhatóság kérdésénél. A külföldi szakértők például azt állítják, *hogy semelyik nemzet haditengerészeténél nincs olyan drill és olyan sok és nehéz gyakorlatozás, mint a japánnál.*

- Ennek az a magyarázata - mondta informátorom, - hogy a japán ember csak olyan helyen és minőségben használható, ahol és amiben kellő gyakorlata van. *A mozdulatokat - minden egyes helyzetben -, gépiesen begyakorolják. Erre a fantáziahiány miatt van szükség. (Tömegjelenség!)* Például *a japáni flotta gyakorlat közben nem mímeli a harcot, hanem valósággal végre is hajtja. Így kell rászoktatni a legénységet, mert ellenkező esetben, (a valódi ütközetben), már a máshangú ágyúdörejek miatt is elvesztené a fejét.* Itt kell keresnünk a magyarázatát annak, hogy *minden egyes tengeri hadgyakorlatnak megszokott velejárója a halottak és a súlyosan sebesültek listája.* Ez más flottánál a legritkább esetben fordul elő. Ha figyelemmel kísérte, ugyancsak észrevehette, hogy *minden nagyobb*

gyakorlatnál egy-két hajó súlyosan megsérül, sőt nem egyszer elsüllyed. Ez nagyon költséges és veszélyes módja a kiképzésnek, de úgy látszik, nincs más megoldás...

Eddig van informátorom okfejtése. Amennyire én a japán pszihét ismerem, semmi okom sincs arra, hogy a mondottakban kételkedjem. Magam is olvastam az ujságokban ilyen halottakról, *sőt arról is, hogy a legénység milyen halálmegvető bátorsággal teljesítette a kötelességét.*

Ennek a fogyatékoságnak is megvan azonban a jó oldala.

A japán admirálisok valószínűleg számításba vette az összes elképzelhető lehetőségeket, amelyek a japán flottára várnak háború esetén.

Ha ez így van, akkor kétségtelen az is, amennyiben tette kerül a sor, akkor az egész flotta mechanikai precizitással hajtja végre a feladatát. Halálmegvetésben, bátorságban nem lesz hiány.

Papírforma szerint, (még a mai 5:3 arány ellenére is!) például az amerikai flotta a japánival szemben - *a japán flottabázisoktól számított háromezer mérföldön belül - igen gyenge eséllyel vehetné fel az ütközetet.*

Rögtön megváltozna a helyzet:

1. Ha a japánok kimerészkednének a deffenzív körzetből.
2. Amennyiben meglepetésszerűen új fegyvereket, vagy zseniálisan újszerű stratégiát alkalmaznának az amerikai admirálisok. (Terepviszonyok és fizikai adottságok miatt valószínűtlen.)
3. Ez a *legveszélyesebb* lehetőség: az angolok megengedik az amerikai flottának a singapuri, valamint a hongkongi flottabázis használatát. *(Ebben az esetben az amerikai flotta nem a Panama-csatornán kelne át, hanem Gibraltár, Suez és Singapur érintésével közeledne a japán vizek felé. Ez sok idővesztéssel és nagy kerülővel járna, de számbelileg döntő fölényt biztosítana az amerikaiak számára.)*
4. *Katasztrófális a helyzet: ha az angol és amerikai flotta közös akciót kezd.* (Ebben az esetben a jól kiépített flottabázisokon kívül - melyek szinte felbecsülhetetlen szerepet játszanának -, minden egyes japán csatahajóval szemben, három angol-amerikai acélkolosszus szólaltatná meg az ágyúit. *Kivédhetetlen fölény. Egyetlenegy mód van ekkor a győzelem reményére - ha a japánok, mielőtt az angol-amerikai flotta egyesülne -, Siam felől elfoglalják Singapur erődjait!*)

Az itt felsorolt négy variáció nem a fantázia munkája. Komoly japán szaklapok foglalták egybe ezeket a lehetőségeket. Sajnálom, hogy a könnyebb áttekintést elősegítő térképet (japánit) elveszítettem.

Végeredményben azonban semmi kézzelfogható jel nincs arra, hogy a japánok megsemmisítésére törne az angolszász világ. Az Egyesült Államok és a Brit Birodalom között igen szívélyes a viszony, de a barátság távolról se mélyült el annyira (főleg ellenkező gazdasági érdekek miatt), hogy ilyen célú kooperációról a közeljövőben beszélni lehessen.

A japánokat tehát a tenger felől, - passzív viselkedés esetén - belátható időn belül veszély nem fenyegeti. Ez volt különben a londoni flottakonferenciának is a legnagyobb ütőkártyája; amelyet azonban a japánok nem voltak hajlandók honorálni. Mintha átragadt volna rájuk a franciák idegessége; akik a békeszerződés után (és ma is) Európa legnagyobb, legjobban felfegyverzett hadserege felett rendelkeznek, - mégis folytonos erősítésre vágynak. Biztonságot követelnek, akár a japánok.

E nagy "biztonság"-keresésnek ugyanaz lesz a következménye Ázsiában, mint Európában, - hogy az érdekelt hatalmak szintén fegyverkezésbe fognak s blokkba tömörülnek.

Egyelőre akár a franciáknak, a japánoknak sincs semmi okuk a csüggedésre. Pesszimiztikus mérlegelés után is tűrhetően állnak. Ami pedig a japán haditengerészet helyzetét illeti, az az utóbbi években csak javult. Még erősebb kifejezést is lehet használni: *döntő stratégiai pozícióba került.*

Miért?

Erre rájön az olvasó, ha egy kis történelmi visszapillantást teszünk.

Modern értelemben vett hadiflottája Japánnak csak hatvan éve van. Ha ugyan flottának lehet nevezni azt a két holland hadihajót, amit akkoriban vásároltak és azt az egyetlen *japán* hajót, amelyet Jokosukában építettek és bocsátottak vízre 1875-ben. *Seiki* volt a neve s mindössze 870 tonnatartalommal rendelkezett. Ez volt egyébként az első japán hadihajó.

Egészen 1903-ig a *Hashidaté*, négyezerkettőszázhuszonnyolc tonnás hadihajó a legnagyobb, amit Japánban építettek. Az orosz-japán háború után már megszületik a "*Tsukuba*" (13.800 tonna), majd gyorsan egymást követve az "*Ikoma*" (19.300), "*Aki*" (19.250 tonna). Végül ugyanebből az időből származik az első két otthon készült dreadnought is, a "*Kawachi*" és a "*Setsu*". Mindakettő húszezer tonnán felüli hajó.

Ennél a listánál nagyobb dícséretet a japán hajógyártás harmincéves fejlődésére felhozni nem lehet! Hogy lássuk, miről is van szó, megemlítem, hogy az *orosz-japán háború alatt Nippon még Angliában rendelt hat csatahajót és hat páncélos cirkálót. Két évvel a háború után már maga épít dreadnoughtokat!*

Maguk a japánok is beismerik, hogy az orosz-japán háború alatt *egyetlen lövést se tudtak volna leadni idegen optikai eszközök segítségével.*

Azóta harminc év múlt el s a japánok bebizonyították, hogy akár az első három évtizedet, - a másodikat se aludták át. Teljesen függetlenítték magukat a külföldtől:

- a) *hajóépítésben,*
- b) *optikai szerek előállításában,*
- c) *háborús kémiai iparban,*
- d) *acél és nyersvas otthoni fedezésében.*

Japán még három évvel ezelőtt is, igen sok - háborúban fontos szerepet játszó cikkben - külföldi támogatásra volt utalva. Ezekben az anomáliákon nagyot lendített - *Mandzsúria megszerzése.*

Megszűnt a *szén, vas, réz és cink* problémája. Mandzsúria bőven rendelkezik ezekkel az anyagokkal. A *yawatai* császári vasművek és a "*Muroran Acél Művek*" (Hokkaidóban) teljesen kielégítik a hadsereg és flotta acélszükségleteit.

Egyedül a petróleum és annak termékei körül mutatkoznak hiányok. Ezen a téren is figyelemre méltó eredményeket értek el Mandzsúriában, északon *Saghalien* szigetén, valamint délen, *Formosában.*

Amikor Japánt elhagytam, javában dúlt a harc a mandzsu-kormány és az angol, amerikai petróleum-érdekeltségek között. Ugyanis a mandzsúriai kormány nemcsak a petróleumkutakat monopolizálta, hanem a külföldi petróleumbehozatalra is bizonyos befolyásokat biztosított a maga számára. Ezek az intézkedések igen érzékenyen érintették a külföldi petróleumtársaságok vélt és szerzett jogait. A küzdelem még ma is tart.

Ugyanígy természetű korlátozásokat tervezett a japáni kormány is. Az úgynevezett petróleum-törvényjavaslatban volt egy nagyon fájdalmas szakasz, *amely ellen nemcsak a külföldi, hanem a japáni tőkeérdekeltségek is kétségbeesetten ágáltak.* Ez a törvény jövőben kötelezni akarja a petróleumtársaságokat, hogy *állandóan raktáron kell tartaniok annyi benzint és petróleumot, amennyi félévi forgalmuknak megfelel.* Magyarán ez

annyit jelent: amennyiben háború törne ki, Japán bőségesen el volna látva egy félévre benzinnel, *szűkösen pedig akár három évre is.*

Sokat hallottam mesélni a tengerészet titkos, tartalékkészleteiről. Állítólag a flottabázisok környékén, nagy benzin-kavernák és ciszternák vannak a sziklatalajban. Ezekben a mesterséges kutakban és üregekben tárolja a japáni haditengerészet a mostani bő esztendőök minden fölöslegét, - a szűkös jövőre.

Mert bármilyen hihetetlenül hangzik, Japán ezidőszerint duskál petróleumban és benzinben. Az angol, amerikai, orosz, sőt a román benzin is egymást igyekszik túllicitálni a japáni piacon. Nincs itt egyetlen társaságnak se kedvezménye a másik ellenében. Eredmény: a petróleum-inséges Japánban a taxi 60 fillérért tud megtenni olyan utat, ami nálunk legalább nyolc pengőbe kerülne!

Bárki, aki Japánban járt, igazolni tud: Tokyóból-Jokohamába és vissza (*legrövidebb úton is hetvenkét kilométer*) három pengő ötven fillérért lehet megtenni az utat, - Packard-autón! Ha ingyen vezetne a soffőr, ha ingyen koptatná a drága kocsit, ha semmilyen költséget nem számítanának, - csak a *benzint*, akkor is képtelenek lennének ily árszabásra a hazai taxisok.

Tehát az amerikaiak és főleg az oroszok, mindent elkövetnek, hogy Japánt *ingyen benzinnel ellássák*. Hogy mi ebben a ratió: nem tudom. Tény az, hogy a kapitalista önzést és kenyérirígységet csakis akkor élveztem, amikor Japánban autón jártam.

Ilyen volna Japán helyzete petróleum szempontjából még ma, amikor külföldre szorul. Én azt hiszem, jó idő telik bele, amíg a külföldi benzinbehozatal elé Japán mesterséges akadályokat gördítene. A hazai és a mandzsuriai petróleumkutak ezidőszerint csak arra jók, hogy háború esetén mentesítsék Japánt a teljes kiszolgáltatástól.

Mindent egybefogva, a japáni flotta helyzete akár nyersanyag, akár technikai felszereltség szempontjából, magasan felül áll az 1905-ös évek viszonyainak, - pedig akkor nyerték meg a chusimai csatát!

QUO VADIS NIPPON?

Előszóval beszéltem Japánban azokkal a külföldiekkel, akik elmenőben voltak. Mindig érdekelt, ugyan mit láttak? Helyesebben, mit vettek észre?

Ilyenkor az volt a benyomásom, hogy a szép tájak, az élet nem várt tempója, kavargása, a színek tobzódó pompája, - megvakította őket. Aki néhány hónapig tartózkodott csak Japánban, az rendszerint nem telt be dicséretével. (Ez a legtöbb ember.) Azonban azok, akik huzamosabb ideig éltek Nipponban, rendszerint a legélesebb kritika hangjait ütötték meg.

Volt olyan vélemény, hogy Japán a világ legkiválóbb nemzete. Övé, s csak kizárólag övé a jövő. De hallottam már (nem egyszer) gúnyos megjegyzéseket, lenéző, aláértékelő megállapításokat. A legenyhébb közülnök az volt, hogy minden, ami e szigeten látható: az emberek udvariassága, az újonnan felhúzott felhőkarcolók, a nyugati civilizáció imponáló előretörése, - külső látszat. Színpadi kulissza, belső tartalom nélkül.

A japánok legelső tanítómestere úgylátszik Oroszország volt, - mondta egy ízben egy amerikai úr. - Tőlük tanulták meg a Potemkin falvak építését. Amit itt lát, s amivel ezek szédítik az idegent, - az csupa enyhe utánzat. Játék.

Amint az életben a leggyakoribb eset, így most is, a két szélsőség között fekszik az igazság. Japán különös, misztikusan szép ország volt a múltban. Bájából ma sem veszített.

Furcsán különös.

Átmenet, összekötő híd a nyugat és a kelet között.

A hindu és a kínai ember, nemcsak most, hanem évszázadokkal ezelőtt is fejcsóválva járhatott Nippon földjén. A hindu és a kínai kultúra volt az, amely ráütötte a maga bélyegét mindenre ami szép, mély és harmónikus az ázsiai életben. Az, ami a nyugati szemünknek annyira exótikus Japánban, a napi élet apróságaitól a művészetek kéklő ormáig, mind, mind kínai és hindu eredetű.

Van éppen elegendő hindu és kínai Japánban. Velük is sokat vitatkoztam e kérdések felett. A legjellemzőbben mégis egy sanghai egyetemi tanár foglalta össze az ázsiai ember véleményét Nipponról:

- Már egy éve járom ezt a csodálatos országot, s egyre jobban ámulok. Tudja kérem, minden olyan ismerős itt nekem, s mégis idegen. *A kínai lélek úgy érzi magát itt mint* - hogy rossz hasonlattal éljek - *Beethoven, Bach, Verdi vagy Wagner csodálkoznának, ha egy modern jazz zenekart hallanának.* Fülük lépten-nyomon, el-elkapna olyan akkordot, vagy melódiát, ami saját zsenijük édes-szülött gyermeke. De azok átszerelése,

előadási modora, szellemüket teljesen megváltoztatta, vagy kiharikírozta. *Amit itt lát, uram, kevés kivétellel minden kínai, s mégse az!*

Ez volna Japán ázsiai arca.

Lényegében ugyanilyen eredményre jutunk, ha Japánt nyugati szemmel nézzük. Még a legelfogultabb ember se mondhatja: Japán európaizálódott. Mert a nyugatot nemcsak a kőépület s a gép reprezentálja.

Japán nézetem szerint a népek s a kultúrák rangsorában egy nagyon sikerült ötvény. Se nem réz, se nem ón. Hanem a kettő keveréke. Bronz.

Van benne egy kis cink is, ami önthetőbbé teszi. Hozzákeverték ólmot, ami kovácsolhatóságát, tömörségét fokozta.

De találhatunk benne vasat, nikkelt, ami szilárdabbá, antimont és ként, ami merevebbé s szilíciumot, ami nyújthatóbbá teszi.

Egyformán fujdogál felette a déli tengerek fűszeres szellője s a Szibéria felől jövő jeges orkán. Lakói ereiben bőven csörgedez maláji és mongol vér.

Ez az érdekes fajtájú emberkeverék, háromezer évig, a világtól nem háborítottan, ért, nemesedett, mintegy kitétten Ázsia és Amerika között egy nagy szigeten. Most hirtelen kirágta gubóját, s megjelent a világ színpadán.

Hova fejlődik, merre repül? Mind olyan kérdések, amire talán a legközelebbi jövő már megadja a választ.

A japánokban igen nagy az életenergia. Mint minden népnek, úgy nekik is kétségtelenül joguk van az élethez s annak kiteljesítéséhez. Most elsősorban az a kérdés, hogy a nagy népek sorába való beilleszkedésük, mennyiben zavarja meg a mai egyensúlyt és harmóniát.

Mert kétségtelen, hogy az a terep, ami Japán rendelkezésére áll *ma legálisan*, az kicsiny s nem kielégítő.

Lakossága nyolcvan év alatt megduplázódott.

Köztudomású, hogy az anyaország földjének csak egy tizenhatod része használható fel földművelésre. Ez úgy ahogy, okkal-móddal elegendő volt a *régi Japán* harmincmillió embernek ellátására.

Nem irigylem a japán államférfiakat. Emberfeletti feladatokat kell megoldaniok.

A föld már nem adhat elég munkát, kenyeret a japán tömegeknek. Tehát szinte vaskényszer szorítja az országot az iparosodás felé. Az iparnak pedig nyersanyagra, azután lerakodó piacra van szüksége.

Maga az anyaország nyersanyagokban igen szegény. A világ nagy lerakodó piacainak sorompóját - Kína kivételével - idegen és erős kezek tartják markukban. Még a megváltó Kína felé is milyen nehéz az út!

Ezért van az, hogy főleg a marxista írók nem látnak Japán számára más választást, *mint a háborút vagy a belső forradalmat*. Japán azonban nem akar se forradalmat, se háborút, hanem békés terjeszkedést. Még ha ez lehetséges is volna, az se menne könnyen.

Kína túlszűfolt.

Mandzsúria, Szibéria a japán ember számára kibírhatatlanul hideg.

A Délszigetek felvevőképessége minimális.

Délamerikát és az Egyesült Államok nyugati partjait már lezárták előttük.

Egyetlen, megfelelő hely (a népfölösleg elhelyezése céljából)
- *Ausztrália* volna.

Bármennyire is latolgom ezeket az eshetőségeket s bármennyire is elhiszem Japán békés szándékait, a világ mai mentalitása mellett ezek a problémák háború nélkül megoldhatatlannak látszanak.

Az emberiség még nem ébredt rá a huszadik század igazi feladatának tudatára: a világ gazdasági s népi struktúrájának átszervezésére. Anglia - néha - mintha látná, érezné ezt a nagy és ködös problémát. Ő tett kísérletet a meghiusult világgazdasági konferenciára. Nemrégiben ismét Anglia tett proposíciót a világ nyersanyagkészletének igazságosabb elosztására.

Ezeket a kezdeményezéseket a világ politikusai és nemzetei kivétel nélkül, hátsó gondolattal s gyanakvással fogadták. A technika ezer esztendővel vitte előbbre az emberiséget egy félévszázad alatt, a politika azonban még mindig a középkor vágányain halad. Legfeljebb annyi a változás, hogy az uralkodó családok szerepét a szuverénitás és a hatalmi körzet kiterjesztésében maguk a nemzetek vették át. Ma nem a Bourbonok, hanem a francia köztársaság keveri az imperialisztikus politikai kártyáit, a Romanovok helyét pedig ezen a téren - s a régi útvonalon - a szovjettanács tölti be. S így végig mehetnénk az egész listán.

Miért tételezzük föl, vagy várjunk pont a japánoktól más eljárást? Még ha akarnának, se tudnának - a többiek miatt - más útra lépni, mint amilyenén járnak. *Japánnak háromszáz évig, az utolsó nyolcvan esztendőit leszámítva, - nem volt nemzetközi élete.*

Japán külpolitikájában, mint modernizálandó életének egész vonalán, pontosan felismerhető az idegen befolyások, példaképek korszaka.

A tizenkilencedik század közepén, amikor nemzeti önállósága végveszedelemben forgott, szinte bismarki politikát folytatott. Belül megszüntette a kiskirályokat, egyesítette a nemzetet, kifelé pedig igyekezett a riválisok között az egyensúlyozó szerepéhez jutni, hogy a megerősödéshez időt nyerjen.

A huszadik század elején a japán külpolitika angol mintát vesz fel. Már kolonizál. Korea okkupálása, majd anektálása nagyon sok közös vonást mutat India sorsával. Kérlelhetetlen vasököl a megszerzésben, liberális jóindulat az ország újjászervezésében.

A japánok civilizálták Koreát.

Rendezték, emberileg elviselhetővé tették az adózást az eddigi kínai rendszerű rablógazdálkodás helyett.

Kopár hegyeit beerdősítették. Utjait a legmodernebb értelemben kiépítették. (Autóbuszforgalom van a városok között ott, ahol harminc évvel ezelőtt csak öszvéren közlekedtek, ha ugyan a rablók megengedték.)

Lehetővé tették, hogy a nép békében, nyugalomban dolgozzék és gyarapodjék. Az iskolák légióit állították fel. A régi koreai írást és nyelvet valósággal a föld alól kaparták ki s keltették új életre. Az elkínaiasodott koreai népnek visszaadták nemzeti jellegét - s ezzel együtt öntudatát.

Egy elveszett és halálra ítélt nemzetet állítottak vissza az élők sorába.

Ez a japáni imperialisztikus politikának a liberális gyümölcse.

A világháború után a japán terjeszkedés már más alapon történt. *Szakítottak a régi renddel.*

Nemzetiségi alapon felszabadították Mandsuriát a kínai elnyomás alól, s felállították az önálló és független *Mandsutikuo* államot.

Kemény munka, de megy.

A japánok jelenléte Mandsuriában, magasabb emberi szempontból, eléggé nem méltányolható. Öt év alatt a rablók országában helyreállították a rendet. Megindították a vérkeringést, a civilizációs munkát, - amerikai tempóval s japán precizitással. Ebbeli munkájuk előtt bármily elfogult legyen az idegen, kénytelen kalapot emelni.

Harminc millió embert és egy olyan földdarabot, mint Németország és Franciaország együttvéve ismét bekapcsoltak az emberi kultúra közösségébe. Itt azonban még a kezdet kezdetén vannak.

Mindazonáltal kétségtelen, hogy ha még húsz esztendeig zavartalanul folytathatják alig hároméves munkájukat, akkor Japán egy újabb képességéről tesz majd tanulságot az ámuló világnak. Ami Mandsuriában folyik, az egy fantasztikus regénynek első fejezete: *a semmiből elővarázsolnak egy nagy, százhúszmilliós modern nemzetet. Gigászi feladat!*

A jelek arra mutatnak, hogy - megvalósítják.

Ebből a munkából kaptam egy kis kóstolót. Hogy mást ne említsek, láttam az új épülő fővárost: *Hsinkinget*.

A régi, kis, félig kínai, félig orosz város, ott porosodik elhanyagoltan a vasúti pályaudvar környékén. A háta mögött a nagy pusztaságon kijelölték az új milliós város keretét.

Európában nem látható széles sugárutak torkolnak hatalmas terekben. (Hely volt elég, nem takarékoskodtak!) Ezek az utak egyelőre még részben üresek. De már ellátták őket közművekkel. Vízvezetékkel, csatornákkal. Járdáik szélén ott sorakoznak az ízléses, magas villany ívlámpák. Kísérteties látvány ez éjjel. Olyan, mint egy nagy üres bálterem az ázsiai pusztában, amely várja a vendégeket, a házakat.

Már gyülekeznek. Mint a kaptárban a keretek lassan megtelnek lépes mézzel, úgy itt is hétről-hétre beépül egy ilyen utcanégyszög. Szépen sorjában, kérlelhetetlen pontossággal.

Azt hiszed Berlin modern negyedeiben jársz: gyönyörű tisztviselőházak, villák tömörülnek az egyik oldalon. Azután megint üresség, de ott, ahol a központ helyét kijelölték, már díszlelegnek a reprezentatív paloták: a parlament, a minisztériumok s a közigazgatási szervek impozáns épületei. S a rengeteg lakóház, kaszárnya, palota - még mind lakatlan. Olyan ez az új főváros, mint az egész ország: félig felépült, félig üres, játékos kedvű démonok tréfájának néznéd, ha nem volna ott a titok megmagyarázója - a japán katona.

A japán katona, aki írta a rablókat, építi az utakat új városokat jelöl ki, s amelyeknek felépített utcasoraiban ő az egyetlen élő lény. Ő sétál, őrködve a széles utcák hatalmas ívlámpái alatt, s szuronyán csillog az újonnan bevezetett villany fénye.

Ebben a tekintetben Japán még Amerikát is felülmúlta.

AZ ÚJ HONFOGLALÁS MÉRLEGE.

Még öt évvel ezelőtt a kínai paraszt parlagon hagyta a televény mandsuriai földet. Nem volt értelme, gyümölcse, verejtékes munkájának. Rablóbandák és a "közigazgatás" (szintén rablók: *Csangcso-Lin*) vitték el aratása eredményét. "Legálisan" az adót már behajtották rajta - harminc évre előre. Kényszeráron vett búzáját, rizsét, szójababját értéktelen papírpénzzel fizették ki.

A legtöbbször annyit se hagytak magtárában, ami legszűkösebben elegendő lett volna, hogy családjával kiteleljen. Csoda akkor, ha abban az országban még a békés paraszt is lélekben rablóvá alakult?

Amikor a japánok Csangcso-Lin uralmának véget vetettek, negyedmillió főnyi fegyveres rablóbanda garázdálkodott és fosztogatott az országban.

Ma harmincezerre fogyott a számuk. Szinte kiszámíthatatlan, hogy mit fektettek be eddig a japánok Mandsuriába vérben, pénzben, munkában és energiában.

Ugyan miért? Hogy az északkinai kulik millióinak szinte paradicsomi új életet teremtsenek?

Hisz amíg Mandsuriába évente alig több mint kettőszázezer japán bevándorló jön (fele lassan megszökik), addig Tientsin felől másfél, kétmillió újabb kínai rajok lepik el ugyanakkor az országot. Nekem úgy rémlett, hogy a japánok Mandsuriában megvalósítják azt, amit a kínai forradalom huszonöt éve csak hangoztat: *a modern Kínát*. Ez az akció a japáni katonai körök műve volt. Ezek a tiszta és önzetlen emberek kettős célt véltek elérni Mandzsúria okkupálásával.

1. *Ázsia buddhista felét mentesíteni a bolsevista veszélytől* (s így végeredményben Kínát és Japánt).
2. Új, szabadabb életet biztosítani a japáni parasztnak, akit a modernizálódott feudál-kapitalisták mérték nélkül kiuzsoráznak.

A katonatiszteknek ez az új honfoglalási terve tökéletesen japáni. Elgondolásában, kivételben egyaránt. Nem akartak odahaza nagy felfordulást csinálni. Szétnéztek a szomszédságban, találtak egy hatalmas darab földet, s elhatározták, hogy itt állítják fel a szabad, igazságosabb, szociális berendezettségű Japánt. *Ahol a föld népe elsősorban magának dolgozik.* Nem lesz állandó adósa, modern jobbágya a földbirtokosnak, aki duplán keres, mert a föld jövedelmét a másik oldalon a hirtelen fellendült ipari vállalatokba fekteti.

Bármilyen furcsán hangzik, a katonai körök idegenkedve állnak szemközt ezzel a fél földbirtokos, fél iparmágnás japáni plutokráciával, - amely a parlamentarizmus nyugatról importált intézményén keresztül akarja magához kaparintani a politikai vezetést, s főleg a törvényhozást.

Tisztán nemzetközi bonyodalmaknak tulajdonítom, hogy *Puji* volt kínai császárt először az új mandzsu állam elnökévé, majd *Kang-Te* néven császárrá kiáltották ki. Eredetileg az volt a tervük, hogy tisztán a katonai körök vezetése mellett itt rakják le az új japáni parasztállam fundamentumát.

Azóta sok mindenben módosult a terv. *Maga az alapgondolat megbukott. Nem tudják a japáni paraszttömeget áttelepíteni az ígéret földjére.* Mandzsúria klímája teljesen elütő a szigetországétól. Túlságosan szélsőséges. Nyáron negyven fok meleg - télen ugyanannyi a zéró alatt.

Ez az ország egészen más életmódot és *testi berendezettséget követel*, mint Nippon szubtrópusi tájai. Tehát a "nacionalista" katonák fájó szívvel kénytelenek belátni, hogy a föld népét, modern Mózes módjára, nem tudják kivezetni a gazdagok karmai közül. Itt jön a tragikomikum: *Mandzsúria megszerzésével azoknak a malmára hajtották a vizet, akik ellen - belpolitikai szempontból - az egész akciót csinálták.*

Az első években - például - a katonaság félénken őrködött afelett, hogy a japáni nagytőke meg ne vesse a lábát az új tartományban. Ma is az a helyzet, hogy csak módjával engedik terjeszkedni. (Főleg a bányák kiaknázása körül.) Mandzsúria kormányzása ma is teljesen a katonaság kezén van (*Kwantung army!*) s a japáni belpolitika kulisszái mögött a legélesebb harc azért folyik, hogy a katonákat polgári (nagytőke) politikusokkal cseréljék fel.

Világpolitikai viszonylatban minket mindezekből csak annyi érdekel, hogy *miután Mandzsúriából nem lehetett azt csinálni, aminek eredetileg szánták, egy sokkal gigantikusabb terv ugródeszkája lett.*

Innen indul ki Kína (vagy legalább is Kína nagyrészének) szanálása. A Csanghajcsek kormány, amely Kínának csak egy ötöde felett rendelkezik, de

a hivatalos forumok előtt (Népszövetség) mint az egész kínai birodalom reprezentánsa szerepel, körömszakadtáig védekezik a japánok előnyomulása és térfoglalása ellen. Mandzsuriát még ma is, mint a japánok által megszállt egyik kínai tartományt kezelik.

Ez jogilag téves álláspont.

Kína sohasem hódította meg Mandzsuriát. A történelmi tény az, hogy a mandsu császárok háromszáz egynéhány évvel ezelőtt kezükbe kaparintották egész Kínát. Hisz a kínai forradalomnak egyik jelszava volt: *Le a mandsukkal!*

A kínaiak igen bölcs, nagy politikai rutinnal rendelkező emberek. Az angol parlamentáris rendszer kivételével nem volt az a kormányzási forma, amelyet az ötezeréves Kína ki ne próbált volna s a tökéletességig ne fejlesztett volna.

Kínában nem lehetett a politikai *külső* hitvallást jelvények segítségével óráról-órára cserélni. A mandsu jelvénye: *a hosszú hajcopf volt*. Nem is olyan régen egész Kína még mandsu pártinak vallotta magát. A világ tudatába ment át *a kínai copf*.

Tehát *jogilag* és "jelvényileg" a mandsuk hatalmasodtak el egész Kína fölött, a valóságban azonban a kínaiak ellepték a hódító országot, s hihetetlen szaporaságukkal elkínaiasították.

Mandsuria függetlenítése, vagy mondjuk elszakadása Kínától nemzetközi jogi szempontból meg nem támadható. De ez úgyse más, mint szőrszálhasogatás.

Sokkal fontosabb ennél az a tény, hogy *Kang-Te* császár, amikor elfoglalta ősei trónját, kijelentette, hogy a "*Királyok útján*" kíván haladni. (*Konfucse* politikai doktrinái.) Ez a proklamáció egyenesen a művelt s a forradalom által háttérbe szorított konzervatív kínai osztály felé volt irányozva.

Amolyan restaurációs nyilatkozat volt ez, *program az ismét császári uralom alá kerülő Kína számára*. Ha semmi másért nem, már ezért is *soha igazi közeledés a kínai köztársasági kormány és a japánok között nem lehet*.

A japánok Kína felé irányuló politikája ma már sokkal konkrétabb formát öltött, mint alig két évvel ezelőtt.

Ezt a kínai központi kormány is nagyon jól látja, s az érdekelt nagyhatalmak közül főleg Anglia. A japánok (legalább is józan vezetők) pillanatig se

ringatták magukat oly álomban, amilyen terveket lépten-nyomon imputál nekik a szenzációt kereső világsajtó.

Ellenben nagyon valószínű, hogy minden törekvésük *a mandsu dinasztia restaurálására irányul*. Ez a tervük legalább is Észak-Kínában már-már a megvalósulás küszöbén áll. Felállítják újra a kínai császári trónt, amelynek tanácsadói, *katonai és gazdasági szervezői természetesen japánok lennének*. Körülbelül olyan függésbe hoznák Kínát, mint amilyenben van Egyiptom Angliával szemben. Teljesen független és szuverén állam lenne, de *minden gazdasági idegszála Japánhoz vezetne*. Rendet teremtenének a káoszban. Visszatérítenék az életet a normális keretbe. Elsöpörnék a kiskirályok és a zsebrák "generálisok" uralmát, - *hogy ez a hatalmas népszerűségű, konszolidált piac minél több japáni iparcikket fogyaszthasson*.

Kínában oly reménytelenül nagy a fejetlenség, s annyira hiányzik a nép nagy tömegéből a nemzeti öntudat, hogy a belső rendteremtés csakis külföldi segítséggel képzelhető el. *Minden számbajöhető nagyhatalom ezen a téren messze Japán mögött marad*. Miután valószínűnek látszik, hogy Kínát a japánok szedik majd rendbe, így az európai hatalmak máris *idegesen számolnak a kínai piac elvesztésével*.

Ezt megakadályozni csakis a Csangkajcsek kormány erőteljes támogatásával lehetne elérni. De ebben egymást gátolják az érdekeltek. A híres "nyitott kapu" politikája is ezt az elvet igyekszik érvényben tartani. S míg Anglia, Amerika, Franciaország félénken őrködnek a nyitott kapu előtt egymásra, addig Japán a hátsó ablakon szépen bemászik az annyira óhajtott kincses hombárba.

Kínának ily modern úton való pacifikálása a japánok részéről *még súlyosabb erőeltolódásokra vezet a Csendes-Óceán érdekszféráiban*. *India, Ausztrália, sőt Afrika is közvetlenül veszélyeztetett zónává lépne elő*.

Kínát nem lehet gyarmatosítani, de Ausztráliát, Afrikát - igen. *Japán félreismerhetetlenül rálépett a gyarmati politika útjaira*. Kínát - ameddig lehet - minden körülmények között mezőgazdasági életre szorítani. De egyre növekvő lakosságának helyet bőségesen *csak Ausztráliában találhatna*. Ausztráliában kétszer annyi ember fér el, mint ma Japánban, ezzel szemben nem több a lakossága, mint Tokyonak és Oszakának együttvéve.

Az a gyarmati politika, melyet legelsőnek a karthagóiak és a görögök kezdtek el, s utánuk a rómaiak tökéletesítették, tovább virult a spanyolok, a portugálok, a franciák, a hollandok kezén, hogy végül is az angol kormányzás megteremtse a világ legnagyobb gyarmati birodalmát.

Nagyon sokszor elgondolkoztam egy kínai mandarinnal folytatott beszélgetésem, amelyen történetesen a gyarmatosítás problémáját vitattuk meg. Ez a higgadt, s fölötte okos úriember filozófikus magasságból nézte a dolgokat.

- *Mit gondol, - mondta többek között - Kína minek köszönheti ötezeréves fennállását?*

Bevallom, fogas kérdés volt. Milyen választ adhat ilyenkor a meglepett ember? Régen olvasott vezércikkeknek elraktározott frázisait.

- Azt hiszem, - feleltem tétován, - faji vitalitásának. Azután szerencsés földrajzi helyzetének, meg kultúrájának.

- Szó sincs róla, - vágott vissza határozottan. - Kína azért lett nagy és legtovább fennálló nemzet, mert *sohasem hagyta el ezt a földterületet, amelyet a természet számára kijelölt. Kína sohasem gyarmatosított. Nem ment távoli földrészekre, idegen népet uralma alá hajtani. Olyan volt mindig, mint a tenger. Évszázadok alatt mosott le, olvasztott magába egy-egy métert az őt körülvevő partokból.*

- Azt hiszi, véletlenségnek tulajdonítható, hogy a mai tudásunk szerint a két legtovább élő nép, *az egyiptomi és a kínai nem volt hódító? Mi lett a görögökből és a rómaiakból? Az anyaország belepusztult a gyarmatokkal való harcaiba.* Ugyanez a sors érte *Spanyolországot és Portugáliát.* Amint a gyarmat átveszi az anyaország műveltségét, kultúráját, *szóval nagykorú lesz, önállóságra törekszik.* Ezt meggátolni még eddig semmilyen országnak sem sikerült. Anglia mintha most ért volna el ahhoz a fokhoz, ahol a régi világban a gyarmatok kikiáltották függetlenségüket. Csupán a modern technika vívmányainak s az ezek segítségével beszervezett és fenntartott gazdasági egységnek tulajdonítható, hogy a dominiumok még mindig rezonábilisabbnak tartják, ha a régi család kereteiben megmaradnak...

- Kínát - fejezte be elmélkedését - sohasem féltém a leigázástól. Ez a nép sokat szenvedhet, ideig-óráig kizsákmányolhatják, de végeredményben a maga ötszázmillió tömegével olyan mint a tenger: akármilyen nagy folyam is ömöljék bele, összekeveredik és sóssá válik benne. Japán nagyon könnyen elfoglalhatja Kínát. Mi lenne ennek a következménye? *Kétszáz év múlva Japán eltűnne a föld színéről, mint ahogy a mongolok és a mandsuk is elvesztek, felszívódtak...*

Japánra vonatkozó jóslatát a kínai úrnak nem tudom teljesen aláírni. A japánok vannak olyan óvatosak, hogy az ilyen felfalásnak ellentálljanak. Ahol száznál több japáni él, ott rögtön kolóniákba verődnek. Sanghaiban például százezer japáni él külön városrészben japáni módra. Feleségeiket

Japánból hozzák, akik *megtartva jellegzetes modorukat és ruhájukat, semmiképpen se asszimilálódnak. Ugyanez a helyzet Koreában és Mandsuriában is.* Sokkal több valószínűséget látok abban, hogy Kína abban a percben függetleníti magát bármely hatalomtól, amikor elérte belső rendjét s átvette a kikerülhetetlenül szükséges mechanikai kultúráját.

A MESTER ÉS TANÍTVÁNYA.

Egyet vaktában lefogadok: ha *Anglia csak halvány körvonalaiiban is sejtette volna azokat a bekövetkező ipari és katonai erőeltolódásokat Ázsiában,* amelyek fejében kétes összetételű új államokat és állandó háborús veszélyt kapott - már ez az *egy lehetőség is elegendő lett volna arra, hogy gátlólag közbelépjen a világháború kitörésénél.*

Most már nem "egy bizonyos lehetőség halvány körvonalairól", hanem *teljesen kialakult valóságról* kell beszélnünk.

Ázsia megkapta új Angliáját - Japán személyében.

Japán *előnyei* Angliával szemben:

1. Átvette a *felszabadító* szerepet. (Ő lett *Ázsia világossága,* amelyről - különösen a hinduk - az angol uralomtól való felszabadításukat remélik.)
2. Kínát, a világ egyik legnagyobb piacát *jobban ismeri, mint Anglia.* (Közös a *műveltsége, izlése és azután nem a föld tulsó oldalán fekszik, hanem a szomszédja.*)
3. Klimatikus viszonyai, modern gyári felszereltsége révén összehasonlíthatatlanul *olcsóbban* termel, mint nyugati konkurrencsei.
4. A *páris-környéki békék* következtében *beállott gazdasági és politikai káosz Angliát akcióiban állandóan hátráltatja,* - Japánt pedig *segíti céljai elérésében.*

Még jó egynéhány ilyen pontot tudnék felsorolni, de nem lényeges. Csak a legutolsó tételre akarok egy megjegyzést tenni, mielőtt tovább mennék. Magában, Japánban is vannak pacifista lelkek, amelyek maguk se tudják, hogy a valóságban mégis száz százalékig - háborús pártiak. Hisznek Japán égi kiküldetésében, - amelynek végső célja, hogy békességet adjon az emberiségnek. Én azonban még olyan japáni pacifistával nem beszéltem, aki elismerte volna az angolok létjogosultságát - Ázsiában.

Valahogy úgy képzelik el a dolgokat, mint Napoleon, akinek szintén megvolt a béketeóriája: *ha az egész világ francia lesz, nem lesz ok többé a háborúra.*

Ezért a legkisebb pacifista lelkipurdalás nélkül magukévá teszik a japáni külpolitika vezérszólamát: *Ázsia az ázsiaiaké!*

Igen ám, de ki valósítsa meg ezt a célkitűzést, felszabadítást?

A kínaiak? *Képtelenek.*

A hinduk? *Fegyvertelenek.*

A mongolok? *Öntudatlanok.*

A malájok? *Civilizálatlanok.*

Hát akkor, az Isten szerelméért, kire vár ez a feladat? - *Hát a japánokra!*

Ez oly világos, mint a felkelő nap!

Tegyük fel, hogy az angolok olyan liberálisok, hogy mosollyal, kissé fanyar szájjal összecsomagolnak Indiában, Kínában és az ázsiai szigeteken; s békességesen kivonulnak.

Nem tetszelgem a próféta szerepében, amikor megjósolom, hogy ez nem így lesz. Valami kis fegyveres "villongás" mégis csak megelőzi ezt a nagy "tisztulást".

Már pedig, ha csak fegyverrel lehet ezt a felszabadítást elintézni (mintahogy másképp nem is lehet!), Indiában, Kínában megjelenik majd a japán katona, kezében a japán lobogóval.

S ha ezt a japán lobogót egyszer felhúznák *Singapore* erődeire, van olyan hindu és japán, aki elhiszi, hogy azt onnan a felszabadítás befejezése után visszagöngyölnék?

Van.

De én nem vagyok se japán, se hindu, se pacifista, *s így nem hiszem.* Tehát lényegében Japánban még a pacifisták is egy világháború kitörésének lehetőségét munkálják.

- *Tulajdonképpen mit is akarnak a japánok?* - kérdezik tőlem igen gyakran olyanok, akiknek tekintetük átfogóbb s érdeklődésük túlterjed a bizaron,

vagy nem torpan meg fantáziájuk a gésák s a teaházak amúgyis teljesen félreismert életénél.

Ilyenkor nem is gondolják, hogy a könnyedén, vacsora utáni csendes beszélgetés keretében feldobott kérdés, mennyire égetett engem teljes két éven keresztül, amíg Nippon tündéri szigetét jártam. Mint valami lángoló, öröktűzű kérdőjel lebegett folyton a szemem előtt akár az utcákat róttam, akár a nagy tempóval előretörő mechanizálást láttam, vagy komoly hivatalos urakkal beszélgettem:

- Miért mindez? Mit akarnak?

Feleletet, magyarázatot akár ötvenfélét is kaphattam volna, - idegenektől, a másik oldalon érdekelt felektől. S mennyire jellemző az emberekre: azok tudnak mindent megmagyarázni, akik a legkevesebbet értenek a dolgokhoz.

Csapong a képzeletük. Ördögöt látnak ott, ahol csak árnyék feketélik, vagy fordítva, a legkomolyabb reális tényeket komolytalan romantikának bélyegzik.

Egyáltalán igen problematikus kérdés, vajjon van-e egy nemzetnek, mint egésznek, határozott célkitűzése? Azt el tudom képzelni, hogy egy tizenötéves fiú elhatározza: ő orvosprofesszor lesz s ezt a célkitűzését tűzön-vízen keresztül el is éri. De ki az a tömegléleklátó, aki röntgenszemeivel meglátja, hogy egy egész nép (Japán esetében hatvanötmillió ember!) napi életén kívül, azt a titkos vágyat hordja szívében, hogy addig nem nyugszik, amíg a világ ura nem lesz?

"Japán világhatalomra tör!" - állapította meg nem egy, nálam sokkal tekintélyesebb amerikai és angol kollegám. Sőt annyira mentek, hogy ebbeli nézetüket nyomtatásban is ki merték adni. Nem követtek el nagy tévedést, csupánegyéni feltevésüket mint befejezett tényt kezelték.

Én nem akarok ugyanebbe a hibába esni.

Nagyon sok erő együttes hatása, a véletlenek ki nem számítható esélyei viszik előre, vagy vetik hátra egy nemzet boldogulását. Talán a legizgalmasabb olvasmány volna, ha akadna valaki, a ki megírná, *hogyan miként lett világhatalom Angliából, a hivatalos angol körök bakafántoskodása és skrupulusai ellenére.*

Vagy ki hinné el, hogy Oroszország mérhetetlen ázsiai birtokai a központi hatalom folytonos roszalásai s ideges tartózkodása közben jutott szinte észrevétlenül a szlávság birtokába? S ugyanott van az érem másik kómikus oldala: az a területi hódítás, ami Nagy Péter cár óta minden orosz külpolitika

titkos vágya volt - *megvetni lábukat valamelyik melegvízű tenger partján -, kétszázéves, céltudatos erőfeszítés ellenére, ma messzebb van a megvalósulástól, mint volt akkor, amikor Szent Péterváron legelőször kitalálták?*

Ezzel csak azt akarom mondani, hogy nem elég a szándék, adottságnak, helyzeti energiának s szerencsének is kell közrejátszania, hogy egy nemzet kiteljesedhessen, vagy a hatalomnak olyan birtokába jusson, hogy első legyen az egyenlők között.

Ha Japán szempontjából vizsgáljuk, - egyelőre nem az egész világpolitikai helyzetet, hanem csak az ázsiai -, nagyon sok jel mutat arra, hogy amennyiben a körülmények továbbra is így szerencsével játszanak közre Japán javára, mint eddig, akkor Japán *még akarata ellenére is - ura lesz Ázsiának.*

Állítom és bizonyítani is tudom, hogy a hivatalos japáni külpolitika vezetői például a végsőkig ellenezték a mandsukuo-i akciót.

Most, hogy sikerült, természetesen ezeknek a köröknek is módosult a véleményük.

Hogy a japánok Mandzsúriában megvetették a lábukat, nagyobb és végzetesebb szerepe volt abban az érdekelt nemzetek erőtlenségének, az ázsiai erőviszonyok megbomlásának, - *mint a japánok hódító szándékának.*

Eddig Nippon területi terjeszkedésének az az igaz és pikáns története, hogy *mindig ő volt a létgyökerében megtámadott fél s hódításai egy elszánt, életre-halálra menő védekező harc gyümölcsei voltak.*

Mandzsúria megszállásáig Nippont imperialisztikus politikával még gyanúsítani se lehetett. *Ma, 1936-ban egészen más a helyzet.*

Miért? Mert tökéletesen megváltoztak az esélyek.

Emberi dolog, hogy ha alkalmam van többet keresni, bérház helyett saját villámban lakni, - akkor ezt a lehetőséget nyakonragadom. Ha a japánok nem tennék azt, amit idáig tettek s amit még ezentúl keresztül visznek -, akkor élhetetlenek lennének. Már pedig bármennyire is elfogult legyen valaki e feltörő fajjal szemben, még rosszindulatból se állíthatja róluk, hogy nincs magukhoz való eszük.

Vannak szembeötlő gyengéik, de ezek elenyészőek az érvényesülést elősegítő számos értékes tulajdonságaik mellett. Ezek az általános

jellemvonások természetesen nem mindig szimpatikusak - a szemben álló felek szemében.

Ha az ember elfogultság nélkül szemléli Nippon karrierjét, akkor önkéntelenül rájön arra, hogy az ország vezetői előtt *mindig külföldi mintaképek lebegtek.*

A régmúltban a tüneményes fínom és mély kínai kultúra.

A hetvenes években *Németország és Anglia.*

Ma: *Amerika.*

Persze, ez csak olyan általánosítás, de többször jár közel az igazsághoz, mint nem.

Szerintem Japán az *élet* ütemét ma igyekszik amerikai nívóra emelni - annak kellemetlen melléktermékei nélkül. A politikában azonban -, bármennyire is tagadják -, változatlanul Anglia az, amelyet példaképpen tekint. Ezalatt természetesen a külpolitikai érvényesülést értem.

Már több ízben említettem, hogy a japáni embernek egyik feltűnő hibája: gyenge a fantázia. Ez az oka annak, hogy lehetőleg mindig kitaposott utakon jár.

Már most egészen kézenfekvő, hogy a háromezeréves álmából a modern világra ébredt Japán - keresve keresett a viruló nemzetek között olyat, amelynek földrajzi adottsága az övével egyezik.

Még véletlenségből se eshetett a választása másra - mint Angliára.

Anglia ép úgy szigetország, mint Nippon.

Ép oly elzárkózott életet élt a kontinenssel szemben, mint Japán.

Egyetlen segítőtársa, amely a világ urává tette: *a tenger.* Az a tenger, amely sokkal nagyobb szélességben terpeszkedik Ázsia e szigetbirodalma előtt, mint a követendő példaképpen választott Angliát körül öleli.

Ha céltudatos, viláгурalomra törő tervekkel lehet gyanúsítani Japánt, akkor arra egyetlen támpont szolgál: *a flotta politikája. Legyen az akár kereskedelmi, akár haditengerészeti.*

A japáni kereskedelmi hajópark registertonnái a világ legelső tengerész nemzeteivel (csekély eltérésekkel) egyenlő. Hadiflottájuk pedig eddig csak azért volt háromötöd oly erős, mint az angol és az amerikai, mert a világnak

e két legerősebb tengeri hatalma e ponton összefogtak Japán ellen és *kényszerítették* a mérsékletre.

Mi sem bizonyítja jobban az idők változását, mint az, hogy Japán elérkezettnek látta az alkalmat arra, hogy *úgy a washingtoni, mint a londoni egyezményt felmondja*.

A világháború utáni időkben a repülőtechnika nem is sejtett fejlődési fokot ért el, de ennek ellenére, Japánnak, akárcsak Angliának, a biztonsága és fejlődési lehetősége még mindig tengeri hatalmától függ elsősorban. Így érthető, hogy Ázsia vezető nemzete, amely már hatvan év előtt ráébredt a hajózás fontosságára, most, amikor módja van arra, hogy azt teljesen kiépítse, ettől a régi álmától egykönnyen el nem téríthető.

Valamikor (nem is oly régen) Angliának az volt a flottapolitikája, hogy tengeri hadereje oly erős legyen, mint az utána következő két hatalom flottája együttvéve.

Ilyesmiről ma már beszélni se lehet.

A világháború alatt egy flotta megsemmisült (a német) s két utólérhetetlenül nagy lépett a helyébe. (A japáni és az amerikai.) E két új konkurens közül az egyiket ideiglenesen korlátok közé lehetett szorítani.

Ma Japán, nemzeti presztizsre való hivatkozással, *egyenjogúságot követel*. Ha ezen a téren nem sikerül a megegyezés, *akkor kezdődik az igazi fegyverkezés, - amely előbb-utóbb háborúra vezet majd*.

Amerikában máris oly kijelentések hangzanak el, hogy minden egyes új japáni hajóval szemben ezentúl kettőt építenek majd. Ha Amerika növeli flottáját - Anglia se marad tétlen. Amennyiben ez a versengés csak olyan formában jelentkezik, hogy az angol, amerikai és japáni flottabázisok gazdagodnak évről-évre újabb acélszörnyetegekkel -, akkor ennek a végletekig menő presztizscsatának csakis Nippon adhatja meg az árát.

Japán túlszegény ahhoz, hogy Angliával és Amerikával ily licitációba kezdjen. Churchill mondta (ha jól emlékszem): *az nyeri meg a világháborút, akinek birtokában marad az utolsó ezüstgolyó*.

Az angol politikus itt nyilvánvalóan az anyagi kitartásra gondolt. Az ezüstgolyón kívül a világháború kimenetele ugyan még sok egyéb mellékkörülményektől függött, - *de a flottaverseny kimenetelére a hasonlat tökéletesen helytálló*.

Ez oly igazság, amelyet a japáni gazdasági és haditengerészeti szakkörök legalább is oly jól tudnak, mint én. Tehát, amikor egy ily nyílt verseny eshetőségét felvetik, *valószínű, hogy nem akarják azt a végtelenségig erőszakolni.*

Bizonyosra veszem (ismerve a japánok körültekintő pontos munkáját), ha ez a versengés kitör, akkor lesz egy olyan helyzet, amikor a japánok flottája igen rövid, átmeneti időre, - erősebb lesz, *főleg az ázsiai vizeken, mint az angol, vagy amerikai.*

Ez lesz az a sorsdöntő pillanat, amikor Japán magához ragadja a kezdeményezést, s nem várja be az ellenfél halálbiztos megerősödését. S ha erre az eshetőségre sor kerül, akkor az csakis a fegyverkezési verseny első szakaszában képzelhető el. Tehát egészen a közel jövőben.

Nagyon fontos ennél a kérdésnél, vajjon a japáni politika nyílt és a kulissza mögötti irányítói milyen nézetet vallanak?

Kétévi megfigyelésem alapján semmiképpen se tudok megnyugtató adattal szolgálni. Úgy a kereskedelem, mint a katonaság, valamint a haditengerészet vezetői, határozottan terjeszkedő politikát űznek. De ennél sokkal komorabb jelenség az a tény, hogy az ázsiai helyzet szinte ellenállhatatlan erővel ebbe az irányba sodorja az eseményeket.

Kína ziláltsága, Anglia és Amerika kereskedelmi konkurencia képtelensége, a bolsevizmus még mindig fenyegető veszélye, a nagyhatalmak európai civakodása, mind olyan erő, amely előre sodorja a japánokat, - még akkor is, ha voltaképpen egy kicsit megszeretnének állni.

A nagy előretörésben a gátló (vagy inkább szabályozó?) fék szerepét még mindig a japáni külügyminisztérium tölti be. Szinte hősiezen. *Mert eddig az események mindig a katonapolitikusokat igazolták, akiknek befolyása úgy a japáni bel-, mint a külpolitikában eléggé fel nem becsülhető.*

ÁZSIA FELŐL JÖN A VESZÉLY!

Kétségtelen, hogy amit ma a földön az élet megkönnyítésére teremtettek, *azt kilencven százalékgig a fehér ember zsenialitása hozta létre.* Mégis minket gyűlölnék (sokszor joggal!), de közben szó nélkül átveszik munkánk gyümölcsét.

A világ igenis megváltozott s a politikának (főleg az európainak) ehhez kellene alkalmazkodnia.

Új munka- és életbeosztást kellene szolgálnia a modern külpolitikának. Át kellene szervezni az egész világot, mert *maguk a dolgok már amúgyis hihetetlen gyors tempóban átváltoztak.*

Fölötte igazságtalan, hogy gépeink birtokában ősi, csodálatosan harmonikus kultúrákat pusztítunk el. De az is nevetségesen szomorú sors volna, hogy tehetségünket kihasználják, s végül is saját fegyvereinkkel kényszerítenének az éhenhalásra. Minden fajnak megvan a maga értékes tulajdonsága - a maga helyén. *Univerzális kultúrát, amelyet kénytelen-kelletlen a föld összes népe átvesz, - mégis az európai ember teremtette, s fogja teremteni, amíg ki nem pusztítják.*

Van egy nagy titok, amire se a néger, se a kínai, se a japáni ember még nem jött rá: mindent le lehet másolni, ami a fehér emberrel kapcsolatos, gépet, morált, társadalmi szokást, - csak egyet nem: az *agyberendezését.*

Ez a mi értékünk. Ez adja meg a jogot, hogy a világ többi népei ezért nekünk - legalább is használati díjat fizessenek. Ennek az értéknek elismerését senkitől ne várjuk. Hisz saját magunk se becsüljük meg.

Minden kiválóságunk mellett van egy nagy emberi hibánk: *az egyéni önzés.* Az angol vagy a német mérnök pillanatnyilag se habozik, hogy *találmányát olyan helyen értékesítse, ahol a legtöbbet fizetnek érte.* Néhány angol gyáros éhsége volt a közvetlen oka, hogy *Japán az Angliában használatos, sokkal modernebb szövőgépekkel verte ki az angol textilárut az ázsiai piacról.*

Az angol gépgyárak nyertek néhány millió fontot, *ezzel szemben az egész nemzet évente százmilliókat veszít már most ezen a kis átmeneti üzleten...*

S ha ezeket a jelenségeket figyeljük, amelyek végeredményben az egyén magánjogainak túlságos liberális kezeléséből származnak *a közrovására,* akkor önkéntelenül megértjük a történelem süket munkáját, amely egyre jobban a nemzetvédelemnek cseppet sem kívánatos, s talán csak átmeneti kezdetleges formáját: *a pártidiktatúrát izzadta ki.*

Ez talán a jövőnek csupán halvány, előrevetődő árnyéka. Jósolni nagyon nehéz. A valóság azonban itt van: *egy egészen megváltozott világ, nyög, lázong a régi politika gyeplői alatt.*

A korszellemet a kortársak legritkább esetben ismerik fel. Ezt mindig az utókor állapítja meg. Japán is itt áll: talpig fegyverben, hódításra készen. Úgy akar-e hódítani, mint a többi letűnt nagyhatalmak? Ki tudja?

Eszközei, előkészületei erre engednek következtetni. Egyelőre az ötszázmilliós kínai birodalom suttogja vacogó foggal:

- *Japan ante portas!*

A világ néha felfigyel. Azután tovább veszekszik vagy mulat - mint tették annakidején a római urak.

AZ ÉLET-HALÁL HARC.

Pontosan hat évvel ezelőtt, 1936 tavaszán fejeztem be Japánról szóló tanulmányaimat. Mennyi minden történt és változott meg e rövid idő alatt a nemzetek életében és a nagyhatalmak erőviszonyában!

Kétségtelen, hogy a legnagyobb jelentőségű történelmi fordulat a nemzetiszocialista alapokra helyezhető Németország feltámadása volt. Amikor Nippon földjére értem, akkor még nem alakult meg a Harmadik Birodalom, s amikor Európába visszatértem Olaszország még nem üzent hadat Abesszínának...

Úgy látszott, győz a józan ész és a párisi környéki békében szétdőlt Európát zöldasztal mellett fogják rendezni, életképessé tenni. Nem így történt. De azokban az években, amikor a Csendes-óceán hatalmi kérdéseit tanulmányoztam, igazán senkisésem gondolt arra, hogy öt éven belül Németország a világ legnagyobb és legjobb hadseregével rendelkezik majd. Ellenkezőleg, bizonyosnak látszott, hogy a nagyhatalmak érdekellentétei nem Európában, hanem Ázsiában ütköznek össze.

Németország porondra lépése teljesen felborította a nagyhatalmak számítását. Át kellett hangolni külpolitikájukat. Németország közeledése Olaszországhoz az abesszín hadjárat idején még csak fokozta az idegességet. A nagy viharfelhők a Csendes-óceán tájékáról lassan, de halálos biztossággal áthúzódtak Európa fölé.

Még 1935-ben úgy látszott, hogy Amerika és a Szovjet közösen indítanak hadat Japán ellen, - amint erre alkalmuk nyílik. Anglia pedig igyekezett úgy helyezkedni, hogy a három háborús fél között a harcok végén a döntő szó az övé legyen.

Németország és Olaszország kilépése a Népszövetségből a háború tűzfészekét Ázsiából szempillantás alatt Európába helyezte át. Mondanom se kell, ez a változás fölötté kedvezett Japán célkitűzéseinek: *kiküszöbölni Ázsiából az európai hatalmak befolyását, így elsősorban az angol-szászokét.* Amíg Franciaország, Anglia, az Egyesült Államok, a Szovjet, sőt Németország a viszonyok gyors alakulása folytán többször voltak kénytelenek külpolitikájuk irányán változtatni, addig Japán nyílegyenesen tört célja felé: *A hatalmas kínai piac meghódítására.*

1937 augusztus 12-én lépték át az első japáni csapatok Mandzsuria felől a kínai határt. Tehát a fegyveres megoldást választották. Ez a határvillongás az európai és amerikai átlag ember szemében távoli, jelentéktelen eseménynek látszott. Holott, az a pár ember, aki belelátott az ázsiai viszonyokba, tudta, hogy nagy események lesznek - Európában. Ez a hadjárat azt jelentette, hogy a japáni államférfiak véleménye szerint se Anglia, se Franciaország, se a Szovjet, de még az Egyesült Államok se tudnak hatalmi szóval beleavatkozni a kínai viszályba, mert sokkal nagyobb az elfoglaltságuk a földgömb túlsó oldalán!

Az események egyformán igazolták a japáni diplomácia éles szemmértékét és a japáni hadsereg kiválóságába vetett hitet. Azokra a kérdésekre, amelyekre nem tudtam a japáni hadsereg és tengerészet ismertetésénél teljes bizonyossággal felelni, maga az élet adott igen gyors és félreérthetetlen választ.

A kínai viszályban négyéven keresztül a japániak arra törekedtek, hogy kis kockázattal nagy eredményeket érjenek el. Tervüket mesteri módon hajtották végre. A háború első három hónapjában Kína északi része már az övék volt. Oly nagy területet hódítottak meg, mint Németország, Franciaország és Portugália együttvéve.

Anglia, az Egyesült Államok és a Szovjet katonai szempontból teljesen tehetetlenül álltak az ázsiai eseményekkel szemben. Így, ki-ki a maga módja szerint igyekezett közvetve a japánok útjába akadályt gördíteni. London és Washington fokozatos gazdasági zárt vont Japán köré. Nyíltan és titokban pénzzel, hadianyaggal segítették a csunkingi kínai kormányt. A Szovjet se maradt ki a játékból. Amerikai és szovjet kiképző tisztek nyíltan szervezték a kínai hadsereget.

Japán mindezeket a kellemetlenségeket nyugodtan tűrte, mert sokat nem árthattak vele. De ennek a kulissza mögötti harcnak mégis megvolt a látható eredménye: Japán az angolszász-blokk ellen küzdő Német- és Olaszország oldalára állt. Ekkor Washingtonban még erélyesebb rendszabályhoz nyúltak. Betiltották a Japán felé irányuló petróleumszállítást. Ez volt az első érzékeny kellemetlenkedés. Japán egyedül petróleumban függött nagyobb mértékben a külföldtől. Eleinte Tokyóban úgy próbálták a nehéz helyzetet megoldani, hogy a holland-indiai kormánnyal tárgyaltak. Batáviában azonban, - angol-amerikai nyomásra, - ezek a kereskedelmi tárgyalások sikertelenül végződtek. A japánok végül is a harc mellett döntöttek.

1941 december 8-án a *Pearl-Harbourban* megtámadták a csendesóceáni amerikai flottát és hosszú időre harcképtelenné tették, ugyanakkor megindították támadásukat az angolszászok védelmi háromszöge: Hongkong-Manilla-Szingapur ellen. Az eredmény ismeretes. A négy év óta

harcban álló és kimerültnek hitt japáni haderő napok alatt bevette Hongkongot, két hónap alatt megszállta Sziámot, a Maláj-félszigetet, elfoglalta a világ legerősebb tengeri támaszpontját: *Szingapurt*. Még legtovább a *Corregidor*-szigetén lévő amerikai erőd állt ellen. De közben Japán elfoglalta a Fülöp-szigetekkel együtt valamennyi értékes déltengeri szigetet. Három hét alatt meghódította egész Holland-Indiát! A háború ötödik hónapjában övé egész Burma és seregei már innen, nyugatról nyomulnak Kína utolsó ellenállási fészke, Csungking felé... Indiát és Ausztráliát pedig közvetlen közletről veszélyeztetik az eddig soha vereséget nem szenvedett japáni hadak!

Idáig fejlődött a kínai piac kérdése. Ami még 1935-ben ötven-száz év fokozatos katonai és diplomáciai munkájának látszott, azt a külpolitikai viszonyok kedvező alakulása folytán Japán öt hónap alatt megoldotta.

Alig fél év alatt Japán katonai és gazdasági ereje kiszámíthatatlanul megnagyobbodott.

Burma, a Maláj-félsziget, Szumátra, Jáva és a Fülöp-szigetek megszállásával teljesen bezárták azt a japáni védelmi kört, amely a Behring-szorostól egész az Indiai-óceánig nyúlik és a tenger felől szinte megközelíthetlenné teszi Nippont.

Övék most már Ázsia leggazdagabb petróleum, gumi, ón és rizstermelő vidéke!

Gazdaságilag kiéheztetni Japánt 1942 májusa óta nem lehet. Csak fegyverrel lehet ellenük küzdeni. De ebben a mérkőzésben ahol eddig csak felvették a harcot, mindenütt győztek: *a tengeren, a szárazföldön és a levegőben!*

A japáni tanítók mégis jól megoldották feladatukat. *Sikerült harminc év alatt a tömegemberek millióiból samurajt nevelniök.*

Senki se írja az eddigi japáni sikereket a szerencse rovására. Ennek titka, magyarázata a japáni lélekben van. Abban a lélekben, amelyet az európai ember annyira lebecsült és amely fölött értelmetlenül elnézett.

Egy öreg samuráj egyízben azt mondta nekem:

- Aki győzni akar az életben, az barátkozzék meg a halál gondolatával. Aki a távoli hegyet el akarja érni, az harmincszor nézzen a lába elé míg egyszer, félszemmel a célja felé kacsint...

Igen, ez így van. A japánok győztek az életben, mert samurájok voltak és lenézték a halált. Győztek mert a lábuk elé néztek. Vajjon az angol, holland

és amerikai tisztek közül ki ismerte úgy azt a terepet ahol ezek a döntő harcok folytak, mint a japániak? Évente ezer és ezer japáni turista kereste fel azokat a szigeteket és városokat, amelyek nevét a japáni győzelmek révén tanulta most meg a világ. Ezek a régi túristák vezették most rohamra a csapatokat. A dzsungel harcokban pedig győzött a japáni paraszt szívóssága, edzettsége, guggoló életmódja.

Japán hatvan év előtt a földkerekség egyik legelmaradottabb és legszegényebb országa volt. Semmivel sem rendelkezett, amire egy nagyhatalomnak okvetlen szüksége van. Nem volt egyéb vagyona, mint fiainak józansága, halálig menő fajszeretete és küzdőképessége. Csoda történt. Éppen a "materialista században". Távol-keleten elindult történelmi útjára egy nincstelen, de lelkileg nagyon erős nép. Akkor a leigázás fenyegette. Ma: két világhatalommal vette fel a harcot. *Uralma pedig nagyobb földrészre terjed ki, mint az Egyesült Amerikai Államoknak!*